SISMANOGLIO
MEGARO

4062

SISMEL
EDIZIONI DEL GALLUZZO

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΣΣΤΡΙΩΤΟΥ

ΤΟΥ ΣΚΕΝΔΕΡΜΠΕΗ

ΥΠΟ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ Γ. ΔΗΜΙΤΣΑ.

Καθηγητοῦ καὶ Διευθυντοῦ τοῦ Ἑλλην. Ἐκπαιδευτηρίου.

ΔΙΣ ΠΡΟΣΠΡΤΗΤΑΙ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΟΥ
ΥΠΟ ΚΕΙΠΕΡΤΟΥ ΕΚΔΟΘΕΝΤΟΣ ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΟΥ
ΠΙΝΑΚΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ.

ΑΘΗΝΗΣΙ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΒΙΛΛΑΡΑ

1877

SISMANOGLIO

ΜΕΡΟΣ Α'.

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ ΤΟΥΤΟ ΓΕΓΡΑΜΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ.

Οὔτε τὸ ἱστορικὸν δόγμα τῆς ἀδιαφορίας τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου, πρὸς ἐξακρίβωσιν καὶ ἐξέλεγξιν τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ περιωνύμου ἥρωος τῆς Ἀλβανίας Σκενδέρμπεη, ὀρθὸν καὶ ἐπιστημονικὸν ὑπολαμβάνων, ὅπερ λίαν τολμηρῶς διετυπώθη ἐν τῷ τελευταίῳ τόμῳ αὐτῆς αὐτολεξεὶ οὕτως ἔχον. «Ἀδιάφορον λοιπὸν εἶναι εἰς ἡμᾶς ἐὰν ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἦτο Ἀλβανὸς ἢ Σλαῦος τὴν καταγωγὴν, καθὼς ἐπίσης ἀδιάφορον ἐὰν ἦτο καθολικὸς ἢ ὀρθόδοξος» οὔτε τὴν μικρὸν παραλλάσσουσαν ἀπόφανσιν τοῦ κ. Α. Μηλιαράκη « ὅτι ἡ ἔρευνα περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμπεη οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν ἱστορικήν· ὁ ἀνὴρ ἐγεννήθη ἐν Ἀλβανίᾳ, ὑπὲρ αὐτῆς εἰργάσθη καὶ ἠγωνίσθη, εἶναι ἥρως ἐθνικὸς αὐτῆς, ἡ δὲ καταγωγὴ αὐτοῦ οὐδεμίαν ἔσχε δρᾶσιν ἐπὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς, ἀλλὰ μόνον ἡ ἱκανό-

της καὶ ἡ ἀνδρία», ἣν καὶ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἡμῶν συνῳδὰ τῷ διατυπωθέντι δόγματι πληρέστατα ἐπεδοκίμασεν, ἀξιόζηλον καὶ καλῶς ἔχουσαν θεωρῶν, προθύμως, οὕτως ἀνακινηθέντος τοῦ ζητήματος, δράττομαι τῆς εὐκαιρίας, τὸ μὲν νὰ σημειώσω τὰ μέρη, ἐν οἷς κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας ἐγένετο λόγος καὶ συνεζητήθη αὐτό, πρὸς εὐχερεστέραν γνῶσιν τοῦ μέλλοντος θᾶττον ἢ βράδιον νὰ ἐρευνήσῃ συντονώτερον αὐτὸ καὶ ἔχῃ πρόχειρα πάντα τὰ μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν εἰρημένα τε καὶ γεγραμμένα περὶ αὐτοῦ ἵνα δυνηθῇ ἀσφαλῶς νὰ κρίνῃ περὶ αὐτῶν, τὸ δὲ', ἀποδεχόμενος μὲν ὅσα τῶν γεγραμμένων ὀρθῶς ἔχοντα φαίνονταί μοι, ἀποδοκιμάζων δὲ τἀναντία τούτων, καὶ νὰ προσθέσω τινὰ ὁπωσδήποτε εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος νὰ συντελέσωσι κατά τι δυνάμενα. Ὅτι μὲν ὁ Γεώργιος Καστριώτης ὑπῆρξεν εἷς τῶν μεγάλων ἀνδρῶν καὶ μάλιστα ὁ μέγιστος τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, τοῦτο παρὰ πάντων ὁμολογεῖται· ὁ δὲ Φαλλμεράυερ ἐξαίρων τὰ μεγάλα τοῦ ἀνδρὸς φυσικά τε καὶ ἐπίκτητα πλεονεκτήματα καὶ θεωρῶν αὐτὸν ὑπέρτερον καὶ αὐτοῦ τοῦ Πύρρου τοῦ Μολοσσοῦ λέγει· «Georg Kastrioto gilt, wie jedermann weiss, für einen der vollendetsten, glücklichsten und grössten Kriegsmeister aller Zeiten.»

Ὅτι δὲ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν πάντα ἐξεταστέα εἰσὶ καὶ αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα τὰ οἱανδήποτε σχέσιν πρὸς αὐτοὺς ἔχοντα, καὶ τοῦτο φαίνεταί μοι ἀναντίρρητον, ὅπερ ἄνδρες ἔγκριτοι καὶ σοφοὶ πᾶσι τοῖς ἐρευνηταῖς τῆς ἀληθείας συνιστῶσιν, ὧν τις καὶ διαρρήδην ἀποφαίνεται, «von einem grossen Mann ist jeder, selbst der scheinbar geringfugigste Umstand der mit seinem Leben in Beziehung steht. » Ἐν ὀλιγωρίᾳ δὲ περὶ τὴν ζήτησιν

τῆς ἀληθείας καὶ ἐν ἀδιαφορίᾳ περὶ τὴν εὕρεσιν αὐτῆς δὲν δύναται νὰ ζήσῃ οὔτε ἡ ἐπιστήμη, οὔτε ἡ ἱστορία ὡς τοιαύτη. Ὅθεν ἡ μὲν ἱερὰ Γραφὴ ἐντέλλεται ἡμῖν «ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς,» ἡ δὲ σοφὴ διδάσκαλος ἱστορία ἐπιτάσσει πᾶσι τοῖς περὶ αὐτὴν ἀσχολουμένοις «ἐρευνᾶτε τὰς πηγάς».

Ἐκ τούτων τοίνυν τῶν ὀλίγων λέξεων ἐξάγεται ὅτι οὐ μόνον δὲν εἶναι ἀδιάφορον εἰς τὴν ἱστορίαν νὰ εὕρῃ ἂν ὁ ἥρως τῆς Ἀλβανίας ἦν Σλαῦος ἢ Ἀλβανὸς, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ ἐξακριβώσῃ ἂν ἦν καθολικὸς ἢ ὀρθόδοξος, ἀλλὰ καὶ τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρει ἀμφοτέραις νὰ ὁρισθῇ τί ἦν αὐτός· παρ' αὐτῆς γὰρ καὶ μόνης τῆς ἱστορίας οἱ ἄνθρωποι ζητοῦσι νὰ μάθωσι τὸ ὁριστικὸν καὶ βέβαιον, καὶ τοῦτο οὐχὶ χάριν ἁπλῆς περιεργείας, ὡς κολάζων τὸ τῆς ἀδιαφορίας τολμηρὸν δόγμα ὁ σοφὸς τῆς ἱστορίας πατὴρ λέγει ἐν τῇ ἐπικρίσει τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Α. Μηλιαράκη γεγραμμένων, ἀλλὰ χάριν ἀκριβοῦς γνώσεως, ἐν ᾗ φύσει ἡδύνεται καὶ τέρπεται ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ, καὶ δι' ἧς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον προσεγγίζει τῷ Θεῷ, ὃς ἡ ἀλήθειά ἐστιν αὐτή.

Δὲν εἶναι δὲ ἀδιάφορον φέρ' εἰπεῖν ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, οἱ δύο οὗτοι φαεινοὶ ἀστέρες τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἦσαν Σλαῦοι καὶ οὐχὶ Μακεδόνες Ἕλληνες, ὡς διατείνονται οἱ παραχαράκται τῆς ἱστορίας καὶ διαστροφεῖς τῆς ἀληθείας ἀρχηγέται τοῦ Βουλγαρισμοῦ καὶ Πανσλαβισμοῦ, ἀλλὰ παμπόλλην ἔχει τὴν διαφοράν· διότι ἐὰν πρὸς στιγμὴν κατὰ τὸ ἱστορικὸν τῆς ἀδιαφορίας δόγμα ἀφαιρέσωμεν ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Μακεδονικοῦ ἔθνους τοὺς δύο μεγάλους ἥρωας αὐτῶν καὶ ἀμαχητὶ παραδώσωμεν εἰς τοὺς

παντοιοτρόπως τἀλλότρια σπουδάζοντας νὰ σφετερισθῶσι Βουλγαριστὰς, τότε ἡ μὲν Μακεδονία καὶ τὸ Μακεδονικὸν ἔθνος μένει ὡς σῶμα πελώριον καὶ γιγαντιαῖον ἄνευ ψυχῆς πάντῃ ἀκατανόμαστα ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ. Τὸ δὲ ἐκ τῶν ἔργων καὶ κατορθωμάτων τῶν δύο ἐκείνων ἀνδρῶν περιχυθὲν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης κλέος περιτίθεται καὶ περιάπτεται τῇ Βουλγαρίᾳ καὶ τῷ Βουλγαρικῷ ἔθνει, ὅπερ ἀτοπώτατον πάντων ἂν εἴη· ἑνὸς γὰρ ἀτόπου δοθέντος μυρία ἕπονται.

Αὐτὸ δὴ τοῦτο συμβήσεται καὶ τῇ Ἀλβανίᾳ καὶ τῷ Ἀλβανικῷ ἔθνει, ἐὰν ἀδιαφόρως καὶ ἀβασανίστως θεωρήσωμεν Σλαῦον τὸν Σκενρδέρμπεην. Διότι πράγματι ψυχὴ αὐτῶν ὑπῆρξεν ὁ Καστριώτης, τοῦ ὁποίου ἐκλιπόντος, συνεξέλιπε καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἔθνους ἐκείνου, ὅπερ πάραυτα ὑπέκυψεν εἰς τὸν τουρκικὸν ζυγὸν, ὡς καὶ πρὸ αὐτοῦ ἐστέναζεν ὑπὸ τὸν Σλαυϊκόν. Τοιαῦτά εἰσι τὰ ἀτοπήματα, εἰς τὰ ὁποῖα δύναται νὰ φέρῃ ἡμᾶς τὸ ἱστορικὸν τῆς ἀδιαφορίας δόγμα καὶ ἡ μὴ σύντονος ἐξερεύνησις τῶν πηγῶν καὶ βοηθημάτων πρὸς ἐξακρίβωσιν καὶ ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας, τὴν ὁποίαν μόνη ἡ ἱστορία καὶ οὐδεὶς ἄλλος ὀφείλει νὰ εὕρῃ καὶ παραδώσῃ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις ὡς κτῆμα αἰώνιον. Ἐὰν δὲ ἱστορία ἀδιαφορήσῃ, τίς ἄλλος μεριμνήσῃ περὶ τούτου;

Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν δὲ καὶ ἐπικύρωσιν τῶν λεγομένων μοι καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἐκ μὲν τῆς πολλῆς ἐρεύνης καὶ βασάνου τῶν ἐνουσῶν πηγῶν καί βοηθημάτων πάντοτε δύναται νὰ προκύψῃ τι καλὸν, εἰς τὸν σκοπὸν συντελοῦν, ἐκ τῆς ἀδιαφορίας ὅμως καὶ ἀποκλειστικῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὸ «αὐτὸς ἔφα», ἤτοι εἰς τὴν κρίσιν ἑνὸς ἀνδρὸς, οἱανδήποτε ἔχοντος

ὑπόληψιν ἐπί τισιν ἐργασίαις, πᾶν τοὐναντίον συμβαίνει, καθόσον γνωστὸν ἐστιν ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ μεγάλοι, ὡς ἄνθρωποι, περιπίτουσιν εἰς ἁμαρτήματα πολλάκις, ἀναγκάζομαι νὰ παρεμβάλω ἐνταῦθα ἓν καὶ μόνον ἐκ πολλῶν παραδειγμάτων ὁμοιότατον καὶ προσφυέστατον εἰς τὸ ἡμέτερον ζήτημα τὸ ἑξῆς.

Πρό τινων ἐτῶν ἐν Γερμανίᾳ καὶ Πολωνίᾳ ἠγέρθη ἔρις, καὶ ἔρις δεινὴ, ἐθνολογικὴ τε καὶ φιλολογικὴ μεταξὺ τῶν λογίων καὶ ἐπιστημόνων ἀνδρῶν ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ διασημοτάτου ἀστρονόμου Νικολάου Κοπερνίκου, τοῦ κινήσαντος τὴν γῆν καὶ ἀκίνητον κηρύξαντος τὸν ἥλιον καὶ τὸν οὐρανόν. Διότι οἱ Σλαῦοι τῆς Ῥωσσικῆς Πολωνίας Σλαῦον Πολωνὸν ὑπολαμβάνοντες τὸν ἥρωα τῆς ἐπιστήμης καὶ ἱδρυτὴν τῆς ἀστρονομίας, μέγαν παρεσκεύασαν χαλκοῦν ἀνδριάντα, παριστῶντα αὐτὸν καθήμενον, καὶ ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ τὸν ἀστρολόγον τοῦ Ἀρχιμήδους κρατοῦντα, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς διδάκοντα καὶ τὴν μηχανὴν ταύτην δεικνύοντα, ἐπιγράψαντες αὐτῷ τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφὴν «Nicolo Gopernico grata patria». Θέλοντες δὲ νὰ νομιμοποιήσωσι τρόπον τινὰ τὰς ἐθνικὰς αὐτῶν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς καὶ νὰ καταστήσωσιν ὅσον οἷόν τε ἐπισημοτέραν τὴν τοῦ μνημείου ἀποκάλυψιν, μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου κατώρθωσαν μὲν νὰ λάβωσι τὴν ἐπὶ τούτῳ ἄδειανπαρὰ τοῦ τότε ἐν Βαρσοβίᾳ ἐδρεύοντος μεγάλου δουκός Κωνσταντίνου ἵνα ἐν ἐκκλησίᾳ γίνῃ ἡ προσήκουσα τελετὴ, οἱ προσκληθέντες ὅμως δυτικοὶ ἱερεῖς καὶ ὁ κλῆρος ἀπειποιήθησαν νὰ προσέλθωσι καὶ δεηθῶσιν ὑπέρ ἀνδρὸς, τοῦ ὁποίου ἡ βίβλος ἀφωρισμένη ἦν ἐκ τοῦ παπικοῦ

καταλόγου καὶ οὕτως ἄνευ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεροτελεστίας ὑπὸ ἀπαισίους οἰωνοὺς ἱδρύθη τὸ μνημεῖαν τοῦ ἀνδρὸς ἐν Βαρσοβίᾳ τῇ 11 μαΐου 1830(1).

Οἱ Γερμανοὶ μὴ ἀνεχόμενοι τὴν αὐθαιρεσίαν ταύτην τῶν Πολωνῶν καὶ ἀπαλλοτρίωσιν τοῦ ὁμοφύλου, μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἐτῶν τροπαῖον ἀντέστησαν κατὰ τὸν Θουκυδίδην καὶ κολοσσιαῖον ἀνήγειραν μνημεῖον πρὸς τιμὴν τοῦ ἀθανάτου Κοπερνίκου τῇ 25 ὀκτωβρίου τοῦ 1853 ἔτους ἐν τῇ μικρᾷ πόλει τῆς Πρωσσίας Thorn, ἔνθα ἐγεννήθη ὁ ἀνὴρ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπέγραψαν τὴν ἑπομένην ἀξιομνημόνευτον καὶ χαρακτηριστικωτάτην ἐπιγραφὴν «Nicolaus Copernicus Thoruensis Terrae motor Solis caelique Stator». Καὶ ὁ μὲν ἀνὴρ ἐπαξίως δύο ἀντὶ ἑνὸς ἠξιώθη μνημείων ἕνεκα τῆς ἀμφισβητουμένης καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος. Ἡ δὲ Γερμανικὴ αὕτη ἀντιδρασις καὶ ἐπίδειξις ἔτι μᾶλλον παρώξυνε τὴν ἐθνικὴν τῶν Πολωνῶν φιλοτιμίαν, οἵτινες ἔκτοτε ἵνα προκαταλάβωσι τήν κοινὴν γνώμην καὶ τὸν κόσμον πείσωσι ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν ἀξιώσεων ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς ἀκαταπαύσως ἐξακολουθοῦσι καὶ μέχρι τοῦ νῦν γράφοντες καὶ δημοσιεύοντες ἐν γαλλικοῖς βιβλίοις καὶ ἐφημερίσιν, ἐξ ὧν καὶ πάλιν προσκληθέντες καὶ ἐξαφθέντες οἱ Γερμανοὶ, μετὰ ζήλου θερμοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἀνενέωσαν τὸν πρός τοὺς ἀντιπάλους ἀγῶνα κραυγάζοντες « Nein Nikolaus Copernicus warKein Pole, er war ein Deutscher; es gibt weder äussere noch innere stichhaltige Gründe dafür dass er Pole gewesen sei, sich als solchen betrachtet wissen wollte. »

1) Πρὸς τιμὴν τοῦ ἀνδρὸς εἶχεν ἱδρύσει πρὸ τούτου ὁ κόμης Sierakowski πολύτιμον μνημεῖον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ἁγίας Ἄννης ἐν τῇ αὐτῇ πόλει μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἁγίας Γραφῆς «Sta sol, ne moveare!».

Λόγιοι καὶ ἐπιστήμονες ἄνδρες τῆς ἀνατολικῆς Ηρωσσίας ὡς οἱ ProWe, Hipler, Curtze καὶ ἄλλοι πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου ἀσχολοῦνται εις τὴν ἀνασκευὴν τῶν Πολωνικῶν ἀξιώσεων καὶ εἰς τὴν σύνταξιν πληρεστάτης καὶ τελειοτάτης τοῦ ἀνδρὸς βιογραφίας καταγίνεται ὁ πρῶτος αὐτῶν. Κατὰ δὲ τὴν κρίσιν τοῦ ἀρτίως καὶ εἰδικῶς πραγματευθέντος τὸ ζήτημα τοῦτο κ. Moriz Cantor, « über die Nationalität des Copernicus» αἱ ἀξιώσεις τῶν Πολωνῶν κατὰ πολὺ ἀπολείπονται τῶν Γερμανικῶν καὶ οἱ κυριώτεροι λόγοι, οὓς ἐν μέσῳ προβάλλουσιν οἱ Πολωνοὶ εἰσιν οἱ ἀκόλουθοι ὀκτώ.

1) Ὅτι τὸ ὄνομα Κοπέρνικος ἀρχαῖον Σλαυϊκόν ἐστι.

2) Ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦν Πολωνός.

3) Ὅτι ἡ πατρὶς αὐτοῦ ἀπετέλεσέ ποτε μέρος τοῦ Πολωνικοῦ βασιλείου.

4) Ὅτι ἐσπούδασεν ἐν Κρακοβίᾳ.

5) Ὅτι τὰς ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις ἐποίησεν ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ Κρακοβίας.

6) Ὅτι κατὰ τῆς νομισματικῆς μεταρρυθμίσεως τῆς πατρίδος του ἐξανέστη.

7) Ὅτι ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ τάγματος Frauenburg συνηγόρησε κατὰ τοῦ γερμανικοῦ.

8) Ὅτι αὐτὸς ἐν Παδούῃ τῆς Ἰταλίας σπουδάζων ἐνεγράφετο εἰς τὸ μητρῷον τοῦ Πανεπιστημίου ὡς Πολωνός.

Πρὸς ἀνασκευὴν πάντων τούτων οἱ σοφοὶ Γερμανοὶ μετεχειρίσθησαν πάσας τὰς πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα ἤτοι βιβλία, χειρόγραφα, ἐπιγραφὰς καὶ ἄλλα διάφορα ἔγγραφα, οἱανδήποτε σχέσιν ἔχοντα πρὸς αὐτὰν, ὑπέβαλον πάντα εἰς τὴν βάσανον

τῆς κριτικῆς, παρηκολούθησαν τὸν ἄνδρα εἰς πάσας τὰς τύχας καὶ περιπετείας τοῦ βίου ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ θανάτου, ἐξηρεύνησαν τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἐν Παδούῃ πανεπιστημίου, ὅπου ἐσπούδασε καὶ ἐν γένει γῆν καὶ θάλασσαν ἐκίνησαν πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας. Τῶν ὀκτὼ προμνημονευθέντων λόγων ὑπὲρ τῆς Σλαυϊκῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ Κοπερνίκου τεσσάρων μόνον τῶν ἐπισημοτέρων ἤτοι τῶν τριῶν πρώτων καὶ τοῦ τελευταίου τὴν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἀνασκευὴν νομίζω ἐπάναγχες ἐν περιλήψει νὰ παραθέσω ἐνταῦθα ἵνα ἐκ τῶν σκέψεων καὶ κρίσεων αὐτῶν ὁδηγηθῶμεν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν λόγων τοῦ ἡμετέρου τοῦ ζητήματος ἤτοι τοῦ Ἀλβανο-Σλαυϊκοῦ, ὅπερ μεγίστην ὁμοιότητα καὶ ταὐτότητα σχεδὸν ἔχει πρὸς τὸ Γερμανο-Σλαυϊκόν.

1 καὶ 2). Ἐν πρώτοις σημειωτέον ὅτι ὅ τε πατὴρ καὶ υἱὸς τὸ αὐτὸ ἔφερον ὄνομα καὶ ἐπώνυμον ἤτοι Νικόλαος Κοπέρνικος ἐκαλεῖτο ὁ πατὴρ καὶ πάλιν Νικόλαος Κοπέρνικος ἐκαλεῖτο ὁ υἱὸς, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν εἴθισται τοῦτο, ὧν τὸ μὲν κύριον ὄνομα Νικόλαος κατέλιπον ἀνεξέταστον, ὡς μηδεμίαν ἔχον σημασίαν εἰς τὸ ζήτημα, οἱ τὰ πάντα βασανίζοντες κριτικοὶ Γερμανοί. Τὸ δὲ ἐπώνυμον Κοπέρνικος ἀνέταμον διὰ τῆς διστόμου καὶ ὀξείας κριτικῆς μαχαίρας οὐ μόνον κατὰ συλλαβὴν, ἀλλὰ καὶ κατὰ γράμμα, καὶ κατὰ τὸν τονισμὸν καὶ κατὰ τὴν προφορὰν αὐτοῦ ἔν τε τῇ Γερμανικῇ καὶ ἐν τῇ Πολωνικῇ γλώσσῃ καὶ εὗρον ὅτι τὸ ὄνομα Kopernik καὶ Koprnik ἀρχικῶς τόπου ὄνομα ἦν, ὅπερ τῶν κατοίκων τις αὐτοῦ ἔλαβεν, καὶ ὅτι ὁ Νικόλαος Κοπέρνικος, καίπερ Σλαυϊκὸν ἴσως φέρων ὄνομα καὶ ἐν Κρακοβίᾳ

κατοικῶν, οὐκ ἦν ὅμως Πολωνὸς, ἀλλὰ Γερμανός. Διότι ἡ πόλις Κρακοβία εἰ καὶ ἀρχικῶς ὑπὸ Πολωνῶν ἱδρύθη, ἀπὸ τοῦ ιβ'. ὅμως αἰῶνος ὑπὸ Γερμανῶν ἀπωκίσθη, οἵτινες τὴν πάτριον ἔχοντες γλῶσσαν καὶ τὸ πάτριον δίκαιον μίαν ἀπετέλουν κοινότητα, μέλος τῆς ὁποίας ἦν καὶ ὁ μεγαλέμπορος Νικόλαος Κοπέρνικος ὁ πατὴρ, ὃς μετῴκησεν ἀκολούθως εἰς τὸ Thorn πόλιν Πρωσσικὴν γενομένην, ἐν ᾗ ἐγεννήθη ὁ υἱὸς Κοπέρνικος.

Πλὴν δὲ τούτου, ἐπειδὴ τὸ ἐπώνυμον Κοπέρνικος τριάκοντα φέρει διαφόρους γραφὰς, πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ὀρθῆς οἱ κριτικοὶ Γερμανοὶ πρῶτον μὲν ἀνέδραμον εἰς τὰ οἰκόσημα πρὸς εὕρεσιν τοῦ ὀρθοῦ ὀνόματος, καὶ ἐπειδὴ τοιαῦτα δὲν εὗρον, διότι ὁ Κοπέρνικος ἐσφράγιζε πάντοτε διὰ δακτυλίου φέροντος τὴν προτομὴν τοῦ Ἀπόλλωνος μετὰ τῆς λύρας, κατέφυγον ἔπειτα εἰς τὸν τονισμὸν τοῦ ὀνόματος, καθ' ὅσον οἱ μὲν Πολωνοὶ Kopérnik προφέρουσιν αὐτὸ τονίζοντες εἰς τὴν παραλήγουσαν, οἱ δὲ Γερμανοὶ εἰς τὴν προπαραλήγουσαν Kópernik καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ καὶ ἀμηχανίᾳ ἐπίκουρος πρὸς λύσιν τῆς ἀπορίας, ὡς θεός τις ἐκ μηχανῆς, ἐπῆλθεν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα· διότι οἱ ὀξυδερκέστατοι κριτικοὶ ἐπί τινος τῶν βιβλίων τοῦ Κοπερνίκου, ὅπερ καὶ νῦν ἔτι διατηρεῖται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Οὐψάλης, ἀνεκάλυψαν τὴν ἀκόλουθον ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν « β ι β λ ί ο ν Ν ι κ ο λ ά ο υ τ ο ῦ Κ ό π ε ρ ν ι κ ο υ » μετὰ τοῦ τόνου ἐν τῇ πρὸ τῆς προπαραληγούσης ἀρκτικῇ συλλαβῇ Κο, ἥτις ὅσον μὲν ἐξ ἑνὸς μαρτυρεῖ ὅτι ὁ γράφων ἠγνόει τὴν ὀρθογραφίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐξ ἑτέρου ὅμως αὕτη ἀπέβη τοῖς Γερμανοῖς πολυτιμότατον

εὕρημα ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν, τρανότατα μαρτυροῦν ὅτι ὁ Κοπέρνικος προὔφερε τὸ ὄνομά του Γερμανιστὶ μετὰ τοῦ τόνου ἐν τῇ ἀρχούσῃ συλλαβῇ GO καὶ οὐχὶ Πολωνιστὶ μετὰ τοῦ τόνου ἐν τῇ ἑπομένῃ δευτέρᾳ συλλαβῇ pèr, καὶ ἐντεῦθεν ἐξήγαγον τὸ ἀσφαλὲς συμπέρασμα ὅτι ὁ Κοπέρνικος πάντοτε Γερμανιστὶ διανοούμενος καὶ τὰ πάντα Λατινιστὶ καὶ Γερμανιστὶ γράψας καὶ οὐδὲν Σλαυϊστὶ, Γερμανὸς ἦν καὶ οὐχὶ Σλαῦος Πολωνός.

3) Ἡ δὲ τρίτη ἔνστασις τῶν Πολωνῶν, ὅτι ἡ πατρὶς τοῦ Κοπερνίκου Thorn ἀπετέλει μέρος τοῦ Πολωνικοῦ βασιλείου, εἰ καὶ οὕτω διατυπωθεῖσα ἐκ πρώτης ἀρχῆς φαίνεται ἰσχυρὰ, κατ' οὐσίαν ὅμως ἐξεταζομένη ἀσθενεστέρα τῶν ἄλλων ἐστίν· διότι ἡ πόλις Thorn ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τῶν Πρώσσων τῷ 1231 ἐν τῷ νομῷ τῆς ἀρχαίας Πρωσσίας Culm, ἀπωκίσθη ὑπὸ Γερμανῶν τῆς Βεσφαλίας, καὶ μετὰ παρέλευσιν δύο περίπου ἑκατονταετηρίδων τῷ 1454 ἀποσπαθεῖσα ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ τάγματος καὶ καταφυγοῦσα εἰς τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως τῶν Πολωνῶν, μετ' οὐ πολὺ πάλιν περιῆλθεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Πρωσσίας, ὑφ' ἣν διηνεκῶς μέχρι τοῦδε διατελεῖ. Εἰς ταύτην τὴν πόλιν, προερχόμενος, ὡς προείρηται, ἐκ τῆς Ἀνσεατικῆς πόλεως Κρακοβίας, ὁ πατὴρ Κοπέρνικος μετῴκησε καὶ ἐνυμφεύθη τὴν Βαρβάραν θυγατέρα τοῦ Λουκᾶ Watzelrode καὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ τέως ἐπισκόπου τῆς Ἐρμελάνδης, ἥτις κατά τινα πιθανότητα ἦν Πολωνικῆς καταγωγῆς. Ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐγεννήθη ὁ υἱὸς Κοπέρνικος τῷ 1473 ἤτοι 5 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἡμετέρου ἥρωος Σκενδέρμπεη, νεώτατος τῶν τριῶν ὑπολοίπων ἀδελφῶν, ὡς ὁ Καστριώτης. Πάντα δὲ

ταῦτα ἐπιβεβαιοῦνται ἐκ διαφόρων δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν ἐγγράφων, ἐντύπων τε καὶ χειρογράφων, οὐδὲν τῶν ὁποίων κατέλιπεν ἀνερεύνητον, ἀνεξέταστον καὶ ἀνεξέλεγκτον ἡ κριτικὴ τῶν Γερμανῶν ὀξυδέρκεια, καὶ ἐκ τοῦ κύρους τῶν ὁποίων ἀναμφισβήτητον καθίσταται ὅτι ἡ πατρὶς τοῦ διασημοτάτου ἀστρονόμου Νικολάου Κοπερνίκου Θόρνη Γερμανικὴ πόλις ἐστὶ καὶ οὐχὶ Σλαυϊκή.

Καὶ 4) καὶ τελευταῖον ἕπεται ἡ ὀγδόη τῶν Πολωνῶν ἀξίωσις καὶ ἔνστασις ὅτι ὁ Κοπέρνικος εὑρέθη ἐγγεγραμμένος ἐν τῷ μητρῴῳ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Παδούης μεταξὺ τῶν Πολωνῶν ὡς Πολωνός. Τὸ γραπτὸν τοῦτο τεκμήριον τῆς ὁμολογίας τοῦ ἰδίου κατὰ τὴν μονομερῆ καὶ ἐσφαλμένην διαβεβαίωσιν τῶν Πολωνῶν πρότερον μὲν διεφημίζετο ὡς ἡμείζων τῆς ἀποδείξεως πρότασις πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐθνικότητος αὐτοῦ, ἀφ' οὗ ὅμως χρόνου ἐγένοντο σύντονοι ἐπιτόπιαι καὶ εἰδικαὶ ἔρευναι περὶ τοῦ πράγματος, ἐξεμηδενίσθη σχεδὸν καὶ τοῦτο, περὶ τὸ ὁποῖον, ὡς περὶ κέντρον, περιεστρέφοντο αἱ λοιπαὶ τῶν Πολωνῶν ἀξιώσεις.

Πρὸς ἀναίρεσιν δὲ ταύτης τῆς ἀναμφισβητήτου ἐκ πρώτης ὄψεως φαινομένης ἀξιώσεως ἀνέδραμον οἱ Γερμανοὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ὀργανισμῶν τῶν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ ὑφισταμένων κατὰ τὴν ιέ. ἑκατονταετηρίδα πανεπιστημίων καὶ εὗρον ὅτι ὥσπερ οἱ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων φοιτῶντες ἦσαν εἰς σωματεῖα κατ' ἐθνικότητας διῃρημένοι, ὧν τὰ ἐπισημότερα ἦσαν τὸ τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους, περιλαμβάνον τοὺς Ἰταλοὺς, τοὺς Ἱσπανοὺς καὶ τοὺς Ἕλληνας ἐν αὐτῷ, καὶ τὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ, περιλαμβάνον τοὺς Γερμανοὺς, τοὺς Οὔγγρους καὶ τοὺς

Πολωνοὺς, οὕτως εἶχον καὶ ἐν Ἰταλίᾳ τὰ πράγματα, ὅπου ἀνεκάλυψαν ὅτι ὁ Κοπέρνικος ἐσπούδασεν ἀπὸ τοῦ 1496—1500 οὐχὶ ἐν Παδούῃ ὡς διατείνονται οἱ Πολωνοὶ ἀλλ' ἐν Βονωνίᾳ, καὶ οὐχὶ ἰατρικὴν καὶ φιλοσοφίαν, ἀλλὰ νομικὴν, δι' ἣν ἐπὶ τοσοῦτον ἐφημίζετο ἡ πόλις ὥστε παροιμιῶδες κατέστη τὸ ὄνομα αὐτῆς « Bononia docet ». καὶ ὅτι εὑρέθη ἐγγεγραμμένος ὁ Κοπέρνικος ἐν τῷ μητρῴῳ ταύτης οὐχὶ μεταξὺ τῶν Πολωνῶν ἀλλὰ μεταξὺ τῶν Γερμανῶν.

Ἐκ πάντων τοίνυν τούτων ἐξάγεται ὅτι οὔτε ἐξωτερικοὶ οὔτε ἐσωτερικοὶ λόγοι ὑπάρχουσι πείθοντες ὅτι ὁ Κοπέρνικος ἀνήκει εἰς ἄλλο παρὰ τὸ γερμανικὸν ἔθνος. Ὅθεν δικαίως κραυγάζουσιν οἱ Γερμανοὶ. « Ἂς ἐνωθῶμεν μετὰ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως Θόρνης ὅταν πρὸς τιμὴν τοῦ ἐνδόξου τέκνου τῆς πατρίδος ἑορτάζωσι καὶ πανηγυρίζωσιν, ἂς ἑνωθῶμεν μετὰ τῶν πανταχοῦ φίλων τῆς προόδου, ὅπου τὸν Κοπέρνικον καλοῦσι κόσμημα τῆς ἀνθρωπότητος, δὲν πρέπει ὅμως σὺν τούτῳ νὰ παύσωμεν καταλογιζόμενοι τὸν αὐτὸν Κοπέρνικον μεταξὺ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ἐφ' οἷς δικαίως σεμνύνεται ἡ Γερμανία.

Τοιοῦτον ἐννοῶν τὸν σκοπὸν καὶ προορισμὸν τῆς ἱστορίας ὡς ἐπιστήμης κριτικῆς τε καὶ συνεκτικῆς πασῶν τῶν ἐπιστημῶν, εἰς τὴν ἀπέραντον δικαιοδοσίαν τῆς ὁποίας ὑπάγονται πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἓν ὅλον συμπαγὲς καὶ ἁρμονικὸν ἀποτελοῦσαι, μετὰ τὴν γενομένην ἤδη παρέκβασιν, ἥτις, ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ ῥηθήσεται, χρήσιμος θὰ ἀποβῇ εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν τοῦ ἡμετέρου ζητήματος, μεταβαίνω εἰς τὸ πρῶτον τῶν προμνημονευθέντων μερῶν.

Ἐν ᾧ πρὸ ὀλίγων ἔτι μηνῶν σχεδὸν παρὰ πᾶσιν ἡμῖν ἀνυπόπτως καὶ ἀδιστάκτως ἐπιστεύετο ὅτι ὁ πασίγνωστος τῆς Ἀλβανίας ἥρως Γεώργιος Καστριώτης ἦν Ἀλβανὸς ὁμόφυλος ὑπὲρ ὁμοφύλων καὶ τῆς γενετείρας πατρίδος τὸν κάλλιστον ἀγωνισάμενος ἀγῶνα, αἴφνης καὶ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ σοφὸς καθηγητὴς τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου κ. Παπαρρηγόπουλος ἀφελὼν τὸν πέπλον τοῦ ἐπὶ πέντε περίπου αἰῶνας ἐπικρατήσαντος ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει ἡμῶν ψεύδους καὶ γυμνὴν ἀποκαλύψας τὴν ἀλήθειαν, μεθ' ἡρωϊκοῦ θάρρους ἐδημοσίευσε πρῶτον μὲν ἐν τῷ τελευταίῳ τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους τόμῳ (σελ. 379) ὅτι ὁ περίπυστος Γεώργιος ἦν καθαρὸς Σλαῦος καὶ οὐχὶ Ἀλβανὸς οὐδ' Ἕλλην, εἶτα δὲ, ἵνα μὴ περαιτέρῳ μένῃ κεκρυμμένη ἡ ἱστορικὴ αὕτη ἀποκάλυψις καὶ περιωρισμένη ἐντὸς τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν ἀναγνωστῶν τῆς ἱστορίας, ἀλλ' ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ὑγιὴς τροφὴ ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους, σκιαγραφήσας τὴν βιογραφίαν τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τὸ ἐπαγωγότερον, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ πρώτῳ « τῆς Ἑστίας » ἀριθμῷ ἐκδοθέντι τῇ 4 Ἰανουαρίου 1876 καὶ ἐμφατικώτερον ἀνέπτυξε τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν ἀλήθειαν περὶ τῆς Σλαυϊκῆς τοῦ Καστριώτου καταγωγῆς, ἔνθα ῥητῶς μὲν λέγεται « Καὶ πρῶτον ἐδιδάχθημεν ὅτι ὁ Σκερδέρμπεης οὔτε Ἕλλην ἦτο, οὔτε κἂν Ἀλβανὸς, ἀλλὰ Σλαῦος » παραδόξως δὲ διατυποῦται ἐξ ἑνὸς μὲν ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ Σκερδέρμπεη, ἀφ' οὗ ὁ Χάμμερ ἀφῄρεσεν ἐν μέρει τὸν μυθικὸν τοῦτον κόσμον, καὶ ὁ Χόπφ ἐπεχείρησε νὰ γράψῃ ἀκριβῆ τοῦ ἀνδρὸς ἱστορίαν, κατήντησεν ἐντελῶς ἄψυχος καθὸ ἀπεστερημένη τῶν λεπτομερειῶν ἐκείνων, αἵτινες ἐμφυσῶσιν εἰς τοὺς πρωταγωνι-

στὰς πνοὴν καὶ ζωὴν, ἐξ ἑτέρου δὲ ὅτι, ἀφ' οὗ ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη ἀφήρεσε τὰς δημηγορίας, τὰς μονομαχίας, τὰ διηγημάτια, τὰ ἀποφθεγμάτια καὶ τὰ ἄλλα ποικίλα καὶ δυσαρίθμητα στολίδια, ἤγειρεν ἀνδριάντα, ἀλλ' ἀνδριάντα χάλκινον, μήτε σάρκας ἔχοντα μήτε λόγον, μήτε κίνησιν, μήτε συγκίνησιν. Ταῦτα τὰ δόγματα καὶ διδάγματα τῆς νεωστὶ ἀνακαλυφθείσης κριτικῆς ἱστορίας μετὰ προσοχῆς ἀναγινώσκων τις δικαίως ἐκπλήσσεται ἐπὶ τῇ ἀδυσωπήτῳ, ἀμειλίκτῳ καὶ δυσμενεστάτῃ κρίσει καὶ ἀποφάσει, ἥτις τὴν μὲν ἔνδοξον τοῦ ἥρωος ἱστορίαν μεταβάλλει εἰς ἐντελῶς ἄψυχον, τὸν δὲ χάλκινον ἀνδριάντα αὐτοῦ παρίστησιν ἄσαρκον, ἄλογον, ἀκίνητον καὶ ἀσυγκίνητον! Τοιαύτη δυστυχῶς ἐστιν ἡ εἰκὼν τοῦ Σκενδέρμπεη, ἣν ἐκαλλιτέχνησε ἡ νέα ἀληθὴς ἱστορία καὶ ἱστορικὴ ἐπιστήμη, οὐχὶ ὅμως καὶ ἡ κριτικὴ, ἥτις ὑπεράνω τῆς τοιαύτης ἱστορίας καὶ ἱστορικῆς ἐπιστήμης ἱσταμένη, ἐξ ὑψηλοτέρας περιωπῆς τὰ πάντα ἐποπτεύουσα καὶ τὰ οὐσιώδη τῶν ἐπουσιωδῶν διαστέλλουσα, διδάσκει ὅτι τὰ ἔργα, αἱ πράξεις καὶ τὰ μεγάλα τῶν ἀνδρῶν κατορθώματα ὑπεργάζονται τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἔμψυχον, ζῶσαν, ῥωμαλέαν, ἡρωϊκὴν, λαλοῦσαν, κινοῦσαν καὶ συγκινοῦσαν, καὶ ἀποχωρίζει τὰ λεπτὰ ἐκεῖνα περικοσμήματα, δι' ὧν πάντες σχεδὸν οἱ μεγάλοι ἄνδρες καὶ ἥρωες ἐπικοσμοῦνται καὶ τὰ ὁποῖα οὐδόλως δύνανται νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπί τοῦ μεγαλείου τοῦ περικοσμουμένου ἀνδρὸς, καὶ μετὰ τοιούτων χαρακτήρων ὀφείλει ἡ πραγματικὴ ἱστορία τὴν εἰκόνα τοῦ ἐνδόξου καὶ ἀθανάτου ἥρωος τῆς Ἀλβανίας νὰ καλλιτεχνήσῃ, οὐχὶ δὲ κρίνουσα τὸν ἄνδρα ἐκ τῶν περικοσμημάτων καὶ μυθευμάτων νὰ ὑποτιμᾷ καὶ ὑποβι-

βάζῃ τὴν ἀληθῆ ἀξίαν αὐτοῦ.

Ἐκ δὲ τῶν οὕτω γεγραμμένων καὶ δημοσιευθέντων ἔν τε τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἐν τῇ « Ἑστίᾳ », κλονισθείσης, ὡς ἦν ἐπόμενον, τῆς κατὰ πατροπαράδοτον καὶ ἱστορικὴν παράδοσιν σχηματισθείσης πεποιθήσεως καὶ ἐμπεδοθείσης πίστεως, ταραχθεὶς ὁ φιλίστωρ καὶ φιλάρχαιος σχολάρχης Καλαμῶν Α. Πετρίδης, εὐκαίρως ἔσπευσε μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ δι' ἐπιστολῆς ἀπευθυνθείσης πρὸς τὸν διευθυντὴν τῆς « Ἑστίας » καὶ δημοσιευθείσης ἐν τῇ « Ὥρᾳ » τῆς 9 Φεβρουαρίου νὰ παρακαλέσῃ τὸν σοφὸν καθηγητὴν, ἵνα ὑποδείξῃ τὰς πηγὰς, ἐφ' ὧν ἐρειδόμενοι ὁ Χάμμερ καὶ ὁ Χὸπφ ὁριστικῶς ἀπεφάνθησαν περὶ τῆς Σλαυϊκῆς τοῦ Καστριώτου καταγωγῆς, καὶ, εἰ δυνατὸν, ὑποβάλῃ εἰς τὴν βάσανον τῆς κριτικῆς τὰ χαρτιὰ ἐκεῖνα, ἐξ ὧν ἠρύσθησαν οἱ σοφοὶ Γερμανοὶ τὰς περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος πληροφορίας καὶ μὴ, ὡς Ἕλλην καθηγητὴς, ἀνεπιφυλάκτως ἀποδεχθῇ τὸ κῦρος αὐτῶν ὡς ἀλάνθαστον καὶ ἀνέκκλητον παπικὸν δόγμα.

Λίαν ἄπορον φαίνεταί μοι ὅτι ὁ πατὴρ τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας ἡμῶν μετὰ πολλῆς εὐγενείας καὶ φιλοφροσύνης τοῖς πᾶσι προσφερόμενος ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐξαίρεσιν ἐποίησε· διότι παρεξηγήσας τὸ πνεῦμα καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τῆς ἐρωτήσεως τοῦ κ. Πετρίδου ἐπὶ τοσοῦτον ἀδίκως ἐξήφθη ὥστε οὐδὲ ἀπαντήσεως ἔκρινεν ἄξιον αὐτόν. Ἀλλὰ τῇ παρεμβάσει τοῦ διευθυντοῦ τῆς «Ἑστίας» καὶ τοῦ τῆς « Ἐφημερίδος » ἐνδοὺς, μετ' ἀναρμόστου περιφρονήσεως καὶ ἀγαναχτήσεως ἐν μὲν τῷ προμνημονευθέντι φύλλῳ τῆς « Ὥρας » ὑπέδειξε τὰς ζητηθείσας πηγὰς

ἐπανειλημμένως ἀποκαλέσας τὸν Πετρίδην ἀδιάκριτον καὶ ἄκριτον καὶ ἐσφαλμένως παραπέμψας αὐτὸν εἰς τὴν σελ. 308 τῆς ἱστορίας, ἔνθα οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ τοῦ ζητήματος, ἐν δὲ τῇ «Ἐφημερίδι» τῆς 14 Φεβρουαρίου καὶ πάλιν δυσφορῶν καί εἰς οὐδὲν λογιζόμενος τὸν κ. Πετρίδην, ἀλλὰ πλεῖον τοῦ δέοντος θωπεύων τόν τε διευθυντὴν καὶ τὸν συντάκτην τῆς «Ἐφημερίδος» καὶ πάλιν ὑπονοίας ἐκφράζων περὶ τοῦ πνεύματος τῆς ἐρωτήσεως, χάριν τῶν ἀρχαίων καὶ δεδοκιμασμένων φίλων καὶ οὐχὶ χάριν τοῦ περιφρονηθέντος διδασκάλου Πετρίδου, ἐξαίρει τὴν χρονογραφίαν τοῦ Ι. Μουσακῆ, περὶ ἧς ἐν οἰκείῳ τόπῳ, καὶ ἐξυμνεῖ τὸν Νικόλαον Χαλκοκονδύλην ὡς ἄλλον Θουκυδίδην, διότι ὀνομάζει τὸν Ἰωάννην Καστριώτην Ἰβάνην, περὶ οὗ ὡσαύτως ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Ἐνταῦθα ὅμως γενομένου τοῦ λόγου, ἡ δικαιοσύνη ἐπιβάλλει νὰ ὁμολογήσῃ τις, ὅτι ὁ ἀξιοσέβαστος καθηγητὴς ἀντὶ νὰ χαρῇ ὅτι εὑρέθη τέλος πάντων καὶ εἷς ἑλληνοδιδάσκαλος (Schulmann) φιλίστωρ καὶ φιλάρχαιος ἀσχολούμενος εἰς τοιαῦτα παλαιὰ πράγματα, εἰς τὰ ὁποῖα δυστυχῶς καὶ τῶν καθηγητῶν ὀλίγιστοι ἴσως καταγίνονται, καὶ ὡς ἐθνικὸς ἱστορικὸς καὶ διδάσκαλος μετὰ χαρᾶς καὶ προθυμίας λύσῃ τὰς ἀπορίας καὶ ἐπαινέσῃ αὐτὸν διὰ τὸν ζῆλον καὶ τὴν φιλομάθειαν, ἀδίκως κατηνέχθη καὶ περιεφρόνησεν, ἀπρεπῶς ἀποκαλέσας αὐτὸν ἄκριτον καὶ ἀδιάκριτον καὶ τοῦτο παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνάρμοστον τραχύτητα τῶν μετὰ ταῦτα ἐπιστολῶν τοῦ κ. Πετρίδου.

Ἐνῷ δέ ταῦτα ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ «Ὥρᾳ» καὶ ἐν τῇ «Ἐφημερίδι», τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἤτοι τὴν

15 φεβρουαρ. ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ «Νεολόγῳ» Ἀθηνῶν, μικρὸν ἄρθρον ἐπιγραφόμενον «Γενεαλογικὸν ζήτημα» ἐν ᾧ ὁ κ. Δήμιτσας καταχρίνων τὸ πρόωρον, κατεσπευσμένον καὶ βεβιασμένον τῆς τοιᾶς δε τοῦ ζητήματος λύσεως, ῥητῶς ἀποφαίνεται ὅτι μεθ' ὅλας τὰς νέας ἀποκαλύψεις τοῦ Χὸπφ ἡ κριτικὴ θεωρεῖ εἰσέτι ἄλυτον αὐτὸ καὶ πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς ἀποφάνσεως αὐτοῦ ἐπάγεται τὴν κρίσιν εἰδικοῦ Ἀλβανολόγου ἔχουσαν οὕτως «Ueber die Abstammungdes berühmten vertheidigers von Kroja gewähren auch Hopf's Funde keine Aufklärung».

Εἰς τὸ τελευταῖον καὶ νεώτατον τοῦτο συμπέρασμα τῆς κριτικῆς, ὅπερ ἄρδην ἀνατρέπει τὸ τοσοῦτον πομπωδῶς ἐξυμνηθὲν κῦρος τοῦ χρονικοῦ χειρογράφου, τὸ ὁποῖον, ὡς ὁ Κολόμβος τὴν Ἀμερικὴν, ἀνεκάλυψεν ὁ Χὸπφ καὶ ἀνεκήρυξεν ὡς πολυτιμότατον θησαυρὸν, ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς τοῦ ἡμετέρου πανεστημίου, ὁ ὑπερμέτρως καὶ ἀποκλειστικῶς ἀφοσιωθεὶς εἰς τὴν μονομερῆ κρίσιν τοῦ ἐπὶ τοιαύτης σαθρᾶς βάσεως ἐρειδομένου Χὸπφ, οὐδὲν πλέον ἀπήντησε δημοσίᾳ εἴτε ἐκ μετριοφροσύνης, εἴτε ἐκ περιφρονήσεως πρὸς τοὺς ἀντιτάσσοντάς τι εἰς τὴν σοφὴν κρίσιν αὐτοῦ, εἴτε ἐξ ἀπορίας ἰσχυροῦ τινος ἐπιχειρήματος κατὰ τῆς αὐστηροτάτης ταύτης κριτικῆς, ἥτις οὐδ' εἰς τὸ χρονικὸν συναξάριον τοῦ Χὸπφ ἠξίωσε νὰ κύψῃ τὸν αὐχένα καὶ ὑπακούσῃ ἡ ἀπειθεστάτη καὶ ἀναιδεστάτη, ὡς προθυμότατα καὶ ῥᾷστα ἔπραξεν ὁ πατὴρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ὅστις οἱονεὶ ἐκδικούμενος αὐτὴν ἠρκέσθη καὶ πάλιν τὸ τρίτον ἤδη νὰ ἀναπτύξῃ τὸ περὶ τῆς Σλαυϊκῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμπεη προσφιλὲς θέμα ἐκ τῆς διδακτικῆς ἕδρας τοῦ πανεπιστημίου ἐνώπιον τῶν ὁμιλητῶν καὶ νὰ ἄρῃ πᾶσαν ὑπόνοιαν περὶ τῆς νεωστὶ

ἀναναλυφθείσης ἀληθείας ἐξαίρων τὸν ἀναναλύφαντα αὐτὴν καὶ εὐχαριστῶν, ὅτι παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς μίαν ἱστορικὴν καινοτομίαν.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν ὁ κ. Πετρίδης λαβὼν γνῶσιν τῆς γενομένης αὐτῷ ἀδίκου μομφῆς, περιφρονήσεως καὶ προσβολῆς ὑπὸ τοῦ κ. Παπαῤῥηγοπούλου καὶ λησμονήσας τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφικὴν παραγγελίαν «ὅτι δεῖ τὸν γράφειν τι πειρώμενον μὴ ἀστοχεῖν τοῦ προσώπου, ἀλλά οἰκείως αὐτῷ τε καὶ τοῖς πράγμασι τοὺς λόγους θεῖναι» ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ «Λαῷ τῆς 28 φεβρουαρίου μακρὰν διατριβὴν ἐπιγραφομένην «ὁ Σκενδέρβεης» καὶ διῃρημένην εἰς δύο τμήματα, ἐν τῳ πρώτῳ τῶν ὁποίων καθ ὑπέρβασιν τῶν ὁρίων τῆς σεμνοπρεπείας καὶ σεμνολογίας ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ σεβαστοῦ καθηγητοῦ οἱονεὶ τὰ ἴσα αὐτῷ ἀποδίδων· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἐπαγόμενος μαρτυρίας τινὰς περὶ τῆς μὴ Σλαυϊκῆς καταγωγῆς τοῦ Καστριώτου κατακρίνει τὸν πατέρα τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ὡς μόνον ἐπὶ τοῦ Χὸπφ στηριζόμενον καὶ ὡς προώρως κηρύξαντα λελυμένον τὸ εἰσέτι ἄλυτον διαμένον ζήτημα.

Εἶτα δὲ ὁ κ. Μηλιαράκης μετὰ ζήλου ἐπιστημονικοῦ ἐπιληφθεὶς τοῦ ζητήματος, εἰδικώτερον, βασιμώτερον καὶ ἐκτενέστερον ἐπραγματεύθη αὐτὸ ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ 16 σελίδων ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ὀλίγαι λέξεις περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμπεη·» ὁ κ. Μηλιαράκης ἀρχόμενος τῆς ἐρεύνης τοῦ ζητήματος ἐπικρίνει τὰς περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ πατρίδος τοῦ Σκενδέρμπεη δοξασίας τοῦ Φαλλμεράϋερ, Χὸπφ καὶ Χὰν καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀνασκευάσῃ αὐτὰς, συνηγορῶν ὑπὲρ τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ Βαρλετίου, ὑπολαμβάνοντος τοὺς προγόνους τοῦ Καστριώ

του Μακεδόνας. Προχωρῶν δὲ περαιτέρω εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ χειρογράφου διαμφισβητεῖ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν αὐθεντίαν αὐτοῦ ὡς ἀντιγράφου ὄντος νέου ἐκ παλαιοῦ χειρογράφου μὴ ὑπάρχοντος νῦν καὶ κατωτέρω ἀνασκευάζει τὰς ἐτυμολογικὰς εἰκοτολογίας τοῦ Χὰν περὶ τοῦ ὀνόματος Καστριώτης, καὶ τὴν περὶ τῶν ὀνομάτων Βρανίλου, Ἰβάνεω καὶ Βοϊσαύας κρίσιν τοῦ Κ. Παπαῤῥηγοπούλου ἐπικρίνει, διατεινόμενος ὅτι καὶ ἂν ὑποτεθῶσι ταῦτα Σλαυϊκὰ, δὲν ἕπεται λογικῶς ὅτι καὶ οἱ φέροντες αὐτὰ ἦσαν Σλαῦοι. Καὶ τελευταῖον καταλήγει εἰς τὸ ποικίλον συμπέρασμα ὅτι ἡ ἔρευνα περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμπεη οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν ἱστορικήν, περὶ τῆς μὴ ὀρθότητος τοῦ ὁποίου ἀρχόμενος εἶπον τὰδέοντα, ὅτι τὸ πρόβλημα τοῦτο οὔπω ἐλύθη, ὅπερ προηγουμένως διετύπωσεν ὁ γράφων ταῦτα ἐν τῇ περὶ τοῦ γενεαλογικοῦ ζητήματος διατριβῇ ὅτι οἱ Καστριῶται ἦσαν γένος ἑλληνικὸν καὶ ὅτι ὁ Γεώργιος Καστριώτης ὁ Σκενδέρπεης ξεῖναι Ἀλβανός.

Ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι εἰ μὲν ἐν πολλοῖς ἐπιτυχῶς ἐπραγματεύθη τὸ ζήτημα, ἔν τισιν ὅμως κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν, ἥτις ἐνδέχεται καὶ ἐσφαλμένη νὰ φανῇ, ἠστόχησε τοῦ ὀρθοῦ καὶ ἀληθοῦς. Δὲν θέλω να ἐπικρίνω τὸν κ. Μηλιαράκην εἰς πράγματα ἐπουσιώδη, ὡς ἔπραξεν ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐπὶ τῆς ἐσφαλμένης παραπομπῆς τοὺ κ. Μηλιαράκη εἰς Φαλλμεράϋερ, κατὰ παραδρομὴν βεβαίως σημειώσαντος τὸ Das Slavische Element in Griechenland » ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ « Das Albanesische Element in griechenland» » Ἀλλὰ τοῦτο ποιήσας ὁ ἱστορικὸς ἡμῶν δὲν ὀφείλει ἄρά γε νὰ ἀκούσῃ τὴν ἑαυτοῦ κρίσιν ἢ ἐπίκρισιν κατά τὸ ἥμισυ τοὐλάχιστον ἐφαρμοζομέ-

νην ἐπ αὐτοῦ ; «Ηὐστόχησεν ἄρά γε ἐξίσου περὶ τὴν εὕρεσιν καὶ τὴν ἐκτίμισιν τῶν μαρτυριῶν ; » πολλοῦ γε καὶ δεῖ διότι ἐν σελ. 20 τοῦ Albanesische Element in Griechenland, III Abtheilung ὅπου παραπέμπει οὐδὲ τὸ ὄνομα τῶν Καστριωτῶν μνημονεύται, ἀλλὰ μόνον περὶ Ἰωαννίνων καὶ Ζαγορίου γίνεται λόγος, ὅπερ δύναται νὰ ἴδῃ τις ἐὰν ἀναδράμῃ εἰς τὴν εἰρημένην σελίδα.

Πρὸς τούτῳ δὲ σημειωτέον ὅτι οὔτε ὁ κ. Μηλιαράκης ἀποφανθεὶς «ὅτι τὴν ἑλληνικὴν καταγωγὴν τῶν Καστριωτῶν διημφισβήτησε, νομίζω, πρῶτος ὁ Φαλλμεράϋερ» οὔτε ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας τὰς αὐτὰς ἐπαναλαβὼν λέξεις ηὐστόχησε· διότι ὁ Φαλλμεράϋερ οὐχὶ βεβαίως ἐν τῇ 20 σελίδι, ἀλλ' ἀλλαχοῦ, ὅπου λόγον ποιεῖται, ὁμιλεῖ μόνον περὶ τῆς μητρὸς Βοϊσαύας καὶ τοῦ Γ. Καστριώτου, ὡς κατωτέρω δηλωθήσεται, καὶ οὐχὶ περὶ τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν, ὡς κολαστικῶς πως βεβαιῶν ἐπιφέρει ὁ ἡμέτερος καθηγητὴς «ὁ Φαλλμεράϋερ εἶπε μὲν τοιοῦτόν τι, ἀλλ' εἰς ἄλλην πραγματείαν»(1) Εἶτα δὲ προϊὼν ἀμέσως ἐπιπροσθέτει «Καὶ ταύτης μὲν τῆς μικρᾶς περὶ τὴν ἀκρίβειαν ἐλλείψεως ἀκροθιγῶς μόνον ἁπτόμεθα , διότι ἐπὶ τέλους πολλοῦ λόγου ἄξιον δὲν εἶναι τί ἐπρέσβευσεν ὁ Φαλλμεράϋερ καὶ ποῦ τοῦτο ἐπρέσβευσεν». Ἐνταῦθα ὁμολογῶ εἰλικρινῶς ὅτι δεν δύναμαι νὰ ἐννοήσω διὰ τί ὁ κ.

(1) Περίεργόν ἐστι ὅτε οὔτε ὁ Χὰν γράψας τῷ 1867 οὔτε ὁ Χὸπφ πρὸ τοῦ 1870 προσάπτοντες τὴν εἰκασίαν ταύτην τῷ Φαλλμεράϋερ παραπέμπουσιν ὡρισμένως, ἀλλὰ μόνον ἀορίστως ἀναφέρουσι τὸ «Albanesische Element in Griechenland ».

Παπαρρηγόπουλος ἐπὶ τοσοῦτον ὑποτιμᾷ καὶ ὑποβιβάζει τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνδρὸς, ὅστις εἰδικώτερα καὶ κριτικώτερα ἐρευνήσας τὰ περὶ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τοῦ Σκενδέρμπεη τρεῖς ὁλοκλήρους ἔγραψε πραγματείας περὶ αὐτῶν, ἰδιαιτέρως τε καὶ ἐν ταῖς πραγματείαις τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Μονάχου δημοσιευθείσας. Ἀλλὰ περὶ τούτου μὲν κατωτέρω γενήσεται λόγος· μετὰ δὲ τὴν μικρὰν ταύτην παρέκβασιν ἐπανάγων τὸν λόγον εἰς τὴν πραγματείαν τοῦ κ. Μηλιαράκη, ἐπισφαλεστάτην νομίζω τὴν περὶ τῆς Ἡμαθίας δοξασίαν αὐτοῦ καὶ ἀδικωτάτην τὴν κατάκρισιν τοῦ Φαλμεράϋερ καὶ τῶν ὁμοφρονούντων αὐτῷ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, « Καὶ ἀπεφήνατο (ὁ Φαλλμεράϋερ δηλ.), λέγει, αὐθεντικῶς πως σὺν ἄλλοις ὅτι ἡ Ἡμαθία τοῦ Βαρλετίου, ἐξ ἧς κατήγοντο οἱ πρόγονοι τοῦ Σκενδέρμπεη εἶναι ἡ ἐν Ἀλβανίᾳ χώρα τοῦ Μάτι, ἐκλατινισθέντος τοῦ ὀνόματος εἰς Aemathiam· εἰργάσθη δηλ. νά μετατοπίσῃ τὴν πατρίδα τῶν Καστριωτῶν. Τὴν γνώμην ταύτην πολλοὶ ἐπίστευσαν, πλανηθέντες κατ' ἐμέ». Ἐπειδὴ δὲ εἷς τῶν παραγόντων τοῦ ὑπὸ συζήτησιν ζητήματός ἐστιν ἡ γενέτειρα τοῦ ἥρωος καὶ τῆς οἰκογενείας, ἀνάγκη νὰ ἐξετασθῇ τὸ μέρος τοῦτο βασιμώτερον καὶ νὰ διασαφηνισθῇ καθ' ὅσον πολλοῖς παραίτιον πλάνης καὶ ἀπάτης ἐγένετο, προελθούσης, ἐκ παρεννοήσεως καὶ παρεξηγήσεως τοῦ Βαρλετίου, παρακολουθοῦντος τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν καὶ ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ ἥρωος φιλοτιμηθέντος νὰ κοσμήσῃ αὐτὴν δι' ἀρχαίων καὶ ἐνδόξων ὀνομάτων. Ὅτι μὲν οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ἐπεξέτειναν τὰ ὅρια τοῦ κράτους μέχρι Λισσοῦ καὶ τῆς παραλίας τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους, ὅτι σύμ-

πασα ἡ Μακεδονία ἐκλήθη ποτὲ καὶ Ἡμαθία ἐκ τῆς πρώτης καὶ ἀρχικῆς ἐπαρχίας τοῦ ὅλου κράτους καὶ ὅτι ἑπομένως καὶ ἡ Ἀλβανία συμπεριλήφθη ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, τοῦτο ἱστορικῶς μεμαρτυρημένον ἐστίν. Ὅτι δὲ ὁ Βαρλέτιος ταύτην τὴν διπλῆν Ἡμαθίαν ὑπ' ὄψιν ἔχων ἀναφερομένην εἰς τὸ ὅλον καὶ εἰς τὸ μέρος καὶ ἐξ ἑνὸς μὲν, ὡς πολλοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης λόγιοι καὶ Βυζαντινοὶ πολλὰς χώρας καὶ πόλεις δι' ἀρχαίων ὀνομάτων ἐκάλουν, ἀρχαΐζειν σπεύδων, ἐξ ἑτέρου δὲ ὅσον οἷόν τε ἐπισημοτέραν τὴν πατρίδα τοῦ βιογραφομένου θέλων νὰ ἀναδείξῃ ἀντὶ τοῦ τέως ἀδόξου ὀνόματος τῆς Ἀλβανίας μετεχειρίσθη τὸ τῆς Ἡμαθίας πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς χώρας καὶ ἀντὶ τοῦ ἔτι ἀδοξοτέρου ὀνόματος τῆς περιοχῆς τοῦ Μάτι ἢ τῆς Ματίας τὸ αὐτὸ πάλιν τῆς Ἡμαθίας, ἀπαραλλάκτως ὡς ὅλη ἡ Μακεδονία ἐκαλεῖτο Ἡμαθία καὶ μία ἐπαρχία αὐτῆς ἡ πρώτη διὰ ταῦ αὐτοῦ ὀνόματος ὠνομάζετο Ἡμαθία.

Πλὴν δὲ τούτου γνωστόν ἐστιν ἐκ τῆς ἱστορίας ὅτι τὸ μέρος τοῦτο τῆς νῦν Ἀλβανίας μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων κατάκτησιν ἐκλήθη Μακεδονικὴ Ἰλλυρία καὶ ἕνεκα τῶν ἐν τῇ παραλίᾳ ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ πόλεων ἑλληνικὴ, ἀπὸ δὲ τοῦ γ'—δ' αἰῶνος μ. χ. ὠνομάσθη νέα Ἤπειρος. Ὥστε ἐκ τούτων εὐεξήγητον ἀποβαίνει ὅτι ὁ Βαρλέτιος κατὰ παράδοσιν ἱστορικὴν μετεχειρίσθη τὸ ὄνομα τῆς Ἡμαθίας, Μακεδονίας, Ἠπείρου (νέας) καὶ Ἀλβανίας ἐπὶ τῆς χώρας, τὸ δὲ πρῶταν καὶ ἐπὶ τῆς περιοχῆς τῆς πατρίδος τοῦ ἥρωος· ταῦτα μὲν ἐν γένει νομίζω ἱκανὰ πρὸς διάλυσιν πάσης συγχύσεως, περὶ ἧς λόγον ποιεῖται ὁ τῆς ἱστορίας

πατὴρ « ἐν τῷ τμήματι ὅμως ἐν ᾧ κεῖνται, τοσαύτη ἐπικρατεῖ σύγχυσις μεταξὺ Μακεδονίας, Ἀλβανίας, Ἠπείρου καὶ Ἡμαθίας, ὥστε ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως καὶ συγκρίσεως τῶν διαφόρων τούτων γεωγραφικῶν ὀνομάτων ἀδύνατον εἶναι νὰ ἐξαγάγῃ τις ἰδέαν ὁπωσοῦν εὐκρινῆ τοῦ τί ἐνόει δι' αὐτῶν ὁ συγγραφεύς».

Περὶ δὲ τῆς ἐσφαλμένης δοξασίας καὶ πλάνης τοῦ κ. Μηλιαράκη, ἐπιμόνως διϊσχυριζομένου ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν Καστριωτῶν κατήγετο ἐκ τῆς Μακεδονικῆς ἐπαρχίας Ἡμαθίας, ἱκανὴν ἀπόδειξιν νομίζω τὸ γνωστὸν τοῦ Βαρλετίου χωρίον, δι' οὗ σαφῶς χαρακτηρίζει καὶ ὁρίζει τὴν περιοχὴν Ἡμαθίαν μετὰ τῶν τεσσάρων αὐτῆς πόλεων Κροΐας, Πετρέλλας, ἣν οἱ Βυζαντινοὶ καλοῦσι Πετρούλαν καὶ Πετρόβαν, Πετράλβας καὶ Στελλουσίου, ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ 15. «Oppidum hoc in Aemathia est in sublimi montis cacumini situm» περὶ Κροΐας τοῦ λόγου ὄντος. Εἰς τὴν αὐτὴν πλάνην περιέπεσαν καὶ πολλοὶ λόγιοι μεταγενεστέρας ἐποχῆς, περὶ ὧν ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ ὀξυδερκέστατος Φαλμεράϋερ « Dieses Aemathia des Barletius war für die Gelehrten der späteren Zeiten eine Quelle geographischer Irrthümer der störendsten Art, weil das Wort an die mythische Landschaft Emathia (später Macedonien) denken liess» καὶ αὐτὸς ὁ νεώτατος βιογράφος τοῦ Σκενδέρμπεη Camille Paganel ἐν ἀρχῇ διατεινόμενος ὅτι πατρὶς τοῦ ἥρωος ὑπῆρξεν ἡ πρωτεύουσα τῆς Μακεδονικῆς Ἡμαθίας Ἔδεσσα (Βοδενὰ), ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι ἐξηπατήθη καὶ ὁ κ. Μηλιαράκης. Τὸ δὲ παραδοξότατον πάντων ἐστὶν ὅτι καὶ τὰ ἐρείπια τῆς Πέλλης εὑρέθησαν ἀπεικονισμένα ἔν τινι μεγάλῳ χάρτῃ τῆς Ἀλβανίας ἐν τῷ μέσῳ τῆς

Ματίας (Μάτι) κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χὰν «Cousul Balerin besitzt eine grosse Karte dieser Gegend, auf welcher die Ruinen» von Pella als geburtsorts Alexanders des Crossen «mitten in Matja verzeichnet sind» ὥστε καὶ ἐνταῦθα ἐπαληθεύει τὸ εἰρημένον « ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος μυρία ἕπονται ».

Ἀκολούθως δὲ μεταβαίνει ὁ κ. Μιλιαράκης εἰς τὴν περιληπτικὴν ἐξιστόρησιν τῶν ὑπὸ τοῦ Χὸπφ ἀνακαλυφθέντων χειρογράφων καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ἐξαχθέντων συμπερασμάτων αὐτοῦ τε καὶ τοῦ αὐτῷ ἑπομένου Χὰν περὶ τῆς Σλαϋικῆς καταγωγῆς τῶν Καστριωτῶν, ὅτε καὶ πάλιν ἀδίκως ἐντείνει τὰ βέλη κατὰ τοῦ Φαλλμεράϋερ, ὅστις ἀναντιρρήτως ἐν ὀρθοφροσύνῃ πραγματευθεὶς τὸ Αλβανικὸν ζήτημα διαμένει ἄτρωτος. Ἐντεῦθεν δὲ προβαίνων εἰς τὴν ἐξέλεγξιν τῶν χειρογράφων καὶ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ Βαρλετίου καὶ ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ σαθροῦ περὶ Ἡμαθίας ἐπιχειρήματος καὶ πάλιν ὑπολαμβάνει σφαλλόμενον τὸν Φαλλμεράϋερ καὶ ἐπιμόνως διϊσχυρίζεται ὅτι ὁ Βαρλέτιος οὔτε ἐκλατινίζει οὔτε ἐξελληνίζει τὰ τοπικὰ ὀνόματα, ἀλλ' ὀρθῶς γεωγραφεῖ καὶ ἑρμηνεύει αὐτὰ ἐνιαχοῦ. Ἀπροκαλύπτως ὁμολογῶ ὅτι τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο τοῦ κ. Μηλιαράκη φαίνεταί μοι ἀστοχώτατον καὶ ἀσθενέστατον πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ κατὰ πολὺ ἐλαττοῦν τὴν ἀξίαν τῶν λοιπῶν τῆς πραγματείας μερῶν, ὅπως ἐλαττοῦται ἐν μέρει ἡ ἀξιοπιστία τοῦ Βαρλετίου ἕνεκα τῶν πολλῶν περικοσμήσεων καὶ ὑπερβολῶν, δι' ὧν πιρικοσμεῖται ὁ ἥρως αὐτοῦ. Ἐνταῦθα ὅμως ὁ Βαρλέτιος, ὃν νομίζει ἀδικούμενον ὁ κ. Μηλιαράκης, ἱστορικὴν καὶ γεωγραφικὴν παράδοσιν ἀκολουθῶν ἵνα ἔτι μᾶλλον ἐξάρῃ τὸν βι-

ογραφούμενον ἥρωα, οὐδόλως ἀξιοκατάκριτός ἐστιν οὐδὲ ἀδικούμενος πρέπει νὰ ὑπολῃφθῇ καθ' ὅσον ἐν ἑπομένῳ χωρίῳ, ὅπερ προηγουμένως παρέθηκα καὶ ὅπερ ὁ κ. Μηλιαράκης καθ' ὁλοκληρίαν ἀποσιωπᾷ, αἴρει πᾶσαν ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ Βαρλέτιος Ἡμαθίαν καλεῖ τὸ σχεδὸν ὁμώνυμον Μάτι κατὰ μίμησιν τῆς Μακεδονικῆς ἐπαρχίας Ἡμαθίας, ὡς ἐν τῷ προηγουμένῳ χωρίῳ τὴν ὅλην χώραν ἐκάλεσεν Ἡμαθίαν, ὅπως ἀρχῆθεν ἐκαλεῖτο καὶ ἡ Μακεδονία, μέρος τῆς ὁποίας ἀπετέλει καὶ ἡ Ἰλλυρία, ἐν ᾗ κεῖται ἡ Ἀλβανία περιλαμβάνουσα τὸ Μάτι καὶ ἐπικληθεῖσα νέα Ἤπειρος, ἐξ ἧς καλεῖται πολλαχοῦ καὶ ὁ Σκενδέρμπεης ἡγεμὼν τῆς Ἠπείρου ταύτης καὶ οὐχὶ τῆς ἀρχαίας. Ἀλλ' εἰ μὲν ἐν τούτῳ ἀπέτυχεν ὁ κ. Μηλιαράκης κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην καὶ κρίσιν, ἐν τοῖς ἑπομένοις ὅμως πραγματικῶς ἀπέδειξεν ὅτι ὁ Χὰν ὑπολαμβάνων ὅτι τὸ ὄνομα Καστριώτης Σλαϋικόν ἐστιν, ἀναντιρρήτως πλανᾶται ἐν ταῖς ἐτυμολογικαῖς εἰκοτολογίαις καὶ θεωρίαις, καὶ συνάμα κατέδειξε τὴν ἀσυμφωνίαν καὶ διαφωνίαν τῶν γενεαλογικῶν πινάκων τῶν χειρογράφων ὡς πρὸς τοὺς προπάτορας τοῦ Γεωργίου Καστριώτου, ὅπερ οὐκ ὀλίγον κλονίζει τὴν ἀξιοπιστίαν αὐτῶν, τὴν ὁποίαν ἔτι μᾶλλον ἐλαττοῖ ἡ διαβεβαίωσις τοῦ ἀνακαλύψαντος αὐτὰ Χὸπφ ὅτι τὸ θρυλλούμενον χειρόγραφον δὲν εἶναι πρωτότυπον, ἀλλὰ νέον ἀντίγραφον ἐκ τοῦ ὁποίου ὁ Χὸπφ ἔλαβεν ἄλλο νέον ἀντίγραφον ὁμολογῶν ὅτι ὁ ἀντιγραφεὺς παρέλειψε δῆθεν νὰ ἐπισυνάψῃ καὶ τοὺς γενεαλογικοὺς καταλόγους. Πλὴν δὲ τούτου ἀνασκευάζει ὁ κ. Μηλιαράκης καὶ δεύτερον τὴν ἐσφαλμένην δοξασίαν τοῦ Χὰν, θεωροῦντος ἀνεπαρκῆ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σπανδουγίνου περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ πειρωμένου νὰ ἐκσλα-

βίση τὴν ἑλληνικὴν λέξιν Καστριώτης ἵνα διὰ τοῦ σαθροῦ τούτου ἐπιχειρήματος ἀναπληρώσῃ τὴν ἔλλειψιν τῆς ἐκείνου μαρτυρίας, καὶ τελευταῖον ἀποποιούμενος ὅτι τὰ ὀνόματα Βρανίλος, Βοϊσαύα καὶ Ἰβάνης, ἅπερ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς Σλαυϊκῆς καταγωγῆς τῶν Καστριωτῶν προβάλλει ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας, ἀρκοῦντά εἰσι πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ πρόγονοι τοῦ Σκενδέρμπεη Καστριῶται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μαρτυρίας τοῦ Βαρλετίου κατήγοντο ἐξ ἑλληνικῶν χωρῶν, ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν Ἀλβανὸς καταγόμενος ἐξ Ἑλληνικοῦ γένους ἐξαλβανισθέντος καὶ διατηρήσαντος μέχρι τέλους τὸ ἑλληνικὸν οἰκογενειακὸν ἐπώνυμον.

Τοιαύτη μὲν ἐστιν ἡ κρίσις τοῦ συγγραφέως τῶν Κυκλαδικῶν Α. Μηλιαράκη ἐπὶ τοῦ ἀπροσδοκήτου ἀναφυέντος ζητήματος περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ ἀειμνήστου ἥρωος τῆς Ἀλβανίας. Ὁ δὲ πατὴρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας ἐπωφελούμενος ἐκ τῶν τρωτῶν τῆς πραγματείας μερῶν τρίστηλον ἐδημοσίευσεν ἐπικριτικὴν διατριβὴν ἐν τῇ «Ἐφημερίδι» τῆς 21 μαρτίου ἐπιγραφομένην «Ἱστορικὰ» ἐκ μετριοφροσύνης βεβαίως ἀντὶ νὰ ἐπιγράψῃ αὐτὴν «Κριτικὰ» διότι κρίσιν, ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν ἐπίκρισιν περιέχει καὶ οὐχὶ ἀφήγησιν ἱστορικὴν, ἐν ᾗ ἀρχόμενος ὁ ἱστορικὸς ἡμῶν δικαίως μὲν ἐπαινεῖ τὸν κ. Μηλιαράκην ὅτι εὗρε μόνος καὶ ἐμελέτησε, δὲν ἐζήτησε δὲ ὡς ὁ κ. Πετρίδης παρ' αὐτοῦ τὰς μαρτυρίας, συνάμα δὲ ἐπιδοκιμάζει τὴν σύμφωνον πρὸς τὸ νέον ἱστορικὸν δόγμα τῆς ἀδιαφορίας ἀπόφανσιν τοῦ κ. Μηλιαράκη, ἣν ὅμως ὡς εἶπον ἀρχόμενος κολάζει ἐν μέρει ἐνταῦθα. Εἶτα δὲ προϊὼν ἐπικρίνει τὸν κ.

Μηλιαράκην ὡς σφαλέντα ἐν παραπομπῇ τινὶ εἰς Φαλλμεράϋερ, κατὰ παραδρομὴν βεβαίως γενομένην καὶ ἀναξίαν τοιαύτης ἐπικρίσεως, ἐν ᾗ ὅμως ὡς προεῖπον δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος ὁ ἡμέτερος καθηγητὴς παραπέμψας εἰς σελίδα, ἐν ᾗ οὐδεὶς λόγος περὶ τοῦ παραπεμπομένου γίνεται. Ἀλλὰ τὸ παράπτωμα τοῦτο συγγνωστέον θεωρῶν ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὸν Φαλλμεράϋερ τοῦ ὁποίου τὴν κρίσιν ἀναξίαν λόγου ὑπολαμβάνει, πικρῶς ἐλεγχει τὸν κ. Μηλιαράκην ὡς ἀποσιωπήσαντα χωρίον τοῦ Σπανδουγίνου καὶ ἑπομένως μὴ εἰλικρινῆ κατὰ τὴν κακῶς διατυπωθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ὁμολογίαν. «Ἂν που ἐσφάλαμεν τοῦτο εἶναι πλάνη καί ἄγνοια, ἀποτέλεσμα ἀπειρίας, οὐδέποτε ὅμως μὴ ὑποληφθῇ διαστροφὴ τῶν γεγονότων» καὶ ἐξαίρων τὴν ἀλάνθαστον τοῦ Χὸπφ κρίσιν ἀπαιτεῖ ἐνδείξεις ἰσχυρὰς παρὰ τοῦ κ. Μηλιαράκη πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μὴ γνησιότητος τοῦ χειρογράφου. Ἀλλ' ἡ ἀπαίτησις αὕτη ἠδύνατο νὰ φανῇ λογικὴ καὶ ὀρθή, ἐὰν πρότερον ὁ σοφὸς καθηγητὴς παρουσίαζε λόγους πειστικούς ἤτοι ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς περὶ τε τῆς γνησιότητος καὶ τῆς ἀξιοπιστίας αὐτοῦ καὶ μὴ τὰ πάντα ἀνέθετεν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Χὸπφ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὡς ἕλλην ἱστορικὸς καὶ ἐπιστήμων ἐβασάνιζεν αὐτό, ὡς πάνυ σοφῶς ἔπραξεν ὁ Χάν, ὃς δυμοσιεύσας περίληψιν τοῦ χειρογράφου, προσέθηκεν ἰδίας κρίσεις καὶ παρατηρήσεις ἐπ' αὐτοῦ ἀνασκευάζων μὲν τὰ μὴ ὀρθῶς ἔχειν δοκοῦντα αὐτῷ, ἐπιδοκιμάζων δὲ τὰ καλῶς ἔχοντα καὶ μὴ ἀναρτῶν ἑαυτὸν ἐκ μόνης τῆς κρίσεως τοῦ Χόπφ. Ἀκολούθως δὲ εἰσερχόμενος εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ περὶ Ἡμαθίας ζητήματος ἀνασκευάζει τὴν ἐσφαλμένην του κ. Μηλιαράκη δοξασίαν διὰ τῆς προσαγω-

γῆς χωρίου τοῦ Βαρλετίου, ἐξ οὗ ὡς προεῖπον, ἀναντίρρητον καθίσταται ὅτι ὁ συγγραφεὺς οὐδὲν ἄλλο ἐννοεῖ ἐνταῦθα διὰ τῆς λέξεως Ἡμαθίας, εἰμὴ μόνον αὐτὸ τὸ Μάτι. Ἂν δὲ ἡ λέξις αὕτη ἐστὶν ἑλληνικὴ ἢ Ἀλβανικὴ ἢ καὶ Σλαυϊκὴ οὐδ' αὐτὸς ὁ Χὰν ἐτόλμησε νὰ ἀποφανθῇ ὁριστικῶς ἢ ἂν ἐκ τῆς λέξεως Ἡμαθίας ἐσχηματίσθη ἡ λέξις Μάτι καὶ Μάθι ἢ τἀνάπαλιν ἐκ τῆς τελευταίας ὁ Βαρλέτιος ἐσχημάτισε τὴν πρώτην ἐπὶ τὸ ἀρχαϊκώτερον, μένει ἀδηλον ἐπὶ τοῦ παρόντος,

Μετὰ τὴν ἐπίκρισιν ταύτην τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας ἐσίγησε μὲν ὁ τῶν Κυκλαδικῶν συγγραφεὺς κ. Μηλιαράκης ἐπιφυλασσόμενος ἴσως βραδύτερον νὰ ἀποδυθῇ εἰς τὸν οὕτω προχωρήσαντα ἤδη ἐθνολογικὸν ἀγῶνα, ὅστις ἠδύνατο νὰ ἀποβῇ αἰσιώτερος, ἐὰν καὶ ἄλλοι τοῦ ἔθνους λογάδες ἐξερχόμενοι τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν ἰδίων ἐργασιῶν, μετὰ θάρρους καὶ ζήλου ἐπιστημονικοῦ ὡς γενναῖοι ἀγωνισταὶ καὶ ἀθληταὶ ἀπεδύοντο εἰς αὐτὸν, ἰδίως δὲ οἱ ἱστορικοὶ καθηγηταὶ τοῦ πανεπιστημίου καὶ τῶν γυμνασίων καὶ οἱ εἰδικοὶ Ἀλβανολόγοι, ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ὤφειλον νὰ κατέλθωσιν εἰς αὐτὸν καὶ νὰ μὴ μένωσιν ἄφωνοι τῶν διαγωνιζομένων θεαταὶ, ἀνεφθέγξατο δὲ ὁ πολύγνωτος καὶ ἀκούραστος τῶν Καλαμῶν σχολάρχης κ. Πετρίδης, ὃς βαρέως φέρων τὴν ἀδίκως ἐπιρριφθεῖσαν αὐτῷ μομφὴν καὶ μὴ ἀνεχόμενος τὴν γενομένην αὐτῷ προσβολὴν ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ «Λαῷ» τῆς 29 Μαρτίου τρίστηλον διατριβὴν ἐπιγραφομένην «ὁ Σκενδέρμπεϋς» καὶ «Ἀπάντησις εἰς τὴν Β'. ἐπιστολὴν τοῦ κ. Παπαρρηγοπούλου περὶ τῆς μὴ Σλαυϊκῆς καταγωγῆς τοῦ

Σκενδέρμπεϋ». Ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ ὁ κ. Πετρίδης ἐπιτυχῶς ἀνασκευάζει καὶ διὰ παραδειγμάτων ἀποδεικνύει πρῶτον μὲν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγέτου τῶν Καστριωτῶν Βρανίλος (Branilo) δὲν εἶναι ὡς διατείνεται ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος, Σερβικὸν, ἀλλὰ Ἑλληνικὸν, ὑποκοριστικὸν τοῦ Βρανᾶς καὶ Βράνος, δεύτερον δὲ ὅτι τὸ ὄνομα τῆς χώρας Μουσακῆ δὲν ἐδόθη αὐτῇ ὑπὸ τῆς ὁμωνύμου οἰκογενείας, ὡς ἱστορεῖ ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος, ἀλλ' αὕτη ἔλαβεν αὐτὸ παρὰ τῆς χώρας, ἐν ᾗ ἐγεννήθη τῶν Μουσακιδῶν ἡ οἰκογένεια καὶ τρίτον ὅτι, ἐπειδὴ τὸ πατρικὸν τοῦ Σκενδέρμπεη ὄνομα Ἰβάνης, ὅπερ ἀναφέρει ὁ Χαλκοκονδύλης, ἔχει κατάληξιν Σλαυϊκὴν, δὲν ἕπεται ἐκ τούτου ὅτι καὶ ὁ φέρων αὐτὸ ἦν Σλαῦος, ὡς ἐπιμόνως ὑποστηρίζει ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος. Ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ παρατηρήσω ὅτι ὁ Κ. Πετρίδης ἐν ἐπιστημονικῇ συζητήσει εὑρισκόμενος καὶ τὸ πρόσωπον πρὸς ὃ ἡ συζήτησις γίνεται πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων, ἔπρεπε νὰ ἀποφύγῃ καὶ τὴν ἐλαχίστην παρεκτροπὴν, οἵα ἡ «trop pas de zêle» κύριε Παπαρρηγόπουλε καὶ πᾶσαν ἀπειλὴν οἵα ἡ ἐν τέλει ἐπισειομένη «Ἀλ' ἤξευρε· Ἀρκαδίην αἰτεῖς, οὔ σοι δοθήσεται. Πολλοὶ γὰρ βαλανοφάγοι ἄνδρες ἔασιν, οἵσ' ἀποκωλύσουσιν».

Καὶ περὶ μὲν τοῦ Βρανίλου ἀλλαχοῦ δοθήσεται ἀφορμὴ νὰ λεχθῶσι τὰ δέοντα καθὼς καὶ περὶ τοῦ Ἰβάνεω τοῦ Χαλκοκονδύλου· ὑπολείπεται δὲ νὰ προσθέσω πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ἐσφαλμένης δοξασίας τοῦ Χάμμερ (τ. 1. σ. 459.) διατεινομένου ὅτι ἡ χώρα Μουσακιὰ ἔλαβε τὸ ὄνομα παρὰ τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ «Musachi 's, dessen Nahmen der

noch heute nach Ihm genannte Albanesische District verewigt» καὶ τοῦ κατὰ παράδοξον συγχυρίαν καὶ σύμπτωσιν ταὐτὰ σχεδὸν λέγοντος κ. Παπαρρηγοπούλου «τοσοῦτον δὲ ἐπίσημος καὶ πασίγνωστος ἦτο ὁ οἶκος οὗτος ἐν τῇ 15ῃ ἑκατονταετηρίδι ὥστε μέχρι τῆς σήμερον μία τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἀλβανίας φέρει τὸ ὄνομα Μουσακῆ» ὅτι ἡ χώρα αὕτη ἔφερε τὸ ὄνομα οὐχὶ μόνον πρὸ τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐσφαλμένως λέγει ὁ Χάμμερ ὅτι ἐκλήθη οὕτως ἡ χώρα, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς δυναστείας τῶν Μουσακιδῶν, καὶ ἦν τὸ πάλαι χώρα τῶν Ἀπολλωνιατῶν φημιζομένη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Στράβωνι καὶ Ἀριστοτέλει διὰ τὴν μεγάλην εὐφορίαν αὐτῆς, δι' ἣν καὶ νῦν ἔτι παροιμιώδης ἐστὶ παράγουσα ἑκατὸν ἕως ἑκατονπεντηκονταπλασίονα καρπὸν τοῦ σπειρομένου ἰδίως ἀραβοσίτου· τὸ δὲ ὄνομα αὐτῆς, εἴτε ἐκ τῆς Ἀλβανικῆς εἴτε ἐξ οἱασδήποτε ἄλλης γλώσσης ληφθὲν, οὐδὲν ἄλλο σημαίνει εἰμὴ τὴν μεγάλην καὶ παροιμιώδη εὐφορίαν αὐτῆς. Ὁ δὲ Χὰν, ὅστις πάντοτε ἐνασμενίζει εἰς ἐτυμολογικὰς παραδοξολογίας, διϊσχυρίζεται ὅτι τὸ τῆς χώρας ὄνομα Μουσακιὰ ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ συνηθεστάτου παρὰ τοῖς εὐγενέσι τῶν Ἀλβανῶν ὀνόματος Μωϋσῆς καὶ τῆς ὑποκοριστικῆς ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ καταλήξεως ακι (διότι, λέγει, καὶ νῦν ἔτι μέγα μέρος τῶν κατοίκων τοῦ Βερατίου, πρωτευούσης πόλεως τῆς χώρας, ἑλληνιστὶ ὁμιλεῖ) προσλαμβανούσης καὶ τὴν τόπον δηλοῦσαν κατάληξιν ιά ὡς Ἀρβανιτιὰ, Βλαχιὰ κτλ. Ὅθεν Μουσακιὰ οὐδὲν ἄλλο σημένει εἰμὴ χώραν τοῦ νέου ἢ μικροῦ Μωϋσέως (ἀλλὰ τίνος Μωύσέως χώρα δὲν λέγει) ἀπαραλλάκτως ὡς τὸ Βογδανιὰ χώρα

τοῦ Βογδάνου καὶ Καρλιλὶ (ὄνομα τουρκικὸν τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας) χώρα τοῦ Καρόλου Τόκκου. Ἀλλὰ τίς δύναται νὰ πιστεύσῃ εἰς τὰς τοιαύτας εἰκοτολογίας; Ἔτι παραδοξοτέρα φαίνεταί μοι ἡ πλάνη καὶ ψευδολογία τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, περὶ οὗ ὁ πατὴρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ὡς καὶ περὶ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, μετὰ πρωτοτύπου θαυμασμοῦ λέγει «ὁ Ἰωάννης Μουσακῆς, ὁ γράψας τὴν ἱστορίαν καὶ γενεαλογίαν τοῦ οἴκου τῶν Μουσακιδῶν, δὲν εἶναι ἄνθρωπος ἄσημος καὶ ἄγνωστος, ὅπως ἀποκαλεῖ αὐτὸν τὸ εἰρημένον ἀρθρίδιον ἀλλὰ πρῶτον υἱὸς τοῦ περιωνύμου Γκὶν Β' Μουσακῆ, ἡγεμόνος τῆς μέσης Ἀλβανίας διατελέσαντος καὶ συναθλητοῦ περιφανεστάτου τοῦ Σκενδέρμπεϋ· δεύτερον δὲ αὐτὸς οὗτος ὁ Ἰωάννης Μουσακῆς ὑπῆρξεν ἡγεμὼν τῆς μέσης Ἀλβανίας μετὰ τὸν πατέρα του καὶ συναγωνιστὴς ὡσαύτως τοῦ ἥρωος· τοσοῦτον δ' ἐπίσημος καὶ πασίγνωστος ἦτο ὁ οἶκος οὗτος.... Ὁ Ἰωάννης Μουσακῆς λοιπὸν ἦτο ἄνθρωπος κάλλιστα δυνάμενος νὰ γνωρίζῃ τὰ πράγματα, ἡ δὲ μαρτυρία αὐτοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν εἰμὴ νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλεστάτη καὶ ὁμολογουμένως ἀσφαλεστέρα τῆς τοῦ Βαρλετίου». Καὶ ὅμως ὁ οὕτως ἐξυμνούμενος ἱστορικὸς μετὰ τῆς συγγραφῆς του ψευδολογεῖ ταὐτίζων τὴν Μουσακίαν τῆς Ἰλλυρίας μετὰ τῆς ἐν μέσῳ τῆς Ἠπείρου κειμένης περιωνύμου Μολοσσίδος κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Auerbach «Uermuthlich war diese Landschaft der Stammsitz der Familie des Despoten, welcher sie jedoch fur eins mit dem alten Molossia hält» καὶ τοῦ Χὰν «Dass der Despot den Namen Musakia von der alten Molossia ableitet, ist oben erwähnt worden» ὥστε ὀρθῶς καὶ δικαίως ἡ σύνταξις τῆς «Ἐφημε-

ρίδος » ὑπεσημείωσεν «Τὸν ἀπεκαλέσαμεν ἄσημον καὶ ἄγνωστον ὡς ἱστορικὸν, ὄχι ὡς Μουσακῆ ». Τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἀκρίβεια τοῦ κατὰ τὸν σοφὸν ἱστορικὸν ἡμῶν κάλλιστα δυναμένου νὰ γνωρίζῃ τὰ πράγματα, ἀφ' οὗ ἀγνοεῖ καὶ αὐτὸν τὸν τόπον τῆς γεννήσεως καὶ δυναστείας αὐτοῦ νὰ ὀνομάσῃ τῷ καταλλήλῳ ὀνόματι τῆς ἀρχαιότητος, ὅπως ἔπραξεν ὁ ἀδίκως κατηγορούμενος κατά γε τοῦτο Βαρλέτιος. Ἀλλὰ περὶ τῆς ποιότητος τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ ὡς ἱστορικοῦ! καὶ περὶ τῆς ἀκριβείας καὶ ἀξιοπιστίας τῆς χρονογραφίας αὐτοῦ ὡς ἱστορίας! κατὰ τὴν ἀλάνθαστον διαβεβαίωσιν τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας, ἁπλῶς ἐνταῦθα ἐκ τῆς δοθείσης μοι ἀφορμῆς λόγον ποιησάμενος καὶ ὡς ἱστορικὸν ὑπόδειγμα τὸ προμνημονευθὲν προσαγαγὼν, ἐπιφυλάσσομαι ἀκολούθως ἐν οἰκείῳ τόπῳ νὰ ἐπισυνάψω τὰ δέοντα.

Ὁ κ. Πετρίδης μὴ δυνηθεὶς ἐν τῇ προηγουμένῃ διατριβῇ νὰ ἀνασκευάσῃ πάντα τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ καὶ ὑπὸ διαπύρου ζήλου φλεγόμενος πρὸς ὀρθὴν τοῦ ζητήματος ἐπίλυσιν, μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς περίπου μηνὸς καὶ δευτέραν ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ «Λαῷ» τῆς 23 Ἀπριλίου ἑξάστηλον διατριβὴν ἐπιγραφομένην «ὁ σοφὸς Λαόνικος ὁ Χαλκοκονδύλης περὶ Σκενδέρπεϋ», διὰ τῆς ὁποίας προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ, ὁρμώμενος ἐκ τῆς περὶ αὐτοῦ ὡς ἱστορικοῦ ἀκριβεστάτου κρίσεως τοῦ Κ. Παπαῤῥηγοπούλου ὅτι ὁ σοφὸς Λαόνικος, ὅστις καλεῖ τὸν πατέρα τοῦ Σκενδέρπεη οὐχὶ Ἰωάννην, ὡς οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ Ἰβάνην, δὲν εἶναι τοσοῦτον ἀκριβὴς, ὅσον ὑπολαμβάνει ὁ Κ. Παπαῤῥηγόπουλος, καὶ πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῶν λεγομένων προσάγει δύο χωρία αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ἐν οἷς προκειμένου λόγου περὶ ἄλλων ζητημάτων ἐπι

φέρει, τὸν πατέρα τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτον ἀγωνιζόμενος νὰ ἀπομιμηθῇ «Οὐκ ἔχω ὅπῃ συμβάλλομαι ἀσφαλῶς» (1, 16—17), καὶ ἀλλαχοῦ «καὶ πολλῶν δὴ ἀκήκοα». καὶ ταῦτα μὲν καλῶς ζητήσας εὗρεν ὁ κ. Πετρίδης σχετιζόμενα πρὸς τὸ ζήτημα· ἃ δὲ λέγει ἀκολούθως περὶ τῶν σχέσεων τῶν Ἀλβανῶν, Τριβαλλῶν καὶ Ἰλλυριῶν καὶ περὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν τελευταίων οὐ μόνον ἐκτὸς τοῦ προκειμένου εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ ὡς τοιαῦτα οὐχ ὑγιαίνουσι, περὶ ὧν ἀπέχων νὰ κάμω λόγον ἐνταῦθα, περιορίζομαι ἓν μόνον παράδειγμα νὰ ὑποδείξω ἐπισυνάπτων τοὺς λόγους αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ῥητῶς λέγοντος «ἐν ᾧ τοὐναντίον ἅπας ὁ πεπαιδευμένος κόσμος γινώσκει ὅτι τὸ πάλαι ἡ Ἰλλυρία ἐξετείνετο ἀπὸ τῶν ὁρίων τῆς παλαιᾶς Ἠπείρου ἕως τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης ». Ἡ τολμηρὰ αὕτη ἀπόφανσις τοῦ Κ. Πετρίδου φαίνεταί μοι ἐντελῶς ἀνυπόστατος· διότι Ἰλλυρία μετὰ τοιούτων ὁρίων ἤτοι ἀπὸ τῶν ὁρίων τῆς παλαιᾶς Ἠπείρου, ἀρχομένης ὡς γνωστὸν ἀπὸ τῶν Ακροκεραυνίων ὀρέων, μέχρι τῶν ὁποίων ἐξετείνετο ἡ Ἰλλυρία πρὸς νότον, καὶ ἐκτεινομένης μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας κεῖνται τὰ Ἀκροκεραύνια, οὐδέποτε ὑπῆρξεν, οὐδ' ἦν δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ποτέ. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῆς Ἰλλυρίας καὶ ἰδίως τῆς Μακεδονικῆς καὶ Ἑλληνικῆς ἐν ἐκτάσει ἐπραγματεύθην εἰδικῶς ἐν τοῖς Μακεδονικοῖς μου ἀπὸ τῆς σελ. 588—848, πάντα λόγον περιττὸν ὑπολαμβάνω πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐσφαλμένης δοξασίας τοῦ κ. Πετρίδου καθ' ὅσον μάλιστα δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τούτου. Ἄλλως δὲ γνωστὸν ἐστιν ἐπιστημονικῶς ὅτι αἱ γεωγραφικαὶ καὶ ἐθνολογικαὶ γνώσεις τοῦ Χαλκοκονδύλου ἀτελέ-

σταται καὶ ἐπισφαλέσταταί εἰσιν καὶ ἑπομένως ἀνάξιαι τοῦ κόπου τῆς ἐξελέγξεως αὐτῶν. Ἐντεῦθεν δὲ δικαιοῦται ἐν μέρει ὁ κ. Πετρίδης νὰ σχηματίσῃ τὴν πεποίθησιν καὶ νὰ ἐξαγάγῃ τὸ συμπέρασμα ὅτι παραπλήσιαί εἰσιν αἱ πληροφορίαι τοῦ Χαλκοκονδύλου καὶ περὶ τῶν οἰκογενιακῶν πραγμάτων τοῦ Σκερδέμπεη.

Εἶτα δὲ προσάγων καὶ μαρτυρίαν τινὰ ἰταλοῦ συγγραφέως περὶ τῆς Ἠπειρωτικῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμπεη, εὐλόγως διατείνεται ὅτι εἰ πραγματικῶς ἦν Σέρβος ὁ ἥρως, οὐδόλως ἤθελεν ἀποκρύψει τοῦτο, οὐδὲ δυνατὸν ἦν τοσαύτην νὰ ἐξασκήσῃ ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ὑπερηφάνων Ἀλβανῶν καὶ Ἠπειρωτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολυάριθμοι ὑπῆρχον ἐπίσημοι οἰκογένειαι καὶ ἰσχυραὶ, καὶ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης δὲν ἦτο Σέρβος, οὐδ' ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Χαλκοκονδύλου μαρτυρεῖται ὡς τοιοῦτος, τοῦ ὁποίου καὶ χωρίον προσάγει μαρτυροῦν ἐμμέσως πως τὴν Ἑλληνικὴν καταγωγὴν τοῦ Σκενδέπμπεη «Ἑλληνικοὶ μὲν παῖδες ἀπὸ Βυζαντίου παρ' αὐτῷ τῷ βασιλεῖ εἰς μέγα ἐχώρησαν δυνάμεως. Τούτων δὲ. . . Ἀλίης δὲ τὸν Ἠλίαν ἑλληνιστὶ λέγοιτ' ἂν καὶ Ἐσὲς τὸν Ἰησοῦν, . . . - Σκενδέρην δὲ Ἀλέξανδρον βούλονται λέγειν»(8, σελ, 289).

Τοιαῦταί εἰσιν αἱ σκέψεις καὶ κρίσεις τοῦ κ. Πετρίδου πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μὴ Σλαυϊκῆς καταγωγῆς τοῦ Γεωργίου Καστριώτου καὶ πρὸς ἀνασκευὴν τῶν περὶ τῆς Σλαυϊκῆς καταγωγῆς αὐτοῦ ἐπιχειρημάτων τοῦ κ. Παπαρρηγοπούλου, ὅστις ἔκτοτε αὐτός τε ἐσίγησε καὶ οὐδεὶς ἄλλος ἐπεχείρησε νὰ γράψῃ τι ἐπὶ τοῦ σπουδαίουτούτου ζητήματος, ἡ ἀληθὴς λύσις τ οῦ ὁποίου ἐνδιαφέρει τὰ μέγιστα οὐ μόνον ἡμῖν τοῖς στενώτατα

συνδεδεμένοις μετὰ τοῦ ἔθνους, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ὁποίου ἐφ' ὁλόκληρον σχεδὸν εἰκοσιπενταετηρίδα εὐκλεῶς τε καὶ ἐνδόξως ἀγωνησάμενος ἐπρωταγωνίστησεν ὁ ἀθάνατος τῆς Ἀλβανίας ἥρως, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀθανάτῳ διδασκάλῳ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἱστορίᾳ, ἀμεροληπτως τε καὶ ὁριστικῶς ὀφειλούσῃ νὰ ἐγγράψῃ αὐτὸν ἐν τῇ ἀνηκούσῃ φυλῇ. Δὲν εἶναι δὲ λίαν ἄπορον καὶ λυπηρὸν ἐνταυτῷ ὅτι οὐδεὶς πλὴν τῶν προμνημονευθέντων, τῶν ἡμετέρων λογίων τῶν ἐντὸς τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἐπεχείρησε νὰ πραγματευθῇ ὁπωσδήποτε τὸ ζήτημα καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν λύσιν αὐτοῦ; ἐν ἄλλῃ ἐποχῇ, ὅτε ὀλιγώτεροι ἦσαν οἱ λόγιοι ἡμῶν, ἅμα ἀνεφύοντο ἐν τῇ δημοσιότητι τοιαῦτα σπουδαῖα ζητήματα, αὐτόκλητοι ἔσπευδον ἐκ ζήλου ἐπιστημονικοῦ ὁρμώμενοι εἰς τὴν ἔρευναν καὶ συζήτησιν αὐτῶν πρὸς εὕρεσιν καὶ ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας, διὰ τῆς ὁποίας ὅλον ἐφώτιζον τὸ ἔθνος ὡς ἀληθεῖς πατριῶται καὶ σοφοὶ διδάσκαλοι περὶ πλείστου ποιούμενοι τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα καὶ δεύτερα τιθέμενοι τὰ ἴδια.

Ταῦτα τοίνυν, ἐν περιλήψει ἐκτεθέντα καὶ ἐξετασθέντα, ἐγράφησαν κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας περὶ τοῦ ἀπροσδοκήτως ἀναφυέντος ζητήματος, τοῦ ὁποίου πατὴρ ἐγένετο, ὡς γνωστόν, ὁ πατὴρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ὅστις ἐν ἄλλοις μὲν ἥττονος λόγου ἀξίοις καὶ ἐπουσιώδεσι ζητήμασι μακρὸν ποιεῖται λόγον, πάσας ἐξαντλεῖ τὰς πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα καὶ ἐν γένει οὐδὲν ἀνεξέταστον καταλείπει ὡς ἀληθῶς ἐμπρέπει ἕλληνι καθηγητῇ, τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ μονογραφοῦντι τε καὶ μεγαλογραφοῦντι, ἐν-

SISMANOGLIO MEGARO

ταῦθα ὅμως ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος οὐκ οἶδα τί παθὼν ὁ σοφὸς ἱστορικὸς προφανῆ ἐποίησεν ἐξαίρεσιν, καθιέρωσε τὸ νέον ἱστορικὸν δόγμα τῆς ἀδιαφορίας περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος, κατεφρόνησε τὰς συγχρόνους πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα ὡς παίδων μυθάρια περιέχοντα, ἀπεκήρυξε τὴν πατροπαράδοτον παράδοσιν περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἀνδρὸς, καὶ ἐπὶ τέλους ἀποκλειστικῶς ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς κρίσεως τοῦ Χὸπφ καὶ ἐπί τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθέντος χειρογράφου τοῦ Μουσακῆ καὶ Σπανδουγίνου πομπωδῶς ἀνεκήρυξεν ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν Σλαῦος καὶ οὐχὶ Ἕλλην ἢ Ἀλβανός.

Ἐν ᾧ δὲ, ἀποπερατώσας τὸ πρῶτον τῆς πραγματείας μέρος ἤτοι τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας γραφέντων περὶ τοῦ ζητήματος, παρεσκευαζόμην νὰ μεταβῶ εἰς τὸ δεύτερον μέρος αὐτῆς, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ σοφὸς τῆς ἱστορίας καθηγητὴς ἐξ ἑνὸς μὲν ἐπιλαθόμενος τοῦ σοφοῦ τῆς ἀρχαιότητος γνωμικοῦ «σπεῦδε βραδέως», ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ τὴν καθιερωμένην ἐπιστημονικὴν ἀρχὴν «ὅτι γράφοντός τινος καὶ ἀγγέλλοντος ὅτι ἔπεται συνέχεια τῶν γραφομένων ἀπαγορεύεται πᾶσα παρέμβασις πρὸ τοῦ τέλους αὐτῶν» παραγνωρίσας, ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ «Παλιγγενεσίᾳ» τῆς 18 7βρίου μικρὸν μὲν, ἀλλὰ σοφὸν ἄρθρον, ἐν ᾧ προοιμιαζόμενος μὲν ἐκφράζει τὴν λύπην ὅτι ἐν τοῖς ἐκδοθεῖσι πέντε μέρεσιν οὐδὲν νέον εὗρεν, ἀλλά μόνον τὸ ἱστορικὸν τῆς συζητήσεως μέρος καὶ μακρὰν περὶ Κοπερνίκου παρέκβασιν, οὐδὲν ὅμως καὶ περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμπεη. Ἐὰν ὁ σοφὸς καθηγητὴς ἀναγινώσκων, ὡς λέγει, μετὰ προ-

σοχῆς, διετήρει ἐν τῇ εὐρείᾳ μνήμῃ αὐτοῦ ὅτι ὁ γράφων προανήγγειλεν ἀπ' ἀρχῆς πρὸς ἀποφυγὴν πάσης τοιαύτης παρεξηγήσεως ὅτι ἐν τῷ πρώτῳ τῶν δύο μερῶν τῆς ὅλης πραγματείας προτίθεται νὰ κάμῃ ἐπιθεώρησιν τῶν δημοσίᾳ συζητηθέντων καὶ νὰ ἐξελέγξῃ τὰ μὴ ὀρθῶς ἔχειν δοκοῦντα καὶ ὅτι ἡ περὶ τῆς ἀμφισβητηθείσης ἐθνικότητος τοῦ Κοπερνίκου παρέκβασις λίαν εὐκαίρως ἐγένετο οὐχὶ ἵνα μάθῃ πολλὰ καὶ σοφὰ, ὡς λέγει, διότι ὁ σοφὸς οὐδεμιᾶς δεῖται διδασκαλίας καὶ μαθήσεως ἀλλ' ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόδειγμα ἐθνολογικῆς ἐρεύνης ἐν τῷ ἡμετέρῳ ζητήματι, ὁμοιοτάτῳ πρὸς ἐκεῖνο ὄντι, ἐὰν, ἐπαναλαμβάνω, ταῦτα εἶχεν ὑπ' ὄψιν, ἤθελε βεβαίως ἀπαλλαχθῇ τοῦ κόπου νὰ ζητῇ νέαν τινὰ ἀνακάλυψιν παρ' ἐμοῦ τοῦ μὴ ὑποσχεθέντος τοιαύτην.

Εἶτα δὲ προβαίνων εἰς τὴν δικαιολογίαν τῆς ἀκαίρου σπουδῆς καὶ παρεμβάσεως καὶ μετὰ πικρίας κατειρωνευόμενος τοῦ γράφοντος δύο προτείνει ἐλατήρια κινήσαντα τὸν σοφὸν αὐτοῦ κάλαμον εἰς τὴν σύνταξιν καὶ δημοσίευσιν τοῦ ἄρθρου, ὧν τὸ μὲν ἵνα καὶ πάλιν ὡς σοφὸς διδάσκαλος καὶ ἱστορικὸς διδάξῃ τὸν γράφοντα περὶ τίνος πρόκειται ἵνα μὴ παρασυρθῇ εἰς νέα ἄκαιρα καὶ ἄσκοπα πράγματα· ὄντως σοφὸν ἡ πρόνοια· ἀλλὰ τίς ἠρώτησεν ἐνταῦθα τὸν διδάσκαλον ἵνα προνοήσῃ περὶ τῆς αὐθαιρέτου ἀποκρίσεως καὶ προφυλάξεως; ὁ δυστυχὴς Πετρίδης πρὸ μηνῶν εὐσεβάστως ἠρώτησε καὶ οὐ μόνον οὐδεμιᾶς ἀπ' εὐθείας ἠξιώθη ἀποκρίσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς παρεμβάσεως φίλων ἀποτόμως ἐπεκλήθη ἄκριτος καὶ ἀδιάκριτος, διότι ἐτόλμησε νὰ ἀποτείνῃ ἐρώτησεν πρὸς τὸν σοφὸν

διδάσκαλον. Ἐν δὲ τῇ προκειμένῃ περιπτώσει αὐτόκλητος καὶ ραγδαῖος ἐπῆλθε προώρως τὸ μὲν ἕνα κωλύσῃ τὴν περαιτέρω συζήτησιν, τὸ δὲ καὶ ἕνα ἀποδείξῃ ὅτι πρὸς τῇ σοφίᾳ καὶ εἰρωνείαν κέκτηται ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας μεταχειριζόμενος ἀντί τῶν τραχέων καὶ ἀποτόμων ἄκριτος καὶ ἀδιάκριτος τὰ «ὁ πολυμαθὴς ἐπικριτὴς καὶ ὁ δεινὸς ἐπικριτὴς» κατὰ τοῦ γράφοντος, ὁστις οὐδεμίαν ἔχων ἀξίωσιν οὔτε πολυμαθείας οὔτε δεινότητος, ἀλλ' ὡς ἁπλοῦς τῶν γραμμάτων στρατιώτης ἰδὼν ὅτι ἀπ' ἀρχῆς τὸ ζήτημα κακῶς ἐτέθη καὶ ἐρρίφθη ἐν τῇ δημοσιότητι, κάκιον δὲ συνεζητήθη καὶ κάκιστα ἐθεωρήθη ὡς λυθὲν, κατάλληλον ἐνόμισε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιληφθῇ αὐτοῦ ἀνερευνῶν καὶ κρίνων πάντα τὰ ἀναγόμενα εἰς αὐτὸ καὶ ἐλάχιστα φροντίζων ἂν ὁ τρόπος οὗτος ἀπαρέσκῃ τῷ σοφῷ ἱστορικῷ καὶ οἱῳδήποτε ἄλλῳ ὁμοφρονοῦντι αὐτῷ· διότι ἡ ἔρευνα, ἡ κρίσις καὶ ἐπιστημονικὴ συζήτησις μένει ἐλευθέρα παντὶ τῷ βουλομένῳ ν' ἀποδυθῇ εἰς τοιοῦτον ἐθνολογικὸν ἀγῶνα, καθὼς καὶ τὸ στάδιον τῆς ἐξελέγξεως καὶ ἐπικρίσεως τῶν μὴ καλῶς καὶ ὀρθῶς ἐχόντων ἐστὶν ἐλεύθερον τῷ συναισθανομένῳ δύναμίν τινα πρὸς ἐπανόρθωσιν αὐτῶν χάριν τῆς ἀληθείας καὶ ἐπιστήμης, ὀφείλοντι νὰ μὴ παρεκτραπῇ οὔτε εἰς προσβολήν τινα οὔτε εἰς εἰρωνείαν τοῦ ἐλεγχομένου καὶ ἐπικρινομένου, τοῦτό ἐστιν ἐπιστημονικόν.

,Ο πατὴρ ὅμως τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας μὴ ἀρεσκόμενος εἰς τοιαύτας μακρὰς ἐρεύνας καὶ συζητήσεις πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἁπλῶς τῇ κρίσει τοῦ Χὸπφ ἐπερειδόμενος καὶ ἐπαναπαυόμενος, περὶ οὗ ῥητῶς λέγει ἐν τῇ «Ἐφημερίδι» τῆς

6 Φεβρουαρίου. «Πρῶτος δὲ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν ὑπεστήριξε τὴν Σλαυϊκὴν τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας καταγωγὴν ὁ Χὸπφ » καὶ εἰς οὐδὲν λογιζόμενος καὶ τὸν Βαρλέτιον καὶ τὸν Χάμμερ καὶ τὸν Φαλλμεράϋερ καὶ τὸν Χάν, θεωροῦντας Ἕλληνα ἢ Ἀλβανὸν τὸν Σκενδέρμπεην, καὶ πάντα ἐν γένει ἄλλον μὴ ἀποδεχόμενον ὡς Σλαῦον αὐτὸν, αὐθεντικώτατα ἀποφαίνεται ὅτι τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀληθείας ἤτοι τὸ «de natura Serviano» καὶ τὸ de natione Serviano» ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου Μουσακῆς καὶ ὁ Βυζαντινὸς πρωτοσύγγελλος Σπονδουγῖνος ὁ Καντακουζηνὸς ἔγραψαν καὶ ἑπομένως αὐτοὺς ὀφείλομεν νὰ προσκυνήσωμεν, πάντας δὲ τοὺς ἄλλους συγχρόνους τε καὶ μεταγενεστέρους γράψαντας καὶ ἐρευνήσαντας περὶ τοῦ ἥρωος καθὼς καὶ τὴν πατροπαράδοτον παράδοσιν τὴν ἐπὶ τέσσαρας ὁλοκλήρους ἑκατονταετηρίδας ἐπικρατήσασαν παρ' ἡμῖν τε καὶ αὐτοῖς τοῖς μωαμεθανοῖς Ἀλβανοῖς νὰ ἀπολακτίσωμεν δι' ἑνὸς καὶ μόνου λακτίσματος καὶ νὰ ἀποκηρύξωμεν ὡς ὅλως ἀνυπάρκτους. Ἀλλὰ τοιαύτη λογικὴ καὶ ἀρνητικὴ κριτικὴ φαίνεταί μοι πρωτότυπος καὶ μοναδικὴ ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐπιστήμῃ, τὴν ὁποίαν ἐξαιρετικῶς μόνον ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ καθιέρωσεν ὁ σοφὸς τῆς ἱστορίας καθηγητὴς σὺν τῷ νέῳ ἱστορικῷ δόγματι τῆς ἀδιαφορίας περὶ αὐτοῦ. Τὸ δὲ παράδοξόν ἐστιν ὅτι αὐτὸς οὕτω θεωρήσας τὸ ζήτημα μονομερῶς καὶ ἀποκλειστικῶς, προβάλλει εἰς τὸ μέσον ὅτι καὶ πάντες οἱ ἄλλοι ὀφείλουσι νὰ ἀπομιμηθῶσιν αὐτὸν καὶ πάντα τὰ γεγραμμένα ἢ ὡς ἀνύπαρκτα ἢ ὡς μυθώδη ἀποδεχόμενοι νὰ ἀσχοληθῶσιν εἰς τὴν ζήτησιν μαρτυριῶν δυναμένων νὰ ἀναιρέσωσι τὰς τοῦ Μουσακῆ καὶ

Σπανδουγίνου· παράδοξος ἐπιστημονικὴ ἀξίωσις! προερχομένη οὐχὶ βεβαίως ἐξ ἀγνοίας, ἀλλ' ἐξ ἀνεξηγήτου ἰδιοτροπίας· διότι ἀναμφισβήτητόν ἐστιν ὅτι ὡς ἐν παντὶ ἐπιστημονικῷ ζητήματι λύσεως δεομένῳ ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖόν ἐστιν νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, νὰ βασανισθῶσι ταῦτα προσηκόντως καὶ εἶτα νὰ ἐξαχθῇ τὸ ἀπαιτούμενον συμπέρασμα πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀληθείας, οὕτω καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ πρέπει νὰ τεθῶσιν ἐν τῇ πλάστιγγι τῆς κριτικῆς οὐχὶ μόνον τὰ εὑρεθέντα ὑπὸ τοῦ Χὸπφ χειρόγραφα τοῦ Μουσακῆ καὶ Σπανδουγίνου, ὡς ἐπιμόνως ἀξιοῖ ὁ σοφὸς καθηγητὴς, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ λοιπὰ, ἐν οἷς οἱοσδήποτε γίνεται λόγος περὶ τοῦ ὑποκειμένου ζητήματος.

Τὶ δὲ νὰ εἴπῃ τις καὶ περὶ τοῦ δευτέρου ἐλατηρίου τῆς ἀκαίρου ἐπιδρομῆς καὶ πάλιν ἐσφαλμένης ἐπανορθώσεως; ἐπιτρέπεται ἄρά γε νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι ὁ πολυμνήμων καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐλησμόνησεν ὅτι ἀρχόμενος τῆς ἐπικρίσεως τῆς πραγματείας τοῦ κ. Μηλιαράκη ἐπελήφθη σπουδαίως τῆς διορθώσεως παραπομπῆς τινος εἰς Φαλλμεράϋερ, κατὰ παραδρομὴν σφαλείσης καὶ ὅτι ἐπανορθῶν ταύτην παρέπεμψεν εἰς τὴν 20 σελίδα τῆς πραγματείας, ἔνθα οὐδεὶς περὶ τοῦ παραπεμπομένου λόγος γίνεται; οὐχὶ βεβαίως. Πρὸς ἐξέλεγξιν δὲ ὅτι ἐν τῷ σοφῷ ἄρθρῳ τῷ πρὸς ἐπονόρθωσίν μου δημοσιευθέντι ἐν τῷ φύλλῳ τῆς Παλλιγγενεσίας τῆς 18 σεπτεμβρίου ἐκ προθέσεως, οὐχὶ ἀξιοζήλου βεβαίως πρὸς κάλυψιν τοῦ ἡμαρτημένου, ἀφῄρεσε τὸ οὐσιῶδες τῆς περικοπῆς μου ἤτοι τὴν 20 σελίδα, παραθέτω ἐνταῦθα καὶ τὰς τρεῖς περικοπὰς κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ἵνα

φανῇ ἡ εἰλικρίνεια, μεθ' ἧς ἐπῆλθε κατεσπευσμένως πρὸς ἐπανόρθωσίν μου ὁ σοφὸς καθηγητὴς, τούτων δὲ ἡ μὲν πρώτη, ἥτις παρέσχε μοι τὴν ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσω ὅτι ὁ ἐπικριτὴς τοῦ κ. Μηλιαράκη ἐσφαλμένως παρέπεμψεν εἰς τὴν 20 σελίδα ἔχει ὡς ἑξῆς. «Ὁ Φαλλμεράϋερ εἶπεν μὲν τοιοῦτό τι, ἀλλὰ εἰς ἄλλην πραγματείαν Das Albanesische Element in Griechenland (III Abtheilemg σελ. 20) » ἐν τῇ «Ἐφημερίδι» τῆς 11 μαρτίου. Ἡ δὲ δευτέρα, ἣν παρενέβαλον ἐν τῇ Παλεγγενεσίᾳ τῆς 17 σεπτεμβρίου ἐστὶν αὕτη «,Αλλὰ τοῦτο ποιήσας ὁ ἱστορικὸς ὑμῶν δὲν ὀφείλει ἄρά γε νὰ ἀκούσῃ τὴν ἑαυτοῦ κρίσιν ἢ ἐπίκρισιν κατὰ τὸ ἥμισυ τοὐλάχιστον ἐφαρμοζομένην ἐπ' αὐτοῦ; «ἄρά γε ἐξίσου ηὐστόχησε περὶ τὴν εὕρεσιν καὶ ἐκτίμησιν τῶν μαρτυριῶν; » πολλοῦ γε καὶ δεῖ· διότι ἐν σελ. 20 τοῦ Albanesische Element in Griechenland, III Abtheilnug ὅπου παραπέμπει οὐδὲ τὸ ὄνομα τῶν Καστριωτῶν μνημονεύεται, ἀλλὰ μόνον περὶ Ἰωαννίνων καὶ Ζαγορίου γίνεται λόγος, ὅπερ δύναται νὰ ἴδῃ τις ἐὰν ἀναδράμῃ εἰς τὴν εἰρημένην σελίδα». Καὶ ἡ τρίτη δὲ, ἐξ ἧς τὴν ἀφορμὴν ἔλαβεν ὁ σοφὸς καθηγητὴς πρὸς ἐπανόρθωσίν μου οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν εἰμὴ τὸ ἥμισυ τελευταῖον μέρος τῆς δευτέρας τὸ πρῶτον μέρος τῆς ὁποίας «πολλοῦ γε καὶ δεῖ, διότι ἐν 20 τοῦ Alban. Elem. in Griech. III Abth. ὅπου παραπέμπει» ἐκ προθέσεως ἀφελὼν ἵνα καλύψῃ τὸ ἡμαρτημένον καὶ ἐλέγξῃ με ὡς σφαλλόμενον, λίαν τεχνηέντως ἐπιλέγει «Ἀλλὰ παρακαλοῦμεν πρῶτον αὐτὸν τὸν δεινὸν ἐπικριτὴν νὰ ἀναδράμῃ εἰς τὴν εἰρημένην σελίδα καὶ θέλει ἴδει ὅτι οὐδεὶς λόγος ἐν αὐτῇ περὶ Ἰωαννίνων καὶ Ζαγορίου, ἀλλὰ μόνον καὶ μόνον περὶ Καστριωτῶν καὶ Σκενδέρμπεη, ὧν τὰ ὀνόματα ἰδίως εὑρίσκον-

ται ἐν στίχοις 4,7,15». Ἐν τῇ ἐπιμονῇ ταύτῃ τοῦ σεβαστοῦ καθηγητοῦ οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεταί μοι εἰμὴ νὰ παραθέσω ἐνταῦθα ἐκ τῆς 20 σελίδος, εἰς ἣν παραπέμπει, κατὰ γράμμα τοὺς στίχους 4.7. 15. τῶν ὁποίων ὁ μὲν 4 περιέχει τάδε· σελ. 20 στιχ. 4. «Von den Serbengränze herbeieienden Prätendenten Symeon aus». σελ. 20 στιχ. 7. «abgerufenen Schutzherrn in raschem glückswechsel doch den » σελ. 20 στιχ. 15. « Häuptling Gjinos Wajas, die nördliche mit der Stadt Arta dem» Μετὰ τὴν παράθεσιν τῶν στίχων τούτων τῆς 20 σελίδος κατὰ τὴν παραπομπήν του, ἔνθα πράγματι βλέπει ὁ ἀναγνώστης ὅτι οὐδεὶς λόγος γίνεται Καστριωτῶν καὶ Σκενδέρμπεη, πάντα ἄλλον λόγον περιττὸν ὑπολαμβάνω

Καὶ τοῦτο μὲν τὸ παράπτωμα, δυνάμενον ὡς lapsus memoriae » νὰ θεωρηθῇ, ἀναντιρρήτως μικρὸν καὶ ἀσήμαντόν ἐστιν· καὶ ὡς τοιοῦτον οὐδόλως ἐπεθύμουν νὰ μνημονεύσω, εἰ μὴ ὁ σοφὸς καθηγητὴς, ὡς προεῖπον, ἀρχόμενος τῆς τοῦ κ. Μηλιαράκη ἐπικρίσεως παράδειγμα διδακτικὸν παρεῖχε τοῖς ἄλλοις. Ἡ ἐπιμονὴ ὅμως αὐτοῦ πρὸς ἀποφυγὴν ὁμολογίας τοῦ ἐσφαλμένου καὶ ἡ ἄδικος πρόθεσις αὐτοῦ νὰ μὲ ἐνοχοποιήσῃ ὡς ἁμαρτόντα ἐν τῇ παραπομπῇ, ἠνάγκασάν με νὰ ἐντείνω τὸν περὶ τούτου λόγον καὶ διασαφηνίσω τὸ πρᾶγμα. Ἐνταῦθα τελευτᾷ τὸ πρῶτον τῆς πραγματείας μέρος, ἁπλῆν περιέχον ἐπιθεώρησιν τῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο γεγραμμένων περὶ τοῦ παρ' ἡμῖν ἀναφυέντος ζητήματος.

ΜΕΡΟΣ Β'.

Μετὰ δὲ τοῦτο εἰς τὸ δεύτερον μεταβαίνων μέρος αὐτῆς ἤτοι εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν τῶν πρότερον γεγραμμένων περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ ἐνδόξου ἥρωος τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς ἐπικρατούσης πατροπαραδότου παραδόσεως παρ' ἡμῖν τε καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ὁμοφύλοις ἀπογόνοις αὐτοῦ θὰ καταλήξω εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ καὶ τοῦ Θεοδώρου Σπανδουγίνου Καντακουζηνοῦ καὶ εἰς τὴν ἐξέλεγξιν τῶν ὑπ' αὐτῶν μὲν γραφέντων, ὑπὸ δὲ Χόπφ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀνακαλυφθέντων χειρογράφων, ἅπερ ἀποποιούμενα τὴν Ἀλβανικὴν αὐτοῦ καταγωγὴν καὶ ἐθνικότητα μεταβάλλουσιν εἰς καθαρὸν Σέρβον ἀγωνισθέντα ὑπὲρ τῶν Ἀλβανῶν. Τοῦτο δὲ ποιήσω, διότι οὐ μόνον οὐδόλως ἀπεδέχομαι πρὸς τῷ τῆς ἀδιαφορίας δόγματι καὶ τὴν νέαν ἱστορικὴν ἀρχὴν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ, ἣν ἐν τῇ «Ὥρᾳ» τῆς 9 Φεβρουαρίου διετύπωσεν «Ἐν ὅσῳ δὲ ὁ κ. Ἀθ. Πετρίδης δὲν εὕρῃ πηγὰς ἀντιθέτους, ἐχούσας τὴν αὐτὴν ἂν οὐχὶ κρείττονα ἀξίαν, ἠθέλομεν γίνει καταγέλαστοι εἰς τὸ νὰ λέγωμεν τὸν Σκενδέρπεϋν Ἀλβανὸν ἢ Ἕλληνα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μυθαρίων τοῦ Βαρλετίου καὶ ὅλων ὅσοι τὸν ἀντέγραψαν,» ἀλλὰ καὶ ἀδιστάκτως πιστεύω ὅτι πράγ-

ματι καταγέλαστοί ἐσμεν ἐπιστημονικῶς τε καὶ ἐθνικῶς, διότι ἀντεπιστημονικῶς καὶ ἀντεθνικῶς χωρὶς νὰ ὑποβάλωμεν εἰς τὴν ἐλαχίστην βάσανον καὶ τὰς συγχρόνους πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα καὶ τὴν παράδοσιν καὶ αὐτὰ τὰ πολυθρύλητα χειρόγραφα, παρεδέχθημεν κεκλεισμένοις ὀφθαλμοῖς εἰς τὴν μονομερῆ κρίσιν τοῦ Χὸπφ πεισθέντες ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν Σλαῦος καὶ οὐχὶ Ἀλβανός καὶ πέραν τοῦ μετρίου καὶ δέοντος ἐλατρεύσαμεν τὸ de natura Serviano καὶ τὸ de natione Serviano τῶν δύο εἰρημένων χρονογράφων ὡς τὸ τῆς ἀληθείας εὐαγγέλιον καὶ ἀνεξετάστως ἀπεκηρύξαμεν πάντα τὰ λοιπὰ ὡς μυθάρια. Εἰ δὲ, ὡς τὸ καθῆκον τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης ἀπήτει καὶ τὸ τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας αἴσθημα ἐπέβαλεν, συντόνως ἠρευνῶμεν καὶ ἐξητάζομεν τὰ πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ περὶ τῆς ὑποθέσεως γεγραμμένα ἀμερολήπτως καὶ ἀπροκαταλήπτως καὶ εἰ ἐκ τῆς τοιαύτης ἐρεύνης καὶ ἐξετάσεως προὔκυπτεν ὡς ἀναμφισβήτητον συμπέρασμα ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν Σλαῦος, τότε καί μόνον ὠφείλομεν οὐχὶ διότι ὡς λέγει ὁ πατὴρ τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εὐτυχῶς κέκτηται τοσούτους καὶ τηλικούτους προμάχους τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, ἀλλὰ χάριν τῆς ἐπιστήμης ἔπρεπε νὰ ὁμολογήσωμεν γυμνὴν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἂν οὐδένα εἴχομεν μέγαν ἄνδρα. Τούτου ὅμως μὴ γενομένου παρ' ἡμῖν μέχρι τοῦδε, πραγματικῶς καταγέλαστοι γινόμεθα ἐπιστημονικῶς τε καὶ ἐθνικῶς καὶ ἀμαχητὶ οὕτως εἰπεῖν παραδίδοντες τὸν ἥρωα τοῖς πολεμίοις ἡμῶν ἵνα τὸν ρεγιστράρωσιν (registrer) ἐν τοῖς πτωχοῖς ἀρχείοις τῆς ὁμοφυλίας αὐτῶν, ἐμπράκτως ἀποδεικνύομεν ὅτι ἀνάξιοί ἐσμεν νὰ ὑπερασπισθῶμεν τὰ ἐπιστημονικά καὶ ἐθνικὰ δικαιώματα ἡμῶν ὡς μέχρι τοῦδε ἀνάξιοι ἐφάνημεν νὰ ὑπερασπισθῶμεν καὶ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης.

Ὅτι δὲ δὲν ἐξεπληρώσαμεν ἐπιστημονικὸν καὶ ἐθνικὸν καθῆκον ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος ἵνα καὶ ἀνάλογα ἀποκτήσωμεν δικαιώματα ἐπὶ τῆς προσηκούσης λύσεως αὐτοῦ, εἰλικρινῶς ὁμολογεῖ ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς λόγον ποιούμενος περὶ τοῦ ἥρωος «Ταῦτα δὲ θέλομεν διεξέλθει ἐν συνόψει, συμβουλευόμενοι ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὅπως ἐπράξαμεν καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις τοῦ παρόντος βιβλίου, τὸν νεώτερον τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος ἱστορικὸν, τὸν τοσοῦτον προώρως πέρυσι θανόντα Χόπφ· τῳόντι ὁ Χὸπφ, ἐπερειδόμενος ἐπὶ τῆς οἰκογενειακῆς ἱστορίας τῶν Μουσακὶ καὶ ἐπὶ ἐνετικῶν ἐγγράφων, περιέλαβεν ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ συγγραφῇ τὰς θετικωτέρας καὶ μᾶλλον ἀξιοπίστους περὶ τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας εἰδήσεις, περὶ οὗ πολλὰ μυθώδη πρότερον ἐθρυλήθησαν ὑπὸ δυτικῶν χρονογράφων», ἐξ ὧν ἀναμφισβήτητον καθίσταται ὅτι ἡμεῖς ἀβασανίστως, ἀνεξετάστως καὶ ἀνεξελέγκτως παρεδέχθημεν ἕτοιμον καὶ λελυμένον ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Χὸπφ τὸ ζήτημα, χωρὶς ὡς ὠφείλομεν νὰ μοχθήσωμεν καὶ ἐξετάσωμεν τὰ πάντα ἂν ὡς ὁ Χὸπφ ἀπεφάνθη, αὐτὰ εἰσι μυθάρια, καίπερ τινὰ αὐτῶν καὶ σύγχρονα καὶ μὴ δυνάμενα μετὰ τοσαύτης εὐκολίας νὰ ἀποκλειθῶσι τοῦ ζητήματος ὡς τοιαῦτα, τὰ δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθέντα χρονικὰ περιέχουσιν ἀληθείας καὶ μόνον ἀληθείας. Ἐν τῇ ὑπερβολικῇ καὶ μεροληπτικῇ ταύτῃ κρίσει καὶ περιπτώσει, ἣν οὐδόλως δύναμαι νὰ συμμερισθῶ καὶ ἀ-

ποδεχθῶ καθ' ὁλοκληρίαν ὡς ἀληθῆ, ἀναγκάζομαι νὰ προσθέσω ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Χὸπφ, τοῦ ὁποίου τὴν ἀξίαν τῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τῆς κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος πληρέστατα ἀναγνωρίζω καὶ οὐδόλως θέλω νὰ ἐλαττώσω, ἱστορικὴν ὕλην πρὸς συγγραφὴν αὐτῆς ζητῶν νὰ εὕρῃ ἐν ταῖς δημοσίαις καὶ ἰδιωτικαῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ἰταλίας, κατὰ τύχην εὗρε καὶ τὰ προμνημονευθέντα χρονικὰ χειρόγραφα τοῦ Μουσακῆ καὶ Σπανδουγίνου, ἀφορῶντα ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀλβανίας, καὶ δόξαν εἰδικοῦ Ἀλβανολόγου διὰ τῆς ἀνακαλύψεως καὶ χρήσεως τούτων βουλόμενος νὰ ἀποκτήσῃ, ἐξαίρει μὲν τὸ εὕρημα αὐτοῦ, καταδικάζει δὲ εἰς θάνατον αἰώνιον πάντα τὰ ἀπειράριθμα μνημεῖα ἵνα καινοτομήσῃ ἐν τῇ περὶ τῶν Ἀλβανῶν ἱστορίᾳ. Συναισθανόμενος ὅμως ὅτι αὐτὸς ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἀποκλειστικῶς ἐνασχολούμενος, ἐντελῶς ἄπειρός ἐστιν τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων, ἐν οἷς εἰδικῶς ἠσχολήθησαν ὁ Χὰν καὶ ὁ Φαλλμεράϋερ, πρὸς τοὺς ὁποίους παραβαλλόμενος οὐδὲ μαθητοῦ θέσιν δύναται νὰ καθέξῃ, παρέδωκε τὰ χειρόγραφα τῷ Χὰν ἵνα ἐπεξεργασθῇ καὶ χρησιμοποιήσῃ αὐτὰ ἐν ταῖς ἐργασίαις· οὗτος δὲ ἐν πολλοῖς ζητήμασι μὴ δυνάμενος νὰ ἀποφανθῇ ὁριστικῶς, μετεβίβασε τῷ φίλῳ αὐτοῦ Auerbach, πρὸ 24 ἐτῶν διατελοῦντι ἰατρῷ τοῦ ὑγειονομίου τῆς Αὐλῶνος καὶ κρεῖττον παντὸς ἄλλου γινώσκοντι νὰ λύσῃ πολλὰ γεωγραφικὰ καὶ ἱστορικὰ ζητήματα. Καὶ ὁ μὲν Χὰν ἀκολούθως περίληψιν καὶ ἐπιτομὴν τῶν χειρογράφων προσήρτησεν ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ, συνοδεύσας αὐτὴν μετὰ κρίσεων ἰδίων καὶ τοῦ φίλου Auerbach, μίαν τῶν

ὁποίων προηγουμένως περὶ τῆς Μουσακίας, ἣν ὁ Ἰωάννης Μουσακῆς ἐτάϋτισε τῇ περιωνύμῳ Μολοσσίδι, ἀνέφερα· ὁ δὲ Χὸπφ ἀφηγούμενος τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἐν τῇ ιέ. ἑκατονταετηρίδι, ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων καὶ γεγονότων ἠναγκάσθη νὰ παρεμβάλῃ ἐλάχιστα καὶ περὶ τῶν τότε ἀκμαζόντων Ἀλβανικῶν πραγμάτων καὶ δὴ καὶ περὶ τοῦ περιπύστου καταστάντος ἥρωος, τοῦ ὁποίου τοὺς ἄθλους ἐν δυσὶν ἢ τρισὶ μόλις σελίσι μετά τινος ψυχρότητος σκιαγραφεῖ, ἐν ᾧ ὁ Φαλλμεράϋερ δύο ὁλοκλήρους ἀφιέρωσεν ἰδίας πραγματείας καὶ μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ ὡς ἄλλον Ἀλέξανδρον ἢ Πύρρον ἢ καὶ Καίσαρα ἐξύμνησεν αὐτὸν, καὶ ὁ Χὰν δὲ πλεῖστα ὅσα ἔγραψε περὶ αὐτοῦ.

Τοιοῦτός ἐστιν ὁ Χὸπφ ὡς Ἀλβανολόγος ἀκροθιγῶς πως τῶν Ἀλβανικῶν ἁπτόμενος πραγμάτων καὶ ἑπομένως τοιαύτη ἐστὶν ἡ βάσις, ἐφ' ἧς ἐρειδόμενος ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἐστήριξε τὸ περὶ τῆς Σλαυϊκῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος νέον οἰκοδόμημα, ἐν ᾧ τοὐναντίον ὡς Ἕλλην καθηγητὴς καὶ εἰδικὸς ἱστορικὸς διακρίνων τὸν Χὸπφ ὡς συγγραφέα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἀπὸ τοῦ Χὸπφ ὡς κριτικοῦ Ἀλβανολόγου, ἐντελῶς ἀπείρου τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων, ὤφειλε νὰ ἀναλάβῃ τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς ἐθνολογικῆς ταύτης καινοτομίας τοῦ Χὸπφ, νὰ ἀνασκευάσῃ αὐτὴν ὑποστηρίζων τὸ κῦρος τῶν συγχρόνων πηγῶν κατά γε τοῦτο τοὐλάχιστον, καὶ νὰ καταγγείλῃ αὐτὴν ὡς ἀντιστρατευομένην εἰς τὴν ἐπὶ τέσσαρας ὁλοκλήρους αἰῶνας ἐπικρατήσασαν παράδοσιν παρ' ἡμῖν τε καὶ παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς· διότι αὐτὸ τοῦτο ἤθελε πράξει καὶ ὁ Χὸπφ, ὡς ἔπραξαν οἱ ὁμόφυλοι αὐτοῦ

ἐν τῇ διαμφισβητήσει τῆς ἐθνικότητος τοῦ Κοπερνίκου, καὶ πᾶς ἄλλος, ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ μεγάλου τινὸς ἀνδρὸς, τοῦ ὁποίου οἱ Γάλλοι ἢ οἱ Ἄγγλοι ἤθελον διαφιλονικήσει τὴν ἐθνικότητα αὐτοῦ. Ἡ τούτου μὴ γενομένου, ἔπρεπεν ὁ σοφὸς ἱστορικὸς νὰ μιμηθῇ τὸν πεπειραμένον Ἀλβανολόγον Χὰν, ὅστις δημοσιεύσας περίληψιν τῶν χειρογράφων καὶ βασανίσας αὐτὰ, περιῆλθεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ εὑρήματα τοῦ Χὸπφ δὲν παρέχουσιν ἀποχρώσας ἀποδείξεις περὶ τῆς Σλαυϊκῆς ἐθνικότητος τοῦ ἀθανάτου προμάχου τῆς Κροΐας, καὶ νὰ μὴ παρακολουθήσῃ κατὰ πόδας τὸν Χὸπφ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀλλὰ νὰ τὸν καταπολεμήσῃ καὶ νὰ δείξῃ ὅτι ἐξεπλήρωσε καθῆκον ἐπιστημονικὸν καὶ ἐθνικόν. Ἵνα ὑποδείξω δὲ τοῖς ἀναγνώσταις πόσον παράτολμοι καὶ ὑπερβολικαί εἰσιν αἱ τοῦ Χὸπφ κρίσεις ἢ ἄμεινον εἰπεῖν κατακρίσεις τῶν συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων πηγῶν, κατὰ λέξιν μεταφράζων αὐτὰς παραθέτω ἐνταῦθα «Ἔχομεν πολλὰς βιογραφίας τούτου τοῦ ἐθνικοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας, αἵτινες ὅμως πᾶσαι σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐρείδονται ἐπὶ τῆς μυθώδους ἱστορίας αὐτοῦ, συγγραφείσης ὑπὸ τοῦ ἐκ Σκόδρας Μαρίνου Βαρλετίου. Αἱ εἰδήσεις τοῦ Δημητρίου Φράγγου καίπερ συγχρόνου τοῦ ἥρωος, κριτικώτεραι μέν εἰσιν, οὐχὶ ὅμως ἄνευ ἀνακριβείας καὶ ὑπερβολῶν, αἱ τοῦ Παύλου Ἀγγέλου ἐκ Δριβάστου, ἀρχιεπισκόπου Δυρραχίου δὲν περιεσώθησαν μὲν ἡμῖν πλήρεις, χρῆσιν ὅμως αὐτῶν ἐποιήσατο ὁ Λούκαρις ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς Ραγούζης· κριτικὴ δὲ ἀντιπαράθεσις πασῶν τῶν προκειμένων ἡμῖν ἐπεξεργασιῶν τῆς ἱστορίας τοῦ Σκεγδέρμπεη ἀπὸ τοῦ Ποντάνου μέχρι τοῦ νεωτάτου Ἀνδρέου Παπαδοπούλου Βρετοῦ καὶ Παγανέλη (ἑλληνιστὶ ὑπὸ Ν. Δραγούμη 1861. 4.) προφανῶς δεικνύει ὅτι πάντες ἐστερροῦντο χειρογράφων πηγῶν καὶ ὅτι ἐπομένως μυθιστορίαν ἔγραψαν μᾶλλον ἢ ἱστορίαν (ἐνταῦθα παραπέμπει εἰς τὸ ἄρθρον Kastrioto τῆς ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Ersch καὶ Gruber, ὅπερ ὅμως καὶ μετὰ παρέλευσιν 7 περίπου ἐτῶν εἰσέτι δὲν εἶδε τὸ φῶς τοῦ κόσμου, μένει δὲ ἄδηλον καὶ ἂν ἐγράφη). Τὴν ἔλειψιν ταύτην πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου παρετήρησεν ὁ Φαλλμεράϋερ, ὅτε ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ περὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι Ἀλβανικοῦ στοιχείου ἐπεχείρησε μὲν νὰ ἀφαιρέσῃ τὸ μυθῶδες ἀπὸ τῆς ἱστορίας τοῦ ἥρωος, δυστυχῶς ὅμως καὶ αὐτὸς ἐστερεῖτο πλὴν τῶν Βυζαντινῶν καὶ ἰδίως τοῦ Χαλκοκονδύλου, θετικῆς ὕλης ἵνα πληρώσῃ τὰ κενὰ, ἅπερ ἐν τῇ κριτικῇ ἐρεύνῃ τοῦ Βαρλετίου φαίνονται. Εὐτυχῶς ὅμως δυνάμεθα τῇ βοηθείᾳ τῆς οἰκογενειακῆς ἱστορίας τοῦ Μουσακῆ καὶ ἐνετικῶν χειρογράφων νὰ σκιαγραφήσωμεν ἐνταῦθα ἀξιοπιστοτέραν βιογραφίαν τοῦ μεγάλου ἥρωος. Ἐν πρώτοις θετικόν ἐστιν ὅτι, ὡς μέχρι τοῦδε ἐπιστεύετο, οἱ Καστριῶται δὲν ἦσαν ἀρχαῖον ἰδιαίτερον γένος τῆς Ἀλβανίας, ἀλλ' ὡς λέγει ὁ Σπανδουγῖνος, ὁ ἐθνικὸς ἥρως τῆς χώρας ἦν Σλαυϊκῆς καταγωγῆς. Τοιαύτη μὲν ἡ κρίσις τοῦ Χόπφ· κατωτέρω δὲ γενήσεται λόγος περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Μουσακῆ καὶ περὶ τοῦ Σπανδουγίνου.

Μετὰ δὲ ταῦτα τὸν λόγον τρέπων ἐπὶ τὴν ἔρευναν τῶν πηγῶν καὶ βοηθημάτων, ἅπερ ὁ μὲν Χόπφ ὡς μὴ συμφωνοῦντα πρὸς τὴν παράδοξον δοξασίαν αὐτοῦ ἀλόγως πάντα καλεῖ μυθεύματα καὶ μυθολογήματα (Fabelhafte, Romane), ὁ δὲ κατὰ πόδας παρα-

κολουθῶν αὐτὸν ἐθνικὸς ἱστορικὸς ἡμῶν ὀνομάζει μυθάρια. Ἀλλ' ἡ σοφὴ αὕτη κρίσις ἀμφοτέρων τῶν οὕτως ὁμοφρονούντων καὶ ὁμοδοξούντων ἱστορικῶν ἀληθής ἐστιν ἆρά γε καθ' ὁλοκληρίαν; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Εἰ γὰρ πράγματι τοιοῦτα ἦσαν, τότε κατ' ἀνάγκην καὶ ἀκολουθίαν πρέπει νὰ ἐκδεχθῶμεν κατὰ ταύτην τὴν κριτικὴν ὅτι ὁ ἥρως οὐδὲν ἄλλο ἦν εἰ μὴ πρόσωπον μυθολογικὸν καὶ οὐδὲν πλέον, καὶ νὰ διαγράψωμεν αὐτὸν ἐκ τῶν διπτύχων τῆς ἱστορίας, ὅτε περιττὴ ἀποβαίνει καὶ πᾶσα συζήτησις περὶ τῆς ἐθνικότητος αὐτοῦ. Ἡ δικαιοσύνη ὅμως καὶ ἀλήθεια ἀπαιτεῖ νὰ ὁμολογήσῃ τις ὅτι αὕτη ἄδικός ἐστιν, τραχεῖα καὶ ὑπερβολικὴ, ὡς ἐν τοῖς ἑπομένοις δηλωθήσεται καὶ δειχθήσεται· διότι ὁ οὕτω μυθολογούμενος ἥρως διὰ τῶν πολυχρονίων ἀγώνων καὶ ἄθλων κατὰ τῶν ἀσπόνδων τοῦ χριστιανισμοῦ ἐχθρῶν, Τούρκων, ὡς πραγματικὸς ἥρως καὶ ὡς ὁ δεινότατος πολεμιστὴς τῆς ΙΕ'. ἑκατονταετηρίδος κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Γίββωνος ἀνεχαίτισεν ἐπί τινα ἔτη τὴν κατάλυσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ William Temple συγκαταλέγεται μεταξύ τῶν ἐπταρίθμων ἐκείνων ἀνδρῶν τῶν μεταξὺ τῆς ε—ιέ ἑκατονταετηρίδος διαπρεψάντων, οἵτινες πράγματι μὲν ἀνεδείχθησαν ἄξιοι νὰ φέρωσι τὸ βασιλικὸν διάδημα καὶ νὰ ὀνομασθῶσι βασιλεῖς, δὲν ἠξιώθησαν ὅμως τῆς δικαίας καὶ πρεπούσης ταύτης τιμῆς. Ἀντὶ δὲ τούτου ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Παπῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων ἀθλητὴς ἀνίκητος, γενναῖος ὑπερασπιστὴς τοῦ Χριστιανισμοῦ, προμαχὼν τῆς θρησκείας καὶ νέος Ἀλέξανδρος καὶ ὡς τοιοῦτος, εἰ μείζονας δυνάμεις εἶχεν, ἀναν-

τιρρήτως ἤθελε φανῇ ἀντάξιος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὃν ἀπομιμούμενος ἐκράτει τὸ ξίφος ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον, ὅπερ καὶ νῦν ἔτι διατηρεῖται κατὰ μὲν τὸν ἀνώνυμον (le grand Castrioto d' Albanie, Histoire, Paris 1779 ·) ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ θησαυροφυλακίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ δὲ τὸν Ami Boué ἐν Βιέννῃ, ἐν τῇ Ἀμβροσιανῇ συλλογῇ, καὶ κατὰ τὴν ἀπόφανσιν τοῦ Μωάμεθ Β' ἤθελε κατακτήσει, ὡς ὁ Μακεδών, ὅλην τὴν οἰκουμένην. Καὶ ὁ Χὰν δικαίως παρατηρεῖ ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἀνεδείχθη ἐν τῷ κόσμῳ ἓν σπανιώτατον φαινόμενον, ὅμοιον τοῦ ὁποίου δὲν δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν ἐν ὅλῃ τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ. Ἀλλὰ περὶ τούτου μὲν ἀλλαχοῦ.

Περὶ δὲ τῶν πηγῶν τοῦ πραγματικοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας καὶ οὐχὶ τοῦ μυθολογουμένου, σημειωτέον ἐν πρώτοις ὅτι εἰ καὶ πάντες οἱ ἀπὸ τῆς ιή ἑκατονταετηρίδος ὁπωσδήποτε περὶ τοῦ ἀνδρὸς γράψαντες ὡς μόνην πηγὴν τῆς βιογραφίας τοῦ Σκενδέρμπεη ἀναφέρουσι τὸν Βαρλέτιον, οὐχ ἧττον ὅμως ἱστορικῶς βεβαιωμένον ἐστὶν ὅτι ὑπάρχουσι καὶ πηγαὶ προγενέστεραι αὐτοῦ, πρωτίστη τῶν ὁποίων μνημονεύεται ἡ ὑπὸ ἀνωνύμου τινὸς Ἀλβανοῦ ἐξ Ἀντιβάρεως ἱστορία τοῦ Σκενδέρμπεη τυπωθεῖσα τῷ 1480 ἤτοι 13 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἥρωος καὶ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν «Historia Scanderbegi editi per quendam Albanensem, Uenetiis impressa, anno Domini 1480 die mensis Aprilis.» Ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἐξ ἑνὸς μὲν ἦν ἐλλιπὴς κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ κατὰ τὸ τέλος ἐξ ἑτέρου δὲ ἦν γεγραμμένη εἰς γλῶσσαν Λατινικὴν ἁπλῆν καὶ βαρβαρίζουσαν, εἶχεν ἐντελῶς παραμεληθῇ καὶ καταφρονηθῇ μέχρι τῶν μέσων τῆς ιή ἑκατονταετηρίδος ὅτε κατὰ τὸ 1742 ὁ Ἰταλὸς ἱε-

ρεὺς Βιέμμης εὑρὼν ἐν ἀντίτυπον καὶ δεόντως ἐκτιμήσας τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα πλεονεκτήματα αὐτοῦ ἤτοι τὸ ὁμόφυλον τοῦ συγγραφέως, τὴν σύγχρονον ἡλικίαν αὐτοῦ, τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἀναφερομένων γεγονότων, τὴν ἀπαθῆ κρίσιν, τὴν λαμπρὰν χρονολογικὴν τάξιν καὶ τὴν συμφωνίαν πρὸς τὰ ἀξιόπιστα συμβάντα, συνεπλήρωσε τὰ ἐλλείποντα μέρη ἐκ τοῦ Βαρλετίου καὶ ἀνετύπωσεν αὐτὸ οὕτω συμπεπληρωμένον καὶ ἐπιδιωρθωμένον, πάντοτε ἐλπίζων ὅτι ἤθελεν εὕρῃ καὶ δεύτερον πλῆρες ἀντίτυπον τοῦ Ἀντιβαρινοῦ βιογράφου τοῦ Σκενδέρμπεη. Ἀλλὰ δυστυχῶς μὴ εὑρεθέντος τοιούτου ἀντιτύπου, ἐξεδόθη μετὰ παρέλευσιν 10 μὲν ἐτῶν τῷ 1752 καὶ δεύτερον τὸ εἰρημένον πρῶτον ἀντίτυπον, μετὰ ἓξ ἔτη δὲ τῷ 1756 καὶ τρίτον.

Ὁ Χὸπφ ἀκροθιγῶς, ὡς προείρηται, ἁπτόμενος τοῦ ζητήματος ὡς πάντῃ ἀλλοτρίου αὐτῷ, ἐπιπολαίως ἐν ὀλίγαις μόνον λέξεσιν, ἃς παρέθηκα προηγουμένως, ἐπιτρέχει ἀστραπηδὸν τὰ περὶ τῶν πηγῶν τοῦ ἡμετέρου ἥρωος καὶ ἑπομένως πάντῃ ἀμνημόνευτον καταλείπει τὴν πρωτίστην ταύτην πηγὴν τοῦ Ἀντιβαρινοῦ βιογράφου τοῦ Σκενδέρμπεη εἴτε ἐξ ἀγνοίας εἴτε καὶ ἐξ ὀλιγωρίας ὡς μικρὸν ἐνδιαφερόμενος ἐκ τῆς τοιᾶσδε τοῦ ζητήματος λύσεως ἐν ᾧ, ἐὰν ὁ σοφὸς καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς, μὴ ἀφοσιούμενος καὶ ἐπερειδόμενος τῷ Χὸπφ καθ' ὁλοκληρίαν, συντόνως ἠρεύνα μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ κριτικῆς ὀξυνοίας, ὡς ἐν πολλοῖς ἄλλοις ζητήμασι ποιεῖ, τὰ περὶ τῶν πηγῶν, ἀνατιῤῥήτως πρὸς τῇ ἐλλείψει ταύτῃ τοῦ Χὸπφ πλεῖστα ὅσα ἄλλα ἤθελεν ἀνακαλύψει δυνάμενα νὰ ἀντιταχθῶσι κατὰ τοῦ εὑρήματος αὐτοῦ ἢ τουλάχιστον σπουδαίας καὶ ἰσχυρὰς ἐνστάσεις νὰ

ἀποτελέσωσι κατὰ τῆς τοσοῦτον θρυληθείσης αὐθεντίας τοῦ χειρογράφου ἐκείνου ὡς ἐν μέρει ἔπραξεν ὁ Χὰν καὶ ὁ κ. Μηλιαράκης. Ἡ δὲ ἔνστασις τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ ὅτι ἀνάγκη νὰ ἀνακαλύψωμεν ἄλλα χειρόγραφα, ἀναιροῦντα τὴν περὶ Σλαυϊκῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμπεη δοξασίαν τῶν ἄρτι εὑρεθέντων, δὲν εἶναι αὐτάρκης καὶ ἀποχρῶσα πρὸς τελείαν ἀπόφασιν τῆς ὁριστικῆς τοῦ ζητήματος λύσεως καὶ πρὸς ἐκμηδένισιν πασῶν τῶν πηγῶν, βοηθημάτων καὶ τῆς πατροπαραδότου παραδόσεως. Βραδύτερον ἐνδέχεται νὰ εὑρεθῶσι καὶ τοιαῦτα, ὡς εὑρέθησαν τὰ μνημονευόμενα, ἀλλὰ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡμεῖς οἱ ἐνδιαφερόμενοι ὀφείλομεν νὰ μένωμεν σταθεροὶ καὶ ἀκλόνητοι εἰς τά πρὸ τῆς εὑρέσεως αὐτῶν ὑπάρχοντα, καταλείποντες τῷ Χὸπφ καὶ ἄλλοις ἀλλογενέσι νὰ σπεύδωσι τοσοῦτον ταχέως πρὸς βλάβην ἡμῶν αὐτῶν, ἐν ᾧ εἴδομεν ἤδη ὅτι ἐν τῷ περὶ ἐθνικότητος τοῦ Κοπερνίκου ζητήματι γῆν καὶ θάλασσαν ἐκίνησαν οἱ Γερμανοὶ καὶ ἐκ τοῦ συστάδην ἐμαχέσαντο πρὸς τοὺς ἀντιποιουμένους αὐτὸν Πολωνοὺς ἵνα μὴ ἀπαλλοτριωθῶσι τοῦ περιπύστου καὶ ἐνδόξου ὁμοφύλου αὐτῶν καίπερ ἔχοντες νὰ ἐπιδείξωσιν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον τοσούτους καὶ τηλικούτους ἥρωας ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν διαπρέψαντας καὶ διαπρέποντας.

Ὡς δευτέρα πηγὴ σύγχρονος καὶ σπουδαιοτάτη ἱστορεῖται ἡ βιογραφία τοῦ Σκενδέρμπεη ὑπὸ ἑτέρου ἱερέως Ἀλβανοῦ, Δημητρίου τοῦ Φράγκου, ὃς παραστὰς ἐν πάσαις ταῖς μάχαις ἔγραψε Λατινιστὶ τὸν βίον τοῦ ἥρωος, ἀλλὰ δὲν ἐτύπωσεν αὐτὸν. Ἡ βιογραφία αὕτη, τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς ὁ Χὸπφ μνημονεύων ἐν δυσὶ λέξεσι θεωρεῖ κριτικωτέραν μὲν τῆς

4875

τοῦ Βαρλετίου, μὴ ἀπηλλαγμένην ὅμως ὑπερβολῶν, μετεφράσθη ἐκ τῆς Λατινικῆς εἰς τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν καὶ πολλάκις ἐτυπώθη ἐν Βενετίᾳ ἤτοι τῷ 1541 μετὰ ὑπομνημάτων περὶ τῶν Τουρκικῶν πραγμάτων ὑπὸ Π. Γιοβίου καὶ Ἀνδρέου Γαμβίνου, τῷ 1545 ὑπὸ Βεραρδίνου, μετὰ τοῦ Λατινικοῦ κειμένου, τῷ 1577 ὑπὸ Σανσοβίνου μετὰ τῆς γενικῆς ἱστορίας τῶν Τούρκων καὶ τῷ 1654 ἐπετμήθη ὑπὸ τοῦ I. M. Μονάρδου καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τὰ λαμπρὰ καὶ ἔνδοξα κατορθώματα καὶ νικητήρια ἐπιχειρήματα κατὰ τῶν Τούρκων παρὰ Γεωργίου τοῦ Καστριώτου τοῦ ἐπονομασθέντος Σκεντέρμπεη» μετὰ τῆς εἰκόνος τοῦ ἥρωος, ἐν διαστήματι δὲ μιᾶς περίπου ἑκατονταετηρίδος ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1584—1679 ἀνετυπώθη ἑξάκις, τῷ 1591, 1610, 1629, 1630, 1646 καὶ τῷ 1679, καὶ ἡ πολλαπλῆ αὕτη ἀνατύπωσις τῆς ἐπιτομῆς ἀποχρώντως μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἀξίας καὶ σπουδαιότητος τῆς συγχρόνου ταύτης πηγῆς. Τινὲς δὲ διατείνονται ὅτι ἡ βιογραφία αὕτη ἐστὶν ἔργον ἀνωνύμου τινὸς καὶ ὡς ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τοῦ Βαρλετίου ὑπὸ τοῦ περιωνύμου Σπονδάνου γενομένη.

Τρίτη δὲ ἀξιοπιστοτάτη καὶ σπουδοιοτάτη πηγὴ περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Σκενδέρμπεή ἐστιν ἡ βιογραφία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Δυρραχίου Παύλου Ἀγγέλου Ἀλβανοῦ ἐκ Δριβάστου, ἣν καὶ ὁ Χὸπφ ἀναφέρει ὡς ἐλλιπῆ μὲν περισωθεῖσαν, ὑπ' ὄψιν δὲ ὑπάρχουσαν τοῦ Ῥαγουσαίου Λουκάρεως (1602), ὅστις ἐποιήσατο χρῆσιν αὐτῆς ἐν τῇ συγγραφῇ τῶν χρονικῶν τῆς πατρίδος Ῥαγούσης· διότι ὁ Παῦλος, μυστικοσύμβουλος καὶ γραμματεὺς τοῦ Σκενδέρμπεη

χρηματίσας, παρηκολούθησεν αὐτὸν ἐν ταῖς ἐκστρατείαις, διεύθυνε τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, συνέταξε πάντα τὰ διπλωματικὰ ἔγγραφα πρὸς τὴν Πύλην, πρὸς τοὺς Πάπας καὶ πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπομένως ὡς μάρτυς αὐτόπτης κάλλιστα ἐγίνωσκε τὰ κατὰ τὸν Σκενδέρμπεην. Ὅθεν δικαίως ἐπαινῶν αὐτὸν ὁ Βαρλέτιος ὀνομάζει «Omnium laborum, periculorum, atque consiliorum socius, atque particeps velut Aeneae alius Achates Skanderbegi» καὶ εὐλόγως ὁ Φαλλμεράϋερ ἐπὶ τοῦ Βαρλετίου ἐρειδόμενος ἱστορεῖ ὅτι τούτῳ τῷ ἀνδρὶ ὀφείλει ὁ ἥρως τῆς Ἀλβανίας πάντα ὅσα περὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐδιδάχθη τε καὶ ἔμαθεν, ἐκ Μωαμεθανοῦ Χριστιανὸς γενόμενος, ἅπερ ὅμως ὁ Γίββων, κατὰ τὴν συνήθειάν του, λίαν ὑποβιβάζων ὡς μικροῦ λόγου ἄξια ὑπολαμβάνει. Τὰ ἀπομνημονεύματα ταῦτα τοῦ Παύλου Ἀγγέλου, λέγει ὁ Φαλλμεράϋερ, νῦν ἄγνωστα καὶ λησμονηθέντα κεῖνται τεθαμμένα ὑπὸ τὴν κόνιν Δαλματικῶν καὶ Ἰταλικῶν βιβλιοθηκῶν. Πρωτότυπα δὲ τῶν Ἀλβανικῶν πολιτικῶν ἐγγράφων εὑρηνται καὶ νῦν ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ ἀρχιδουκὸς τῆς Βουργουνδίας τῶν βασιλέων τῆς Νεαπόλεως καὶ Οὐγγαρίας, τῶν δημοκρατιῶν τῆς Φλωρεντίας, Ῥαγούσης καὶ Βενετίας, ἰδίως ὅμως ἐν τῷ Βατικανῷ, ἐν τῶν ὁποίων κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ami-Boué ἐκ Ῥαγούσης προερχόμενον ἀρτίως ἐπωλήθη εἰς Πετρούπολιν.

Ὅθεν δικαίως ἡ τοῦ Λουκάρεως συγγραφὴ, ἐν πολλοῖς γενομένη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τοῦ Παύλου Ἀγγέλου, πολλαχοῦ ἐπαινεῖται ὑπὸ τοῦ Φαλλμεράϋερ διὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ ἀξιοπιστίαν αὐτῆς.

Τετάρτη δὲ πηγὴ περὶ τοῦ βίου τοῦ ἥρωος τῆς

Ἀλβανίας ἐστὶν ἡ πολυθρύλητος καταστᾶσα βιογραφία τοῦ Μαρίνου Βαρλετίου Λατινιστὶ γεγραμμένη καὶ ἐπιγραφὴν φέρουσα «De vita et laudibus Scanderbegii, sive Ceorgii Castriotae Epirotarum principis, libri XIII Argentorati 1573». Ὁ Βαρλέτιος γεννηθεὶς ἐν Σκόδρᾳ τῆς Ἀλβανίας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ ἱερεὺς γενόμενος ὑπῆρξε μὲν νεώτερος τοῦ προμνημονευθέντος Παύλου Ἀγγέλου, ἐγίνωσκεν ὅμως κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ πολλοὺς τῶν συναγωνιστῶν τοῦ ἥρωος, κατεῖχε πολλὰς συγχρόνους περιγραφὰς τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων, κατὰ δὲ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Φαλμεράϋερ, ἐπεσκέφθη, ὡς ὁ Θιέρσος ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, τὰ κυριώτερα πεδία τῶν μαχῶν καί νικῶν τοῦ ἥρωος αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ ἠγωνίσθη ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς πατρίδος του κατὰ τὸ 1478, μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς ὁποίας κατὰ μὲν τὸν Φαλμεράϋερ καταφυγὼν εἰς τὴν Βενετίαν συνέγραψε κατὰ μίμησιν τοῦ Κοΐντου Κουρτίου τὸ περιώνυμον σύγγραμμά του περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Σκενδέρμπεη ἐν τρισικαίδεκα βιβλίοις, κατὰ δὲ τὸν Σάθαν εἰς Νεάπολιν καὶ Ῥώμην.

Τοιοῦτος μὲν ἐν γένει ὁ βιογράφος τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας, ὅστις καὶ δύο ἕτερα συνέγραψε συγγράμματα, τῶν ὁποίων τὸ μὲν ἐπιγράφεται «De expugnatione Scodrensi a Turcis libri tres. Venetiis 1504.» Τὸ δὲ δεύτερον «Chronicum Turcicum. Francoforti 1578.» Αἱ δὲ περὶ αὐτοῦ κρίσεις τῶν μεταγενεστέρων καὶ νεωτέρων εἰσὶ διάφοροι. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ὡς ὁ Σπονδάνος καὶ Γίββων καὶ ἡ πολλάκις προμνημονευθεῖσα ὁμόφρων καὶ ὁμοδοξος ξυνωρὶς, ὁ Hopf καὶ κ. Παπαρρηγόπουλος εἰς τὴν ἐξύμνησιν τῶν κατορθωμάτων

καὶ ἄθλων τοῦ ἥρωος, εἰς τὴν ἐξόγκωσιν πολλῶν γεγονότων καὶ εἰς τὸ ἐπικὸν ὕφος τοῦ συγγραφέως ἀφορῶντες, καὶ ἐκ τούτων δυσμενῶς προδιατεθέντες καὶ προκαταληφθέντες, τὸν μὲν ἐγκωμιαστὴν συγγραφέα εἰς τὴν ἐσχάτην περιπεσόντες ἀκρότητα μυθολόγον ἐκάλεσαν, τά δὲ ἄθλα καὶ κατορθώματα τοῦ ἥρωος μυθεύματα καὶ μυθάρια καὶ τὸν ἥρωα αὐτὸν πρόσωπον μυθολογικόν· κατὰ πόσον δὲ ὀρθὴ καὶ δικαία ἐστὶν ἡ ἀμείλικτος, ἀδυσώπητος καὶ ὑπερβολικὴ αὕτη κρίσις, πᾶς τις ὁ μὴ νοὸς καὶ κρίσεως ἐστερημένος δύναται νὰ ἐννοήσῃ καὶ ἀποφανθῇ ὅτι δὲν κρίνονται οὕτως οὔτε οἱ ἄνθρωποι, οὔτε τὰ ἔργα, οὔτε αἱ πράξεις, ἀλλὰ πάντα τὰ εἰς αὐτοὺς ἀναγόμενα καλῶς σταθμίζονται εἰς τὴν πλάστιγγα τῆς κριτικῆς καὶ ἐντεῦθεν ἐξάγεται τὸ προσῆκον συμπέρασμα ἐπὶ τοῦ κρινομένου. Οἱ δὲ, ἐν οἷς κυρίως διαπρέπουσιν οἱ εἰδικοὶ Ἀλβανολόγοι, ὁ Φαλλμεράϋερ καὶ ὁ Χὰν, κρεῖττον παντὸς ἄλλου μελετήσαντες τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀλβανῶν καὶ πλεῖον βασανίσαντες τὰ Ἀλβανικὰ πράγματα, οὔτε τὰ ἐλαττώματα τῆς συγγραφῆς τοῦ Βαρλετίου ἀποκρύπτουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐξελέγχουσι πολλαχοῦ καὶ ἐπανορθοῦσιν αὐτὰ, οὐδ' αὖ πάλιν ἀποποιοῦνται τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ δεόντως ἐκτιμῶσιν αὐτὰ καὶ τὴν πρέπουσαν ἀξίαν ἀπονέμουσι τῇ τε συγγραφῇ καὶ τῷ συγγραφεῖ καὶ πολυτιμωτάτην θεωροῦσι πηγὴν τὴν βιογραφίαν τοῦ ἥρωος, ὡς πληρεστάτην περισωθεῖσαν ἡμῖν, ἄνευ τῆς ὁποίας ἐλάχιστα ἂν ἐγινώσκομεν περὶ τε τῶν κατορθωμάτων τοῦ ἥρωος καὶ περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων καθόλου· αὕτη δὲ ἡ κρίσις φαίνεταί μοι ἀπροκατάληπτος δικαία καὶ ἀληθής, διότι ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ἐξ ἑνὸς μὲν τὴν ἐποχὴν τῆς ἀμαθείας καὶ

βαρβαρότητος, καθ' ἣν ἐβίωσε καὶ ἔγραψε τὴν βιογραφίαν τοῦ ἥρωος ὁ Βαρλέτιος, ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ τὸν τοῦ χριστιανισμοῦ κίνδυνον ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν Μωαμεθανῶν, ὅτε ἡ κοινὴ γνώμη ἐπὶ τοσοῦτον εἶχε θερμανθῇ ἐκ τῆς ἀπροσδοκήτου ἐμφανίσεως τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ εἶχεν ἐξεγερθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ, ὥστε δικαίως ἐπιστεύετο ἐν Ἀλβανίᾳ ὅτι ὁ ἐμφανισθεὶς οὔτε υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου, οὔτε τῶν θνητῶν τις ἦν, ἀλλ' ἓν ἔξοχον φαινόμενον, σωτὴρ καὶ λυτρωτὴς τῆς χώρας, ἐὰν λέγω ταῦτα πρὸ ὀφθαλμῶν λάβῃ τις οὐδόλως πρέπει νὰ φαίνηται θαυμαστὸν καὶ παράδοξον ὅτι οἱ σύγχρονοι τοῦ ἥρωος παρέβαλον αὐτὸν πρὸς τὸν Νουμᾶν καὶ Ρωμύλον καὶ ἀνεκήρυξαν ὡς τὸν μέγιστον τῆς οἰκουμένης πολεμιστήν. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἡ πίστις εἰς τὰ θαυμάσια καὶ παράδοξα καὶ εἰς μίαν προσωπικὴν ἀντίληψιν τοῦ θεοῦ ἐν τῇ πορείᾳ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ὑπῆρξεν ἀναπόφευκτος ἀνάγκη τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀδυναμίᾳ οὐ μόνον κατὰ τὸν ιέ αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας ὑφίσταται καὶ ὑπάρχει. Ὅθεν ἐκ ταύτης τῆς ἐπόψεως κρίνων τις τὰ πράγματα, τοσοῦτον εὐκολώτερον δύναται νὰ θεωρήσῃ τὴν ἀποθέωσιν ταύτην τοῦ ἥρωος συγγνωστέαν τοῖς συγχρόνοις, καθ' ὅσον οὐ μόνον οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι, ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς περιεκόσμουν τοὺς ἥρωας αὐτῶν καὶ μεγάλους ἄνδρας μὲ τὰ παντοίων μυθευμάτων καὶ κοσμημάτων, περὶ ὧν ἄρτίως τις τῶν νεωτέρων καὶ ἰδιαίτερον ὀγκώδες ἐφιλοπόνησε σύγγραμμα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ μέγας τῆς Ιθ' ἑκατονταετηρίδος πολεμιστής ἠξίου ὅτι ἦν ἄμεσον τῆς θείας προνοίας ὄργανον!

Κατὰ ταῦτα τοίνυν ὁ Βαρλέτιος κρινόμενος πρῶτον μὲν ὡς ὁμόφυλος τοῦ βιογραφουμένου ἥρωος, τοῦ

ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐφ' ὁλόκληρον σχεδὸν εἰκοσιπενταετηρίδα γενναίως ἀγωνισθέντος καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ θυσιάσαντος, δεύτερον δὲ ὡς ἱερεὺς τοῦ ὑψίστου ἔνθους' γενόμενος ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν ἄθλων τοῦ ὁμοφύλου, ὁμοθρήσκου καὶ ὁμοδόξου θεωρεῖται συγγνωστέος καὶ δεδικαιολογημένος ἐπί ταῖς ὑπερβολαῖς, ὧν χρῆσιν ἐποιήσατο ἐν τῇ ἀφηγήσει καὶ ἀναγραφῇ τῶν κατορθωμάτων τοῦ ὁμοφύλου καὶ ὁμοδόξου ἥρωος αὐτοῦ, περὶ ὧν δικαίως καὶ ἀμερολήπτως παρατηρεῖ ὁ Φαλμεράϋερ «Dass diese und ähnliche Angaben als blosse Legende, nicht als kritisch erprobte Thatsache zu betrachten seien, braucht man dem verstandigen Leser nicht zu bemerken.»

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν γενικὰ πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς βιογραφίας τοῦ Βαρλετίου, ὃν τινες ἀδίκως καὶ μετὰ πλείονος τῆς δεούσης πικρίας τε καὶ αὐστηρότητος κατέκριναν ὡς μυθολόγον καὶ μυθιστοριογράφον· περὶ δὲ τῶν ἀναγομένων ἀποκλειστικῶς ἐν τῷ ἡμετέρῳ ζητήματι κατωτέρω ῥηθήσονται τὰ δέοντα. Ἂν δὲ ἡ προμνημονευθεῖσα βιογραφία τοῦ Σκενδέρμπεη κατὰ πρῶτον ἐτυπώθη ἐν Ῥώμῃ παρὰ B. V. (Berardino Vita) ὥς τινες διατείνονται τῷ 1506 μένει μοι ἄδηλον· μετὰ δὲ τὴν ἐν Φραγκοφορτίῳ τυτωθεῖσαν ἀνετυπώθη καὶ μετὰ ταῦτα τῷ 1578 μετὰ τῶν χρονικῶν τῶν Τούρκων κεκοσμημένη μετ' εἰκονογραφιῶν, παριστωσῶν τὰ κατορθώματα τοῦ ἥρωος ὑπὸ τὴν ἀκόλουθον λίαν χαρακτηριστικὴν ἐπιγραφὴν «Philippi Loniceri Chronicorum Turcicorum. in quibus vita, indoles et adversas Turcas res gestae Ceorgii Castrioti Epirotarum Principis' qui propter egregia et praeclera facinora Scanderbegius h. e. Alexander magnus cognominatus fuit (Libris XIII) describuntur a Marine Barleti-

Scodrensi Sacerdote tomus III. Francofurti ad Maenum 1578 cum figuris». ἐπιτομὴ ταύτης καὶ τῆς «περὶ πολιορκίας τῆς Σκόδρας» σογγραφῆς Λατινιστὶ συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Γ. Β. Πονδάνου κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Φαβρικίου καὶ ἐτυπώθη τῷ 1609, ἥτις μετετυπώθη τῷ 1684.

Ἐντεῦθα παρατηρητέον ὅτι πλὴν τούτων τῶν ἀρχαίων πηγῶν, ὁ Φαλμεράυερ ἀφηγούμενος τὰ κατὰ τὸν Σκενδέρμπεην, ἀναφέρει χειρόγραφον Βαυαρικὸν ὑπ' ἀριθμὸν 2624 ὑποσημειῶν ὅτι ἐπὶ τούτου τοῦ σπουδαίου χειρογράφου ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ὁ καθηγητὴς Γεώργιος Μ. Θωμᾶς, εἰς τὸ ὁποῖον πολλάκις παραπέμπει, καθὼς καὶ ἄλλο ἀνωνύμου de le Cose, ἐξ οὗ πολλάκις χωρία ἐρανιζόμενος παραθέτει. Προσέτι δὲ ὁ μὲν Φαρλάτιος ἀναφέρει μίαν βιογραφίαν τοῦ Σκενδέρμπη συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου Βλάγχου καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν «Ceorgius Castriotus etc suis et patriae restitutus ἐκδοθεῖσαν τῷ 1836 ἐν Βενετίᾳ Ὁ δὲ κ. Ν. Δραγούμης ἱστορεῖ ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ ἥρωος ἀρυόμενος ἐκ τῆς γενικῆς ἱστορίας τοῦ Καίσαρος Καντού (τ.12, ἔνθα ὅμως δὲν ἠδυνήθην νὰ εὕρω τὸ ἱστορούμενον) ὅτι ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ δουκὸς τῆς Βεϊμάρης εὑρίσκεται περιεργότατον χειρόγραφον «βιβλίον τοῦ Σκενδέρμπη» ἐπιγραφόμενον, ἐπὶ περγαμινῆς τριακόσια καὶ εἴκοσι πέντε φύλλα περιέχον καὶ ζωγραφίας γεγραμμένας μέλανι συρικῷ. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον μέρος ἀναγόμενον εἰς τὴν ιέ ἑκατονταετηρίδα παριστᾷ μηχανὰς πολεμικάς, γεφύρας, μύλους, συμπλοκάς καί τὰ τοιαῦτα. Τὸ δ' ἄλλο μεταγενέστερον ὡς φαίνεται παριστᾷ σκηνὰς τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου βίου, παίγνια, ἐργαλεῖα, ἑορτάς, νόμους κτλ. Λέγεται δὲ ὅτι τὸ

χειρόγραφον τοῦτο ἐδόθη τῷ Ἰωάννῃ Καστριώτῃ ὑπὸ Φερδινάνδου τοῦ ἐξ Ἀραγονίας. Ἀλλ' ὅπως δήποτε, λέγει ὁ Κ. Δραγούμης, χρησιμώτατον εἶναι διὰ τὴν γνῶσιν τῶν ἐθίμων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Αὗται μέν εἰσιν αἱ ἀρχαιότεραι, ἀξιοπιστότεραι καὶ ἄμεσοι πηγαὶ ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ γεγραμμέναι περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ κλέος καὶ ἡ δόξα τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας διετηρεῖτο ζωηρὰ καὶ ἀνεξίτηλος ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἀνθρώπων καθ' ὅλους τοὺς μεταγενστέρους αἰῶνας, πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἄνδρες καὶ γυναῖκες λόγιοι καὶ πεπαιδευμένοι ἐπεδόθησαν εἰς τὴν σύνταξιν ὕμνων, ᾀσμάτων, ποιημάτων, μυθιστορημάτων καὶ βιογραφιῶν ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις ἵνα τοῖς πᾶσι γνωστὰ καταστήσωσι τὰ μεγάλα τοῦ ἀνδρὸς κατορθώματα καὶ ἵνα διαιωνίσωσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις.

Τούτων δὲ ἐπισημότερά εἰσι, κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ἐκτιθέμενα, ἡ Σκενδερμπεὶς (la Scenderbeide) ποίημα ἐπικὸν, ὅπερ λογία καὶ πεπαιδευμένη κυρία ἡ Μαργαρίτα Σαρρόκη Νεαπολῖτις ἐποίησεν ἐν εἴδει ᾀσμάτων ἵνα ἐξυμνήσῃ τοὺς πολυχρονίους ἀγῶνας τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας καὶ ἔτύπωσεν αὐτὸ ἐν Ῥώμῃ κατὰ τό 1626. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ποίημα τοῦτο εἶχε μεγάλην ποιητικὴν ἀξίαν, καταταχθὲν μεταξὺ τῶν ἐγκρίτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μετετυπώθη καὶ συνετυπώθη ἐν τῇ συλλογῇ τῇ ἐπιγραφομένῃ «Rime di 50 Poetesse illustri» ἐκδοθείσῃ κατὰ τὸ 1701. Πρὸς τούτῳ δὲ ἐγράφησαν καὶ ᾄσματα ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ ὑπὸ Β. Σκαρμέλλη, τὰ ὁποῖα ἐτυπώθησαν τῷ 1589, καὶ ἓν δεύτερον ποίημα Λατινιστὶ ποιηθὲν ὑπὸ I. Βουσσιέρου καὶ τυπωθὲν ἐν Λυῶνι τῷ 1675.

Ἐντοῖς ἄθλοις τοῦ Σκεγδέρμπεη εὗρον ὕλην ἄφθο-

νον οὐ μόνον οἱ ποιηταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλὰ καὶ οἱ μυθιστοριογράφοι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ πλάσωσιν ἔρωτας ὑποθετικοὺς καί διὰ τούτων νὰ ἀπεικονίσωσι τὸν μέγαν καί ὑψηλὸν τοῦ ἥρωος χαρακτῆρα. Ἓν τοιοῦτον μυθιστόρημα Γαλλιστὶ συνταχθὲν ἐτυπώθη ἐν Ἀμστελοδάμῳ τῷ 1686 ὑπό τὴν ψευδώνυμον ἐπιγραφὴν «Le Crand Scenderbég. Nouvelle, par Mlle« καὶ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἐτῶν ἀνετυπώθη ἐν Χάγῃ τῷ 1711. Πόσην δὲ μεγάλην ἐπιρροὴν ἐξήσκησε τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου ἥρως καί ἐπὶ τῶν ἐγκόνων αὐτοῦ, ἀποχρώντως μαρτυρεῖ μεταγενέστερόν τι μυθιστόρημα Γαλλιστὶ συνταχθὲν ὑπὲρ τοῦ ὁμωνύμου υἱοῦ ἀνεψιοῦ τινος τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ ἐπιγραφόμενον «Histoire Negra Pontique contenant la vie et les amours d' Alexandre Castriote et d'olympe, la belle Grecque de la maison des Paleologues». Εἰς ταύτην τὴν κατηγορίαν πρέπει να ἀναχθῇ καὶ τὸ ἐν Παρισίοις ἐκδοθὲν κατὰ τὸ 1732 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Scanderbey ou les Aventures du Prince d' Albanie». Πρὸς τούτοις δὲ τῶν λογίων τῶν δύο τελευταίων ἑκατονταετηρίδων βουλομένων νὰ διαδοθῶσι τὰ περὶ τῶν ἄθλων τοῦ ἥρωος ἐν πάσαις τῆς κοινωνίας ταῖς τάξεσι καὶ πρὸς τοῦτο ἁμιλλωμένων, οἱ μὲν ἰδίας συνέταττον βιογραφίας τοῦ Σκενδέρμπεη ἐρανιζόμενοι τὰς περὶ τούτου εἰδήσεις καὶ πληροφορίας ἐκ τῶν ὑφισταμένων ἀρχαίων πηγῶν καὶ μάλιστα ἐκ τῆς συγγραφῆς τοῦ Βαρλετίου, ἐπισημότερα: τῶν ὁποίων εἰσὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Δουκαγγίου ἡ ὑπὸ τοῦ Γάλλου Ἰακώβου Λαβαρδίνου συγγραφεῖσα, ἣν ἀναφέρει καὶ ὁ Pouqueville ἐν τῇ περιηγήσει εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ τυπωθεῖσα τῷ 1596, ἥτις μετ' οὐ πολὺ καὶ ἐν τῇ Ἀγγλικῇ γλώσσῃ μετεφράσθη, καὶ δευτέρα ἡ ὑπὸ τοῦ

Γάλλου Ἰησουίτου Δουπονσὲτ συγγραφεῖσα καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Histoire de Scanderbey Roi d'Albanie par le R. P Duponcet (de la compagnie de Jesus) à Paris 1709» ἐκδοθεῖσα ἐν Παρισίοις, αἷς προσθετέον καὶ τρίτου ἀνώνυμον ἐπιγραφομένην «Le grand Castriote d'Albanie Histoire Paris 1779.

Οἱ δὲ καὶ ἁπλᾶς μεταφράσεις ἐπεχείρησαν νὰ κάμωσιν ἐν πολλαῖς Εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις ἤτοι ἐν τῇ Ἀγγλικῇ, ἐν τῇ Πορτογαλλικῇ, ἐν τῇ Γερμανικῇ, ἐν τῇ Ἰταλικῇ, ἐν τῇ Γαλλικῇ, καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ, κυριώτεραι τῶν ὁποίων εἰσὶν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Γριφίδου Ἰταλιστί, ἐκδοθεῖσα τῷ 1554, ἡ ὑπὸ Πέτρου Rochae ἐν Βενετίᾳ δημοσιευθεῖσα τῷ 1568 ὡσαύτως Ἰταλιστί, ἡ προμνημονευθεῖσα Ἀγγλικὴ μετάφρασις ἐκ τῆς τοῦ Λαβαρδίνου Γαλλικῆς διαγραφίας, ἡ Γερμανικὴ ἀνώνυμος, ἐπιγραφομένη «Georg Scanderbey glücklicher Vorgänger des Ali Pacha von Jannina von r.« καὶ τυπωθεῖσα ἐν Λειψίᾳ τῷ 1813 καὶ ἀκολούθως μετατυπωθεῖσα τῷ 1821 ἡ ὑπὸ τοῦ Ἠπειρώτου Ἰωάννου Μπαΐλα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μεταφρασθεῖσα εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τυπωθεῖσα ἐν Μόσχᾳ τῷ 1812 ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τοῦ Σκενδέρμπεη, ἐπιγραφομένη «Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας Γεωργίου τοῦ Καστριώτου, τοῦ ἐπονομασθέντος Σκενδέρμπεη, βασιλέως τῆς Ἀλβανίας, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μετὰ προσθήκης γενεαλογικοῦ καταλόγου τῶν Ὀθωμανῶν Σουλτάνων συνερανισθέντος παρὰ τοῦ σοφωτάτου Ἀρχιεπισκόπου τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως.»

Νεώταται δὲ πασῶν τούτων εἰσὶν ἡ ὑπὸ τοῦ Παπαδοπούλου Βρετοῦ γενομένη μετάφρασις ἐκ τοῦ

Ἰταλικοῦ μετὰ προσθήκης ἐπιτομῆς περὶ τῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκενδέρμπεη ἐπισημοτέρων γεγονότων καὶ περὶ τῶν μεταναστεύσεων τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τῷ 1848 ἐν Ἀθήναις τυπωθεῖσα δαπάνῃ τοῦ Α. Γκαρπολᾶ, ἡ ὑπὸ τοῦ Γάλλου Παγανὲλ ἐκδοθεῖσα τῷ 1855 ἐν Παρισίοις ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Camile Paganel Histoire de Scanderbey Paris. 1855» καὶ τελευταῖον ἡ κατὰ ταύτην φιλοπονηθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Δραγούμη καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἱστορία Γεωργίου Καστριώτου τοῦ ἐπιλεγομένου Σκενδέρμπεη ἐπεξεργασθεῖσα, κατὰ Παγανὲλ ὑπὸ Ν. Δραγούμη ἐν Ἀθήναις 1861» δημοσιευθεῖσα. Ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι ὁ Κ. Ν. Δραγούμης ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι ἀναφέρει ὅτι, κατὰ τὸν Χάμμερ, σώζεται ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης χρονικὸν περὶ τοῦ Γ. Καστριώτου μεταφρασθὲν Ἱσπανιστὶ ἐκ τῆς Πορτογαλλικῆς γλώσσης καὶ ἐκδοθὲν τῷ 1592 ἔτι ἐν Μαδρίτῃ καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ βιβλιοθήκῃ ὑπάρχει καὶ ἄλλη Ἰταλικὴ ἱστορία, ἐπιγραφομένη «Il flagello de Turchi» ἣν ὅμως ἀδύνατον ὑπῆρξε νὰ ἴδῃ ἕνεκα τῆς ἐπικρατούσης τάξεως ἐν τῇ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ, δι' ἣν καὶ ὁ γράφων δύναται νὰ κάμῃ χρῆσιν ὀλιγίστων βιβλίων, καθ' ὅτι πολλὰ μὲν δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ οὐδὲ λαμβάνεται πρόνοιά τις πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῶν ἢ τινῶν ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπισημοτέρων, πολλὰ δὲ κατὰ τὴν σοφὴν τοῦ κανονισμοῦ διάταξιν δὲν δανείζονται εἰ μὴ εἰς καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλὰ μένουσιν ἄχρηστα, ὡς λίθοι ἀνωφελεῖς, τοῖς ζητοῦσι νὰ κάμωσι χρῆσιν αὐτῶν καὶ οὕτω γιγαντιαίοις βήμασι προάγεται ἡ ἐπιστήμη παρ' ἡμῖν!

Ταῦτα τὰ εἰδικὰ περὶ τοῦ Γεωργίου Καστριώτου,

τοῦ ἀξίου διαδόχου τοῦ Πύρρου καὶ τοῦ ἐπωνύμου Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος, εἰσί μοι γνωστὰ, δυνάμενα ὡς πηγαὶ νὰ χρησιμεύσωσι τῷ βουλομένῳ ὀρθῶς καὶ ἀσφαλῶς νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀποχρώντως μαρτυροῦντα περὶ τῆς εὐκλείας καὶ εὐδοξίας, ἥτις μετεδίδετο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν καὶ οὕτως ἐπεκράτει καθ' ὅλους τοὺς τέσσαρας παρελθόντας αἰῶνας ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ὑπονοίας ὅτι ὁ περιαδόμενος ἥρως ἦν κατὰ τὴν νεωστὶ γενομένην ἀνακάλυψιν Σλαῦος καὶ οὐχὶ Ἀλβανὸς ἢ Ἠπειρώτης. Εἰ δὲ καὶ ἄλλαι πλὴν τῶν ἀναγραφεισῶν ὑπάρχουσι πηγαὶ ἀγνωστοί μοι, καὶ ταύτας ἄλλος τις ἀναγραψάτω πρὸς συμπλήρωσιν τῆς περὶ Σκενδέρμπεη φιλολογίας, ἣν οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων λογίων μέχρι τοῦδε ἐπιχείρησε νὰ ἐρευνήσῃ καὶ ἐξετάσῃ.

Μετὰ δὲ τὴν ἔκθεσιν τῶν εἰδικῶν καὶ ἀμέσων τούτων πηγῶν, αἷς κατωτέρω προστεθήσεται καὶ ἡ ἔρευνα τῆς ποιότητος τῶν ἀρτίως ἀνακαλυφθέντων χρονικῶν πρόσφορον ἦν νὰ προσαρτηθῇ καὶ ἡ ἀναγραφὴ τῶν γενικῶν καὶ ἐμμέσων, τῶν ὁπωσδήποτε καὶ ὁσονδήποτε μνείαν ποιουμένων περὶ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν ἀλβανικῶν πραγμάτων, ἐξ ὧν καὶ περὶ τοῦ ἡμετέρου ζητήματος ἠδύνατό τις νὰ λάβῃ ἐπικουρίαν τινά· διότι πάντες σχεδὸν οἱ περὶ τῶν Βυζαντινῶν, Ἰταλικῶν, Βενετικῶν καὶ Τουρκικῶν πραγμάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πραγματευόμενοι συγγραφεῖς σποραδικῶς καὶ ἀκροθιγῶς ἅπτονται τοῦ ἡμετέρου ζητήματος. Ἐπειδὴ ὅμως ἐξ ἑνὸς μὲν πολυάσχολος ὢν στεροῦμαι τοῦ πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένου χρόνου καὶ τὰ ὅρια τῆς πραγματείας δὲν ἐπιτρέπουσι πλείονα ἔκτασιν, ἐξ ἑτέρου δὲ γνωστὸν ἐστιν ὅτι πάντες σχεδὸν ἐπὶ τῶν προμνημονευθεισῶν ἀρχαίων πηγῶν ἐρειδόμενοι συνέγραψαν τὰς ἱ-

στορίας αὐτῶν μηδεμίαν προαίσθησιν καὶ πρόγνωσιν ἔχοντες ὅτι ὁ Χὸπφ ἔμελλέ ποτε νὰ ἀνακαλύψῃ νέα χρονικὰ ἵνα δι' αὐτῶν καὶ μόνων μεταποιήσῃ τὸν Σκενδέρμπεην εἰς Σλαῦον καὶ εὕρῃ διαπρύσιον κήρυκα τῆς Σλαυϊκῆς καταγωγῆς τοῦ ἥρωος τὸν σοφὸν καθηγητὴν καὶ ἐθνικὸν ἱστορικὸν, ἕνεκα τούτων λέγω ἀπέχων τῆς τοιαύτης ἐπιθεωρήσεως, περιορίζομαι νὰ μνημονεύσω μόνον τῶν συγχρόνων Βυζαντινῶν. Ὅτι μὲν κατὰ δεύτερον λόγον πᾶς τις ἐδικαιοῦτο ἐκ τῶν προτέρων νὰ προσδοκᾷ παρὰ τῶν συγχρόνων Βυζαντινῶν θετικὰς πληροφορίας περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη ἰδίᾳ, καὶ περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων καθόλου, οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει περὶ ταύτου. Ὅτι ὅμως ἐκ τῶν ὑστέρων ἤται ἐκ τῆς ἐρεύνης, ἐξετάσεως καὶ ἀντιπαραθέσεως αὐτῶν πρὸς τὰς ἀρχαίας καὶ συγχρόνους πηγὰς ἀναμφισβητήτως ἐξάγεται ὅτι οὗτοι ἢ οὐδόλως ἢ καὶ ἐπ' ἐλάχιστον ἀνταποκρίνονται εἰς τὰς προσδοκίας τοῦ μάτην ζητοῦντος θεθετικωτέρας εἰδήσεις καὶ ἀκριβεστέρας πληροφορίας παρ' αὐτῶν καὶ τοῦτο τοῖς μὲν πειραθεῖσι γνωστόν ἐστιν ἤδη, τοῖς δὲ μὴ τοιούτοις γνωσθήσεται ἐκ τῶν ὀλίγων, ἅπερ κατ' ἀνάγκην ὀφείλω νὰ ἐπισυνάψω ἐνταῦθα περιοριζόμενος εἰς τὰ ἀποκλειστικῶς ἀφορῶντα εἰς τὸ ἡμέτερον ζήτημα, πρὸς λύσιν τοῦ ὁποίου οὐδόλως ὤκνησεν ὁ σοφὸς ἱστορικὸς νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν καὶ ἐπικουρίαν αὐτῶν ὡς σπουδαίας καὶ ἀναμφισβήτους ἀποδεξάμενος τὰς μαρτυρίας αὐτῶν ἐν τῇ γενομένῃ συζητήσει περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη, καὶ ὡς πανοπλίαν ἀκαταμάχητον καὶ ἀπρόσβλητον ὑπολαβὼν αὐτάς. Διότι οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι ὅσον ἐξ ἑνὸς συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀναπλήρωσιν ἱστορικῶν ἐλλείψεων τῆς ἐποχῆς αὐτῶν, τοσοῦτον ἐξ ἑτέρου στεροῦνται τῆς ἀπαιτουμένης ἀκριβείας περὶ τὴν ἱστορίαν, περὶ τὴν ἐθνογραφίαν, περὶ τὴν γεωγραφίαν καὶ περὶ τὴν χρονολογίαν, καὶ ὡς ἐκ τούτου μεγάλη ἀπαιτεῖται προσοχὴ καὶ κρίσις εἰς τὴν χρῆσιν αὐτῶν πρὸς ἀποφυγὴν ἀτοπημάτων καὶ ἁμαρτημάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ προκειμένῃ ὑποθέσει δύο κυρίως ἀναγράφοντες τὴν ἱστορίαν τῶν Παλαιολόγων, τὴν πτῶσιν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν αὐτῆς συμβάντα, ἀκριθιγῶς ἅπτονται καὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων, ἐν οἷς καὶ τὸ ἡμέτερον περιέχεται ζήτημα, τούτων καὶ μόνων μνεία γενήσεται ἐνταῦθα. Οὗτοι δ' εἰσὶν Νικόλαος, ὃς κατ' ἀναγραμματισμὸν ἐκλήθη Λαόνικος, Χαλκοκονδύλης ὁ Ἀθηναῖος καὶ ὁ πρωτοβεστιάριος Γεώργιος Φραντζῆς ὁ Κωνσταντινοπολίτης, ἀμφότεροι λόγιοι πολιτικοὶ ἄνδρες, πρέσβεις καὶ ὑπουργοὶ, ἐν ταὐτῷ δὲ σύγχρονοι τοῦ Παύλου Ἀγγέλου καὶ Μαρίνου Βαρλετίου διατελέσαντες, κατέλιπον ἡμῖν χρονικὰ περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ αὐξήσεως τῆς τῶν Τούρκων δυνάμεως, ἐν οἷς ὅμως μετὰ μεγάλης ἀδιαφορίας καὶ ψυχρότητος δογματικὸν ὑποκρυπτούσης μῖσος ὡς περὶ ἐπουσιώδους τινὸς πράγματος, λόγον ποιοῦνται περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων καὶ μάλιστα περὶ τοῦ καθολικοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν Γεωργίου Καστριώτου καὶ τῶν μεγάλων κατορθωμάτων αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν δὲ ὁρμώμενος ὁ Φαλλμεράυερ, τὸ τολμηρὸν ἐξάγει συμπέρασμα ὅτι ἐκεῖνοι προὐτίμων νὰ ἴδωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν τιάραν τοῦ Μουφτῆ μᾶλλον ἢ τὴν μίτραν τοῦ Ποντίφηκος, ὅπερ δυστυχῶς καὶ ἐπραγματοποιήθη. Ἐκ τούτων γίνεται πρόδηλον ὅτι οὐ μόνον ὅσα ἐκ τῆς θέσεως ἠγνόουν κατὰ φυσικὸν λόγον ἀδύ-

νατον ἦν νὰ ἱστορήσωσιν, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐγίνωσκον ἐκ λόγων εἴτε δογματικῶν εἴτε οἱωνδήποτε ἄλλων ἐναντίον τῆς ἱστορικῆς ἀπαιτήσεως πρὸς παράστασιν τῆς ἀληθείας ἐντελῶς ἀπεσιώπησαν.

Διότι ὁ μὲν Φραντζῆς καί περ γινώσκων καλῶς, ὅτε τὴν χρονογραφίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκενδέρμπεη ἔγραφεν ἐν Κερκύρᾳ, μοναχὸς γενόμενος καὶ Γρηγόριος μετονομασθεὶς ὅτι ὁ ἥρως τῆς Ἀλβανίας Σκενδέρμπεης εἰκοσιπέντε ὁλόκληρα ἔτη ἔχων εἰς χεῖρας τὴν τύχην τῆς Ἰλλυρίας, ἡρωϊκῶς ἠγωνίσθη ὑπὲρ αὐτῆς, οὐχ ἧττονόμως ἐν γνώσει περὶ ὅλης τῆς ἐνδόξου ταύτης ἐποχῆς τῶν Ἀλβανῶν καὶ τοῦ μεγάλου ἀρχηγέτου αὐτῶν Σενδέρμπεη δύο μόνον βραχείας σημειώσεις ποιεῖται, ὧν ἡ μὲν μία παριστῶσα τὸν ἥρωα νικηθέντα τῷ 1466 ὑπὸ τοῦ Ἀμουράτου Β' καὶ αἰχμαλωτισθέντα, εἴτε ἐξ ἀγνοίας καὶ ἐκ προθέσεως στρεβλὴ καὶ ψευδὴς κατὰ τὸ ἥμισύ ἐστιν, ἡ δὲ ἄλλη ἀναφερομένη εἰς τὸν ὁρισμὸν τοῦ χρόνου τοῦ θανάτου κατὰ τύχην καὶ ἐξαίρεσιν ὀρθή ἐστιν ὥστε ὁ φιλαλήθης Φραντζῆς ἐξ ὅλων τῶν ἄθλων τοῦ Σκενδέμπεη μόνον τὸν θάνατον αὐτοῦ ἱστορεῖ καὶ τοῦτον οὐχὶ ὀρθῶς, ἀπομιμούμενος τοὺς Τούρκους χρονογράφους ἐν τῷ ἑπομένῳ χωρίῳ «Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἡμεῖς, λέγει, ὁ Φραντζῆς, εἰς τὰ περὶ τὴν Ῥώμην διετρίβομεν, ὁ τῶν ἀσεβῶν ἐξάρχων Ἀμηρὰς ἐλθὼν παρὰ τῆς Ἀλβανιτίας καὶ διώξας τὸν Ἀυθέντην αὐτῆς τὸν Σκαντέρινον καὶ αἰχμαλωτίσας καὶ ἀφανίσας τὸν τόπον καὶ κτίσας ἄστυ πλησίον τοῦ καθολικοῦ ἄστεως αὐτῆς, Κρούας ὀνομαζόμενον, πρὸς τὸ ἀντιμάχεσθαι αὐτῷ, ἐπανέστρεψεν εἰς τὰ περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν»· ἐν ᾧ δύο τινὰ ἐξελεγκτέα φαίνονταί μοι, πρῶτον μὲν τὸ «αἰχμαλωτίσας» ἀντιστρατεύεται εἰς τὴν παρὰ πάντων παραδεδεγμέ-

νην ἀλήθειαν ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης δὲν ᾐχμαλωτίσθη, ἀλλ' ὑπὸ πυρετοῦ ἀπέθανεν ἐν Λισσῷ, δεύτερον δὲ τὸ διαστρεβλωθὲν τουρκικὸν ὄνομα τοῦ ἥρωος «Σκαντέρινον» ᾧπερ οὐδεὶς καλεῖ αὐτόν· παράδοξον δὲ φαίνεται καὶ ἀνεξήγητον ὅτι ὀλίγον κατωτέρω, ἐπιλήσμων ἑαυτοῦ γενόμενος ὁ Φραντζῆς, οὐχὶ πλέον Σκαντέρινον, ἀλλὰ Σκαντάριν καλεῖ τὸν Σκενδέρμπεην «Καὶ τῷ Ἰανουαρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους 6796 (ἤτοι 1468) καὶ ὁ τῆς Ἀλβανιτίας αὐθέντης ὀνόματι Σκαντάρις τέθνηκε φυσικῷ θανάτῳ». Τοιοῦτος ὁ Βυζαντινὸς Θουκιδίδης Γεώργιος μὲν τὸ πρῶτον, Γρηγόριος δ' ἐπειτα, Φραντζῆς ὁ Κωνσταντινουπολίτης ἐπὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ ζητήματος, ὃς ἐν τέλει τοῦ προοιμίου τῆς χρονογραφίας ὀρθὴν διατυπώσας ἀρχὴν «Οὔτε γοῦν πρὸς χάριν, οὐ πρὸς φθόνον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς μῖσος, ἢ καὶ πρὸς εὔνοιαν συγγράφειν χρεών ἐστι τὸν συγγράφοντα· ἀλλ' ἱστορίας μόνον χάριν καὶ τοῦ μὴ λήθης βυθῷ παραδοθῆναι, ἣν ὁ χρόνος οἶδε γεννᾶν.» Ἡ δὲ ἱστορία ζῶσά τε φωνὴ καὶ λαλοῦσα ἔμψυχος καὶ διαπρύσιος κῆρυξ διαπερᾷ τὸν αἰῶνα» αὐτὸς πρῶτος ἠθέτησεν αὐτὴν τέλεον ἀποσιωπήσας τὰ περὶ Σκενδέρμπεη, ἅπερ εἰς θέσιν ἦν καλλίστην νὰ γινώσκῃ αὐτὰ κρεῖττον πολλῶν ἄλλων.

Ὁ δὲ ἀναγραμματισθεὶς Ἀθηναῖος Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, ὃν ὁ κ. Α. Πετρίδης σοφὸν ὠνόμασε, ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Τούρκων γράφων, ἐν ἀρχῇ μὲν τοῦ προοιμίου τὸν Θουκυδίδην ἀπομιμεῖται «Λαονίκῳ Ἀθηναίῳ τῶν κατὰ τὸν βίον» πολλαχῇ δὲ τῇ Ἰωνικῇ χρῆται διαλέκτῳ καὶ ὅσον μὲν πολύτιμός ἐστιν διὰ τὴν συλλογὴν καὶ ἀποθησαύρισιν ὕλης περὶ τῆς ὑπὸ τῶν

Τούρκων κατακτήσεως τῆς Ἑλλαδος καὶ ἰδίᾳ τῆς Πελοποννήσου, τοσοῦτον ὅμως ἐλλιπὴς, ψυχρὸς, φιλότουρκος καὶ μεροληπτης δείκνυται ἐν τῇ παρεμβολῇ καὶ βραχείᾳ ἀφηγήσει τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Σκενδέρμπεη, περὶ τοῦ ὁποίουξῶς περὶ τυχαίου τινὸς καὶ ἐντελῶς ἀσημάντου ἀνθρώπου ὁμιλεῖ. Ἡ δὲ ἀποσιώπησις αὕτη, ὑποτίμησις καὶ περιφρόνησις τοῦ μεγίστου τῆς ἐποχῆς του ἥρωος ἐξ οἱασδήποτε προερχομένη αἰτίας καὶ οἱονδήποτε ἔχουσα ἐλατήριον ἀφαιρεῖ πᾶσαν ἀξίωσιν ἱστορικῆς σημασίας καὶ πίστεως. Ἀλλ' ὅμως ὁ σοφὸς καθηγητὴς τῆς ἱστορίας καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς, καί περ ὀφθαλμοφανῶς βλέπων ὅτι ὁ νέος Θουκιδίδης καὶ Ἡρόδοτος τὸν μὲν πατέρα τοῦ ἥρωος σλαυίζων καὶ οὕτως ἐκφαυλίζων οὐχὶ ὡς Ἕλλην Ἀθηναῖος, Ἰωάννην καλεῖ, ἀλλὰ ὡς Σκύθης, Ἰβάνην, τὸν δὲ υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἥρωα Γεώργιον τουρκίζων Σκενδέρην καὶ ἐξευτελίζων αὐτὸν ἁπλῶς παῖδα Ἰβάνεω, λέξεις δὲν εὑρίσκει ἵνα θαυμάσῃ καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν! τοῦ Ἀθηναίου ἀνδρὸς καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν! τοῦ νέου Θουκυδίδου καὶ Ἡροδότου, ἐν οἷς λέγει (ἐν τῇ «Ὥρᾳ» τῆς 14 Φεβρουαρίου) «ὁ δὲ πατὴρ τοῦ Σκενδέρμπεη ὠνομάζετο Ἰβάν. Τοῦτο δὲν τὸ λέγουσιν οὔτε ὁ Μουσακῆς οὔτε ὁ Χάμμερ, οὔτε ὁ Χόπφ, οἵτινες πάντοτε ἀποκαλοῦσι τὸν πατέρα τοῦ ἥρωος Ἰωάννην Καστριώτην. Τὸ λέγει ὅμως ἐπανειλημμένως ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου τὸν ἑλληνισμὸν καὶ τὴν ἀκρίβειαν ΟΥΔΕΙΣ βεβαίως θέλει ἀμφισβητήσει, ὁ Ἀθηναῖος Λαόνικος Χαλκοκονδύλης.» Οὕτως πρωτότυπον δεῖγμα (modèle original) ὑγειαινούσης ἱστορικῆς κρίσεως καὶ ἄξιον παν-

τὸς θαυμασμοῦ! καὶ ἐν ὅλῃ τῇ σοφίᾳ του ἐπίστευσεν ὅτι καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁμοίοις ἠδύνατο νὰ χρησημεύσῃ ὡς ἰσχυρὰ ἀπόδειξις πρὸς ἐκσλαυϊσμὸν τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας. Ἐὰν δὲ πράγματι τοιοῦτος ἦν ὁ Χαλκοκονδύλης, οἷον παρέστησεν ἡμῖν ὁ σοφὸς ἱστορικὸς, ἐπὶ τούτου τοῦ ἡμετέρου Ἀλβανικοῦ ζητήματος, δὲν ἔπρεπεν ἄρά γε, ὁ Ἀθηναῖος ἱστορικὸς ἑλληνιστὶ γράφων ὡς ὄντως Ἕλλην νὰ μεταχειρισθῇ ἀντὶ τοῦ Σκυθικοῦ Ἰβάνης τὸ ἑλληνικὸν Ἰωάννης καὶ ἂν καθ' ὑπόθεσιν ὑπὸ τῶν ὁμόρων Σλαύων ἐκαλεῖτο Ἰβάνης, καὶ ἀντὶ τοῦ τουρκικοῦ Σκενδέρης, τὸ ἑλληνικὸν Ἀλέξανδρος, ὅπερ καὶ λεληθότως πως ἀποδεικνύεται ὅτι καλῶς ἐγίνωσκεν «Ἀλίης δὲ τὸν Ἠλίαν ἑλληνιστὶ λέγοιτ' ἂν καὶ Ἐσὲξ τὸν Ἰησοῦν, καὶ Ἰμπραίμης τὸν Ἀβραὰμ, καὶ Σουλεϊμάνης τὸν Σολομῶντα καὶ Ἰακούπης τὸν Ἰωσὴφ Σκενδέρην δὲ τὸν Ἀλέξανδρον βούλονται λέγειν· καὶ ταῦτα μὲν δὴ ἑλληνικῶς λέγοιτ' ἂν οὕτω» ἢ τοὐλάχιστον τὸ ἑλληνικὸν καὶ χριστιανικὸν Γεώργιος μετὰ τοῦ εἰκογενιακοῦ ἐπωνύμου Καστριώτης;

Ἀλλὰ μήπως Σκυθικῶς καὶ Τουρκικῶς ἔγραψεν ὁ τὸν Θουκυδίδην καὶ Ἡρόδοτον ἀπομιμούμενος Ἀθηναῖος, ἢ ἄμεινον εἰπεῖν, ἀγωνιζόμενος νὰ ἀπομιμηθῇ αὐτούς, Ἰωνικῇ μὲν χλαμύδι ἀναξίως περιβάλλων τὸ Σκυθικὸν ὄνομα, Τουρκικῇ δὲ τιάρᾳ ἀπρεπῶς τὸν ἥρωα; μῖσος καὶ Τουρκισμὸς ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν φιλοτουρκισμὸς ἐκίνει τὸν κάλαμον τοῦ κατὰ μὲν τὸν κ. Πετρίδην σοφοῦ Λαονίκου, κατὰ δὲ τὸν σοφὸν καθηγητὴν τῆς ἱστορίας δεινοῦ Ἑλληνιστοῦ καὶ ἀκριβεστάτου ἱστορικοῦ Χαλκοκονδύλου. Διότι, ἐν ᾧ τὸν τύραννον Μουράτην Β' καὶ τὰς Γιαννιτσαρικὰς ἀρετὰς αὐτοῦ ἐξαίρει μέχρι τρίτου οὐρανοῦ ὁ

φιλότουρκος Ἀθηναῖος, ἀπαξιοῖ καὶ τὸ κύριον ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ὅτε νικητὴς τῆς Βάρνης καὶ τοῦ Κοσσυφοπεδίου καὶ οἱ ἀκαταμάχητοι Γιαννίτσαροι ἐτράπησαν εἰς φυγήν, ἡ δὲ Δύσις πάσας τὰς ἐλπίδας ἀνήρτησεν ἐπ' αὐτοῦ, ἐν τοῖς στόμασι πάντων ἐφέρετο τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ αἱ αὐλαὶ τῆς Νεαπόλεως, τῆς Ρώμης, τῆς Βούδας καὶ τῆς Βουργουνδίας ἐνθουσιαστικὰ συγχαρητήρια ἔπεμπον αὐτῷ ἐπὶ ταῖς ἀλληλοδιαδόχοις νίκαις καὶ θριάμβοις τοῦ σταυροῦ κατὰ τῆς ἡμισελήνου, τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, τῆς πίστεως κατὰ τῆς ἀπιστίας, τῆς πατρίδος κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ τῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς τυραννίας, ἀνθ' ὧν πάντων μόνον Σκεντέρην καὶ Ἰβάνεω παῖδα ηὐδόκησε νὰ ὀνομάσῃ τὸν ἥρωα. Τοιοῦτος καὶ τοσοῦτος ἐστιν ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ ἱστορικὴ ἀκρίβεια τοῦ Χαλκοκονδύλου, περὶ ὧν κατὰ τὴν ἀλάνθαστον κρίσιν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ οὐδεὶς πλέον δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ, καὶ τοῦτο οὐχὶ δι' ἄλλον τινά λόγον εἰμὴ διότι τὸ Σκυθικὸν Ἰβάνεω, ὅπερ ὁ Φαλλμεράϋερ ἀσμένως μὲν ἀφήρπασε καὶ γηθοσύνως πάντοτε δι' αὐτοῦ ὀνομάζει τὸν πατέρα τοῦ ἥρωος, οὐδέποτε ὅμως ἐφαντάσθη ὅτι αὐτὸ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξίς τις, ἐθεωρήθη ὡς μία τῶν ἀποδείξεων πρὸς ἐκσλαυϊσμὸν οὐχὶ μόνον τοῦ φέροντος αὐτὸ πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ υἱοῦ καὶ πάσης τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν!

Ὅθεν δικαίως ὁ Φαλλμεράϋερ παρατηρεῖ καὶ εἰλικρινῶς ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Χαλκοκονδύλης ὁ λ ί γ ῳ μὲν κριτικώτερος τοῦ Φραντζῆ ἐστι περὶ τὰ γεγονότα, δ ι π λ ω μ α τ ι κ ῶ ς ὅμως λίαν ψυχρὸς καὶ συνηθέστατα πλημμελὴς ἐν τοῖς κυρίοις ὀνόμασι καθάπερ καὶ ἐν τῇ χρονολογίᾳ ἡμαρτημένος· διότι ὡς ἐ ν θ ο υ μ ι ῶ ν θαυμαστὴς τῶν Τούρκων ὁμιλεῖ μετὰ παραδόξου τόνου ὑποτιμήσεως μόνον περὶ τινος ἀσημάντου Σκεντέρη παιδὸς τοῦ Ἰβάνεω Καστριώτου «Als enthusiastischer Bewunderer der Türken redet er in Ton auffallender geringschätzung nur non einem» gewissen-Skenteris «IWan Kastrioti's Sohn.» Πολαχοῦ δὲ ἐλέγχει αὐτὸν ἐπὶ ἀποσιωπήσει καὶ διαστροφῇ τῆς ἀληθείας τῶν γεγονότων καὶ ἐπὶ γεωγραφικῇ ἀγνοίᾳ καὶ ἐνταῦθεν πρόδηλον γίνεται ὅτι αἱ Βυζαντιναὶ αὗται πηγαὶ, καί περ σύγχρονοι τῶν προαναγραφεισῶν, ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ὑποδεέστεραι, ἐλλιπέστεραι καὶ πολλῷ ἀπιστότεραί εἰσιν ἐκείνων, καὶ ἑπομένως ὡς τοιαῦται εὐλόγως δυνάμεναι νὰ ἀποκλεισθῶσιν ἐντελῶς τῆς συζητήσεως.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ
ΕΚ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ ΕΞΑΓΟΜΕΝΟΝ.

Ὅσῳ συντονώτερον ἐρευνῶν τις πλειότερον ἐξετάζει καὶ ἀμερολήπτως κρίνει τὰς προμνημονευθείσας συγχρόνους καὶ μεταγενεστέρας πηγὰς, ἐν αἷς τὸ ἡμέτερον περιέχεται ζήτημα περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ Γεωργίου Καστριώτου, τοσούτῳ μᾶλλον πείθεται ὅτι οὐ μόνον οὐδεμία ἔνδειξις καὶ οὐδὲν τεκμήριον, ἀλλὰ καὶ οὐδεμία ὑπόνοια ἐλαχίστη ὑπάρχει ἐν αὐταῖς περὶ τῆς ἀλόγως ἀποδιδομένης Σλαυϊκῆς καταγωγῆς αὐτοῦ. Πανταχοῦ δὲ παρίσταται παρὰ τοῖς συγχρόνοις ὡς Ἠπειρώτης, ἔνδοξος τοῦ Πύρρου ἀπόγονος καὶ ἀπώτατος Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος συγγενὴς καὶ ἐν μικροτέρῳ κύκλῳ ἀπομιμητὴς ἐκείνων, ὡς ἦ-

ρως Ἀλβανὸς, γεννηθεὶς καὶ τραφεὶς ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ ὡς μέγιστος πατριώτης, καθ' ὅλην τῆς ζωῆς του τὴν ἀκμὴν μετὰ μοναδικῆς αὐταπαρνήσεως καὶ καρτερίας γενναιότατα ἀγωνισθεὶς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν ὁμοφύλων καὶ τῆς φυσάσης καὶ θρεψάσης αὐτὸν πατρίδος κατὰ τῆς ἀφορήτου τυραννίας δύο ἰσχυροτάτων καὶ κραταιοτάτων Σουλτάνων, ἀσπόνδων τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθρίας πολεμίων ὑπὲρ τῶν ὁποίων καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν προσήνεγκεν ὁλοκαύτωμα ἐν τῷ ἱερωτάτῳ τῆς πατρίδος καὶ πίστεως βωμῷ, περὶ οὗ εὔκαιρον ὑπολαμβάνω νὰ ἐπισυνάψω δύο περικοπὰς τοῦ λαμπροῦ προοιμίου τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Δραγούμη κατὰ Παγανὲλ φιλοπονηθείσης βιογραφίας τοῦ ἀνδρός. « ὁ δὲ Γεώργιος Καστριώτης ἐσχατιάν τινα τῆς Ἑλλάδος κυβερνῶν καὶ εὐαρίθμους ὁδηγῶν στρατιώτας ἐναντίον τοῦ ἀκαθέκτου ἐκείνου χειμάρρου, ὅστις ὑπὸ Μουράτην καὶ Μωάμεθ παρ' ὀλίγον κατέκλυε σύμπασαν τὴν Εὐρώπην, ἀποδεικνύει ἐπὶ ὁλόκληρον καὶ ἐπέκεινα τριακονταετηρίδα (κατὰ τὰς νεωτέρας καὶ ἀκριβεστέρας ἐρεύνας «ὡς ἔγγιστα εἰκοσιπενταετηρίδα») ὅτι ἀκαταγώνιστος ἡ ὁμονοοῦσα φιλορατρία. Ὁ Γ. Καστριώτης ἀπέδειξε πρὸς τούτοις ὅτι ὁ Φιλοποίμην δὲν ἦτο τῶν Ἑλλήνων ὁ ἔσχατος, καὶ ὅτι ὡς ὀρθῶς λέγει καὶ ὁ ἱστορικὸς, οὗτινος τὰ ἴχνη πατῶ κατὰ τὴν ἀφήγησίν μου, ὁ Ἕλλην στρατηγὸς τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος ὑπῆρξε «τελευταῖος μὲν ἀντιπρόσωπος τῶν ἡμιθέων τῆς ἀρχαίας, ἔξοχος δὲ πρόδρομος τῶν ἡρώων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος», καὶ κατωτέρω «ὁ Γ. Καστριώτης δὲν περιῆλθε μὲν Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν ἕνεκα κατακτήσεων, ἐνδοξότερόν τι ὅμως ἔπραξεν ἀφιερώσας ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον καὶ ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις εἰς τὴν ὑπεράσπισιν. Ἀναγκασθεὶς .... καὶ λατρευόμενος ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, κατεφρόνησε πάντα ταῦτα, προτιμήσας νὰ ζήσῃ καὶ νὰ ἀποθάνῃ στρατιώτης τῆς ἐλευθερίας (κατὰ δὲ τὸν Βρετὸν καὶ στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης). Καὶ πότε τοῦτο; ....

Τότε ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἤπειρον ἄνευ χρημάτων καὶ ἄνευ στρατοῦ, ἀήττητον ὅμως περιβεβλημένος πανοπλίαν, διακαῆ λέγω ἔρωτα πρὸς τὴν πατρίδα, ἀνεδείχθη ἐπὶ μακρὰν σειρὰν χρόνου μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὁ τρομερώτατος ἀντίπαλος τῶν δύο τρομερωτέρων ἡγεμόνων τῆς Τουρκίας. Τοιοῦτος ὑπῆρξε ὁ Γ. Καστριώτης καὶ τοιαῦτα ἔνδοξα παραδείγματα κατέλιπε πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους· καὶ μὲν τὰ παραδείγματα ταῦτα συνεκαρποφόρησαν μετ' ἄλλων, καὶ ἔκτοτε ἐπὶ τετρακόσια καὶ ἐπέκεινα ἔτη οὐδέποτε ἑκατονταετηρὶς παρῆλθε χωρὶς νὰ διακηρύξωσι καὶ ἐμπράκτως οἱ πατέρες ἡμῶν ὅτι.

Ἕλληνος τράχηλος ζυγὸν δὲν ὑποφέρει.

Ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ ἔργον ἔτι καὶ νῦν μένει κατὰ τὸ πλεῖστον ἀτελές· ἀπεδείχθη δὲ σήμερον ὅτι εἰς ἡμᾶς καὶ μόνους ἀπόκειται ἡ συμπλήρωσις αὐτοῦ· διότι καθὼς τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα οὐ μόνον ἀνάλγητος, ἀλλὰ καὶ χαίρουσα ἴσως εἶδεν ἡ Δύσις καταπεσὸν τὸ κράτος τῶν κατ' αὐτὴν αἱρετικῶν Ἑλλήνων, οὕτω καὶ κατὰ τὴν ΙΘ' ὅτε ἀνακηρύσσεται ἡ ἱερότης τῆς ὑπάρξεως καὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν ἐθνῶν, τὰ σιδηρᾶ ἡμῶν δεσμὰ, κατ' ἀντίφασιν ἐπονείδιστον ἀναξίαν αὐτῆς ταύτης τῆς ἑκατονταετηρίδος σφυρηλατοῦνται ἀσυμπαθέστερον καὶ ἐμποδοῦνται» λόγοι προφητικοί.

Ἀλλ' ὅμως τοῦτον τὸν ἄνδρα ὁ σοφὸς ἱστορικὲς ἡμῶν, μὴ καταδεξάμενος ἐν βλέμμα κἂν νὰ ῥίψῃ εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἀντλησάντων ἐκ τῶν ἀρχαίων πηγῶν, ἐντελῶς ἀπηξίωσεν οὐ μόνον Ἕλληνα, ἀλλὰ καὶ Ἀλβανὸν τοὐλάχιστον νὰ ἀναγνωρίσῃ, στεντορείᾳ δὲ τῇ φωνῇ ἀνεκήρυξεν εἰς τὸ Πανελλήνιον «Σλαῦος, Σλαῦος ὁ Σκενδέρμπεης» μὴ πιστεύετε εἰς τὰ ἀρχαῖα μυθάρια· διότι ἡ ὑψηλὴ σοφία ἐξ ὑψηλοτέρας ἀπόψεως καὶ περιωπῆς κατοπτεύουσα τὰ πράγματα νέας ἀνεκάλυψε πηγὰς καὶ τὸ ὕδωρ τούτων πάντῃ διάφορον τοῦ τῶν ἀρχαίων ἀνεγνώρισεν ὡς γνήσιον καὶ ζωοποιὸν πᾶσι τοῖς διψῶσι καὶ πιεῖν ὀρεγομένοις πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν.

Ὅτι μὲν ἡ μονομερὴς μεροληπτικὴ καὶ ἀρνητικὴ αὕτη κριτικὴ τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, πᾶν τὸ παρελθὸν ἀπαρνουμένη καὶ ἐπὶ σαθρᾶς βάσεως καινοτομίας ἐρειδομένη ὅλως ἀντεπιστημονικὴ ἐστι, καὶ ὡς τοιαύτη ἀντεθνικὴν ἐπήνεγκε τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος, τοῦτο ἐν μέρει μὲν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθειμένων κατάδηλον ἐγένετο, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐκ τῶν ὑπολειπομένων νὰ ἐκτεθῶσι δηλωθήσεται πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ ἀλόγως παροξυνθέντος καὶ ἀλογώτερον πρὸ τοῦ τέλους παρεμβάντος καὶ ῥαγδαίως ἐπιτεθέντος κατὰ τοῦ γράφοντος σοφοῦ καθηγητοῦ καὶ ἐθνικοῦ ἱστορικοῦ, διὰ τοῦ ἀντεπιστημονικοῦ τούτου τρόπου μάτην ἀποπειραθέντος νὰ φέρῃ σύγχυσιν ἐν τῇ πορείᾳ τῶν γραφομένων καὶ ἐμπνεύσῃ φόβον καὶ τρόμον τῷ γράφοντι διὰ τῆς ἀμφιλαφοῦς σοφίας καὶ κριτικῆς δεινότητος αὐτοῦ.

Προηγουμένως ἐν ἰδιαιτέρῳ ἄρθρῳ γενικῶς χαρακτηρίσας τὴν βιογραφίαν τοῦ Βαρλετίου καὶ κατὰ τὴν πραγματικὴν ἀξίαν ἐκτιμήσας αὐτήν, ἐνταῦθα

προτίθεμαι νὰ προσθέσω ὅσα ἀποκλειστικῶς ἀναφέρονται εἰς τὸ περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη ζήτημα πρὸς ἐξαγωγὴν τοῦ ἐξ αὐτῶν προκύπτοντος συμπεράσματος. Εἰ μὲν ὁ Βαρλέτιος, ὁ πανηγυριστὴς καὶ ἐγκωμιαστὴς τοῦ Σκενδέρμπεη, γράψας τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ πρὸ 4 περίπου αἰώνων ἐν ἐποχῇ τῆς ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητος καὶ ἐν χώρᾳ βαρβάρῳ καὶ κρινόμενος ὑπὸ τῆς αὐστηροτάτης κριτικῆς τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς, πικρῶς καὶ ὑπερβολικῶς ὑπὸ τινων νεωτέρων, ὧν μνεία προηγουμένως ἐγένετο, διὰ πολλὰς ἐλλείψεις καὶ ὑπερβολὰς κατηγορεῖται καὶ ὡς μυθογράφος καταδικάζεται εἰς θάνατον ἱστορικόν, οὐχ ἧττον ὅμως ὑπάρχουσι καὶ ἄνδρες οἵτινες ἀπαθῶς καὶ ἀπροκαταλήπτως κρίνοντες τὴν βιογραφίαν τοῦ Βαρλετίου, ἀνομολογοῦσι μὲν ὅτι πράγματι ὑπάρχουσιν ὑπερβολαὶ ἐν τῇ ἐκθέσει γεγονότων τινῶν, ὧν τινας καὶ ἐπανορθοῦσι καὶ ἐξελέγχουσιν, οὐχ ἧττον ὅμως λέγουσιν ὅτι ἀφαιρουμένων τούτων καὶ πάντων τῶν περικοσμημάτων, μεθ' ὧν ὁ φιλόπονος συγγραφεὺς περιεκόσμησε τὸν ὁμόφυλον καὶ ὁμόδοξον ἥρωα, ἡ οὐσία τῆς συγγραφῆς μένει πολύτιμον μνημεῖον ἱστορικὸν περὶ τῶν πράξεων καὶ κατορθωμάτων τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, καὶ οὐ μόνον κατακρίνουσι τοὺς ἐπιπολαίως, ἀκρίτως καὶ ἀβασανίστως ἀνακηρύξαντας ὡς μυθεύματα καὶ μυθάρια τὰ ἱστορούμενα ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπιχειρήσαντας νὰ ἐξελέγξωσί τινα τῶν μὴ καλῶς καὶ ὀρθῶς ἔχειν δοκούντων ἀποδεικνύουσι σφαλλομένους αὐτοὺς μᾶλλον ἢ ἐπανορθοῦντάς τι τῶν φαινομένων. Ἵνα δὲ μὴ κενοὶ λόγοι φαίνωνται τὰ λεγόμενά μοι, ἓν μόνον παράδειγμα ἀναγκάζομαι νὰ προσαγάγω ἐνταῦθα, εἰς αὐτὸν τὸν πατριάρχην τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων ἀναφε-

SISMANOGLIO MEGARO

ρόμενον, λέγω δὲ τὸν Φαλλμεράϋερ, τοῦ ὁποίου τὴν κρίσιν ἐπὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ ζητήματος πάντες ἐσεβάσθησαν πλὴν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, ὅστις, ὡς ὁ Χαλκοκονδύλης ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη ὡς περὶ τινος ἀνωνύμου καὶ πάντῃ ἀκατονομάστου Σκεντέρη καὶ ὁ Φραντζῆς περί τινος μηδαμινοῦ Σκανταρίνου ἢ Σκαντάρη, οὕτω καὶ αὐτὸς περὶ τοῦ Φαλλμεράϋερ λέγει περιφρονητικῶς «διότι ἐπὶ τέλους πολλοῦ λόγου ἄξιον δὲν εἶναι τί ἐπρέσβευεν ὁ Φαλλμεράϋερ καὶ ποῦ ἐπρέσβευσεν.» Οὗτος τοίνυν ὁ οὕτω περιφρονηθεὶς καὶ ὑποτιμηθεὶς βλέπων ὅτι ὁ Βαρλέτιος ἀδίκως κατηγορεῖται ὑπὸ ἀνδρὸς περιωνύμου, τοῦ Ἄγγλου Γίββωνος, χάριν τῆς ἀληθείας ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἀδικουμένου καὶ ἀνεσκεύασε τὸν κατήγορον ἐπὶ τοῦ ἑπομένου γεγονότος.

Ὁ Γίββων ἱστορεῖ ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἐξαντλήσας πάντα τὰ μέσα, ὡς ἀπηλπισμένος καὶ ἀπεγνωσμένος ὡς φυγὰς καταφυγὼν εἰς τὴν Λισσὸν ἐπὶ Βενετικοῦ ἐδάφους ἀπέθανε, καὶ πρὸς τούτῳ ἐπὶ τοῦ Φραντζῆ (4,28.) ἐρειδόμενος κατηγορεῖ τὸν Ἀλβανὸν βιογράφον ὡς ἀνοήτως προσπαθοῦντα νὰ ἀποκρύψῃ τὴν ἐσχάτην ἀπορίαν καὶ ἀμηχανίαν τοῦ ἥρωος αὐτοῦ. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην, ἐπιφέρει, φαίνεται συμμεριζόμενος καὶ ὁ Sismondi, ὅστις μετ' ἄλλων χρονογράφων εἰκάζων ἐκ τῆς ἐγκαταστάσεως Βενετοῦ φρουράρχου ἐν Κροίᾳ ἐξάγει τὸ σύμπέρασμα ὅτι ὁ Σενδέρμπεης κατὰ συνθήκην παρεχώρησε τῇ συμμάχῳ Βενετίᾳ τὴν πρωτεύουσάν του ἵνα ὡς ἄπατρις καὶ ἀνέστιος μισθοφόρος λαφυραγωγὸς ἐξακολουθήσῃ τὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνα. Κατὰ ταύτης τῆς βαρείας μομφῆς καὶ κατηγορίας λέγει ὁ Φαλμεράϋερ ὅτι ἡ μὲν τῶν δοξασιῶν τούτων ἐντελῶς ἀνυπόστατός

ἐστιν, ἡ δὲ, μετά τινος περιορισμοῦ ἀποδεκτέα· διότι ὁ Βαρλέτιος τὴν ἀπορίαν καὶ ἀνάγκην τοῦ Σκενδέρμπεη μετὰ τὴν δευτέραν ἐκπόρθησιν τῆς Κροίας ἀρκούντως περιγράφει· ὅτι ὅμως ὁ Σκενδέρμπεης ἐντελῶς ἀπεγνωσμένος κατέφυγεν εἰς Βενετικὸν ἔδαφος τοῦτο ὁ Βαρλέτιος δέν ἠδύνατο νὰ εἴπῃ, διότι δὲν εἶναι ἀληθὲς, ὡς διὰ μακρῶν ἀποδεικνύει κατωτέρω. Ἄλλως τε δὲ τὸν φιλοσκώμμονα Ἄγγλον ἐπικρίνει καὶ ὁ κ. Ν. Δραγούμης ἐν τοῖς ἑπομένοις «Βιάζεταί τις νὰ μειδιάσῃ, λέγει ὁ Γίββων διὰ τὴν πανουργίαν ἢ τὴν εὐπιστίαν τοῦ ἱστορικοῦ (Μαρίνου Βαρλετίου), λέγοντος ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἐφείδετο τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὰς μάχας, ἐν ᾧ ἐπέπιπτεν ὡς κεραυνὸς κατὰ τῶν ἐχθρῶν του Μουσουλμάνων.» Τὸ μειδίαμα ὅμως τοῦτο, ἐπιφέρει ὁ κ. Ν. Δραγούμης, τοῦ Γίββωνος προκαλεῖ ἄλλο, μᾶλλον ἠτιολογημένον, διότι ὁ Ἄγγλος ἱστορικός δογματίζει μετ' ἀλαζονείας περὶ ζητήματος„ εἰς ὃ ἢ ὀλίγον ἐνέκυψεν ἢ δὲν ἐπίστευεν ἕνεκα τῆς σκεπτικῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας.» Ὁμολογητέον δὲ ὅτι ὁ Γίββων, τοῦ ὁποίου τὰς ὑπερβολικὰς κρίσεις ἐν πολλοῖς ἐξήλεγξαν οἱ νεώτεροι, ὡς ἱστορικὸς μὲν μέγας καὶ πολὺς ἔστιν, ἐν τοῖς Ἀλβανικοῖς ὅμως πράγμασιν, τὰ ὁποῖα διὰ βραχυτάτων ἐπιτρέχει ἵνα σκώψῃ τὸν Βαρλέτιον, μικρὸς καὶ ὀλίγος ἐστὶν παραβαλλόμενος πρὸς τοὺς εἰδικοὺς Ἀλβανολόγους καὶ ἰδίᾳ τὸν Φαλλμεράϋερ, καὶ ἑπομένως ἡ κρίσις αὐτοῦ ἢ μικρὰν ἢ μηδεμίαν δύναται νὰ ἔχῃ βαρύτητα ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος.

Ἐν γένει δὲ ἡ συγγραφὴ τοῦ Βαρλετίου ὡς πρὸς τὸν βιογραφούμενον ἥρωα δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς μέγα οἰκοδόμημα, πολλὰ καὶ ποικίλα ἔχον κο-

σμήματα καὶ συνάμα ἐλλείμματα ἐν αὐτοῖς, ὧν ἀφαιρουμένων ἐντέχνως, μένει αὐτὸ ἑδραῖον, ἀκλόνητον, καὶ χρησιμώτατον πᾶσι τοῖς χρήσασθαι βουλομένοις καὶ οὐδόλως ἀνατρέπεται ἐκ βάθρων καὶ θεμελίων ὡς κακῶς ὑπέλαβον οἱ ἐπὶ μόνων τῶν περικοσμημάτων καὶ ἐλλειμμάτων ἐρεισθέντες σοφοὶ, ὧν ἡ κρίσις ἕνεκα ταύτης τῆς κακῆς διαγνώσεως ἐπισφαλεστάτη ἐστίν. Ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀληθοῦς ἀξίας τῆς βιογραφίας τοῦ Σκενδέρμπεη πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ πέρα παντὸς ὁρίου κατακρινομένου Βαρλετίου, πρὸς ὃν εὐγνωμοσύνην μᾶλλον ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ἢ τὴν καταδίκην αὐτοῦ νὰ ἀπαγγέλλωμεν, διότι κατέλιπεν ἡμῖν μνημεῖον εὐτυχῶς περισωθὲν καὶ μὴ ὡς τὰ λοιπὰ ἀπολεσθὲν ἢ ἀκρωτηριασθὲν, ἐξ οὗ μανθάνομεν τί πραγματικῶς ἦν ὁ περιῳδόμενος τῆς Ἀλβανίας ἥρως καὶ ὁμόφυλος αὐτοῦ.

Τούτων δὲ οὕτω τεθέντων καὶ ἐχόντων κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν, ὑπολείπεται νὰ ἐπισυνάψω ὅτι, εἰ μέν τινα τῶν κατορθωμάτων τοῦ Σκενδέρμπεη ὁ Βαρλέτιος ἐκ πατριωτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ ζήλου ὁρμώμενος ἐξώγκωσε καὶ ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον παρέστησεν, ἐφ' ᾧ καὶ κατακρίσεως ἀφορμὴν παρέσχεν, ἐν τῷ ἐθνολογικῷ ὅμως ζητήματι, πρῶτον μέρος τῆς βάσεως τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος ἀποτελοῦντι, οὐδεμίαν ἀναντιῤῥήτως μετεχειρίσθη ὑπερβολὴν οὐδὲ σύγχυσίν τινα ἐπήνεγκεν ἐν τῷ προσδιορισμῷ τῆς ἐθνικότητος, καταγωγῆς καὶ πατρίδος τοῦ ἥρωος ὥς τινες μὴ δυνηθέντες νὰ ἑρμηνεύσωσι τὴν πρὸς τὸ ἀρχαΐζειν σπουδὴν αὐτοῦ, ἠθέλησαν νὰ διϊσχυρισθῶσι. Διότι ὁ Βαρλέτιος λόγιος ἀνὴρ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καλῶς γινώσκων τὴν Λατινικὴν καὶ Ἑλληνικὴν γλῶσαν πρὸς τῇ πατρίῳ Ἀλβανικῇ καὶ τὴν ἀρ-

χαίαν ἱςορίαν καὶ γεωγραφίαν ἐπιστάμενος λέγει ὅτι οἱ Καστριῶται κατήγοντο ἐξ εὐγενοῦς γένους τῆς Ἡμαθίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἀρχαῖον τοῦτο ὄνομα ἐκπαλαι ἀπεδόθη πρῶτον μὲν ὅλῃ τῇ Μακεδονίᾳ, εἶτα δὲ καὶ τῇ πρώτῃ καὶ ἀρχικῇ αὐτῆς ἐπαρχίᾳ, ἐξ ἧς οἱ βασιλεῖς ἐπεχείρησαν τὴν κατάκτησιν τῶν παρακειμένων χωρῶν καὶ ἐπαρχιῶν καὶ πανταχόθεν ἐπεξέτειναν τὸ Μακεδονικὸν κράτος, εὐλόγως ἡ ἀρχαϊκὴ αὕτη ὀνομασία τῆς Ἀλβανίας παρέσχεν ἀφορμὴν πολλοῖς νὰ συμπεράνωσιν ὅτι οἱ Καστριῶται κατήγοντο ἐκ τῆς Μακεδονικῆς Ἡμαθίας καὶ νὰ περιπέσωσι εἰς ἄτοπα συμπεράσματα περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη, ἅπερ βεβαίως ἠδύναντο εὐκόλως νὰ ἀποφύγωσιν εἰ πρὸ ὀφθαλμῶν ἐλάμβανον ὅτι ἡ Μακεδονία ἐπὶ τῶν τελευταίων βασιλέων ἐξετάθη μέχρι τῆς παραλίας τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους ἀπὸ Λισσοῦ μέχρις Ὠρικοῦ πόλεως καὶ ὅτι κατὰ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν εὐλόγως Μακεδονία ἐκαλεῖτο καὶ ἡ Ἀλβανία καὶ ἐπειδὴ ἡ Μακεδονία καὶ Ἡμαθία ὠνομάζετο, ὁ Βαρλέτιος διὰ τοῦτο λέγει «Hi quoque ex Aemathiae seu Macedoniae expulerunt» καὶ ἀλλαχοῦ «Aemathia seu Macedonia» ταὐτίζων τῇ Ἡμαθίᾳ τὴν Μακεδονίαν. Ἐν ἄλλῳ δὲ χωρίῳ καταλιπὼν τὸ ἀρχαιότερον ὄνομα Aemathia διετήρησε μὲν τὸ δεύτερον καὶ νεώτερον Macedonia, προσέθηκεν ὅμως ὅτι ἡ ἐκεῖ Μακεδονία ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς καθόλου Μακεδονίας καλεῖται Ἀλβανία «Macedoniam quae nunc vernaculo sermone Albania dicitur». Ἐπειδὴ τὸ ὄνομα Ἀλβανία ἦν ἄγνωστον σχεδὸν, ἐν ἄλλῳ χωρίῳ πάλιν μεταχειρίζεται τὸ ἀρχαιότερον ὄνομα Aemathia ἀντὶ τοῦ νέου καὶ ἀσημάντου Albania «Oppidum (Croja) hoc in Aemathia est, in sublimi

SISMANOGLIO MEGARO

montis caeumini situm» ἐξ οὗ ἀναμφισβήτητον πλέον καθίσταται ὅτι οἱ Καστριῶται κατήγοντο ἐξ εὐγενοῦς γένους τῆς Ἀλβανίας καὶ οὐχὶ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Ἡμαθίας, πολὺ δὲ περισσότερον τὸ ἐνδοξότατον βλάστημα αὐτῶν ὁ Γεώργιος Καστριώτης. Λίαν δὲ παράδοξον καὶ ἐντελῶς ἀνεξήγητον μυστήριον φαίνεταί μοι ὅτι ἐν ᾧ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἀναγνωρίζει καὶ ἀποδέχεται ὅτι ὁ Βαρλέτιος ταυτίζει τὴν Ἡμαθίαν, Μακεδονίαν καὶ Ἀλβανίαν, ἀποποιεῖται νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι οἱ Καστριῶται, ἐπομένως καὶ ὁ Σκενδέρμπεης ἦσαν Ἀλβανικῆς καταγωγῆς γνήσιοι Ἀλβανοὶ γέννημα καὶ θρέμμα καὶ οὐχὶ Σλαῦοι. Παράδοξος ἱστορικὴ ἰδιοτροπία καὶ λογική! Τέλος δὲ προσθετέον ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Ἀλβανία ἢ ἡ Μακεδονικὴ Ἰλλυρία ἐκλήθη βραδύτερον κατὰ τὸν δ' αἰῶνα καὶ νέα Ἤπειρος, ἕνεκα τούτου ὁ Γ. Καστριώτης ἐνιαχοῦ καλεῖται Ἠπειρώτης, ὥστε ἐκ πάντων τούτων πρόδηλον γίνεται ὅτι μόνη ἡ ὀρθὴ ἀντίληψις τῆς ἐκδοχῆς τοῦ Βαρλετίου δύναται νὰ πείσῃ καὶ τὸν δυσπιστότερον, πλὴν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, ὅτι ὁ Γεώργιος Καστριώτης ὁ Σκενδέρμπεης ἦν καθαρὸς Ἀλβανὸς Γέγας ἤτοι Γίγας κατὰ τὸ εἰσέτι ἀνέκδοτον δυστυχῶς διαμένον Ἑλληναλβανικὸν καὶ Ἀλβανελληνικὸν Ἐτυμολογικὸν καὶ Vocabularium τοῦ κ. Β. Βενδεβῆ, ὡς ὄντως ἀνεδείχθη τοιοῦτος.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΤΡΟΠΑΡΑΔΟΤΟΥ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Τοιοῦτος μὲν ὁ Σκενδέρμπεης κατὰ τὰς συγχρόνους καὶ μεταγενεστέρας πηγάς, τὰς ὁποίας πάσας ἀνεξαιρέτως δι' ἑνὸς καὶ μόνου λακτίσματος ὡς μυθάρια ἀπελάκτισεν ὁ σοφὸς καθηγητὴς καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς καὶ τὰς ὁποίας πλεῖον παντὸς ἄλλου ὤφειλε νὰ σεβασθῇ, ἐξελέγχων μὲν τὰ περικοσμήματα καὶ ἐλλείμματα, ὡς ὀρθῶς καὶ δικαίως καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀμερολήπτως ἔπραξαν οἱ ἀλλογενεῖς ἱστορικοὶ καὶ Ἀλβανολόγοι, ὑποστηρίζων δὲ τὸ κῦρος καὶ τὴν αὐθεντίαν τοῦ ὑπολειπομένου ἱστορικοῦ οἰκοδομήματος καὶ μάλιστα ἀντιτάσσων αὐτὰ ὡς ἰσχυρὰ καὶ ἀκράδαντα προπύργια κατὰ πάσης ἀντεθνικῆς προσβολῆς καὶ ἀντεπιστημονικῆς καινοτομίας ἐν τῇ λύσει τοῦ ζητήματος. Ἔπραξεν ἆρά γε τὸ ἱστορικὸν τοῦτο καθῆκον ὁ σοφὸς τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου καθηγητὴς καὶ πατὴρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας; πολλοῦ γε καὶ δεῖ· διότι ἐὰν ἔπραττε τοῦτο καὶ μὴ κεκλεισμένοις ὀφθαλμοῖς παρηκολούθει τὸν Χόπφ ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ τούτῳ ζητήματι, ὡς ἐν τῇ μεσαιωνικῇ τῆς Ἑλλάδος ἱστορίᾳ, ὅπερ ἐκ παρέργου καὶ ἀκροθιγῶς μόνον ἥψατο ἐκεῖνος, τότε καὶ μόνον ἀναντιρρήτως οὐδενὶ ἤθελε παρασχῇ ἀφορμὴν δυσπιστίας καὶ ὑπονοίας καὶ ἐλέγχου, καὶ ἂν ἐπὶ τέλους ἐλάμβανε ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπὸ τῆς νέας χρονογραφίας πομπωδέστατα ἐξαγγελθεῖσαν ἡμῖν καινοτομίαν, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον δικαίως ἤθελεν ἐπαυ-

ξήσει τὸ κλέος καὶ τὴν δόξαν τῆς ἱστορικῆς σοφίας παρὰ τῷ Πανελληνίῳ.

Ἐνόσῳ δὲ ἀντεπιστημονικῶς ἐπιμένει καὶ δὲν ὁμολογεῖ ὅτι πλεῖον τοῦ δέοντος ἔσπευσεν, ὅτι προκατελήφθη ὑπὸ τῆς κρίσεως τοῦ μὴ τοσοῦτον ἀρμοδίου ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ Χὸπρ καὶ ὅτι ἐξηπατήθη ὡς ἄνθρωπος καὶ αὐτὸς, τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατόν ἐστι νὰ πείσῃ τὸν κόσμον καὶ ἑαυτὸν ὁτιδήποτε καὶ ὁσαδήποτε καὶ ἂν γράφῃ πρὸς ὑπεκφυγὴν καὶ ἀποφυγὴν μιᾶς τοιαύτης ὁμολογίας ὅτι ἐξεπλήρωσε τὸ ὑπὸ τῆς θεσεως αὐτοῦ ἐπιβαλλόμενον καθῆκον· ἐν δὲ τῇ τοιαύτῃ ὁμολογίᾳ δείκνυται, οὐχὶ ὑποχώρητίς τις ἢ παλινῳδία, ἀλλ' ἀληθὴς ἐπιστημονικὴ ἀξία καὶ φιλοσοφικὴ ἀλήθεια, ἧς οὐδὲν θειότερον καὶ πολυτιμότερον παρὰ τοῖς ἀνθρώποις. Ἐκ δὲ τῶν πηγῶν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς πατροπαραδότου παραδόσεως μεταβαίνων, ἥτις ἀρχομένη ἐκ τῆς συγχρόνου ἐποχῆς τοῦ ζητήματος καὶ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταδιδομένη προφορικῶς καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν ἀνεξίτηλος καὶ ζῶσα διατηρουμένη ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἀνθρώπων, μεγίστην ἔχει βαρύτητα ἐν τῇ λύσει τοῦ ἡμετέρου ζητήματος, νομίζω ὅτι οὐδεμίαν ὑπερβολὴν λέγω διατεινόμενος ὅτι αὕτη πιστότατον ἀπεικόνισμα τῆς ἀληθείας ἐστίν ὡς πρὸς τὸ περὶ καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ Γεωργίου Καστριώτου ζήτημα, ἐξ ἑνὸς μὲν πιστοποιοῦσα τὸ κῦρος τῶν ἀρχαίων πηγῶν, ἐξ ἑτέρου δὲ ἐκ τῶν προτέρων ἐντόνως ἀποκρούουσα οὐ μόνον τοῦ ἀρτίως ἀνακαλυφθέντος χειρογράφου τὴν νέαν δοξασίαν καὶ εἰκασίαν, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἀνακαλυφθησομένου πᾶσαν ἄλλην καινοτομίαν, ἐνδεχομένου νὰ μεταποιήσῃ τὸν ἥρωα τῆς Ἀλβανίας οὐ μόνον εἰς Σλαῦον, ἀλλὰ καὶ εἰς Ἰταλὸν ἢ Τοῦρκον ἢ Βλάχον καὶ εἰς ἄλλην οἱανδήποτε ἐθνικότητα νὰ μεταβιβάσῃ αὐτὸν, ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἀποβαίνει πάντῃ περιττὸν νὰ ζητῶμεν λόγους ἄλλους πειστικωτέρους πρὸς ἀνασκευὴν τῆς δοξασίας τοῦ ἀνακαλυφθέντος χειρογράφου καὶ να ἀναμένωμεν τὴν ἀνακάλυψιν ἄλλων χειρογράφων εἴτε πρός πιστοποίησιν εἴτε πρός ἀναίρεσιν τῆς ἐπικρατούσης ἤδη δοξασίας κατὰ τὴν παράδοξον ἀξίωσιν καὶ ἐπιμονὴν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, ἣν πρῶτον μὲν διετύπωσεν ἐν τῷ ἀριθμῷ 45 τῆς ἀπό 14 Φεβρουαρίου «Ἐφημερίδος»· «Πιστεύσατε δὲ, κ. συντάκτα, ὅτι ἐὰν ἀνακαλυφθῶσι μαρτυρίαι ἕτεραι ἀναιροῦσαι ἀποχρώντως τὰς προμνημονευθείσας οὐδεὶς προθυμότερον ἐμοῦ θέλει τείνει τὴν χεῖρά του εἰς τὸν πρόμαχον ἐκεῖνον τῆς χριστιανοσύνης (πρόσθες καὶ τῆς «Ἐλευθερίας») ἵνα καλέσῃ αὐτὸν νὰ καταλάβῃ τὴν προσήκουσαν θέσιν ἐν τῷ πολυωνύμῳ ἡρώῳ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας· εἶτα δὲ ἐν τῷ φύλλῳ τῆς Παλιγγενεσίας 5 ὀκτωβρίου 1876) «Ἐὰν ὅμως ἐν τῇ διατριβῇ του παραθέσῃ τελευταῖόν τι τὸ δυνάμενον νά θεωρηθῇ εὐλόγως ὡς αὐξάνον τὰς περὶ καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμπεϋ ὑφισταμένας εἰδήσεις, προθύμως θέλω ὁμολογήσει τοῦτο ἐν καιρῷ».

Ἀλλ' αὗται μὲν αἱ ἐπιδεικτικαὶ ὑποσχέσεις καὶ ἐπαγγελίαι τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ ἡμῶν οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν εἰ μὴ τεχνήεσσα προσποίησις καὶ ἀνωφελὴς παραμυθία πρὸς ματαίαν συγκάλυψιν τῆς ἐνδομύχου δυσθυμίας, τῆς προσγενομένης ἐκ τοῦ ἐλέγχου τῆς ἀποτυχίας καὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ τούτου ναυαγίου. Ἡ δὲ φύσις τοῦ ζητήματος τοιαύτη ἐστὶν κατὰ τὰς ἐλλόγους ἀξιώσεις τῶν ἀρχαίων πηγῶν καὶ τῆς πολυχρονίου παραδόσεως ὥστε οὐδεμίαν μεταβολὴν καὶ τροποποίησιν ἐπιδέχεται αὐτὸ οὔτε ἐκ τοῦ πα-

ρελθόντος οὔτε ἐκ τοῦ μέλλοντος ὡς προείρηται ἀλλ' ἐμμένει, σταθερὸν καὶ ἀκλόνητον εἰς τὸ status quo ante bellum κατὰ τὴν γλῶσσαν τῆς ἀστάτου διπλωματίας. Ὅτι μὲν ἐν γένει τὰ ἔργα, αἱ πράξεις καὶ τὰ κατορθώματα μεγάλου τινὸς ἀνδρὸς μεγάλην ἰσχὺν καὶ δύναμιν ἔχουσι καὶ μεγάλην ἐξασκοῦσιν ἐπιρροὴν ἐπί τε τῶν συγχρόνων καὶ μεταγετεστέρων ἀλληλοδιαδόχως, ἀψευδὴς μάρτυς τούτου ἐστὶν ἡ ἱστορία πάντων τῶν ἐθνῶν. Ὅτι δὲ ἡ δόξα τῶν ὑπερ πίστεως καὶ πατρίδος πολυχρονίων καὶ αἱματηροτάτων ἀγῶνων τοῦ Ἀλβανοῦ ἥρωος ζῶσα διετηρήθη τε καὶ νῦν ἔτι διατηρεῖται κατὰ πατροπαράδοτον παράδοσιν παρὰ τῷ ἔθνει, ἐκ τῶν κόλπων τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη, καὶ ὅτι ἡ παράδοσις αὕτη πιστοτάτη ἀπεικόνισις τῆς ἀληθείας ἐστὶν περὶ τῆς Ἀλβανικῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ Σκεδέρμπεη, ἀναμφισβήτητον καθίσταται ἐκ τῶν ἑπομένων· διότι ὁ μὲν Φαρλάτιος ἐν ἑπτὰ μεγάλοις καὶ ὀγκωδεστάτοις τόμοις περιγραψας τὴν Ἰλλυρίαν μυθολογικῶς, γεωγραφικῶς, ἐθνογραφικῶς, ἱστορικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἱστορεῖ, ἐκ τῆς τοῦ Φραγκίσκου Βλάγχου βιογραφίας τοῦ Σκενδέρμπεη, ἐκδοθείσης ἐν Βενετίᾳ τῷ 1636, ἀρυσθεὶς, ὅτι προκειμενου λόγου περὶ μεγάλων καὶ ἀξιομνημονεύτων ἔργων εὔκολόν ἐστι ὅσα παρὰ τῶν πατέρων καὶ προγόνων παρελάβομεν τοῖς μεταγενεστέροις νὰ μεταδώσωμεν καθ' ὅσον μάλιστα δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σκενδέρμπεη μέχρις ἡμῶν ὥζε ἡ μνήμη καὶ καταγωγὴ αὐτοῦ νὰ λησμονηθῇ καὶ ἐξαλειφθῇ ἀφ' ἡμῶν, οἵτινες κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἀρχαίων ἐν τοῖς συμποσίοις καὶ ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσιν οὐδέποτε ἐπαύσαμεν ἐξυμνοῦντες τὴν καταγωγὴν καὶ τὰ μεγάλα ἔργα τῶν ἐν-

δόξων ἀνδρῶν καὶ ἀκολούθως ἐπιφέρει «Et sicut paucos falli in vetustissimis antiquitatis rebus facillimum es, ita integrum amplissimae provinciae, ne dicam vastissimi regni populum errasse, et in re non adeo antiqua sicut incredibile, ita rediculum est assercre» τὴν γνώμην ταύτην τοῦ σοφοῦ Φαρλατίου καὶ τοῦ Βλάγχου ἀποδεχόμενος ἐπιχωροῖ καὶ ὁ ἐπὶ τριακονταετίαν Γάλλος πρόξενος διατελέσας ἐν Σκόδρᾳ καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς σπουδάσας τὰ Ἀλβανικὰ πράγματα Ὑάκινθον Hecquard ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἄνω Ἀλβανίας, ὅστις ἔν τινι ἡρωϊκῷ ᾄσματι ᾀδομένῳ ὑπὲρ νέου τινὸς Ἀλβανοῦ ἀκμάσαντος περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἀναδοᾷ «C' est un des rameaux de l' illustre race de Scanderbeg, qui quoique éteinte laisse ses racines dans cette terre où plus que partout ailleurs, survit la bravoure albanaise Schalla, Baba, et Jubani sont les foyers où s' est conservé le feu héroïque, qui distingue cette race, et qui s'e répandu dans trois familles» Ἕτερος δὲ ἐμβριθέστατος ἱστορικὸς ὁ M. Σαβελλίκος, τοῦ ὁποίου ὁ πατὴρ ἠγωνίσθη μετὰ τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας, ἀφηγεῖται ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ, ἐκδοθείσῃ τῷ 1570 ἐν Βασιλείᾳ, ὅτι ἡ μεγάλη παρόρμησις καὶ ὁ ἰσχυρὸς παροξυσμὸς, ὃν ὁ Σκενδέρμπεης, ὡς τις τῶν ἀποθεωθέντων ἡρώων τῆς ἀρχαιότητος ἐνέπνευσε τοῖς ὁμοφύλοις καὶ συναγωνισταῖς αὐτοῦ, πολὺν ἔτι χρόνον μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐπενήργησε καὶ διήρκει. διότι Ἀλβανίδων παρθένων χοροὶ ἐν καιρῷ πολεμικῶν ἀγώνων καὶ ταραχῶν συναθροιζόμενοι καὶ ὑπὸ βαρβαρικοῦ θορύβου συνοδευόμενοι τακτικῶς κατὰ πᾶσαν ὀγδόην ἡμέραν ἐπὶ τῶν θέσεων τῶν εἰς τὴν ἡγεμονίαν ἀνηκουσῶν πόλεων ᾖδον ὕμνους πρὸς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ ἀποθανόντος ὁμοφύλου ἥρωος

αὐτῶν «Post ejus mortem eximia viri admiratione populi imbuti, quasi in illo aliquid vidissent quod humanum excederet fastigium, grati principis memoriam solemnibus conservarint carminibus. Retulerunt mihi fide digni viri vel medio arbore belli, ... puellarum coetus in his urbibus, quibus ille imperavit, octavo quoque die mediis triviis coire solitos, ac defuncti principis (ut veteres magnorum heroum in conviviis solebant) laudes decantare». Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ νῦν ἔτι ἐναυλος ἡ μνήμη τοῦ ἥρωος ὡς ὁμοφύλου διατηρεῖται οὐ μόνον παρὰ τοῖς χριστιανοῖς διαμείνασι Μιρδίταις, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς μωαμεθανοῖς Ἀλβανοῖς, παρὰ τοῖς ὁποίοις τοσοῦτον ἀνεπτυγμένον ἐστὶ τὸ ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ ἐθνικότητος αἴσθημα καὶ τοσαύτη ἐστὶν ἡ πεποίθησις αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ἐνδόξου ἥρωος ὡς ὁμοφύλου καὶ προπάτορος, ὥστε καίπερ ἑτερόθρησκον καὶ ἐφ' ὁλόκληρον εἰκοσιπενταετίαν ἀγωνισθέντα κατὰ τῆς ἡμισελήνου καὶ τῶν ὁμοθρήσκων Μωαμεθανῶν, σεμνυνόμενοι καὶ κομπορρήμονοῦντες θεωροῦσιν αὐτὸν ὡς γνήσιον πρόγονον καὶ προπάτορα, ἐν ᾧ οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι Χαλκοκονδύλης καὶ Φραντζῆς καίπερ χριστιανοὶ Ἕλληνες ἑτερόδοξοι ἀπηξίωσαν καὶ τὸ ἑλληνικὸν αὐτοῦ ὄνομα Γεώργιος Καστριώτης νὰ μνημονεύσωσιν, ἀρκεσθέντες περιφρονητικῶς μόνον Σκεντέρηϋ καὶ Σκαντάρινόν τινα ἄσημον καὶ ἄγνωστον νὰ ἀποκαλέσωσι τὸν κατὰ τὴν ιέ ἑκατονταετηρίδα πρωταγωνιστήσαντα ὑπὲρ πίστεως, πατρίδος καὶ ἐλευθερίας Γεώργιον Καστριώτην. Τὸ δὲ ἐθνικὸν αὐτῶν αἴσθημα τοσοῦτον ἐρριζωμένον καὶ οἱονεὶ συμπεφυκὸς ἐστι μετὰ τοῦ ἐν ταῖς φλέβαις αὐτῶν κυκλοφοροῦντος καθαροῦ Ἀλβανικοῦ αἵματος, ὥστε κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χὰν οἱ νῦν

Βέηδες τῆς Ἀλβανίας ἀπομνημονεύουσι μεθ' ὑπερηφανίας, εἰ καὶ ἀτελῶς, ὡς εἰκὸς, γενεαλογικοὺς πίνακας, ἀρχηγέτην ὑπολαμβάνοντες αὐτὸν τὸν Σκεδέρμπεην, ἕνα τῶν ὁποίων περιεργίας χάριν παρατίθεμαι ἐνταῦθα τὸν ἑξῆς 1. Σκενδέρμπεης, 2, Ταρχίρμπεης, 3. Σαλήμπεης, 4. Ἀρδήμπεης, 5. Ζεϊνέλμπεης, 6. Σαλήμπεης, 7. Ἀρσλάμπεης καὶ οἱ δύο νεώτεροι ἀδελφοὶ αὐτοῦ Χασάμπεης καὶ Ἀλαμάνμπεης, ἔνθα παρατηρεῖ ὁ Χὰν ὅτι ἐξαιρουμένου τοῦ Σκενδέμπεη ἓξ γενεαλογικαὶ διαδοχαὶ ἔπονται, κατὰ μέσον ὅρον 180 ἔτι δυνάμεναι νὰ συμπεριλάβωσιν. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς γνωστὸν, ὁ Σκενδέρμπεης ἀπέθανε τῷ 1468 ἤτοι πρὸ 400 περίπου ἐτῶν, πρόδηλόν ἐστιν ὅτι τέσσαρα ἔτι γενεαλογικὰ μέλη χρειάζονται πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ γεναλογικοῦ τούτου πίνακος τοῦ Ἀρσλάμπεη, τὸ πρῶτον τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας τοῦ ἥρωος τῆς Κροίας καθ' ὅσον ἐζη ἐν καιρῷ καθ' ὃν πρόσφατος ἔτι ἦν ἡ μνήμη τοῦ ἥρωος. Πρὸς τούτοις δὲ ὁ Χὰν ἀποσταλεὶς ὑπὸ τῆς Ἀυστριακῆς κυβερνήσεως νὰ ἐξερευνήσῃ τὸν Δρείλωνα παταμὸν, κατάλληλον ὑπέλαβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ διέλθῃ διὰ τῆς Ἡμαθίας (Ματίας) τοῦ Βαρλετίου πρὸς εὕρεσιν καὶ ἀνακάλυψιν τοῦ γενεθλίου τόπου τοῦ Σκενδέρμπεη, ἀλλ' ἐπειδὴ, ὥσπερ τὸ πάλαι ἑπτὰ ἤριζον πόλεις περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Ὁμήρου οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐν πολλοῖς τόποις οἰκειοποιούμενοι οἱ κάτοικοι τὸν ἀθάνατον ἥρωα πολλοὺς ἐπιδείκνυον τόπους τῆς γενήσεως αὐτοῦ, στερούμενος τοῦ ἀπαιτουμένου χρόνου πρὸς ἐπίσκεψιν καὶ ἐξερεύνησιν αὐτῶν παρῃτήθη διαῤῥήδην λέγων. Der Leser dürfte es daher nicht auffallend finden wenn ich unter diesen Verhältnissen auch den Besuch von Skanderbegs geburtsort meinen nachfolgern überliess

ἤτοι οὐδόλως παράδοξον πρέπει νὰ φανῇ τῷ ἀναγνώστῃ, εἰ ἐγὼ ἐν τοῦ αὐτῇ περιπτώσει καὶ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ γενεθλίου τόπου κατέλιπον τοῖς διαδόχοις μου.

Ὁ Χὰν κατὰ τὴν διοδοντῆς Ἡμαθίας τοῦ Βαρλετίου καὶ τῆς γενεθλίας χώρας τοῦ Γεωργίου Καστριώτου καὶ ἐν τῇ βραχυτάτῃ τριημέρῳ διαμονῇ ἐν αὐτῇ ἤκουσε παρὰ τῶν ἀπογόνων τοῦ ἥρωος ὅτι πολλαχοῦ ὑπάρχουσιν ἐρείπια τειχῶν καὶ πύργων καταστραφεισῶν πόλεων, ὧν τινα καὶ νῦν ἔτι φέρουσι τὸ τοῦ ἥρωος ὄνομα καλούμενα Skanderbegut. Λίαν δὲ παράδοξος ἐφάνη αὐτῷ ἡ διήγησις τῶν κατοίκων περὶ ἑνὸς πύργου, καθ' ἣν ποτε μὴ δυνηθεὶς ὁ Σκενδέμπεης νὰ ἀντιστῇ περαιτέρω τοῖς πολεμίοις ἐπήδησεν ἐκ τοῦ μεγάλου παραθύρου, ὅπερ καὶ νῦν ἔτι δεικνύουσιν οἱ κάτοικοι, διότι ἡ ἱστορία τοῦ ἥρωος ἀγνοεῖ μίαν τοιαύτην φυγὴν αὐτοῦ πρὸ τῶν πολεμίων ἐκ τῆς πατρίδος.

Ἀλλ ἐὰν ἡ παράδοσις αὕτη ἀφαιρῇ τι ἐκ τῆς μεγάλης δόξης τοῦ Σκενδέρμπεη, οὐχ ἧττον ὅμως ἑτέρα ἐπικρατοῦσα παρὰ τοῖς κατοίκοις ἀρκούντως ἱκανοποιεῖ αὐτὸν παριστῶσα οὐ μόνον ὡς μέγαν πολεμιστὴν καὶ ἥρωα ὁμόφυλον, ἀλλὰ καὶ ὡς νομοθέτην κατὰ τὸ πατροπαράδοτον δίκαιον τοῦ ὁποίου καὶ νῦν ἔτι οἱ κάτοικοι τῆς Ἡμαθίας (Ματίας) καὶ τῆς ὁμόρου Δίβρας διοικοῦνται ἀποκαλοῦντες αὐτὸ Kanuni Skanderlegu, καθὼς καὶ παρὰ τοῖς Μαλισόροις καὶ τοῖς κατοίκοις τῆς Δουκατζίνης ἰσχύει τὸ δίκαιον τοῦ Δουκατζιν Kanuni Dukadzini ἐφ' οὗ δικαίως ὁ Χὰν τὴν προσοχὴν τῶν νομομαθῶν ἐφιστῶν καὶ προκαλῶν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐπίσκεψιν τῆς ἀγνώστου ταύτης Χώρας (terrae incognitae) καὶ εἰς τὴν σπουδὴν καὶ μελέτην τοῦ αὐτόθι ἐν χρήσει ὄντος δικαίου, τὰ μάλιστα συντελοῦντος εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ παναρχαίου Ἰνδογερμανικοῦ δικαίου καθ' ὅσον οἱ Ἀλβανοὶ κατὰ τὰς νεωτάτας ἐρεύνας τῶν περιωνύμων γλωσσολόγων Bopp καὶ Stier αὐτοτελῆ καὶ ἄμικτον ἀποτελοῦσι κλάδον τῆς Ἰνδογερμανικῆς φυλῆς ἀναβαῖ «Welche fruchtbare Aufgabe für einen Rechtsgelehrten der die Mühen nicht scheute, welche die Erlernung der Albanesische Sprache und ein mehrmonatlicher Aufenthalt in diesen Ländern mit sich bringt.»

Ταῦτα δὲ πάντα καὶ ὅσα ἄλλα παροδικῶς τὴν χώραν διερχόμενος ἤκουσε ὁ Χὰν πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέμενος περιῆλθεν εἰς τὸ παράδοξον καὶ ἀντιφατικὸν ἐν μέρει συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐγχώριος αὕτη παράδοσις ἐσχηματίσθη ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Βαρλετίου καὶ ἀνήκει εἰς ἐκείνην τῶν παραδόσεων τὴν τάξιν, ἣν ὁ Benfey ἐν τῇ pantschatantara χαρακτηρίζει ὡς τὴν ἐκ τῆς φιλολογίας εἰς τὸν λαὸν εἰσδύσασαν καὶ ταύτου ἕνεκα φαίνεται ἀξία ἰδιαιτέρου συμφέροντος. Πάντα μὲν γὰρ τὰ ὑπὸ τοῦ Βαρλετίου ἱστορούμενα, λέγει, εὑρίσκομεν ἐν ταύτῃ, μόνον δὲ τὰ κενὰ, ἅπερ αὐτὸς καταλείπει, φαίνονται ὅτι ἐξαιρέσει τοῦ τόπου τῆς κατοικίας τῆς οἰκογενείας τοῦ Σκενδέρμπεη, ληφθέντος ἐκ τῆς τοπικῆς παραδόσεως, ἀνεπληρώθησαν διὰ μυθικῆς ὕλης διότι ὁ Βαρλέτιος πολλὰ ἐξ αὐτῶν τέλεον ἀγνοεῖ. Ἡ δὲ διαφορὰ αὕτη ἐστὶν ἀξία ἰδιαιτέρας προσοχῆς ὡς δεικνύουσα τὴν ὁδὸν, καθ' ἣν ἡ ἐκ τῆς φιλολογίας ληφθεῖσα προφορικὴ παράδοσις καὶ ἡ ὑπ αὐτῆς ἐπὶ πολὺ ἐπαυξηθεῖσα ὕλη ἐν τῇ πολυχρονιότητι ἠδύναντο νὰ λάβωσι τὰς διαστροφὰς καὶ προσθήκας, μεθ' ὧν πάλιν βραδύτερον εἰσδύει εἰς τὴν φιλολογίαν.

Ἂν μὲν θεωρία αὕτη τοῦ περιωνύμου Ἀλβανολόγου δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἀλλαχοῦ ποι, οὐ τοῦ πα-

ρόντος χώρου τε καὶ χρόνου. Ἐν τῇ προκειμένῃ ὅμως περιπτώσει καὶ ἐν τῇ γνωστῇ καταστάσει τῆς τε χώρας καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀποβαίνει ἀδυνατος ἡ ἐφαρμογὴ τῆς γενικῆς ταύτης θεωρίας τοῦ Χάν διὰ τὴν μεγάλην καὶ παροιμιώδη τῶν κατοίκων ἀμάθειαν καὶ βαρβαρότητα, διαβιούντων ἐν ἡμιαγρίᾳ καταστάσει· διότι ἡ γωνία αὕτη τῆς ἀπεράντου Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἴσως ἡ μόνη ἐστὶν, εἰς τὴν ὁποίαν οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ἀκτὶς καὶ τῆς στοιχειωδεστάτης παιδεύσεως εἰσέδυσε μέχρι τοῦδε διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον ὅτι οὔτε ἡ Κυβέρνησις ἐσκέφθη ποτὲ περὶ τούτου, οὐδὲ οἱ κάτοικοι αὐτοὶ ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην παιδεύσεως ἐν ᾧ ἐν τοῖς λοιποῖς τῆς Ἀλβανίας μέρεσιν ἔνθεν κακεῖσε πνευματικαὶ τινες ὁάσεις εὑρίσκονται. Ἐν τοιαύτῃ τοίνυν καταστάσει πραγμάτων ἦν ποτε δυνατὸν νὰ ἀναγνωσθῇ καὶ νὰ γνωσθῇ ἡ Λατινιστὶ γεγραμμένη ὑπὸ τοῦ Βαρλετίου βιογραφία τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ ἐξ αὐτῆς νὰ σχηματισθῇ ἐγχώριος καὶ ἐπιτόπιος παράδοσις; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Καὶ κατὰ τοσοῦτον ἐλάχιστα, καθ' ὅσον οἱ ἀρειμάνιοι κάτοικοι τῆς χώρας πρὸ πολλῶν ἤδη γενεῶν ἠπάτθησαν τὸν Ἰσλαμισμόν. Τὸ δὲ ἀνυπόστατον καὶ ἀντιφατικόν τοῦ συμπεράσματος μέρος ἐξελέγχεται καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ὁμολογίας τοῦ Χὰν ἀφ' ἡγουμένου ὅτι πρῶτον μέν γενομένου λόγου περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη, ὁ ξεναγωγὸς ἱερεὺς Don Angelo Bianchi παρακληθεὶς νὰ διηγηθῇ αὐτῷ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἥρωος ῥητῶς ὡμολόγησεν ὅτι αὐτὸς οὐδέποτε ἀνέγνωσεν αὐτὴν ἐν βιβλίοις, οὐδὲ πάλιν ἐνθυμεῖτο τίνι ὤφειλε τὴν γνῶσιν αὐτῆς Er kenne dessen Geschichte obgleich er sie niemals gelesen habe, undsich auch nicht erinnere, wem er diese Kenntniss verdanke· δεύτερον δὲ

ὅτι ἡ ἐγχώριος παράδοσις γινώσκει πολλὰ περιστατικὰ καὶ τὸ κυριώτερον τούτων τὸν τόπον τῆς γενήσεως τοῦ Σκενδέρμπεη, ὅπερ ὁ Βαρλέτιος ἀγνοῶν ἀποσιωπᾷ. Καὶ ὅμως ὁ Χὰν ἀντιφάσκων πρὸς τὴν εἰλικρινῆ ὁμολογίαν τοῦ ἱερέως Don Angelo, χείλη δὲ ἱερέως οὐ ψεύδονται λέγει ὅτι πηγὴ τῆς διηγήσεως αὐτοῦ ἦν ὁ Βαρλέτιος. «Seinem Berichte lag offenbar Barletius als Quelle zu Grunde, doch kannen folgende Varianten von demselbe znm Uorscheine.» Καὶ ὅσα μὲν συμφωνοῦσι τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Βαρλετίου ἐπιβεβαιοῦσι τὸ κῦρος αὐτοῦ, τὰ δὲ διάφορα συμπληροῦσι τὸ κενὸν καὶ τὴν ἔλλειψιν αὐτοῦ. ἐντεῦθεν ἀναμφισβήτητον καθίσταται ὅτι ἡ ἱστορία καὶ φιλολογία ἐν Ἀλβανίᾳ, χώρᾳ ἀπεστερημένῃ καὶ τῆς στοιχειωδεστάτης, παιδεύσεως οὐδεμίαν ἔσχεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐγχωρίου παραδόσεως καὶ ὅτι αὕτη ἐστὶ καθαρώτατον προϊὸν τῆς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν καὶ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα μεταδόσεως τῶν περὶ τοῦ ἐγχωρίου ἥρωος ἐπιτοπίων εἰδήσεων καὶ πιστότατον ἀπεικόνισμα τῆς ἀληθείας αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν. Καὶ εἰ μέν τι τῆς πατροπαραδότου ταύτης παραδόσεως ἔχει νὰ ἐλέγξῃ τις, τὸ περὶ τῆς ἐθνικότητος ὅμως ζήτημα οὐδὲ νὰ θίξῃ δύναται· διότι τὸ ὑπὲρ τοῦ Σκενδέρμπεη ὡς ὁμοφύλου, ὡς ὁμογενοῦς, ὡς ὀστοῦ ἐκ τῶν ὀστέων καὶ ὡς σαρκὸς ἐκ τῆς σαρκὸς αἴσθημα τῶν κατοίκων οὐ μόνον χριστιανῶν ἀλλὰ καὶ Μωαμεθανῶν, ὡς προαπεδείχθη, τοσοῦτον ζωηρὸν διατηρεῖται καὶ νῦν ἔτι ἐν τῇ γενεθλίῳ χώρᾳ ὥστε ἂν ξένος τις ἤθελεν ἀποτολμήσει οὐχὶ νὰ διακηρύξῃ πομπωδέστατα, ὡς ἔπραξεν ὁ σοφὸς καθηγητὴς καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς ἐν μέσαις Ἀθήναις πρῶτον μὲν διὰ τῆς ἱστορίας, εἶτα

δὲ διὰ τῆς «Ἑστίας» καί τελευταῖον ἐκ τῆς διδακτικῆς ἕδρας τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον νὰ ὑποκρούσῃ παρὰ τοῖς ὀρεινοῖς κατοίκοις τῆς Ἡμαθίας τοῦ Βαρλετίου ὅτι ὁ ἥρως αὐτῶν ἦν Σλαῦος, πάραυτα ἤθελε κινδυνεύσει νὰ λιθοβοληθῇ καὶ μαρτυρικὸν νὰ ὑποστῇ θάνατον. Ἂν δὲ ἡ παρ ἡμῖν ἐπικρατοῦσα παράδοσις περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος ἐσχηματίσθη ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ φιλολογίας κατὰ τὴν προμνημονευθεῖσαν θεωρίαν τοῦ Χάν, ἢ ἄν αὕτη μετεκομίσθη καὶ μετηνάστευσε διὰ τῆς μεταναστεύσεως τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐγκατασταθέντων Ἀλβανῶν ἐκ τῆς ἀρχικῆς χώρας ἢ καὶ ἄν ἀμφότερα συνετέλεσαν εἰς τὴν παρ' ἡμῖν ἐμπέδοσιν τῆς ἐγχωρίου παραδόσεως, τοῦτο μένει μοι ἄγνωστον καὶ χρῄζει ἰδιαιτέρας ἐρεύνης πρὸς εὕρεσιν καὶ ἀπόδειξιν.

Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τῶν περὶ τῆς πατροπαραδότου παραδόσεως εἰρημένων προσθετέον ὅτι κατὰ τὴν ἐπανειλημμένην διὰ τῆς Τεργέστης διάβασιν ἐν τῇ τελευταίᾳ εἰς τὴν Γερμανίαν περιοδείᾳ μου ἐμπόρους Ἀλβανοὺς ἐρωτήσας ἂν ὑπόνοιά τις ἢ δισταγμὸς ποι ὑπάρχει παρ' αὐτοῖς περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος, ἄσμενος ἤκουσα αὐτοὺς μετ' ἐκπλήξεως λέγοντάς μοι περὶ τῆς παραδόξου ταύτης ἐρωτήσεως «θεὸς φυλάξει νὰ ἐκστομίσῃ τις τοιοῦτον λόγον παρ' ἡμῖν». Εἶτα δὲ πλείονας ζητήσας πληροφορίας περὶ τοῦ πράγματος, ἔλαβον ἀπόκρισιν σύμφωνον τοῖς εἰρημένοις μοι «ὅτι οὐ μόνον ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ ἀδιστάκτως πιστεύομεν ὡς ἥρωα ἐθνικὸν καὶ ὁμόφυλον ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Μωαμεθανοί». Πρὸς τούτοις δὲ ὀφείλω νὰ ἐπισυνάψω ὅτι πρὸ μηνὸς γράφων περὶ ἄλλης ὑποθέσεως πρὸς φίλον μου Ἀλβανὸν λόγιον ἄνδρα ἀποδημοῦντα νῦν καὶ ἐν τέλει τῆς ἐπιστολῆς

μου προσθέτων νὰ μοὶ μεταδώσῃ ὅ,τι θετικῶς γινώσκει περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη, εἰς ἀπάντησιν τῆς τυχαίας ἐρωτήσεως ἔλαβον τὰ ἀκόλουθα «Περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη θὰ σᾶς δώσω ἀρκούσας πληροφορίας ἀναφερομένας εἰς παραδόσεις καὶ ἄσματα ἐπιτόπια, ὅταν σὺν θεῷ ἐπιστρέψω, καὶ ἐκ τῶν πληροφοριῶν τούτων ἐκ τῶν προτέρων σᾶς βεβαιῶ ὅτι θὰ ἐξάξητε τὸ ἀδιαφιλονείκητον συμπέρασμα ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦτον Ἀλβανός» Πανταχόθεν τοιαύτη φωνὴ ἀκούεται περὶ τοῦ Ἀλβανοῦ ἥρωος. Ἐν τοῖς τελευταίοις φύλλοις τῆς Αὐγουσταίας Ἐφημερίδος κατεχωρίσθη ἀνταπόκρισίς τις ἐκ Βιτωλίων τῆς Μακεδονίας παραληφθεῖσα ἐκ τῆς «Πολιτικῆς Ἀνταποκρίσεως» ἐν ᾗ λέγει ὁ γερμανὸς ἀνταποκριτὴς πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι μυστικὰ κομιτάτα διανέμουσι τοῖς ἐξ Ἑλλήνων, Βουλγάρων καὶ Ἀλβανῶν συνισταμένοις κατοίκοις τῆς πόλεως προκηρύξεις Ἑλληνιστὶ Βουλγαριστὶ καὶ Ἀλβανιστὶ γεγραμμένας, δι' ὧν πάντα τὰ τέκνα τῆς πατρίδος προσκαλοῦνται νὰ παρασκευασθῶσι πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς κοινῆς πατρίδος, τὰ ὕψιστα συμφέροντα τῆς ὁποίας ἀπαιτοῦσιν ἵνα οἱ υἱοὶ τοῦ Σπενδέρμπεη (οἱ Ἀλβανοὶ) τείνωσι χεῖρα φιλίαν τοῖς Σλαύοις καὶ Ἕλλησι πρὸς καταπολέμησιν τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ κτλ. «Die höchsten Interessen des Landes erheischen dass die Kinder Skenderbegs (die Albanesen) den Slaven und Griechen die Hand reichen, um den gemeinsamen Feind wirksam bekämpfen zu können».

Καὶ τελευταῖον ὡς ἐπίμετρον τῶν ὀλίγων τούτων ἐκ τῶν πολλῶν, ἅπερ ἠδύνατό τις νὰ ἀναγράψῃ, ἁρμο-

δεώτατον ὑπολαμβάνω νὰ ἐπιπροσθέσω ὅτι ἐν τῇ κατὰ τὴν 8 ὀκτωβρίου γενομένῃ συνεδριάσει τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Παρνασσοῦ, τοῦ ὁποίου ἐπίτιμος πρόεδρος διατελεῖ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς, ὁ κ. Π. Ματαράγκας λαμπρὸν ἀπαγγέλλων ἀρειμάνιον ποίημα πρὸς τοὺς Ἠπειρώτας ἀπὸ τοῦ ἀθανάτου τῆς Ἀλβανίας ἥρωος Γ. Καστριώτου ἤρξατο προοιμιαζόμενος καὶ υἱοὺς τοῦ Σκενδέρμπεη ἀποκαλῶν τοὺς γενναίους Ἠπειρώτας, τοῦ ὁποίου τὸ πρῶτον τετράστιχον ἔχει ὡς ἑξῆς.

Ἐγερθῆτε, Τουρκομάχοι τοῦ Σκενδέρμπεη υἱοί·
Ἑλληνόπαιδες τοῦ Πίνδου, ἐγερθῆτε, ἐγερθῆτε!
Ἕως πότε ἡ ἀθλία καὶ κτηνώδης σας ζωὴ,
Ἕως πότε τὰς ἀλύσεις τῆς αἰσχύνης θὰ φορῆτε;

Ἀγνοῶν ἂν ὁ σοφὸς καθηγητὴς καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς προίστατο ἐν τῷ ἐπιτίμῳ προεδρικῷ θρόνῳ καθήμενος ἵνα ἰδίοις ὠσὶν ἀκούσῃ τὴν ἐθνολογικὴν ταύτην βλασφημίαν ἀπαγγελλομένην ὑπὸ αὐθάδους μέλους τοῦ ὁποίου αὐτὸς προίσταται σωματείου, ἀδιστάκτως πιστεύω ὅτι ἐκ τῆς τολμηρᾶς ταύτης διαμαρτυρήτεως ὁρμώμενος θέλει σπεύσῃ καὶ συντάξῃ εὔγλωττον καὶ ῥητορικὴν ὁμιλίαν θέμα ἔχουσαν ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης δὲν ἦτο ὡς μέχρι τοῦδε ἐπιστεύετο οὔτε Ἕλλην οὔτε Ἀλβανος, ἀλλὰ καθαρὸς Σλαῦος καὶ ἀπαγγείλῃ αὐτὴν ἐκ τῆς ὑψηλῆς προεδρικῆς ἕδρας, ὡς ἔπραξεν ἐπιτυχῶς καὶ ἐκ τῆς διδακτικῆς ἕδρας τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, ἵνα κατηχήσῃ καὶ τὸ σωματεῖον ὡς τὸ πανεπιστήμιον εἰς τὰ νέα τῆς ἱστορίας δόγματα καὶ πάντας τοὺς μὴ πειθομένους αὐτ[illegible] καὶ ἀντιφρονοῦντας κατακεραυνώσῃ διὰ τῆς

εὐγλωττίας καὶ στωμυλίας τοὐλάχιστον, εἰ μὴ διὰ τῆς ἀληθείας.

Τοσαῦτα καὶ τοιαῦτά εἰσι καὶ τὰ ἐκ τῆς ἐγχωρίου καὶ ἐπιτοπίου πατροπαραδότου παραδόσεως ἐξαγόμενα συμπεράσματα περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη, συμφωνότατα μὲν πρὸς τὰ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων συγχρόνων τε καὶ ἐγχωρίων πηγῶν προεκτεθέντα, πληρέστατα δὲ καὶ ἐμφαντικώτερα ἐκείνων ὡς εἰσέτι ζῶντα ἐν τοῖς στόμασι τῶν γνησίων τοῦ ἥρωος ἀπογόνων. Νῦν δὲ, ἐὰν ἀπὸ τῆς διὰ τῶν ἐσωτερικῶν τούτων λόγων ἀποδείξεως τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος μεταβῶμεν εἰς τὴν διὰ τοῦ εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς συλλογισμοῦ ἔρευναν καὶ κρίσιν πρὸς ἐξαγωγὴν τοῦ ἐντεῦθεν προκύπτοντος συμπεράσματος, οὐδεμία ὑπάρχει οὐδ' ἐλαχίστη ἀμφιβολία ὅτι καὶ τοῦτο ἔσται οὐ μόνον σύμφωνον καὶ συνᾴδον πρὸς τὰ ἐκ τῶν πηγῶν καὶ τῆς παραδόσεως ἐξαχθέντα ἀλλὰ καὶ ἰσχυρότερον καὶ ἐρρωμενέστερον ἐκείνων, ὡς ἐκ τῶν ὀλίγων ἑπομένων καταδηλότατον γενήσεται. Οὐ μόνον πράγματι ἂν ἦν Σλαῦος ὁ Γ. Καστριώτης κατὰ τὴν αὐθαίρετον ἀνεπιστημονικὴν καὶ ἀντεθνικὴν διακήρυξιν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ καὶ εἰδικοῦ ἱστορικοῦ κ. Παπαρρηγοπούλου, ἀλλὰ καὶ ἴχνη ἀμυδρὰ ἂν ἐφαίνοντο καὶ εὑρίσκοντό ποι δυνάμενα κατά τινα τρόπον νὰ χρησιμεύσωσι λογικῶς πρὸς ὑποστήριξιν τῆς σλαυϊκῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη, πρωτομάρτυς καὶ διαπρύσιος κῆρυξ τοῦ Σλαυϊσμοῦ τοῦ ἥρωος ἀναντιῤῥήτως ἤθελεν ἀνακηρυχθῇ ὁ μετ' ὄμματος Ἄργου τοῦ πανόπτου παντα-χοῦ ἴχνη Σλαυϊσμοῦ ζητῶν νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ εὕρῃ πασίγνωστος κατὰ τοῦτο, Ἀλβανολόγος Πατριάρ-

χὴς Φαλλμεράϋερ καὶ δὲν ἤθελε καταλίπῃ τὴν ἀξιόζηλον δόξαν τῆς τοιαύτης ἀνακαλύψεως εἰς τὸν σοφὸν καθηγητὴν τοῦ ἐθνικοῦ Πατεπιστημίου κ. Παπαρρηγόπουλον, ἀλλ' αὐτὸς πρῶτος ὁ πάντων ὀξυδερκέστατος ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ἤθελεν διακηρύξει εὐαγγέλια χαρᾶς εἰς τὸν κόσμον, ἰδίᾳ δὲ τὸν σλαυοσερβοβουλγαρικὸν, ὡς ἀντιποιηθεὶς τὴν δόξαν ταύτην ἔπραξεν ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν ἱστορικὸς ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης δὲν εἶναι ὡς μέχρι τοῦδε παρὰ πάντων πιστεύεται οὔτε Ἕλλην οὐδὲ Ἀλβανὸς ἀλλ' ἀγνότατος Σλαῦος, καὶ τοῦτο ποιήσας ἤθελεν ἀναστατώσει τὴν Ἀλβανικὴν ἱστορίαν ὡς ἀπεπειράθη καὶ τὴν μεσαιωνικὴν Ἑλληνικὴν νὰ διαστρέψῃ πραγματευόμενος αὐτὴν οὐχὶ ὡς ἔπραξεν ὑπὸ Ἀλβανικὴν ἔποψιν ἀλλ' ὅλως ὑπὸ Σλαυϊκὴν ἵνα δρέψῃ νίκας καὶ θριάμβους καὶ ἐπὶ τούτων παράσημα, διπλώματα καὶ ἄλλα συμπαρομαρτοῦντα ἀγαθὰ παρὰ τῶν κραταιοτάτων τοῦ Πανσλαυϊσμοῦ ἀρχηγετῶν ἐκ Πετρουπόλεως, Μόσχας, Ὀδησσοῦ καὶ πάσης Ῥωσσίας.

Ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς νὰ ἀνακαλύψῃ ἔρεισμά τι ἐν ταῖς πηγαῖς καὶ ἐν τῇ παραδόσει, τοῦ δὲ χειρογράφου τῆς χρονογραφίας τοῦ Μουσακῆ Σπανδουγίνου ἀγνώστου ἔτι ὄντος αὐτῷ, οὐ μόνον ἐκθύμως ὑποστηρίζων διακηρύττει τὴν Ἀλβανικὴν καταγωγὴν καὶ ἐθνικότητα τοῦ Σκενδέρμπεη, ἀλλὰ καὶ ἐλέγχει τοὺς ἔκτινος τυχαίου περιστατικοῦ θέλοντας νὰ διαμφισβητήσωσιν αὐτήν. Οὕτω π.χ. ἐπειδὴ ὁ Σκενδέρμπεης πρὸς τῇ Ἀλβανικῇ, Τουρκικῇ καὶ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐγίνωσκε καὶ τὴν Σλαυϊκὴν ὡς ἐκ τῆς μητρός του Βοϊσαύας λαλουμένην ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τῶν Καστριωτῶν

πρὸς τῇ ἐγχωρίῳ Ἀλβανικῇ, ἐκ τούτου καὶ μόνου τοῦ περιστατικοῦ ὑπέλαβον οἱ Σέρβοι ὅτι δικαιοῦνται νὰ ἀντιποιηθῶσι τὸν ἥρωα καὶ νὰ θεωρήσωσιν αὐτὸν ὡς ἐθνικὸν ἥρωα ἀνήκοντα εἰς τὴν ὁμοφυλίαν αὐτῶν. Τοῦτο δὲ λέγει ὁ Φαλμεράϋερ ὡς ὑπὸ τῶν Σέρβων προβαλλόμενον ἵνα ἐλέγξῃ τὸ ἀνυπόστατον τῆς δοξασίας. Ὅτι δὲ οὔτε οἱ Σλαῦοι, οὔτε οἱ Σέρβοι, οὔτε οἱ Βούλγαροι πιστεύουσι καὶ ἀποδέχονται τοιοῦτόν τι, τρανότατον καὶ ἀναφισβήτητον τούτου μαρτύριόν ἐστιν ὅτι ἐν τῇ πατροπαραδότῳ ἐθνικῇ παραδόσει καὶ συνειδήσει αὐτῶν ἐντελῶς ἄγνωστον μένει τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλβανοῦ ἥρωος Σκενδέρμπεη. Πρῶτον μὲν γὰρ οἱ πολυμήχανοι ἀρχηγέται τοῦ Πανσλαυϊσμοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετηρίδα διὰ παντοίων μέσων καὶ τρόπων ἀποπειραθέντες νὰ ἐμπνεύσωσι τὸν Σλαυϊσμὸν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Μακεδονίας καὶ ἐκδιώξωσι τὸν Ἑλληνισμὸν τῆς χώρας, ἀναισχύντως ἐν βιβλιαρίοις διανεμηθεῖσιν ἔγραψαν ὅτι ἡ Μακεδονία Βουλγαρία ἐστὶ καὶ διεκήρυξαν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος καὶ Ἀριστοτέλης Βούλγαροι ἦσαν, καθὼς καὶ οἱ Βουλγαροκήρυκες Θεσσαλονικεῖς Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, περὶ τοῦ Γ. Καστριώτου ὅμως οὐδέποτε οὔτε ἐγραψαν, οὔτε εἶπον ὅτι ὑπῆρξεν Σλαῦος, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ποτε ἀνέφερον ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ. Εἶτα δὲ οἱ Σέρβοι ἐν τῷ τελευταίῳ ἀτυχεῖ πολέμῳ αὐτῶν κατὰ τῶν Τούρκων συντάξαντες ὕμνους πολεμικοὺς μεταφρασθέντας καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἀναφέρουσι τοὺς ἥρωας ἐν αὐτοῖς Δεκιανούς, Ζοὺζ, Μιλόσχ Κομπίλιτζ καὶ ἄλλους, τοῦ Σκενδέρμπεη ὅμως τὸ ὄνομα ὅπερ ἔ-

πρεπε νὰ προτάξωσιν καὶ ἐπὶ κεφαλῆς πάντων νὰ θέσωσιν, ἐὰν εἶχον συνείδησιν ἐθνικὴν ὅτι ὁμόφυλος αὐτῶν ὑπῆρξεν, οὐδόλως ἀναφέρουσιν ἐν αὐτοῖς καὶ ἡ ἐντελὴς αὕτη ἀποσιώπησις τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας ἐν τῇ ἐθνικῇ παραδόσει αὐτῶν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς προεῖπον ὡς τὸ ἀσφαλέστατον καὶ πάντη ἀλάνθαστον τεκμήριον ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν Σλαυϊσμὸν καὶ ἑπομένως μένει καθαρὸς Ἀλβανὸς ἥρως.

Εἰ δ' ὅλως ἀντιστρόφως εἶχον τὰ πράγματα ἤτοι εἰ Σλαῦος ἦν, καὶ οὐκ Ἀλβανὸς, ὁ Στενδέρμπεης συμφώνως πρὸς τὸ per natura Serviano καὶ per natione Serviano τοῦ χρονικοῦ χειρογράφου τοῦ Μουσαχῆ καὶ Σπανδουγίνου, τότε ἀντίστροφα ἔπρεπε νὰ προκύψωσι καὶ τὰ ἐκ τῆς πατροπαραδότου ἐθνικῆς παραδόσεως τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ἀλβανῶν, ἤτοι ἐν μὲν τῇ τῶν πρώτων νὰ θρυλῆται, νὰ ἐγκωμιάζηται καὶ νὰ προβάλληται ὡς ὁ μέγιστος πολεμιστὴς καὶ στρατηγὸς τῆς ιε'. ἑκατονταετηρίδος καὶ ὡς μοναδικὸν ἡρωϊκῆς ἀνδρείας καὶ καρτερίας παράδειγμα τοῖς ἀπογόνοις ἐκείνου ἐν πᾶσι τοῖς πολεμικοῖς ἀγῶσιν, ἐν δὲ τῇ τῶν δευτέρων ἢ ἐντελῶς νὰ ἀποσιωπᾶται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἢ νὰ παρίσταται ὡς ἔπηλύς τις καὶ ἑτερόφυλος τυραννίσκος, διὰ δόλου καὶ ἀπάτης καταλαβὼν τὰ Ἀλβανικὰ πράγματα καὶ ἐφ' ὁλόκληρον εἰκοσιπενταετηρίδα τυραννικῶς πρωταγωνιστήσας αὐτῶν, ὅπερ ἀτοπώτατον πάντων ἂν ἦν καὶ νὰ φαντασθῇ τις περὶ τῶν ὑπερηφάνων καὶ ἀνδρείων Ἀλβανῶν.

Οὕτω τοίνυν ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἀποδείκνυ-

ται ὅτι οὐ μόνον τοῦ προμνημονευθέντος χειρογράφου ἡ ἀξιοπιστία ὡς πρὸς τὴν ἐθνικότητα τοῦ Σκενδέρμπεη τοὐλάχιστον καταπίπτει, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἄλλου εὑρεθησομένου ποτὲ καὶ μεταποιοῦντος τὸν Ἀλβανὸν ἥρωα εἰς Σλαῦον ἢ Ἀθίγγανον ἢ Ἰουδαῖον ἢ Ἰταλὸν Γάλλον ἢ Γερμανὸν ἢ καὶ Ἄγγλον ἡ ἀξία τοιαύτη ἔσται, καὶ μηδεμίαν μεταβολὴν ἢ τροποποίησιν δυνηθήσεται νὰ ἐπιφέρῃ ἡ καινοτομία τοῦ εὑρεθησομένου ἐπὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ τούτου ζητήματος· διότι ὡς προεῖπον ἡ φύσις αὐτοῦ ἀνεπίδεκτός ἐστι πάσης ἄλλης διεξόδου καὶ λογικῆς λύσεως, ἀντιστρατευομένης εἰς τὴν αὐθεντίαν τῶν συγχρόνων πηγῶν, ἀρδην ἀνατρεπούσης τὸ κῦρος τῆς πατροπαραδόσεως τεσσάρων ἑκατονταετηρίδων καὶ δυναμένης ὡς ἐκ θαύματος νὰ μεταποιήσῃ τὸ ἰσόχρονον παρελθὸν τῆς ἐθνικῆς παραδόσεως τῶν Σέρβων ἐμφυσῶσα εἰς τὰ σπλάγχνα αὐτῆς στοιχεῖον ἑτερογενὲς καὶ ἑτερόφυλον, ὅπερ κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀδύνατόν ἐστι νὰ συμβῇ· διότι εἷς, δύο καὶ τρεῖς ἢ περισσότεροι ἄνθρωποι ἑκόντες ἢ ἄκοντες δύνανται νὰ περιπέσωσιν εἰς πλάνην καὶ ἀπάτην, πολλαὶ ὅμως γενεαὶ ἀλληλοδιαδόχως, φυλὴ καὶ ἔθνος ὁλόκληρον ἀδύνατόν ἐστι νὰ διαμένωσιν ἐν ἀπάτῃ ἐπὶ τέσσαρας ὁλοκλήρους αἰῶνας περὶ ἑνὸς τοιούτου ἐθνολογικοῦ ζητήματος. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχουσι καὶ ὅτι ἐν τῇ ἐθνικῇ τῶν Σλαύων Βουλγάρων καὶ Σέρβων πατροπαραδότῳ παραδόσει ἐλλείπει καὶ ἡ ἐλαχίστη συναίσθησις καὶ συνείδησις ὅτι ὁ ἥρως τῆς Ἀλβανίας ἦν Σλαῦος, μαρτυρεῖ ὁ ἀρτίως ἐκδοὺς τὴν ἱστορίαν τῶν Βουλγά-

ρων Βοεμὸς Κωνσταντίνος I. Jireiek, ὅστις ἀγνοῶν τὴν διακήρυξιν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, ἐρειδόμενος δὲ ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Χὸπφ καὶ λεληθότως πως δι' ὀλίγων λέξεων παρεμβάλλων ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν Σλαυϊκῆς καταγωγῆς, ἀνεκάλυψεν ὅτι εἰς ἓν χωρίον τῆς Δίβρας παρακείμενον τῇ Ἡμαθίᾳ (Ματίᾳ) τοῦ Βαρλετίου, οἱ Βούλγαροι κάτοικοι μετ' ἀριστοκρατικῆς ὑπερηφανείας πιστεύουσιν ὅτι εἰσὶν ἀπόγονοι τοῦ Σκενδέρμπεη «Noch jetzt hält sich der Bulgarenstamm der Mijaki im Radikathale uuter dem Korab mit aristokratiskem Stolz für Skenderbeg's Nachkomenschaft.» αὗταί εἰσι αἱ μόναι λέξεις τοῦ συγγραφέως τῆς τῶν Βουλγάρων ἱστορίας, αἵτινες ἐξ ἑνὸς μὲν τρανότατα μαρτυροῦσιν ὅτι παρὰ τοῖς ὁμοφύλοις αὐτοῦ Σλαύοις, Βουλγάροις καὶ Σέρβοις οὐδεμία συναίσθησις καὶ συνήδεισις ὑπάρχει περὶ τοῦ Σλαυϊσμοῦ τοῦ Σκενδέρμπεη μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν, ἐξ ἑτέρου δὲ ἀρκούντως ὑποδεικνύουσι τὴν ἄπληστον τάσιν τῶν πανσλαυϊστῶν πρὸς ἐκσλαυϊσμὸν παντὸς μὴ σλαυϊκοῦ, ζητούντων καὶ ἐκ τῆς ἐλαχίστης ἀφορμῆς καὶ λαβῆς νὰ ἐπωφεληθῶσιν πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν. Ὁμολογητέον ὅμως ὁ σλαῦος συγγραφεὺς περιεσταλμένως ἀναφέρων ἐν τρισὶ λέξεσιν ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν Καστριωτῶν ἦν Σλαυϊκῆς καταγωγῆς κατὰ τὸν Hopf, εἰς ὃν καὶ παραπέμπει, δείκνυται ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἐπιφυλακτικώτερος, μετριοφρονέστερος, καὶ κριτικώτερος οὐμόνον τοῦ ἀλλογενοῦς Hopf, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἕλληνος σοφοῦ ἱςορικοῦ καὶ τοῦτο δι' ἔλλειψιν λογικῶν ἐρεισμάτων καὶ ἀποδείξεων ἵνα στηρίξῃ τὸ νέον οἰκοδόμημα. Ἄλλως

γὰρ ἔνθους καὶ κορυβαντιῶν ἤθελεν ἀναπτύξει τὸ προσφιλέστατον τοῦτο θέμα ἐπ' ἄπειρον καὶ ἤθελε διασαλπίσει τὸν σλαυϊσμόν τοῦ Σκενδέρμπεη εἰς τὰ πέρατα τοῦ σλαυϊκοῦ κόσμου, ὡς ἔπραξεν ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν ἱστορικὸς πρῶτον μὲν διὰ τῆς ἱστορίας, δεύτε-
ρον δὲ διὰ τῆς «Ἑστίας» τρίτον δὲ ἐκ τῆς διδακτι-
κῆς τοῦ πανεπιστημίου ἕδρας καὶ τέταρτον διὰ τῶν ἐφημερίδων, νῦν δὲ ὑπολείπεται νὰ ἀναπτύξῃ τὸ θέμα του ἔν τινι πρυτανικῷ καὶ ἀκαδημαϊκῷ λόγῳ ἵνα ἐξ ἑνὸς μὲν φωτισθῇ ἡ γεραρὰ τοῦ πανεπιστημίου σύγκλητος καὶ ἡ σεμνὴ τῶν καθηγητῶν χορεία ἐξ ἑτέρου δὲ οὕτω πανεπιστημονικῶς καὶ ἀκαδημαϊκῶς ἐπισημοποιηθῇ ὁ ἐκλαυϊσμὸς τοῦ Σκενδέρμπεη, συγχρόνως δὲ καὶ ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη ἐν Ἑλλάδι προαχθῇ κατὰ ἓν βῆμα τοὐλάχιστον παραιτέρω καὶ μὴ μένῃ πλέον στάσιμος ὡς μέχρι τοῦδε. Ταῦτά εἰσι καὶ τὰ ἐξ ἐξωτερικῶν λόγων καὶ τοῦ εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς συλλογισμοῦ ἐξαγόμενα συμπεράσματα περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας Σκενδέρμπεη.

Μετὰ τὴν ἀναγραφὴν καὶ παράθεσιν τῶν ἐξαγομένων συμπερασμάτων ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ μεταγενεστέρων πηγῶν καὶ ἐκ τῆς προπαραδότου παραδόσεως τῶν τε ἐγχωρίων Ἀλβανῶν καὶ τῶν Σλαύων Βουλγάρων καὶ Σέρβων ἀπάναγκες ὑπολαμβάνω νὰ προσαρτηθῶσι κατὰ φυσικὴν καὶ λογικὴν τάξιν καὶ τὰ ἐκ τῶν βοηθημάτων δυνάμενα νὰ προκύψωσι συμπεράσματα, ἐπισημότερα τῶν ὁποίων φαίνονταί μοι αἱ κρίσεις τοῦ Χάμμερ, τοῦ Χὰν καὶ τοῦ Φαλμεράυερ. Τούτων δὲ ὁ μὲν πρῶτος τοῖς ἀρχαίοις ἐπόμε-

νος πηγαῖς ἀφηγεῖται ὅτι ὁ Γ. Καστριώτης ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀνδρείας, ἣν ἀπέδειξεν ἐν πολλαῖς μάχαις καὶ ἀγῶσιν, εὐνοηθεὶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἐκλήθη Ἰσκενδέρμπεης ἤτοι ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος, ἐπώνυμον καταλληλότατον οὐ μόνον ἕνεκα τῆς ἡρωϊκῆς ἀνδρείας καὶ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος τοῦ ὀκτωκαιδεκαετοῦς νεανίου, ὅστις ὡς Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν ὀκτωκαιδεκαετὴς ἐπεχείρησε νὰ κατακτήσῃ τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῆς πατρίδος τοῦ Ἠπείρου. Ἐκ τούτων δὲ καὶ τῶν προηγουμένων καὶ μεθεπομένων ὅσα περὶ αὐτοῦ ἱστορεῖ ἀναμφίσβητόν ἐστιν ὅτι ὁ Χάμμερ θεωρεῖ Ἠπειρώτην τὸν ἥρωα, καὶ οὐχὶ Σλαῦον, υἱὸν Ἰωάννου τοῦ Καστριώτου ἡγεμόνος τῆς Ἠμαθίας τοῦ Βαρλετίου, τῆς ἐν τῇ ἐπικληθείσῃ νέᾳ Ἠπείρῳ περιεχομένης. Ὁ δὲ σοφὸς ἱστορικὸς βλέπων ὅτι τῷ Hopf ἑπόμενος μόνος ἐξ ὑπαρβαλλούσης Σλαυοφιλίας ἐπιμόνως ὑποστηρίζει τὸν Σλαυϊσμὸν τοῦ Σκενδέρμπεη ἐναντίον τῶν πηγῶν καὶ τῶν παραδόσεων δυσχεραίνει, ἀγανακτεῖ καὶ ἀποδοκιμάζει τὴν ἀμερόληπτον καὶ ἀπαθῆ τοῦ Χάμμερ κρίσιν ἐν τῇ πρὸς τὸν κ. Πετρίδην ἀπαντήσει αὐτοῦ δημοσιευθείσῃ ἐν τῇ «Ὥρᾳ» τῆς 9 φεβρουαρίου 1876 καὶ λεγούσῃ. «Ἐν τούτοις πρὸς πλείονα πληροφορίαν τοῦ κ. Ἀθ. Πετρίδου προστίθημι ὅτι ὁ Χάμμερ ὑπελάμβανεν ἔτι τὸν Σκενδέρμπεην ὡς Ἕλληνα καὶ ὡς υἱὸν τοῦ ἡγεμόνος τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Ἠμαθίας, ἄλλους ὅμως πολλοὺς μύθους τοῦ Βαρλετίου περὶ τοῦ βίου τοῦ ἀνδρὸς ἀνεσκεύασε». Ἐνταῦθα ὅμως παρατηρῶ πρῶτον μὲν ὅτι, τὴν ἀλήθειαν διαστρέφει καὶ συκοφαντεῖ

ὡς ἐμβάλλων εἰς τὸ στόμα του Χάμμερ ὅσα δὲν λέγει αὐτός· διότι ὁ Χάμμερ οὔτε τὴν λέξιν «Ἕλληνα» ἀναφέρει οὔτε τὴν λέξιν «τῆς ἐν Μακεδονίᾳ» ἀλλ' ἁπλῶς λέγει «Georg Kastriota, der jüngste Sohn Iohans' Kasriota, des Herrn von Aemathia war . . . , sondern auch wegen seines Vaterlandes, des Epirus». ἐννοῶν διὰ μὲν τῆς λέξεως «Aemathia» τὴν Ἠμαθίαν τοῦ Βαρλετίου (Ματίαν) (1) ὅπερ καὶ ἀκολουθεῖ, διὰ δὲ τῆς λέξεως «Epirus» ὁλόκληρον τὴν Ἀλβανίαν, ἥτις ἐκαλεῖτο καὶ νέα Ἤπειρος· δεύτερον δὲ ὅτι ὁ Χάμμερ ἀνασκευάσας ὑπερβολάς τινας τοῦ Βαρλετίου ἐξ ἄλλων πηγῶν, περὶ τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τῆς πατρίδος τοῦ Σκενδέρμπεη οὐδὲ διδόμενον εἶχε νὰ ἀμφιβάλλῃ καὶ οὐδεμίαν μαρτυρίαν ἠδύνατο να εὕρῃ διὰ νὰ μεταποιήσῃ αὐτὸν ἐξ Ἀλβανοῦ εἰς Σλαῦον. Ἄλλως δὲ, ἂν εἶχέ ποι νὰ στηριχθῇ, ἀναντιῤῥήτως ἤθελε προβῇ εἰς τὴν ἀνασκευὴν καὶ διακηρύξῃ ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν Σλαῦος πρὸ τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ καὶ δὲν ἤθελε καταλίπῃ τὴν δόξαν ταύτην αὐτῷ.

Τοῦ δὲ εἰδικοῦ Ἀλβανολόγου Χὰν, ὅστις ἐπ' ἄλλῃ ὡς προείρηται εὐκαιρίᾳ κατώρθωσε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν ἀπρόσιτον πατρίδα τοῦ ἥρωος καὶ διαβατικῶς νὰ ἐρευνήσῃ περὶ πάντων τῶν ἀναγομένων εἰς τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα, ἡ μὲν πρὸ τῆς γνώσεως τοῦ χειρογράφου τοῦ Χὸπφ δοξασία ἐξετέθη ἤδη ἐν τῷ

(1) Hahn Alban. Stud. p. 139 «Die östlich von Kroja liegende Landschaft Matt wird von Barletius in Aemathia verredelt.

περὶ τῆς πατροπαραδότου παραδόσεως τῶν ἐγχωρίων Ἀλβανῶν μέρει, τὸ δὲ μετὰ τὴν χρῆσιν καὶ δημοσίευσιν περιλήψεως τοῦ χειρογράφου συμπέρασμα αὐτοῦ ἀκολούθως ἐκτεθήσεται ἐν τῇ περὶ τῆς ποιότητος τοῦ χειρογράφου ἐρεύνῃ, μεθ' ἧς καὶ στενῶς συνδεδεμένον ἐστίν.

Καὶ ὁ Φαλλμεράϋερ τελευταῖον βαθύτατος τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας ἐρευνητὴς καὶ ἐμπειρότατος τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων γνώστης, μετὰ πολλῆς ὀξυδερκείας καὶ κρίσεως περιέγραψεν αὐτὰ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐμφανίσεως τῶν Ἀλβανῶν μέχρι τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν εἰς τοὺς Τούρκους (1479) καὶ ἁρμοδιώτατος κριτὴς δύναται εὐλόγως νὰ θεωρηθῇ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ζητήματος, ὅ,περ πολλαστὸν τοῦ ὅλου μέρους ἐστίν.

Οὗτος τοίνυν ἐπιῤῥεπὴς, ὡς γνωστὸν, πρὸς ἐκσλαυϊσμὸν παντὸς, ὅ,τι Ἑλληνικὸν καὶ τὴν αὐτὴν κλίσιν δεικνύων καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν Ἀλβανικῶν, ἀναντιῤῥήτως προθυμότερον, εὐχερέστερον καὶ πομπωδέστερον τοῦ τε Χόπφ καὶ τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ ἤθελε σπεύσῃ νὰ ἀναγράψῃ τὸν Σκενδέρμπεην ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Σλαυϊσμοῦ, ἐὰν ἠδύνατο νὰ ἀνακαλύψῃ ἐν ταῖς ἀρχαίαις πηγαῖς καὶ ἐν τῇ ἐθνικῇ παρκδόσει τῶν Ἀλβανῶν καὶ Σλαύων ἴχνη τινὰ καὶ ἀσθενεῖς ἀποδείξεις πρὸς ὑποστήριξιν τῆς δοξασίας αὐτοῦ. Ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς τοιαῦτα νὰ εὕρῃ μηδὲ τολμῶν αὐθαιρέτως καὶ ἀντεπιστημονικῶς ἐ-, ναντίον τῶν πηγῶν καὶ παραδόσεων νὰ καινοτομῇ ἐν τῇ ἱστορίᾳ πρὸς ἐπίδειξιν σοφίας, πανταχοῦ διακηρύττει ἐν τῇ περὶ τῶν Ἀλβανῶν προγματείᾳ αὐ-

τοῦ ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν Καστριωτῶν ἦν Ἀλβανική, ὅτι ἑπομένως ὁ Ἰωάννης Καστριώτης ἦν καθαρὸς Ἀλβανὸς καὶ ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γεώργιος Καστριώτης ὁ Σκενδέρμπεης ἦν καθαρώτατος Ἀλβανὸς Γέγας καὶ ἥρως ἐθνικὸς, καί περ ἀφηγούμενος ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Βαρλετίου ὅτι ἡ μήτηρ αὐτοῦ Βοϊσαύα ἦν Σερβικῆς καταγωγῆς καὶ πάντοτε τὸν Ἰωάννην κατὰ τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν τοῦ Χαλκοκονδύλου ἀποκαλῶν Ἰβάνην, ὡς ἐκάλουν αὐτὸν οἱ Σλαῦοι καὶ Σέρβοι, οὐχὶ δὲ ὡς οἱ ὁμόφυλοι, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Φράγκοι Ἰωάννην. Διότι ταῦτα ὡς μηδεμίαν σημασίαν ἔχοντα ἐθεώρησε, μηδὲ δυνάμενα σπουδαίως νὰ προβληθῶσιν ὡς τεκμήρια καὶ ἀποδείξεις πρὸς ἐκσλαυϊσμὸν τῶν Καστριωτῶν, ὡς ἐν ὅλῃ τῇ ἱστορικῇ σοφίᾳ ἔπραξεν ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν ἱστορικὸς κ. Κ. Παπαῤῥηγόπουλος, σπουδαίως πιστεύσας ὅτι διὰ τοιούτων ἀλόγων ἐνστάσεων καὶ ἀνυποστάτων διϊσχυρισμῶν δύναται νὰ μεταβάλῃ τὸν Ἀλβανὸν ἥρωα εἰς Σλαῦον. Ὅτι δὲ τοῦ Φαλλμεράϋερ τοιαύτη ἐστὶν ἡ γνώμη καὶ κρίσις, ἀρκοῦμαι ὀλίγα ἐκ πολλῶν χωρία νὰ παραθέσω ἐνταῦθα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων μοι.

Ὁ Φαλλμεράϋερ ἱστορεῖ ὅτι ἡ τρίτη περίοδος τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων ἀρχομένη ἀπὸ τῶν μέσων τῆς ιδ'. ἑκατονταετηρίδος καὶ λήγουσαν εἰς τὸ δεύτερον ἥμυσι τῆς ιε'. ἑκακονταετηρίδος, περιλαμβά-

νει τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν τῶν Ἀλβανῶν, τὰς πολεμικὰς μεταναστεύσεις καὶ ἐποικήσεις εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, τά μεγάλα κατορθώματα τῶν Ἀλβανῶν ἡγεμόνων τῆς οἰκογενείας Balsch καὶ τὰ ἔτι μείζονα τοῦ Γεωργίου Σκενδέρμπεη ἐκ τῆς ἐπίσης Ἀλβανικῆς (Γεγικῆς) οἰκογενείας τοῦ Καστριώτου «und die noch grösseren des Georg» Skander-Beg «aus dem gleichfalls Gheghischen Hause Kastrioto» (s. 11. 2te Abtheilung κατὰ τὸ ἀνὰ χεῖράς μου ἔντυπον.

Περαιτέρωδὲ παρατηρῶν ὁ Φαλλμεράϋερ ὅτι ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι ἐν τῷ κόσμῳ θυσιάζοντες πάντα τὰ ἀγαθὰ ὑπὲρ μιᾶς ἰδέας, ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ, ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος, καὶ μεγίστους ἀγῶνας ἀναλαμβάνοντες μηδὲ τῆς ζωῆς αὐτῆς φείδονται, λέγει ὅτι καὶ τὸ Ἀλβανικὸν ἔθνος ὡς τελευταῖον ἄνθος τῆς ἐθνικότητος αὐτοῦ ἐγέννησεν ἕνα τοιοῦτον ἄνδρα τὸν Γεώργιον Καστριώτην « Und doch hat das Volk der Skypetaren als letzte Blüthe seiner Nationalität in Jeorg Kastrioto ein hervozugtes Wesen dieser Art hervorgebracht» (s. 76. 2te Abth) κατὰ τὸ εἰς χεῖράς μου ἔντυπον· καὶ ὀλίγον κατωτέρω «Hat-er die Freiheit und das Ruhm S e i n e r N a t i o n auch nur so lange aufrecht erhalten als er sellst hielte».

Ἐκ τούτων δὲ καὶ ἄλλων ἀναφερομένων ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι τῆς περὶ τῶν Ἀλβανῶν πραγματείας τοῦ Φαλλμεράϋερ περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ τοῦ Καστριώτου πρόδηλον γίνεται ὅτι ἡ πομπώδης ἱστορικὴ ἀπόφανσις τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ, ἀπερισκέπτως διϊσχυρισθέντος ἔν τινι τῶν ἀτόπων παρεμβάσεων καὶ ἀκατασχέτων ἐπιδρομῶν ὅτι ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ ὅλου ἔργου δὲν δύναται ποτὲ νὰ γίνῃ λόγος περὶ Σκενδέρμπεη ἢ Καστριώτου ἐξελέγχεται ψευδὴς καὶ ἐντελῶς ἀνυπόστατος· διότι οὐχί μόνον εἰς ἕν ἢ δύο τρία μέρη γίνεται λόγος περὶ τούτου, ἀλλα εἰς πλεῖστα οἷον ἐν σελ. 15. 16. 22. 23. 44. 45. 56. 57. 58. 59. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 70. 76. 77. 79. καὶ 80. Ἰδοὺ λοιπόν σοφολογιώτατε καθηγητά τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου καὶ σεβασμιώτατε πάτερ τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας ὅτι καὶ ἐναντίον τῆς ὑμετέρας σοφίας γίνεται λόγος πολὺς, καὶ δὴ χρησιμώτατος πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι τῆς πραγματείας περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ Καστριώτου καὶ ὡς ἐκ τούτου, ἐπιτρέπεται νομίζω, νὰ παρωδήσω ἐνταῦθα αὐτῷ ὅσα ἐκεῖ κατ' ἐμοῦ ψευδόμενος λέγει «Πρέπει λοιπὸν νὰ μὴ ἀνέγνωσέ τις τὴν πραγματείαν ὁλόκληρον διὰ νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι δύναται ποτὲ νά γίνῃ λόγος περὶ Σκενδέρμπεη ἢ Καστριώτου ἐν τῇ 20 σελίδι τοῦ δευτέρου τμήματος.

Τοιοῦτον θεωρεῖ τὸν ἥρωα ὁ περιώνυμος Ἀλβανολόγος Φαλλμεράϋερ πρὸς μνήμην καὶ τιμὴν τοῦ ὁποίου ἀρτίως οἱ φίλοι ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς δευτέρας ἐκδόσεως τῶν «Fragmente aus dem Orient» μακρὸν ἐδημοσίευσαν μνημόσυνον πανηγυρικὸν ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Αὐγούστης ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «die Auferstehung Fallmerayers ἤτοι ἡ ἀνάστασις τοῦ Φαλμεράϋερ, παρορμηθέντες εἰς τοῦτο ἐκ τῶν προφητικῶν λόγων αὐτοῦ περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς, [illegible] προσφωνοῦσιν [illegible] φίλοι

«χαῖρε Ἰάκωβε Φίλιππε Φαλλμεράϋερ» «Ave Jacob Philippe Falmerayer, Superstites te salutant» ἐπιφέροντες «Μετὰ τριακονταετίαν ἀναφαίνεται ἐν ἡμῖν πάλιν ὁ Ἰωάκωβος Φίλιππος Φαλλμεράϋερ ὑπὸ μάλης φέρων τὰ ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἀποσπάσματά του. Καὶ τὸ μὲν βιβλιοπωλεῖον τῆς Κόττας τὸν λίθον ἐκ τοῦ τάφου ἐκίλυσεν, ὁ δὲ Γ. Θωμᾶς χρησιμεύει αὐτῷ ὡς ἑρμηνευτὴς διὰ βραχέων ἀφηγούμενος αὐτῷ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ πάνθ' ὅσα συνέβησαν ἐν τῷ κόσμῳ ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐσίγησεν αὐτὸς καὶ ἡσύχιος ἐγένετο.

Τοιαῦτά εἰσι καὶ τὰ ἐκ τῶν βοηθημάτων προκύπτοντα συμπεράσματα, οὐ μόνον συμφωνότατα πρὸς τὰς πηγὰς καὶ παραδόσεις, τὰς ὁποίας μετὰ πλείστης ἐμβριθείας καὶ ὀξυδερκείας ἐρευνήσας ὑπέβαλεν εἰς αὐστηροτάτην κριτικὴν ὁ πράγματι σοφὸς Ἀλβανολόγος ἐν τῇ ἀκριβεστάτῃ ἐξιστορήσει τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἰσχυρὰ ὑποστηρίγματα ἐκείνων εὐλόγως δυνάμενα νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πρὸς τὸ ἡμέτερον ζήτημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ κρίσις τοῦ Φαλλμεράϋερ, ἀκατασχέτως φερομένου πρὸς ἐκσλαυϊσμόν παντὸς μὴ σλαυϊκοῦ, εἴθ' ἑλληνικοῦ εἴτε Ἀλβανικοῦ, κατά γε τὴν ἐμὴν κρίσιν σπουδαιοτάτη καὶ βαρυτάτη ἐστίν.

Ἐνταῦθά ἐστιν ὁ ἁρμόδιος τόπος, ἐν ᾧ προκαλούμενος διὰ τὰς τελευταίας κατ' ἐμοῦ ἐπιδρομῆς τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ Κ. Παπαῤῥηγοπούλου ἀναγκάζομαι καὶ πάλιν νὰ ἀπαντήσω, καί περ ἀποστρεφόμενος τὴν ματαίαν καὶ ἀνωφελῆ λογομαχίαν καὶ τοὺς σοφιστικούς ἑλιγμούς, εἰς τὰ ὁποῖα καταφεύγουσι συνήθως οἱ μὴ ἔχοντές τι ἐπὶ τῶν πραγμάτων

νὰ ἀντιτάξωσι καὶ διὰ τῶν κενῶν καὶ ἐπιδεικτικῶν λόγων μόνον ζητοῦντες νὰ καλύψωσι τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἵνα τοὐλάχιστον ἐν τῷ δημοσίῳ φαίνονται ὅτι ἀλάνθαστοι καὶ ἀναμάρτητοι ὡς οἱ Πάπαι εἰσὶ καὶ ὅτι ἐξέχουσι πνευματικῶς πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν βροτῶν αὐστηρῶς καὶ δικτατορικῶς ἀπαγορεύοντεςὡς ἐκεῖνοι θρησκευτικῶς, τοῖς ἄλλοις νὰ ἀναμιγνύωνται εἰς ἱστορικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ πράγματα καὶ σπουδαίως πιστεύοντες ὅτι αὐτοὶ καὶ μόνοι εἰσὶν ἡ ἐνσάρκωσις τῆς ἱστορίας καὶ ἐπιστήμης! ἐν Ἑλλάδι καὶ ἰδίως ἐν τῇ πρωτευούσῃ αὐτῆς. Ἀφ οὗ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς κ. Κ. Παπαῤῥηγόπουλος μόνῳ τῳ Χὸπφ ἑπόμενος καὶ πάντων καταφρονήσας τῶν ἄλλων ἐβάπτισε τὸν Ἀλβανὸν ἥρωα Σκενδέρμπεην ἐν τῇ Σλαυϊκῇ κολυμβήθρᾳ καὶ τὸ νέον τοῦτο βάπτισμα εὐηγγελίσατο τῷ Πανελληνίῳ διὰ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, τῆς «Ἑστίας,» τῆς «Ὥρας» καὶ «Ἐφημερίδος» ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ εἴρηται, ἕνεκα τοῦ ἐντεῦθεν προκύψαντος σκανδάλου ἐν τῇ συνειδήσει πάντων προὐκάλεσεν ὡς ἦν ἑπόμενον, ἐρωτήσεις, ἐνστάσεις καὶ συζητήσεις ἐντῷ τύπῳ περὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ τούτου βαπτίσματος, καθ' ὧν ἐκών, ἄκων καὶ δυσφορῶν, ἀποκρινόμενος, ἐνιστάμενος καὶ ἀνασκευάζων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς προσφιλεστάτης αὐτῷ ἱστορικῆς καινοτομίας, ἐξηνάγκασε καὶ τὸν γράφοντα νὰ ἀποδυθῇ εἰς τὸν ἐθνολογικὸν τοῦτον ἀγῶνα καὶ νὰ πραγματευθῇ τὸ ζήτημα οὐχὶ αὐθαιρέτως, μεροληπτικῶς καὶ μονομερῶς ὑπὸ τὴν ἑτέραν μόνον ἐποψιν, τὴν Σλαυϊκήν, ὡς ἀντεπιστημονικῶς ἔπραξεν ἐκεῖνος καὶ ἀντεθνικῶς διὰ τοῦ μονομεροῦς τούτου τρόπου ἔλυσεν αὐτὸ

πρὸς τιμὴν τῆς ἐπιστήμης καὶ πρὸς χαρὰν τοῦ ἔθνους, τοῦ ὁποίου μέρος ἀχώριστον καὶ ἀναπόσπαστον ἀποτελοῦσι καὶ οἱ ἀπόγονοι ἐκείνου, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀξίωσιν καὶ ὑπαγόρευσιν τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης ὑπ' ἀμφοτέρας τὰς ἐπόψεις ριζηδὸν νὰ ἐρευνήσῃ αὐτὸ καὶ κριτικῶς νὰ βασανίσῃ πάντα ὅσα ἐγράφησαν περὶ αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ μνήμῃ καὶ συνειδήσει τῶν ἀνθρώπων διετηρήθησαν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν ἵνα οὕτω καὶ μόνον κατωρθωθῇ ἡ τῆς ἀληθείας εὕρεσις καὶ ἡ τοῦ ζητήματος λύσις οἱαδήποτε καὶ ἂν ᾖ αὕτη· διότι οὕτω καὶ μόνον ποιῶν καὶ πράττων τις δύναται καὶ δικαιοῦται νὰ διϊσχυρισθῇ ὅτι ἐξεπλήρωσε καθῆκον ἐπιστημονικόν τε καὶ ἐθνικόν.

Ἀλλ' ἐν ᾧ οὕτω πραγματευόμενος τὸ ζήτημα, μόλις πέντε ἄρθρα τῆς πραγματείας ἐδημοσίευσα διὰ τῆς Παλιγγενεσίας, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ σοφὸς ἱστορικός ἀπαρεσκόμενος τοῖς δημοσιευθεῖσι, κατεξανίσταται σοφιστικῶς κατὰ τοῦ γράφοντος καὶ τῶν γραφομένων, καὶ ἐν ᾧ ὡς σοφὸς, ὀφείλων νὰ ἔχῃ πλάτος καρδίας ὡς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης, ἔπρεπεν ἐπιστημονικῶς νὰ περιμένῃ μέχρι τέλους καὶ εἶτα ἢ νὰ περιφρονήσῃ τόν τε γράφοντα καὶ τὰ γραφόμενα ἢ νὰ γράψῃ ὁσαδήποτε καὶ οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶχε νὰ ἀνασκευάσῃ μετὰ τὸ τέλος ἐν ὅλῃ τῇ ἡσυχίᾳ, ἀταραξίᾳ καὶ σοφίᾳ χωρὶς καθόλου νὰ παρεκτρέπηται τοῦ προκειμένου καὶ οὕτω νὰ καταβιβάκῃ ἑαυτὸν ἐκ τῆς ὑψηλῆς θέσεως καὶ περιωπῆς ἐπιτιθέμενος κατὰ τοῦ γράφοντος καὶ μονονουχὶ ἀπειλῶν καὶ διαταράττων τὴν συνέχειαν τῶν δημοσιευομένων. Τὸ δὲ παραδοξότατον πάντων ἐστίν, ὅτι ἐν ᾧ οὕτως αὐθαιρέτως αὐτεπαγγέλτως καὶ ἀντεπιστημονικῶς παρενέβη καὶ ἐπέδραμεν ἀπρεπῶς, ἐπιπροσθέτει καὶ τὴν εὐγένειαν μετὰ τῆς τόλμης καὶ νὰ ὀνειδίζῃ τὸν γράφοντα ἐν τέλει τῆς πέμπτης μέχρι τοῦδε ἐπιδρομῆς, ἐνθα λέγει. «Πρὸς τοιοῦτον ἄνθρωπον οὐδείς σεβόμενος ἑαυτὸν εἰμπορεῖ νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπιστημονικὴν συζήτησιν.» Ἀλλὰ σοφὲ διδάσκαλε τίς προσεκάλεσεν ὑμᾶς νὰ συζητήσητε μετὰ τοιούτου ἀνθρώπου; τολμᾶ τις νὰ πράξῃ τοῦτο, ἀφ' οὗ ἤδη γινώσκει ὅτι ὁ δυστυχὴς Πετρίδης παρεκάλεσεν εὐσεβάστως ὑμᾶς νὰ ὑποδείξητε τὰς πηγὰς ἐφ' ὧν στηριζόμενοι μετεβάλετε εἰς Σλαῦον τὸν Σκενδέρμπεην, καὶ ὑβρίσατε αὐτὸν ἀποκαλέσαντες ἄ κ ρ ι τ ο ν καὶ ἀ δ ι ά κ ρ ι τ ο ν; ἢ μήπως μετὰ τὴν ἐπιδρομήν δὲν διεμαρτυρήθην κατὰ τῆς προώρου παρεμβάσεως καὶ ὑπέδειξα τὸ ἄτοπον ταύτης; Πάντα ταῦτα ὅμως ἀπέβησαν μάταια καὶ ἀνωφελῆ· διότι ὁ σοφὸς ἱστορικός ὑπερφρονῶν τῶν ἄλλων, ἐπεχείρησε τὴν δευτέραν ἐπιδρομήν καὶ ἐπίθεσιν μετά παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν καὶ ταύτην οὐχὶ πρὸς ἀνασκευὴν οὐσιώδους τινὸς τῶν δημοσιευομένων, ἀλλὰ πρὸς ἐξέλεγξιν παραπομπῆς εἰς Φαλλμεράυερ, ἐλεγχομένης ὡς ἡμαρτημένης, εἰς ἣν αὐτός ἔδωκεν ἀφορμὴν ἀρξάμενος ἐν τῇ ἐπικρίσει τοῦ κ. Μηλιαράκη ἀπὸ διορθώσεως παραπομπῆς! ὅτι δὲ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐπιμένων εἶχον δίκαιον, παραθέτω ἐνταῦθα περικοπήν τῆς ἀπαντησεώς μου. «Ὅτι δὲ οὕτως ἔχουσι τὰ περὶ τῆς παραπομπῆς εἰς τὴν 20 σελίδα δύναται δι' ὑμῶν, ἄν εὐαρεστῆται ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς νὰ λά-

βῃ ἣν ἔχω πραγματείαν καὶ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως νὰ πεισθῇ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων μοι καὶ περὶ τῆς εἰλικρινείας μου, ἣν ἐκ τῶν γραφομένων μοὶ φαίνεται παρεξηγῶν καὶ ὑποπτευόμενος τὴν πρόθεσιν τοῦ γράφοντος-» Ἐκ τῆς πληρεστάτης ταύτης δηλώσεως καθὼς καὶ ἐκ τῆς ταύτην παρακολουθησάσης διαβεβαιώσεως τῶν κ. καθηγητῶν Μ. Κουπιτώρη, Ν. Χαλκιοπούλου καὶ Α. Σπαθάκη οἷς ὑπέβλήθησαν τὰ εἰς χείρας μου τμήματα Β′ καὶ Γ′ τῆς πραγματείας πρὸς ἐξέτασιν, ἠδύνατο ὁ σοφὸς καθηγητής νὰ πεισθῇ ἐντελῶς περὶ της ἀναμφισβήτου εἰλικρινείας μου καὶ νὰ παύσῃ πᾶσαν παραιτέρω λογομαχίαν περὶ μιᾶς παραπομπῆς, εἰς τὴν ὁποίαν αὐτός τε ἐπιμένων εἶχε δίκαιον καὶ ἐγὼ δὲν εἶχον ἄδικον, οὐδεμίαν συλλαβὼν ὑπόνοιαν ὅτι ὁ Γερμανὸς βιβλιοδέτης ἠδύνατό ποτε κατὰ παραδρομὴν νὰ μεταθέσῃ τὸ τρίτον φύλλον τοῦ Β′. εἰς τὴν θέσιν τοῦ τρίτου φύλλου τοῦ Γ′ τμήματος, ἐν οἷς ἐταὐτίζετο καὶ ἡ σελίδωσις καὶ ἡ συνέχεια τῆς προηγουμένης καὶ ἑπομένης σελίδος ἦν ἐν ἁρμονίᾳ, ἠδύνατο, ἐπαναλαμβάνω, ὁ σοφὸς καὶ ἐπιστήμων καθηγητὴς νὰ πεισθῇ περὶ τούτου, ἐὰν πράγματι ἐπεθύμει νὰ εὕρῃ τὴν ἀλήθειαν. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἄλλως ἦν ὁ ὑπολανθάνων σκοπὸς ὡς ἐκ τῆς τρίτης ἐπιδρομῆς του ἐμφαίνεται, ἐν ᾗ προφανῶς δεικνύων τὴν ἀγανάκτησιν καὶ στενοχωρίαν, διότι ἐχαρακτήρισα τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος ἀντεπιστημονικὴν καὶ ἀντεθνικὴν, καταφεύγει εἰς πάταγον λέξεων καὶ φράσεων, εἰς τὸ στόμα παντὸς ἄλλου ἢ αὐτοῦ ἁρμοζουσῶν, ἀναβοῶν «εἶπε ἢ δὲν εἶπε τετράκις ὅτι ἐσφαλμένως παρέπεμψα εἰς τὴν 20 σελίδα τοῦ τρίτου τμήματος; » καὶ «τὸν ἀπέδειξα

ἢ τὸν ἀπέδειξα χθὲς ὅτι ποτέ του δὲν εἶδε τὴν 20 σελίδα τοῦ τρίτου τμήματος;» καὶ ταῦτα τὰ σχήματα τῆς ῥητορικῆς τέχνης καὶ λογοκοπίας, τοῖς παισὶν ἰδιάζοντα, γίνονται οὐχὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μὴ ἀντεπιστημονικῆς καὶ μὴ ἀντεθνικῆς λύσεως τοῦ ζητήματος, ὅπερ ὤφειλε νὰ πράξῃ ἀντὶ νὰ λέγῃ ὅτι ταῦτά εἰσιν ὕβρεις καὶ προπηλακισμοὶ, ἀλλὰ πρὸς ἐπίδειξιν ὅτι αὐτὸς ἀναμάρτητός ἐστιν.

Ἐπειδὴ δὲ ἑαυτὸν μὲν τοιοῦτον θεωρεῖ, ἐμὲ δὲ ἀναγινώσκοντα τὴν ἁμαρτωλῶν σωτηρίαν καὶ ἐπειδὴ προσποιεῖται ὅτι μεγάλην ἀπονέμει σημασίαν εἰς μίαν παραπομπὴν, παρακλῶ νὰ ἀναγνώσῃ ἐν τῇ «Ὥρᾳ» τῆς 9 Φεβρουαρίου, ἔνθα γράφει «Ἀλλ' ἐὰν ὁ κ. Πετρίδης ἤθελεν ἴδει ὅτι ἐν σελ. 308 καὶ ἑπ. τοῦ Ε′ τόμου ἀναφέρονται αἱ πηγαὶ, τὰς ὁποίας ἐπιθυμεῖ νὰ μάθῃ, Ἰδοὺ τὸ κείμενόν μου. «Τῳόντι ὁ Χόπφ ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς οἰκογενειακῆς ἱστορίας τοῦ Μουσακί» καὶ νὰ ἀνοίξῃ τὴν ἱστορίαν του αὐτός τε καὶ πᾶς ἄλλος περίεργος ἵνα ἴδῃ ὅτι οὐδὲν τῶν λεγομένων περιέχεται οὐ μόνον εἰς τὴν 308 σελ. ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὴν 309. 310. 311, 312, 313. 314. 315. 316 317. 318. 319. 320 321. 322. 323. 324. 325. 326 327. 328 329. 330. καὶ πολὺ, πολὺ μακρὰν ἔτι δὲν θὰ εὕρῃ τὸ ζητούμενον εἰς τὸ βιβλίον, ὅπερ αὐτὸς ἔγραψε, καὶ νῦν εὐλόγως ὀφείλει νὰ ἀκούσῃ ὁ σοφὸς καὶ ἀναμάρτητος παρὰ τοῦ ἀσόφου καὶ ἁμαρτωλοῦ ὅσα κατ' ἐμοῦ λέγει «Τὸν ἀπέδειξα ἢ δὲν τὸν ἀπέδειξα ὅτι δὲν εἶδε τὴν 308 σελ. τοῦ βιβλίου του»; Τοιουτοτρόπως ὁμολογεῖ ὅτι ἢ οὐδέποτε ἀνέγνωσε τὸν (Φαλλμεράϋερ) Παπαῤῥηγόπουλον ἢ οὐδέποτε τὸν ἐνό-

ησε» καὶ « Εἰς τοῦτο ὀφείλει νὰ ἀπαντήσῃ ὁμολογῶν ἄνευ περιστροφῶν τὸ σφάλμα του» καὶ τελευταῖον «μένει ἀκέραιον τὸ καθῆκον τοῦ νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐρωτήσεις».

Ἀλλ' ὡς εἰ μὴ ἄρκουν ταῦτα, ἐπέρχεται καὶ τετάρτη ἐπιδρομὴ τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, ἧς τὰ μὲν λοιπὰ ὡς ταὐτολογία τῶν προηγουμένων ὄντα παραλείπων ἐπισυνάπτω μόνον τὸν κλασικὸν ἐπιστημονικὸν ἐπίλογον. «Διατὶ ὅμως ν' ἀναμιγνύεται εἰς πράγματα ἐντελῶς αὐτῷ ἀλλότρια;» Φαίνεται ὅτι ὁ σοφὸς ἱστορικὸς θεωρεῖ τὰ ἱστορικὰ ὡς κληρονομικὸν προνόμιόν του καὶ ὡς ἀποκλειστικῶς ἀτομικὸν μονοπώλιόν του, ὅπερ ἐὰν ἐγίνωσκον ἐκ τῶν προτέρων, ὤφειλον κἀγώ, ὡς οἱ ἱερεῖς προκειμένου λόγου νὰ ἱερουργήσωσι, ποιοῦσι τρεῖς μετανοίας τῷ ἀρχιερεῖ, ἀσπάζονται τὴν δεξιὰν αὐτοῦ καὶ οὕτω λαμβάνουσι τὴν ἄδειαν σὺν τῇ εὐχῇ, νὰ πράξω ἱεραρχικῶς ἵνα λάβω τὴν ἄδειαν παρά τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ· τοιαῦταί εἰσιν αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀρχαὶ αὐτοῦ ἐν τέλει τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος ! ! ! Καὶ τελευταῖον ἐπιπροσθέτων καὶ τῆς πέμπτης ἐπιδρομῆς μίαν περικοπὴν «καὶ δὲν ἐννοεῖ ὅτι ὁμολογεῖ τοιουτοτρόπως ὅτι ἢ οὐδέποτε ἀνέγνωσε τὸν Φαλλμεράϋερ ἢ οὐδέποτε τὸν ἐνόησε» θαυμάζω τὴν μεγάλην τοῦ ἀνδρὸς σοφίαν, ὅστις μηδὲ κόκκον σοφίας ἐπιτρέπει τοῖς ἄλλοις, ἀλλ' ἀξιοῖ ὅτι μόνος αὐτὸς ἔχει πᾶσαν. Κατὰ πόσον δὲ ἀνέγνωσα καὶ ἐνόησα τὸν Φαλλμεράϋερ, τὸν ὁποῖον αὐτὸς ὡς ἀνάξιον λόγον ἐκήρυξε καὶ πόσον ἐξετίμησα αὐτόν, περὶ τούτου ἐξ ἑνὸς μὲν μαρτυρεῖ ὁλόκληρον τὸ προηγούμενον κδ' ἄρθρον, ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἐν τῷ περὶ Ἀλβανίας μέρει τῶν Μακεδονικῶν μου, οἷς προσθετέον ὅτι ἐγὼ μὲν τὴν πραγματείαν αὐτοῦ ἔχω ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐκδόσεως ἐν τῇ πενιχρᾷ βιβλιοθήκῃ μου, αὐτὸς δὲ ἐκ τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης ἐδανείσθη αὐτὴν καὶ κατακρατεῖ ἐμπόδιον γενόμενος τοῖς ζητοῦσιν αὐτὴν νὰ ἀναγνώσωσιν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ, παρὰ τῆς ὁποίας διὰ φίλου ζητήσας νὰ παραβάλω πρὸς τὴν ἐμὴν, ἔλαβον τὴν ἀπόκρισιν ὅτι ὁ κ. Κ. Παπαῤῥηγόπουλος ἔχει αὐτήν. Ἐξ ὅλων τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἐξάγεται ὅτι ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ὁμοιάζει πρὸς ἄνθρωπον, ὅστις ἀρχαῖον στερεὸν οἰκοδόμημα ἄρδην ἀνατρέψας ψευδὲς παράπηγμα καὶ νέον ἐπ' αὐτοῦ ζητῶν νὰ ἱδρύσῃ παραπονεῖται κατὰ τῶν ἄλλων ὅτι παρενοχλοῦσιν αὐτὸν εἰς τὸ ἔργον. Λυπηρὸν τὸ πάθημα. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπιμόνως ζητηθεῖσα καὶ ἐνταῦθα ἀνήκουσα ἀπάντησις.

Ἐὰν δὲ θελήσῃ τις παραιτέρω νὰ προχωρήσῃ πρὸς ζήτησιν στηριγμάτων περὶ τῆς Ἀλβανικῆς τοῦ ἥρωος καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος, πάντοτε εἰς τὸ αὐτὸ θὰ καταλήξῃ συμπέρασμα καὶ οὐδεμίαν δύναται νὰ εὕρῃ ἐναντίαν δοξασίαν καὶ μαρτυρίαν, δυναμένην καὶ ἐπ' ἐλάχιστον νὰ κλονίσῃ τὴν πεποίθησιν τοῦ εἰδικοῦ ἐρευνητοῦ καί ζηλωτοῦ τῆς ἀληθείας. Αλλ' εἰ καὶ ἀρκοῦντα φαίνονταί μοι τὰ μέχρι τοῦδε παρατεθειμένα ἐπὶ τῷ εἰρημένῳ σκοπῷ, οὐχ ἧττον ὅμως χρήσιμον ὑπολαμβάνω νὰ προσθέσῳ τὴν κρίσιν καὶ διαβεβαίωσιν καὶ δύο ἄλλων εἰδικῶν τοῦ πράγματος κριτῶν, τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἰδιαιτέραν τοῦ Σκεν-

δέρμπεη βιογραφίαν συγγράψας ἐκδοθεῖσαν τῷ 1636 ἐν Βενετίᾳ, ἐστίν Φραγκῖσκος ὁ Βλάγχος ἐπίσκοπος Σαππῶν τῆς Ἀλβανίας, ὅς διαφωνῶν τοῖς ἄλλοις περὶ Σκενδέρμπεη γράψασι μόνον περὶ τοῦ τόπου τῆς Ἀλβανίας, ἐξ οὗ κατάγεται ἡ οἰκογένεια τῶν Καζριωτῶν, πληρέστατα συμφωνεῖ ἐκείνοις ὡς πρὸς τὴν Ἀλβανικὴν καταγωγὴν καὶ ἐθνικότητα αὐτῶν, ἱστορῶν ὅτι οἱ Καστριῶται κατάγονται ἔκτινος ὀρεινοῦ καὶ ἐξόχου χωρίου, κειμένου ἐν τῇ κοινῶς καλουμένῃ περιοχῇ Ἄσ, συνορευούσῃ τοῖς Πουλάτοις καὶ Δουκατζίνοις καὶ ὀνομαζομένου ὑπὸ τῶν κατοίκων Καστράτος, ἔνθα κατῴκει φυλὴ Ἀλβανικὴ Καστράτοι καλουμένη καὶ ὑπείκουσα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁμωνύμῳ τινὶ οἰκογενείᾳ, φημιζομένῃ διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ πολεμικὴν ἀρετὴν καὶ διακριθεῖση ἐν τοῖς κατὰ τῶν Τούρκων πολέμοις πρὸς διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησιας. Ἐκ ταύτης τῆς οἰκογενείας λέγει, κατήγοντο οἱ Καστριῶται καὶ ἡ μνήμη αὐτῶν ζῶσα διετηρεῖτο παρὰ τοῖς κατοίκοις καθ'ἣν ἔγραφεν ἐποχήν. Τὴνγνώμην ταύτην τοῦ Βλάγχου ἀποδεχόμενος καὶ ὁ Φαρλάτιος καὶ θεωρῶν σύμφωνον τῇ τοῦ Βαρλετίου λέγει «Hactenus Blanchus, cujus sententiae non adersatur Barletius ; Is quidem Aemalhiam ampliori vocabuli significatione, velut natale Castriotarum solum, nominat, tum quia Castratus, et quae circum regio in veteris Macedoniae finibus continetur, tum quia Aemathiae nomine licet pars tantum Macedonici regni fuerit». τὴν δὲ ἀξιοπιστίαν τούτων ἐπιτείνει καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Φαλλμεράϋερ, ὅστις ἀνασκευάζων ὅσα ἐσφαλμένα παρὰ τῷ Δουκαγγίῳ ἱστορεῖ Φλάβιος ὁ Κο-

μνηνός περὶ Καστριωτῶν ἀρξάντων ποτὲ ἐν Καστορίᾳ τῆς Μακεδονίας, ἐπιφέρει «ὅτι μὲν μία οἰκογένεια Καστριωτῶν ὑπῆρξεν ἐν ἀρχῇ τῆς ιδ' ἑκατονταετηρίδος ἐν τῇ παναρχαίᾳ Ἀλβανικῇ χώρᾳ τῶν Μιρδιτῶν, τοῦτο δὲν δύναται ἡ κριτική νὰ ἀπαρνηθῇ καθ' ὅσον ἡγεμών τις Ἰωάννης Καστριώτης πρὸ τοῦ 1423 μεγίστην ἐξήσκησιν ἐπιρροήν ἐκεῖ» ἐπιβεβαιοῖ δὲ συγχρόνως ὅτι τὰ χρονικά τοῦ Ῥαγουσαίου Λουκάρεως, τὰ ὁποία περιέχουσι τὰς ἀξιοπιστοτάτας εἰδήσεις περὶ πάντων τῶν μεσαιωνικῶν συμβεβηκότων ἐκείνων τῶν χωρῶν, γινώσκουσι μόνον τὸν Ἰωάννην Καστριώτην, ὃν καλοῦσι κύριον τῆς Κροίας μετὰ τῆς προσθήκης ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν Καστριωτῶν ἔλαβε τὸ ὄνομα ἔκ τινος τόπου Καστράτι ὀνομαζομένου καὶ οὐχὶ μακράν τοῦ Δρίνου κειμένου ἐν τῇ καλουμένῃ περιοχῇ Ἄς «Giovanni Castrioto, Signor di Crui laqual famiglia usci da Castrati villa-nella giurisditione in As in Albania, poco discosto dal fiume Drilon». λέγει ὁ Λούκαρης ἐν τοῖς χρονικοῖς.

Ὁ δὲ δεύτερός ἐστιν ὁ προμνημονευθεὶς Ὑάκινθος Hecquard ἐπὶ πολλὰ ἔτη διατελέσας πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Σκόδρᾳ καὶ ὅλην τὴν ἀνω Ἀλβανίαν (Γεγαριὰν) περιγράψας λεπτομερῶς τε καὶ ἐπιτοπίως ἐρευνήσας τὰ κατὰ τὴν χώραν, ἐπιβεβαιοῖ τὴν γνώμην τοῦ Βλάγχου καὶ Φαρλατίου καὶ ἀποδέχεται ὅτι οἱ Καστριῶται κατήγοντο ἐκ τοῦ χωρίου Καστράτι «La plupart des auteurs contemporains, etaprès eux, ceux qui ont écrit l' histoire de Georges Castriote, disent que cette famille était originaire d' Emathie . . . . Suivant lui, les Castriotes descendaient des montagnes de Castrati et

leur Souvenir y é'ait encore conservé lorsgu' il écrivait.... De ce lieu sortirent les Castriotes.» Ἐν γένει δὲ τοσαύτη ἦν ἡ περὶ γνησιότητος τῆς Ἀλβανικῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν πεποίθησις ἀπὸ τῆς ιε'. ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐφεξῆς, ὥστε, ἐν ᾧ Φράγκοι καὶ Νεαπολῖται εὐγενεῖς, οἵτινες ἀπὸ τῆς ιβ'. μέχρι τῆς ις'. ἑκοτονταετηρίδος οὐ μόνον πολλὰ τῆς ἰδίως Ἑλλάδος μέρη κατέκτησαν, ἀλλὰ καὶ διαφόρους τῆς Ἀλβανικῆς παραλίας πόλεις ἐκυρίευσαν καὶ στενωτάτας σχέσεις μετ' εὐγενῶν Ἀλβανικῶν οἰκογενειῶν συνῆψαν, τὰς ἐπισημοτέρας τῆς Ἀλβανίας οἰκογενείας τῶν Balseh, Μουσακῆ, Τόπια, Σπάτα καὶ Σπὰν, ἀνήγαγον εἰς Καταλονικὰς καὶ Ἰταλικὰς οἰκογενείας χάριν μείζονος δόξης, μόνον περὶ τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εὕρωσιν ἴχνος τι Φραγκικῆς καταγωγῆς κατὰ τὴν ἀξιόπιστον διαβεβαίωσιν τοῦ Φαλλμεράυερ«So hatman Z. B. die Balsch, die Musachi, die To' pia die Spata, die Span, grössern Ruhmes wegen auf Provencalische, Katalonische, Süditalische, Adelsfamilien zurükgeführt. Nur von den Castrioti wusste weder Familien-Eitelkeit, noch fremde Schmeichelei, noch genealogische Hypergelahrheit der Abenländer nirgend eine Spur Fränkischen Ursprungs aufzufinden'» ὅστις ἀκολούθως ἐπιφέρει ὅτι ἐὰν ὁ Φλάβιος Κομνηνὸς παρὰ Δουκαγγίῳ ἀναφέρῃ ὅτι Κωνσταντῖνός τις Καστριώτης Σερβιστὶ ἐπονομαζόμενος Meseritsch ἀπέθανεν ὡς ἡγεμὼν τῆς Καστορίας καὶ Ἡμαθίας περὶ τὸ 1399 καὶ τὴν ἡγεμονίαν κατέλιπε υἱῷ τινι Γεωργίῳ Καστριώτῃ καλουμένῳ, τοῦτο ἀποδοτέον τῇ ἀγνοίᾳ τῶν πηγῶν, ἐξ ὧν

ἠρύσθη ὁ Φλάβιος Κομνηνός· διότι ἐκ τῆς ἱστορίας γνωστόν ἐστιν ὅτι ἡ Καστορία μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 1383 ἔτι κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἔκτοτε ἀδιαλείπτως διαμένει εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν καὶ ὅτι μόνον πρὸ τοῦ 1379, ὅτε ἀπέθανε Γεώργιος ὁ α'. ἡγεμὼν ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Balseh ἡ Καστορία ὑπεῖκεν ἐπί τινα ἔτι χρόνον τοῖς Ἀλβανοῖς, ὧνό τελευταῖος διοικητὴς αὐτῆς ἐκαλεῖτο ἴσως Κωνσταντῖνος Καστριώτης καὶ ἕνεκα τῆς δόξης, ἣν μετὰ μίαν πεντηκονταετηρίδα ὁ ἀπέγγονος αὐτοῦ Γεώργιος Καστριώτης ὁ Σκενδέρμπεης περιεποιήσατο τῇ ὁμωνύμῳ οἰκογενείᾳ, προήχθη ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων εἰς ἡγεμονικὴν τάξιν. Τοιαῦτα μέν εἰσιν καὶ τὰ ἐκ τούτων προκύπτοντα πορίσματα οὐ μόνον συνάδοντα καθ' ὁλοκληρίαν τοῖς προηγουμένοις συμπεράσμασι τῶν πηγῶν, παραδόσεων καὶ βοηθημάτων, ἀλλὰ καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπιτείνοντα τὴν ἀξιοπιστίαν αὐτῶν περὶ τῆς Ἀλβανικῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τῶν Καστριωτῶν καὶ τοῦ Σκενδέρμπεη.

Ἐὰν δὲ νῦν ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν τούτων λόγων στρέψωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν καὶ εἰς τὴν ζήτησιν ἐσωτερικῶν λόγων, ἀναντίῤῥητόν ἐστιν ὅτι καὶ τοιούτους δύναται νὰ εὕρῃ ὁ τὴν ἀλήθειαν καὶ μόνην ἐπιδιώκων νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ μὴ προκατειλημμένος εἴτε ὑπὸ τῆς ἀδιαφορίας εἴτε ὑφ' οἱασδήποτε ἄλλης τινὸς αἰτίας, νὰ συγκαλύψῃ αὐτὴν σπεύδων. Τοῦτο γὰρ ἀντεπιστημονικόν ἐστιν.

Ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ τοῦ Σκενδέρμπεη πρὸν τοὺς Πάπας καὶπρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίως τῆς Σικελίας καὶ Νεαπόλεως καὶ τούτων πάλιν πρὸς

αὐτὸν ὑπάρχουσι δύο ἐπιστολαὶ χρησιμώταται εἰς τὴν λύσιν τοῦ ἡμετέρου ἐθνολογικοῦ ζητήματος, τῶν ὁποίων ἡ μὲν πρώτη ἐστὶν Ἰωάννου Ἀντωνίου Πρίγκιπος τοῦ Τάραντος πρὸς τὸν Σκενδέρμπεην, ἡ δὲ δευτέρα περιλαμβάνει τὴν ἀπόκρισιν τούτου πρὸς ἐκεῖνον. Μηδόλως ἀποκρύπτων ὅτι τὴν γνησιότητα τῶν ἐπιστολῶν τούτων διημφισβήτησεν εἷς τῶν βιογράφων τοῦ ἥρωος, ὁ προμνημονευθεὶς Βιέμμης, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω συγχρόνως ὅτι ἀλλοι ἀντέκρουσαν τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καὶ ἰδίᾳ ὁ Ῥοδοτὰς, ὅστις λέγει «Poichè egli (Biemmi) non adduce convincente motivo valevole a trarne l' intelleto al suo sentimento e a derogare all' autorità dello scrittore citato crediamo di dover ammettere per sincere l' una e l' altra».

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γνησιότητος ἀμφοτέρων τῶν ἐπιστολῶν ἐρειδόμενος, ἣν καὶ Φαρλάτιος ἀποδεξάμενος, συμπεριέλαβεν αὐτὰς ἐν τῳ πολυτίμῳ συγγράμματι αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρωτοτύπου ἁρυσάμενος, ἐπεθύμουν ὁλοκλήρους νὰ δημοσιεύσω αὐτὰς μεταφράσας ἐκ τῆς ἐν ᾗ πρωτοτύπως συνενάχθησαν Λατινικῆς γλώσσης ὅπως οἵτε ἀναγνῶσται καὶ ἁρμόδιοι κριταὶ ἀσφαλέστερον δυνηθῶσι νὰ κρίνωσι περὶ τῆς ἐν τῇ συγχρόνῳ ἐποχῇ ἐπικρατούσης πεποιθήσεως περὶ τῆς Ἀλβανικῆς τοῦ ἥρωος ἐθνικότητος, ἥτις, καὶ εἰ μηδὲν ἄλλο μαρτύριον ὑπῆρχε πρὸς ἐπιβεβαίωσιν αὐτῆς, ἤρκει μόνη ὁριστικὴν καὶ ἀναμφισβήτητον νὰ ἐπενέγκῃ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος ὁσαδήποτε καὶ οἱαδήποτε χειρόγραφα ἂν ἤθελον ἀνακαλυφθῇ ἀντιμαρτυροῦντα καὶ καταμαρτυροῦντα. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ στενὰ τῆς πραγματίνης ὅρια δὲν ἐπετρέπουσι τοσαύ-

τὴν ἔκτασιν, ἀναγκάζομαι νὰ ἀποσπάσω ἐξ αὐτῶν μόνον περικοπάς τινας ἀναφερομένας ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἐθνολογικὸν ζήτημα, προτάσσων δύο λέξεις περὶ τῆς ἀφορμῆς καὶ ὑποθέσεως αὐτῶν.

Ὁ Σκενδέρμπεης ἀνεξίτηλον διατηρῶν ἐν τῇ μνήμῃ τὴν εὐεργεσίαν Ἀλφόνσου τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως ἐπὶ τῇ βοηθείᾳ, ἣν ἐλαβε παρ' αὐτοῦ πολεμῶν κατὰ τῶν τούρκων, προθύμως ἔσπευσε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλφόνσου νὰ βοηθήσῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φερδινάνδον καὶ ὑποστηρίξῃ ἐν τῷ πατρικῷ θρόνῳ κατὰ τῶν πολεμίων καὶ μὴ θελησάντων νὰ ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν ὡς βασιλέα, ἐν οἷς συγκατελέγετο καὶ ὁ Ἀντώνιος πρίγκιψ τοῦ Τάραντος, ὅστις παραπονούμενος καὶ μεμφόμενος τὸν Σκενδέρμπεην ἔγραψε τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν, ἧς ἀρχόμενος προσφωνεῖ αὐτὸν ἀποτόμως καὶ περιφρονητικῶς ὧδε «Joannes Antonius Princeps Tarantinus Georgio Albano salutem» Ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι ἐν ᾧ οἱ μὲν λοιποὶ τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνες γράφοντες πρὸς αὐτὸν προσφωνοῦσιν ὡς πρίγκιπα τῶν Ἠπειρωτῶν καὶ τῶν Ἀλβανῶν «Epirensium Principi καὶ Albanorum principi» προσθέτοντες ἀντὶ τοῦ ἁπλοῦ, «Salutem τὸ Salutem plurimam dicit» καὶ αὐτὸς δὲ πάντοτε γράφει «Scanderbegus Epirensium Princeps» καὶ Georgius, Albaniae Dominus» οἱ δὲ Πάπαι γράφοντες αὐτῷ προσφωνοῦσι «Georgio Castrioto Scanderbeg Albaniae Domino», μόνος ὁ τοῦ Τάραντος πρίγκιψ παρωργισμένος κατ' αὐτοῦ προσφωνεῖ αὐτὸν διὰ τοῦ ἐθνικοῦ μόνον ὀνόματος ἀποκαλῶν αὐτὸν Γεώργιον Ἀλβανὸν καὶ οὐδὲν πλέον δηλ. οὔτε Καστριώτην οὔτε Σκενδέρμπεην ὡς οἱ λοιποί.

Ἐντεῦθεν προδηλότατον γίνεται πρῶτον μὲν ὅτι ὁ ἥρως τῆς Ἀλβανίος ἦν γνωστὸς παρὰ τοῖς συγχρόνοις Ἰταλος ἡγεμόσιν, οἵτινες ἐν στενωτάταις σχέσῖεσι διετέλουν πρὸς αὐτὸν, ὡς καθαρώτατος Ἀλβανὸς ὁμόφυλος τῶν ὑπὲρ ὧν καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἐθυσίασε, δεύτερον δὲ ὅτι καὶ ἐλαχίστη ὑπόνοια περὶ τῆς Ἀλβανικῆς ἐθνικότητος αὐτοῦ ἄν ὑπῆρχε, ταύτην πρὸ παντὸς ἄλλου μεταγενεστέρου ἔπρεπε να γινώσκωσιν οἱ σόγχρονοι, μεθ' ὧν ἐν σχέσεσι διετέλει, καὶ νὰ μὴ ἀποκρύψωσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ τρίτον ὅτι ἐὰν πάντες οἱ ἄλλοι ἀπέκρυπτον αὐτὴν, ὁ Ταραντῖνος ὁμως ἡγεμὼν Ἰωάννης Ἀντώνιος δυσμενέστατα διακείμενος πρὸς αὐτὸν καὶ ὡς εὐγενὴς Ἰταλὸς ὑπερφρονῶν ἐξ ἅπαντος ἤθελε περιφρονητικῶς προσφωνήσει αὐτὸν οὐχὶ «Albano ἀλλὰ «Serviano» κατὰ τὸν Μουσακὴν καὶ Σπανδουγῖνον, ὧν ἡ χρονογραφία κατὰ μίαν σχεδὸν ἑκατονταετηρίδα μεταγενεστέρα ἐστὶν, τῆς ὁποίας ἡ ἀξιοπιστία καὶ τὸ κῦρος κατὰ φυσικὸν λόγον δὲν δύναταί ποτε νὰ παραβληθῇ καὶ ἰσοφαρίσῃ πρὸς τὴν σύγχρονον καὶ ἐπισημοτάτην ταύτην διαβεβαίωσιν τοῦ Ἰταλοῦ ἡγεμόνος, ὅστις προϊὼν ἐν τῇ ἐπιστολῇ καὶ κομπάζων καὶ ἀπειλῶν τὸν ἥρωα λέγει ὅτι ἄλλους εὑρήσεις ἐνταῦθα ἄνδρας, ὧν, καίπερ ἀνεχομένων τὴν φοβερὰν παρουσίαν σου, οὐδεὶς ὅμως θέλει ἀποφύγῃ τὸ πρόσωπόν σου, ἀλλὰ μάλιστα εἰς μάχην προσκαλέσουσί σε οἱ ἡμέτεροι στρατιῶται, οὐδὲ θὰ φοβηθῇ τὸ Ἰταλικὸν αἷμα τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀλβανοῦ «mec Faciem Albanam timebit Italicus sanguis». Καὶ ταῦτα μὲν ἀτομικῶς καὶ κατὰ πρόσωπον ἀποτείνονται πρὸς τὸν ἥρωα ὡς

Ἀλβανὸν περιφρονητικῶς· ἀκολούθως δὲ καθ' ὅλου τοῦ Ἀλβανικοῦ ἔθνους ἐπιπίπτουσι τὰ βέλη τοῦ Ταραντίνου πρίγκιπος μετὰ πικρίας ἐπιφέροντος ὅτι ἔγνωμεν ἤδη τὸ ὑμέτερον γένος καὶ ὡς πρόβατα θεωροῦμεν τούς Ἀλβανοὺς «Novimus genus vestrum, quasi pecora aestimamus Albanos.»

Ἐκ τοῦ πικροῦ καὶ δηκτικοῦ τούτου ὕφους τοῦ εὐγενοῦς Ἰταλοῦ παροξυνθεὶς, ὡς εἰκὸς, ὁ Σκενδέρμπεης, ἀποκρινόμενος πρῶτον μὲν ἐξηγεῖ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν μετέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ φίλου του Φερδινάνδου, εἶτα δὲ χαρακτηρίζει τὸν Ταραντῖνον ἡγεμόνα οἷος πράγματι ἦν καὶ τελευταῖον ἀναγκαζόμενος νὰ ἀποτρίψῃ τὰς ἀτομικὰς καὶ ἐθνικὰς ὕβρεις, μόνος μονώτατος ἔρχεται νὰ ἀποκαλύψῃ ἡμῖν τὸ περὶ τῆς ἐθνικότητος καὶ καταγωγῆς αὐτοῦ μυστήριον καὶ ἐπισήμως σαφέστατα νὰ ὁμολογήσῃ τί πραγματικῶς ἦν αὐτός. Ὅθεν λέγει ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Ταραντῖνον πρίγκιπα, καταφρονεῖς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους καὶ ὡς πρόβατα θεωρεῖς τοὺς Ἀλβανοὺς, ὑβριστικῶς ὁμιλεῖς περὶ ἡμῶν καὶ ἀποφαίνεσαι ὅτι οὐδόλως γινώσκεις τὴν ἀρχὴν καὶ καταγωγὴν τοῦ ἡμετέρου γένους. Προπάτορες ἡμῶν ὑπῆρξαν οἱ Ἠπειρῶται, ἐξ ὧν ὁ Πύρρος ἐκεῖνος προῆλθε τοῦ ὁποίου τὴν ὁρμὴν μόλις οἱ Ῥωμαῖοι ἠδυνήθησαν νὰ ἀποκρούσωσι καὶ ὅστις τὸν Τάραντα καὶ πολλὰς ἄλλας τῆς Ἰταλίας πόλεις κατέκτησε «Despicis deinde genten nostram, et quasi pecora ducis Albanos; more tuo contumeliose loqueris, nec nostri generis originem nosse videris. Majores nostri Epirotae fuerunt, exquibus ille Pyrrhus

prodiit, cujus vix fere impetum Romani potuerunt, et qui Tarantum et alia multa loca armis occupavit» Ὅσον πικροὶ καὶ ἄδικοί εἰσιν ἐξ ἑνὸς οἱ προπηλακισμοὶ τοῦ εὐγενοῦς Ἰταλοῦ, ἐξαναγκασθέντος νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἐθνικότητα τοῦ Γεωργίου Καστριώτου, τοσοῦτον χρήσιμοι καὶ συντελεστικοὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπέβησαν εἰς τὴν ὁλοσχερῆ τοῦ ζητήματος λύσιν ἐξερεθίσαντες καὶ παροξύναντες τὸν Σκενδέρμπεην νὰ ἐκδηλώσῃ τρανότατα τὴν ἐθνικότητα αὐτοῦ, δι' ἔλλειψιν ἐνδόξου παρελθόντος τῶν ὁμοφύλων παρακολουθήσαντος τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν, καθ' ἣν ἡ Ἀλβανία καὶ λοιπὴ Ἑλληνικὴ Ἰλλυρία ἐκαλεῖτο πρότερον Ἤπειρος (νέα) καὶ σεμνυνομένου ἐπὶ προγονικῇ εὐκλείᾳ τῶν κατοίκων τῆς γειτονικῆς ἀρχαίας Ἠπείρου, ἐξ ἧς ὁ μνημονευόμενος Πύρρος κατήγετο.

Οὐ μὴν ἀλλὰ ἔτι μᾶλλον θέλων νὰ ἐξάρῃ τὴν δόξαν τοῦ Ἀλβανικοῦ ἔθνους ἀναμιμνήσκεται καὶ τὴν γεωγραφικὴν τῆς χώρας παράδοσιν, καθ' ἣν ὡς ἀλλαχοῦ εἴρηται, καὶ ἡ Ἰλλυρία ἀποτελέσασα μέρος τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους Μακεδονία ἐκαλεῖτο, ἐν ᾗ καὶ ἡ τοῦ Βαρλετίου Ἡμαθία περιείχετο, καὶ κατὰ ταύτην τοὺς Μακεδόνας θεωρῶν ὡς προγόνους, ἔτι εὐγενεστέρους ἐπιδείκνυται τοὺς ὁμοφύλους Ἀλβανοὺς λέγων «Si dixeris Macedoniae partem esse Albaniam longe nobiliores concedis avos, qui sub Alexandro usque in Indiam penetravere... Ex illis ortum habent hi homines, quos tu pecora vocas. Si sumus pecora, et non est mutata rerum natura, cur fugitis hominos ante pecora? » Ἐνώπιον τῆς ἐπισήμου καὶ πολλαπλῆς ταύτης ὁμολογίας ἀμφοτέρων τῶν ἡγεμόνων περὶ τῆς Ἀλβα-

νικῆς τοῦ ἥρωος καταγωγῆς τίς δικαιοῦται νὰ ἀμφιβάλλῃ περαιτέρω; οὐδεὶς ἀναντιῤῥήτως λογικῶς σκεπτόμενος. Ἀλλ' καὶ ἂν προβάλῃ τις ἔνστασίν τινα περὶ τῆς γνησιότητος αὐτῶν ὡς ὁ Βιέμμης ἔπραξε καὶ ἀνεσκευάσθη, καὶ ὑποθέσῃ ὅτι ἐννεάκις καὶ ἐννενήκοντα δύνανται νὰ θεωρηθῶσι γνήσια, ἅπαξ ὅμως δύναταί τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι δὲν εἶναι τοιαῦται, καὶ ἐντοιαύτῃ λέγω μοναδικῇ περιπτώσει πάλιν οὐ μικρόν τὸ κέρδος ἐστίν, τὸ ἐκ τῆς ἐπισήμου ταύτης μαρτυρίας προκύπτον, σὺν τῇ διαφορᾷ ὅτι αὕτη ἔσται προϊόν οὐχὶ τῆς συγχρόνου ἑκατονταετηρίδος, ἀλλὰ τῆς ἑπομένης καὶ οὐχὶ μεταγενεστέρας καθ' ὅσον συμπεριελήφθησαν αἱ ἐπιστολαὶ ἐν βιβλίοις τυπωθεῖσιν τῇ ιζ'. καὶ ιη'. ἑκατονταετηρίδι ὑπὸ Farlati, Gobellino, Summonte καὶ ἄλλων. Ἐὰν ὅμως τὴν ὑπόνοιαν ταύτην τῆς μοναδικῆς περιπτώσεως ἀποδεχθῇ τις ὡς ἀληθῆ, τότε ὀφείλει νὰ ἐπεκτείνῃ αὐτὴν καὶ ἐπὶ πασῶν τῶν λοιπῶν ἐπιστολῶν καὶ διπλωματικῶν ἐγγράφων τοῦ Ἀλβανοῦ ἡγεμόνος, ὧν τινα μὲν ἐξετυπώθησαν, τινὰ δὲ καὶ ἀτύπωτα μένουσιν ἐν ταῖς διαφόροις βιβλιοθήκαις τῆς Ἰταλίας κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Φαλλμεράϋερ καὶ Ami Boné, ὅπερ ἀτοπώτατον πάντων ἂν εἴη. Πάντων δὲ τούτων συγγραφεὺς ὑπῆρξεν ὁ προμνημονευθεὶς Παῦλος Ἄγγελος ἐκ Δριβάστου τῆς Ἀλβανίας ἀρχιεπίσκοπος Δυῤῥαχίου καὶ μυστικοσύμβουλος καὶ γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀλβανίας Σκενδέρμπεη.

Τοιαῦτά εἰσι καὶ τὰ ἡγεμονικὰ μαρτύρια περὶ τῆς Ἀλβανικῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη προστι-

θέμενα ὡς ἐπίμετρον καὶ τελικόν συμπέρασμα πάντων τῶν μέχρι τοῦδε ἀναγεγραμμένων ἤδη συμπερασμάτων τοῦ ὅλου ζητήματος. Ἐὰν δὲ νῦν εἰς πάντα ταῦτα ἀποβλέψωμεν ἐξ ἑνός καὶ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ἐξ ἑτέρου τὴν παντελῆ ἀδιαφορίαν, ἀσύγγνωστον ὀλιγωρίαν καὶ παράδοξον ἀφοσίωσιν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ καὶ ἐθνικοῦ ἱστορικοῦ Κ. Κ. Παπαῤῥηγοπούλου εἰς τὴν παράτολμον ἀπόφανσιν τοῦ μὴ εἰδικοῦ καὶ ἁρμοδίου κριτοῦ ἐπὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ τούτου ζητήματος Χόπφ, ἄκοντες περιερχόμεθα εἰς τὸ λυπηρότατον συμπέρασμα ὅτι ὁ σοφὸς ἱστορικός μήτε τὰς ἀρχαίας καὶ συγχρόνους πηγὰς ἐρευνήσας, μήτε τὴν ζῶσαν ἐγχώριον παράδοσιν ἐξετάσας, μήτε τῆς ἀρνητικῆς Σλαυϊκῆς παραδόσεως γνῶσιν νὰ λάβῃ θελήσας, μήτε εἰς τὰ εἰδικὰ καὶ γενικὰ βοηθήματα τὴν προσήκουσαν σημασίαν ἀποδοὺς, μήτε εἰς τὰ ἡγεμονικά ταῦτα μαρτύρια τὴν προσοχὴν ἐπιστήσας ἀλλὰ πάντα δι' ἑνός γενναίου ῥαπίσματος καὶ λακτίσματος, δι' ἑνός Ἡρακλείου ἅλματος ὑπερπηδήσας καὶ τὰ πάντα ὡς μυθεύματα καὶ μυθάρια κατὰ τὴν ἀπόφανσιν τοῦ Χόπφ ἀνακηρύξας ἀναντιῤῥήτως ἀντεπιστημονικῶς ἔλυσε τὸ ζήτημα, τῆς ἐπιστήμης ἔρευναν τῶν πάντων καὶ τῶν ἐλαχίστων ἀπαιτούσης πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀληθείας καὶ κατ' ἀκολουθίαν τούτου καὶ ἀντεθνικῶς. So schreibt man eine Geschichte und zwar eine National-Geschichte!

AUDIATUR ET ALTERA PARS.

Εἰ καὶ μετὰ τὴν ἐκτενῆ ταύτην καὶ μακρὰν κατ' ἀνάγκην ἀποβᾶσαν ἔρευναν πάντων τῶν εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος ἀφορώντων θεωρῶ ἀποπερατωμένην ἤδη τὴν συζήτησιν καὶ τὸ ζήτημα ἐντελῶς λελυμένον καὶ ἐξηντλημένον καθ' ἃ ἐν τῇ διαθέσει μου εἶχον μέσα καὶ βοηθήματα, καὶ μάλιστα ἀνεπίδεκτον πάσης ἄλλης διεξόδου καὶ λύσεως, ὡς ἀλλαχοῦ προεῖπον, οὐχ ἧττον ὅμως ἑπόμενος τῇ αὐστηρᾷ καὶ ἀδυσωπήτῳ τῆς ἐπιστήμης ἀξιώσει, τὰ πάντα ζητούσης νὰ ἐρευνηθῶσι καὶ νὰ ἐξετασθῶσιν ὑπὸ τὴν βάσανον τῆς κριτικῆς, ἐν συντόμῳ ἐπιχειρῶ νὰ διεξέλθω καί τὰ ἀντιστρατευόμενα εἰς τὴν οὕτως ἀποπερατωθεῖσαν ἤδη λύσιν τοῦ ζητήματος, καὶ ἐπειδὴ τούτων βάσις καὶ ὁρμητήριόν ἐστιν τὸ ἀρτίως ὑπὸ τοῦ Hopf ἀνακαλυφθὲν χρονικὸν χειρόγραφον τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ καὶ Θεοδώρου Σπανδουγίνου, ἀνάγκη νὰ λεχθῶσι τὰ δέοντα πρῶτον μὲν περὶ τῆς ποιότητος τοῦ πατρὸς τῆς χρονογραφίας Ἰωάννου Μουσακῆ, ὃν τοσοῦτον ἐξύμνησεν ὁ σοφός καθηγητής ὡς ἀκριβέστατον ἱστορικόν, εἶτα δὲ περὶ τῆς ποιότητος τῆς ἱστορίας αὐτοῦ καὶ ἀκολούθως περὶ τοῦ Σπανδουγίνου.

Ὁ Ἰωάννης Μουσακῆς μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀλβανίας ὑπὸ τῶν Τούρκων τριάκοντα καὶ πέντε ἐτῶν περίπου ὧν ἔφυγεν εἰς τὴν Νεάπολιν τῆς Ἰταλίας τῷ 1496, ἔνθα μετὰ παρέλευσιν 34 ἐτῶν, διαδοθείσης φήμης ὅτι ἔμελλε νὰ γίνῃ σταυροφορία κατὰ τῶν Τούρκων ἀνεπτερώθησαν αἱ ἐλπίδες τῶν ἐν Νεαπόλει Ἀλβανῶν περὶ ἐπανόδου εἰς τὴν πατρίδα, κατότε ἐπιθυμῶν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ ἡγεμονικὰ δικαιώματα τῆς οἰκογενείας εἰς τοὺς υἱοὺς καὶ ἀπογόνους αὐτοῦ ἔγραψε τὴν λεγομένην ἱστορίαν τῷ 1510 ἥτις

κατὰ τήν γνώμην τοῦ Χὰν πάντοτε ἐκ ταύτης τῆς ἀπόψεως πρέπει νὰ κρίνηται «Die Arbeit muss daher auch stets von diesem Standpuckte beurtheilt werden». Ὅτι μὲν αὐτὸς ἠγνόει τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν μόνος ὁμολογεῖ κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Χὰν «Er sagt von sich, dass er bei seiner Ankunft in Italien dieser Sprache nicht mächtig war» οὐδόλως δὲ ἐξάγεται ἔκ τῶν ἐν ἀρχῇ λατινιστὶ προταχθέντων παραμυθητικῶν γνωμικῶν ὁτι ἐγίνωσκε τοὐλάχιστον τὴν Λατινικήν γλῶσσαν, ἐν ᾗ γεγραμμένα εἰσίν ἐκεῖνα. Οὕτω τοίνυν ἑβδομηκοντούτης τὴν ἡλικίαν, ἄπειρος τῆς Λατινικῆς, ἄπειρος τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης καὶ ἑπομένως ἀμαθής καὶ ἀγράμματος Ἀλβανὸς πρό 35 ἐτῶν φυγών ἐκ τῆς πατρίδος του Ἀλβανίας ὑπηγόρευσεν ἐν Νεαπόλει νὰ μεταφρασθῶσιν εἰς τὴν Ἰταλικήν γλῶσσαν οὐχὶ πλέον ἱστορία καὶ χρονογραφία, ἀλλὰ γεροντικὰ ἀπομνημονεύοντα! Πόσην δὲ μεγάλην ἀξίαν καὶ ἀκρίβειαν δύναται νὰ ἔχωσι τὰ τοιαῦτα, ἕκαστος εὐκόλως δύναται νὰ κατανοήσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ· ὡς τοιαῦτα δὲ καὶ ἐπεγράφησαν «Breve Memoria degli discedenti della casa Masachi di Don Giovanni Mousachi, despoto d' Epiro, ai suoi fiqlioli Don Theodoro, Don Adriano e Don Constantino, dequel poco che lui si ricorda, et son nell' anno 1510. Cuncta sub sole vana.» Καὶ ὅμως ὁ σοφὸς ἱστορικός τὸν γέροντα ἀπομνημονευματογράφον ἐξαίρων ὡς ἱστορικόν γράψαντα τὴν ἱστορίαν τοῦ οἴκου τῶν Μουσακιδῶν ἵνα διὰ τῆς γνώμης καὶ καινατομίας αὐτοῦ μεταβάλῃ τὸν Ἀλβανὸν Σκενδέρμπεην εἰς Σλαῦον μετὰ παραδόξου θαυμασμοῦ ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ «Ὁ Ἰωάννης Μουσα-

κῆς λοιπόν ἦτο ἄνθρωπος κάλλιστα δυνάμενος νὰ γνωρίζῃ τὰ πράγματα, ἡ δὲ μαρτυρία αὐτοῦ δὲν εἶνε δυνατὸν εἰμὴ νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλεστάτη καὶ ὁμολογουμένως ἀσφαλεστέρα τοῦ Βαρλετίου.» Ἀλλὰ τὶς ἄλλος λογικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς σκεπτόμενος, καὶ ἐξ ἑνὸς μὲν λαμβάνων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν ἀμαθῆ καὶ ἀγράμματον ἡγεμόνα Ἰωάννην Μουσακὴν ἑβδομηκοντούτη γράψαντα ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν ὑπαγορεύσαντα πρὸς μετάφρασιν γεροντικὰ ἀπομνημονεύματα, ἐξ ἑτέρου δὲ τὸν λόγιον ἱερέα τῆς Σκόδρας τήν τε Λατινικὴν καὶ Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καλῶς γινώσκοντα καὶ ἱστορίαν συστηματικὴν γράψαντα, ἠδύνατο νὰ ἐκφέρῃ τοιαύτην βλάσφημον κρίσιν ἐξαίρων μὲν τὸν ἀμαθῆ ἡγεμόνα, καταδικάζων δὲ τὸν λόγιον ἱερέα καὶ συγγραφέα; οὐ μὴν ἀλλὰ ἐπιπροσθέτει ὁ σοφὸς καθηγητὴς ὅτι ὁ I. Μουσακὴς ὑπῆρξεν συναγωνιστὴς τοῦ ἥρωος. Ἀλλὰ μήπως ὁ Παῦλος Ἄγγελος δὲν ὑπῆρξε μυστικοσύμβουλος, ὑπουργὸς, γραμματεὺς καὶ ἀναπόσπαστος σύντροφος τοῦ ἥρωος τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ συγγράψας, καὶ ὡς τοιοῦτος ἦν δυνατὸν ποτε νὰ ἀγνοῇ τί ἦν ὁ Σκερδέμπεης καὶ νὰ θεωρῇ αὐτὸν ὁμόφυλον Ἀλβανὸν εἰ μὴ πράγματι τοιοῦτος ἦν, ἀλλὰ μόνος ἐκ πάντων τῶν συγχρόνων νὰ γινώσκῃ τὸ μυστήριον τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος ὁ Ἰωάννης Μουσακὴς ὁ ἀμαθὴς ἡγεμὼν τῆς ὁμωνύμου χώρας; Ἀληθῶς ἀκατάληπτον τὸ μυστήριον τοῦτο φαίνεταί μοι καὶ παραδοξοτάτη ἡ περὶ αὐτοῦ κρίσις τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ. Καὶ εἰ μὲν ἡ « Ἐφημερίς » συγκαταβατικῶς καὶ κατὰ χάριν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ καὶ φίλου ἀπεκάλεσεν «ἄ-

σημον ἱστορικὸν τὸν Ι. Μουσακὴν, ἀνάγκη νῦν νὰ διαγράψῃ αὐτὸν ἐκ τῆς χορείας τῶν ἱστορικῶν καὶ νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς γέροντα ἀπομνημονευματογράφον, οἷος πραγματικῶς ἦν, οὐδὲν ἄλλο οὔτε γράψας οὔτε ὑπαγορεύσας πρὸς γραφὴν. Ταῦτα μὲν περὶ τῆς ποιότητος τοῦ καταχρηστικῶς ἐπικληθέντος ἱστορικοῦ Ἰωάννου Μουσακή.

Μετὰ παρέλευσιν δὲ πεντήκοντα περίπου ἐτῶν καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Μουσακὴς τὸν πατέρα ἀπομιμούμενος καὶ συγγραφικὴν ζηλῶν δόξαν προσέθηκε τοῖς πατρικοῖς ἀπομνημονεύμασιν ἄλλα τοιαῦτα περιέχοντα γενεαλογικὰς εἰδήσεις, ἃς ἔπεμψεν αὐτῷ ὁ ἐν Βενετίᾳ ζῶν καὶ διαβεβοημένος ἐπὶ νοθείᾳ χειρογράφων Ἰωάννης Ἀνδρέας Ἄγγελος Φλάβιος Κομνηνὸς, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ μὲν Χὰν παρὰ Δουκαγγίου ἀρυόμενος λέγει « Ioannes Andreas Angelus Flauius Comnenus als Urkundenfälscher bekannt, aus dem Hause der Angeli von Drivasti» ὁ δὲ Χόπφ « Fameux auteur de genealogies fausses, ἐπέγραψε δὲ ὡς ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς τὰ ἀπομνημονεύματά του « Breve memoria di li discendenti di nostra casa Musachia». ἐξ ὧν πρόδηλον ἤδη γίνεται πόσην πίστιν πρέπει νὰ ἔχῃ τις πρὸς τοὺς γράψαντας οἰκογενειακὰ ἀπομνημονεύματα ἀμαθεῖς ἀνθρώπους, τὰ ὁποῖα μόνον ὡς ὕλη ἀκατέργαστος δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν τοῖς δυναμένοις νὰ ἐπωφεληθῶσιν καλῶς ἐξ αὐτῶν πρὸς ἀναπλήρωσιν ἱστορικῶν ἐλλείψεων καὶ οὐχὶ νὰ ὑποβάλλωνται ὡς ἐπίσημος αὐθεντία (autorité) πρὸς λύσιν σπουδαίων ζητημάτων, ὡς τὸ ἡμέτερον, καὶ μάλιστα ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ἔχομεν πολλῷ

σπουδαιοτέρας συγχρόνους πηγὰς καὶ ζώσας ἔτι παραδόσεις, ἀπέναντι τῆς αὐθεντίας τῶν ὁποίων, πᾶν τοὐναντίον μαρτυρουσῶν καὶ διαβεβαιουσῶν, δὲν δυνέμεθα ἐπιστημονικῶς νὰ προτιμήσωμεν τὴν μαρτυρίαν καὶ ἀξιοπιστίαν γεροντικῶν ἀπομνημονευμάτων. Μόνον ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν οὐδεμίαν ἀλλαχόθεν πληροφορίαν καὶ μαρτυρίαν εἴχομεν, ἄκοντες ἠδυνάμεθα κλείσαντες τοὺς ὀφθαλμοὺς νὰ ἀποδεχθῶμεν τὴν διαβεβαίωσιν τῶν ἀπομνημονευμάτων ὡς ἀληθῆ καὶ ἱστορικήν.

Εἰ καὶ ἐκ τῶν περὶ τῆς ποιότητος τῶν γραψάντων τὰ προειρημένα ἀπομνημονεύματα πατρός τε καὶ υἱοῦ λεχθέντων ἱκανῶς ὑποδηλοῦται καὶ ἡ ποιότης τῶν οὕτως ἀπομνημονευθέντων καὶ προβαλλομένων ἡμῖν ὡς ἱστορικὴ αὐθεντία περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη, καὶ πάντῃ περιττὸν ἀποβαίνει νὰ γίνῃ λόγος ἰδιαίτερος καὶ σπουδαῖος περὶ αὐτῶν, οὐχ ἧττον ὅμως καὶ ταῦτα διὰ βραχέων ἐξεταστέα μοι φαίνονται ἵνα μὴ παρεξηγηθῇ ἡ παντελὴς ἀποσιώπησις αὐτῶν. Ἀλλὰ πρὸ τούτου θὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ, νομίζω, ὁ σοφὸς καθηγητὴς νὰ προτάξω μίαν παρατήρησιν, ἐνταῦθα ἀνήκουσαν, καὶ ἐξελέγξω μίαν τολμηρὰν ἀπόφανσιν ὑπὲρ τοῦ Χόπχ, ὃν πέραν τοῦ δέοντος ἐξαίρει πολλαχοῦ, περιεχομένην ἐν τῇ ἐπικρίσει τοῦ κ. Μηλιαράκη, ἔνθα πρὸς τοῖς ἄλλοις πολλοῖς περὶ αὐτοῦ λέγει. «Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ τὴν τεχνικὴν ἐκτίμησιν τῶν χειρογράφων, τίς ἐξ ἡμῶν δύναται ν' ἀντιμετρηθῇ πρὸς ἄνδρα ἀνευρόντα καὶ διεξελθόντα ἑκατοντάδας χειρογράφων μαρτυριῶν περὶ

ISMANOGLIO MEGARO

τοῦ ἀγνωστοτάτου τῆς πατρίου ἡμῶν ἱστορίας μέρους ; » Λίαν παράδοξον φαίνεταί μοι πῶς τοσοῦτον ταχέως ἐξερρύη τῆς εὐρείας μνήμης τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ ὅτι, ἐν ᾧ πρό τινων ἐτῶν οἱ παρ' ἡμῖν ἀρχαιολογοῦντες καλῶς διέγνωσαν καὶ ἐξήλεγξαν τὴν κιβδηλείαν καὶ νοθείαν τῶν Σιμωνιδίων χειρογράφων οἱ ἐν Βερολίνῳ σοφώτεροι καὶ διαπρεπέστεροι τῶν λογίων ἐξηπατήθησαν ἐν τῇ διαγνώσει καὶ ἐξελέγξει αὐτῶν, περὶ ὧν καὶ αὐτὸς ὁ Χόπφ ἀλλαχόθεν ἀφορμὴν λαμβάνων ἐπιφέρει. « Ἀρά γε καὶ ἐνταῦθα ὁλοσχερὴς κιβδηλεία ἀντὶ γνησίων πηγῶν, δι' ὧν ἀφαιρεῖται πᾶσα τῶν Βυζαντινῶν ἀντιλογία, αὐτὸ εἶναι λίαν παράδοξον ! Εἴ τις Σιμωνίδης ἐδημοσίευσε τὴν αὐτοῦ Συμαΐδα, δηλαδὴ ἱστορίαν τῆς ἐν Σύμῃ φιλοσοφικῆς σχολῆς, ἥτις οὐδέποτε ὑπῆρξεν, ἔν τινι μικρᾷ νήσῳ πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξώρυξεν ὕμνους τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τελευταῖον διὰ τοῦ αὐτοῦ Οὐρανίου ἠπάτησε καί τινας τῶν ἡμετέρων Αἰγυπτιολόγων, ἀδύνατον νὰ ἐννοήσω πῶς τοιοῦτος καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Παρισίοις ἀπὸ πολλοῦ ἐξεληλεγμένος πλαστογράφος ἔτυχεν εἰσέτι πίστεως ἐν Γερμανίᾳ. Ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο συνέβη. » Μήπως ὁ σοφὸς ἱστορικὸς πιστεύει ὅτι ὁ νεαρὸς καὶ πρωτόπειρος Χόπφ ὑπῆρξεν εἰς τὴν διάγνωσιν, ἐξέλεγξιν καὶ ἐκτίμησιν τῆς γνησιότητος καὶ ἀξίας τῶν χειρογράφων ἐμπειρότερος καὶ δεινότερος τῶν ἐν Βερολίνῳ ἡρώων τῆς φιλολογίας Lepsius, Boeckh καὶ λοιπῶν ; Καὶ ὅμως ἐξηπατήθησαν καὶ οὗτοι οὐχὶ βεβαίως ὑπὸ τοῦ Σιμωνίδου ὡς οὐκ ὀρθῶς διατείνεται ὁ Χόπφ, ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν

τῶν χειρογράφων, τὰ ὁποῖα ἀντὶ τοῦ Σιμωνίδου καὶ ἁπλοῦς τις χωρικὸς ἠδύνατο νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὴν ἐξέλεγξιν αὐτῶν. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει τὸ πεπερασμένον τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δι' ἣν οὔκ ἐστιν ἀναμάρτητος ὁ ἄνθρωπος καὶ ἑπομένως οὐδὲ ὁ τοσοῦτον ἐξυμνούμενος Χόπφ.

Ἀλλὰ μὴ ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰ χειρόγραφα ἵνα κρίνω περὶ τῆς καταστάσεως αὐτῶν καὶ παραδεχόμενος ὅτι ὁ Χόπφ πράγματι δὲν ἐξηπατήθη εἰς τὴν διάγνωσιν καὶ ὀρθὴν ἐκτίμησιν αὐτῶν, περιορίζομαι εἰς τὴν ἔρευναν μερῶν τινων τοῦ περιεχομένου πρὸς ἐξέλεγξιν τῆς ποιότητος καὶ ἀξιοπιστίας αὐτῶν. Ὅτι μὲν ἐν τῇ συντάξει τοῦ πρώτου χειρογράφου, ὅπερ καὶ ὁ Χὰν θεωρεῖ ὡς τὸν μαργαρίτην τῆς ὅλης συλλογῆς περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων καὶ ὁ Χόπφ ὑπολαμβάνει ὡς σπουδαῖον καὶ μέλλον νὰ ἀποτελῇ τὴν βάσιν εἰς τὴν ἔρευναν αὐτῶν, οὐδεμίαν πηγὴν εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Δεσπότης τῆς Ἠπείρου Ἰωάννης Μουσακῆς, ἐξ ἑνὸς μὲν διότι πάντα τὰ χρονικὰ εἶχον ἤδη ἀπολεσθῇ, ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ διότι ἀγράμματος ὢν δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ χρῆσιν τοιούτων καὶ ἂν ὑπῆρχον, ἀλλὰ μόνον ὡς διαθήκην τῶν υἱῶν καὶ ὡς αὐτοβιογραφίαν αὐτοῦ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χόπφ « Gewissermassen als sein Testament hinterliess.. eingefügt ist in diese Autobiographie eine ausführlichere Nachricht über seinen Vetter Skanderbeg ») συνέταξεν ἐπὶ μόνης τῆς μνήμης αὐτοῦ ἐρειδόμενος, περὶ τούτου διαρρήδην μαρτυρεῖ ἀνήρ λέξιν πρὸς λέξιν ἐπισταμένως ἀναγνοὺς ὅλον τὸ χειρόγραφον ὁ προμνη-

μονευθεὶς Χάν, τοῦ ὁποίου τὴν κρίσιν ἀσφαλεστέραν καὶ ὀρθοτέραν θεωρῶ καὶ τῆς τοῦ εὑρετοῦ αὐτῶν Χόπφ. ἔχει δ' αὕτη οὕτως «Nach den Redeformen des Despoten zu schliessen, bildet die mündliche Ueberlieferung d.h. sein eigenes Gedächtniss die einzige Quelle seiner Aufzeichnungen; auch gibt er an dass alle Chroniken des Landes verloren gegangen seien» Τὸ δὲ τούτῳ προστεθὲν δεύτερον μέρος τοῦ χειρογράφου ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου Μουσακῆ τοσοῦτον μυθῶδες, ἀντιφατικὸν καὶ ἀνάξιον λόγου ἐφάνη τῷ Χὰν, ὥστε μάταιον ἐθεώρησε καὶ ἐλάχιστον λόγον νὰ κάμῃ περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ ἀναλύσει τοῦ χειρογράφου « daher er es für gerathener hielt, diselbe in der folgenden Darstellung unberücksichtig zu lassen». Ἄλλως δε καὶ αὐτὸς ὁ Χὸπφ κατακρίνει αὐτὸ ὡς ἐντελῶς ἀνάξιον λόγου. Ἐὰν δὲ πρὸς τούτοις λάβῃ τις πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τὸ ἐλατήριον, ὑφ' οὗ ὁρμώμενος ὁ Ἰωάννης Μουσακῆς ἐπεχείρησε τὴν ἀναγραφὴν ταύτην, καὶ τὸν τελικὸν σκοπὸν, δι' ὃν συνετελέσθη αὕτη, εὐκόλως πείθεται ὅτι εἰ μὲν ἐν τοῖς λοιποῖς τοῦ περιεχομένου μέρεσιν ἔχει μικράν τινὰ ἀξίαν τὸ τμῆμα τοῦτο δι' ἔλλειψιν ἄλλων ἱστορικῶν καὶ χρονογραφικῶν εἰδήσεων πρὸς συμπλήρωσιν αὐτῶν, ἐν τῷ ἡμετέρῳ ὅμως ἐθνολογικῷ ζητήματι δύναται νὰ θεωρηθῇ λίαν ὕποπτος ἡ μαρτυρία αὐτοῦ καὶ ὡς τοιαύτη πρέπει νὰ τεθῇ ὑπὸ κάθαρσιν τὰ ade natura Serviano» Διότι ἐλατήριον μὲν, ὅπερ ἐκίνησε τὸν Δεσπότην εἰς τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης καὶ αὐτοβιογραφίας ταύτης, ὑπῆρξεν οὐχὶ συναίσθησις παιδείας καὶ συγγραφικῆς δυνάμεως ἢ ἀγάπη πρὸς παράστασιν τῆς ἀληθείας ἀλλὰ μόνον ἡ ἀφελὴς αὐτοῦ πίστις ἐπὶ τῆς διαδοθείσης φήμης ὅτι ἡ

Εὐρώπη θὰ ἐπιχειρήσῃ σταυροφορίαν κατὰ τῶν Τούρκων πρὸς ἐξέλασιν αὐτῶν ἐκ τῆς Ἀλβανίας, καὶ ἡ σταθερὰ πεποίθησις ἐπὶ τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ ἀνακτήσεως αὐτῆς. Τελικὸς δὲ σκοπὸς τῆς ἀναγραφῆς ἦν ἰδιοτέλεια καὶ ἀποκλειστικὸν τῆς οἰκογενείας συμφέρον, χάριν τοῦ ὁποίου τὴν ἀλήθειαν θυσιάζων κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χὰν «Soweit Familien - Interesse nicht in Frage kommt» προϋνόησεν, ἵναμὴ τὰ οἰκογενειακὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας ἐπισκιασθῶσιν ὑπὸ τῆς ἐνδόξου τῶν Καστριωτῶν οἰκογενείας, νὰ παραστήσῃ τὴν καταγωγὴν καὶ ἐθνικότητα ταύτης ὡς Σλαυϊκὴν καὶ διὰ τούτου καθιστῶν ὕποπτον παρὰ τοῖς ὑπερηφάνοις ὁμοφύλοις Ἀλβανοῖς αὐτὴν νὰ ἐξασφαλίσῃ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀλβανίας. Ἐκ τούτων βλέπει τις ὅτι ὁ ἑβδομηκοντούτης γέρων πρώην Δεσπότης τῆς Ἠπείρου ἐπὶ ἄμμου ᾠκοδόμει τὸ οἰκοδόμημα αὐτοῦ πρῶτον μὲν Εὐρωπαϊκὴν σταυροφορίαν ὀνειρευόμενος γεροντικῶς, δεύτερον δὲ ἀφελῶς πιστεύων ταύτην ὡς ἤδη ἐπιτελεσθεῖσαν, τρίτον δὲ ὡς ἀπελευθερωθεῖσαν καὶ ἀνακτηθεῖσαν τὴν Ἀλβανίαν γηθοσύνως ὑποτιθέμενος καὶ τέταρτον καὶ τελευταῖον στερεῶς ἐξασφαλίζων τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς ἐπὶ τῶν υἱῶν καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ἐν ἄλλαις λεξεσι ἔκαμνε τὸν λογαριασμὸν ἄνευ τοῦ ξενοδόχου κατὰ τὴν δημώδη παροιμίαν καὶ ἀντὶ πάντα ταῦτα τὰ ἀγαθὰ νὰ ὑπολογίσῃ ἐπὶ τοῦ μακροῦ γεροντικοῦ καὶ Δεσποτικοῦ κομβολογίου, ἀνέγραψεν ἐν τῷ συναξαρίῳ αὐτοῦ. Τοιοῦτος μὲν ἐστιν ὁ Ἀλβανὸς ἱστορικὸς τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ, ὅστις ἐκ τῆς βαθείας καὶ σοφῆς ἐρεύνης ὁρμώ-

μενος δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνακηρύξῃ τὴν μαρτυρίαν τοῦ τοιούτου ἀσφαλεστάτην καὶ ὁμολογουμένως ἀσφαλεστέραν τῆς τοῦ Βαρλετίου. Πόσον μεγάλα καὶ ὑψηλὰ τῆς σοφίας τὰ διδάγματα καὶ συμπεράσματα! Τοιαύτη δὲ καὶ ἡ ἱστορία αὐτοῦ, ἥτις καὶ τοιοῦτον φέρει τίτλον «Historia e genealogia della casa Musachia scritta da D. Giovanni Musachio Despoto dell' Epiro». Ἀνάγκη ἄρά γε νὰ χωρήσω παραιτέρω πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ποιότητος τοῦτε Συναξαρίου καὶ τοῦ Συναξαριστοῦ; μάλιστα ἠδύνατό τις νὰ ὑποκρούσῃ.

Τὸ δὲ παραδοξότατον πάντων ἐστὶν ὅτι ἐν ᾧ ὁ Δεσπότης ἐπὶ τῷ προειρημένῳ σκοπῷ ῥᾳδίως μεταποιεῖ τοὺς Καστριώτας καὶ τὸν Σκενδέρμπεην ὡς Σλαύους «per natura Serviano,» ὡς ἐκ θαύματος κατάγει ἑαυτὸν καὶ τὸ οἰκογενειακὸν αὐτοῦ ὄνομα Μουσακὴ ἐκ τῶν ἀρχαίων Μολοσσῶν τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου! ὅπερ διαβεβαιῶν ὁ Χόπφ ἐπιπροσθέτει ὅτι αὕτη ἡ τότε ἐπικρατοῦσα φιλοδοξία δὲν εἶναι ἀσυνήθης καὶ παρὰ ταῖς νῦν Ἑλληνικαῖς οἰκογενείαις ὡς π. χ. παρὰ τῇ πρὸ τῆς ιζ'. ἑκατονταετηρίδος ὅλως ἀγνώστῳ οἰκογενείᾳ τῶν Ὑψηλαντῶν « dass er den Familiennamen Musachi von den alten Molossern (Molossachi) herleitet ein damals und selbst bei den heutigen griechischen Familien, Z. B. den vor dem 17 Jahrhundert ganz unlekannten» Fürsten Ypsilanti nicht ungewöhlicher Wahn.» Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ πατὴρ τοιαύτην ἐπιδείκνυται ἀρχαίαν καταγωγὴν τῆς οἰκογενείας, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος οἱονεὶ διαμαρτυρόμενος κατὰ τῆς ψευδολογίας τοῦ πατρὸς καὶ μὴ ἀποδεχόμενος ταύτην ἀναγράφει ἐν τῷ Συναξαρίῳ

ὅτι ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ κατάγεται ἀπὸ τοῦ Μάρκου Βριτανν(ου εὐθέος ἀπογόνου τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ πατρὸς τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ, βασιλέως τῆς Σερβίας! κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν αὐτοῦ τοῦ Χόπφ «Laut denselben stammt sie von Marcus Britannius, directem Nachkommen Konstantin' s des grossen und Uater des Giowanni Masacchi, Königs von Serbien. ab.». Νῦν δὲ ἐρωτῶ ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ τούτου τραγελάφου τίνι πιστευτέον τῷ πατρὶ ἢ τῷ υἱῷ; πότερος ἀλήθειαν λέγει περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς οἰκογενείας αὐτῶν ὁ πατὴρ ἢ ὁ υἱός; οὐδέτερος δυστυχῶς μεθ' ὅλην τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ ἀσφαλεστάτη καὶ ἀσφαλεστέρα τῆς τοῦ Βαρλετίου, Ἀλλ' ἐὰν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐκ πρσθέσεως μᾶλλον ἢ ἀγνοίας ψευδολογῶσι καὶ ἐν τοῖς οἰκείοις πονηρεύωνται σκοπίμως, εἶναι δυνατόν ποτε νὰ ἀληθεύωσιν ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις καὶ νὰ μὴ πονηρεύωνται πλειότερον; ὁ γὰρ ἐπὶ τὰ οἰκεῖα πονηρὸς, πονηρότερος ἐπὶ τὰ ἀλλότριά ἔστιν, ἀρχαῖος διδάσκει λόγος. Ἀφ' οὗ δὲ οὕτω ψευδόμενοι πρὸς ἐξευγενισμὸν καὶ πρὸς ἀνύψωσιν τῆς ἑαυτῶν οἰκογενείας ἀνέδραμον εἰς τοὺς ἀρχαίους Μολοσσοὺς καὶ εἰς τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον, διὰ τί δὲν ἔπραξαν τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὴν οἰκογένειαν τῶν Καστριωτῶν καὶ τὸν ἥρωα Σκενδέρμπεην καὶ δὲν ἀνήγαγον αὐτὸν τοὐλάχιστον, ἀντάξιον πάσης δόξης καὶ τιμῆς ἀναδειχθέντα, εἰς ἀρχαῖόν τι καὶ ἐπίσημον γένος ἢ τὸ τοῦ Πύῤῥου ἢ τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου, πρὸς οὓς ἄλλοι παρέβαλον τὸν ἥρωα, ἀλλὰ πρὸς ἐξευτελισμὸν καὶ μείωσιν τῆς δόξης τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν ἐπενόησαν τὸ « per natura

Serviano»; Ἐνταῦθα δὴ κεῖται τὸ μυστήριον τῆς πονηρίας αὐτῶν, ὁ σκοπὸς τοῦ ὁποίου προηγουμένως ἐξηγήθη ἤδη καὶ περιττὴ ἀποβαίνει πᾶσα περαιτέρω ἐξήγησις καὶ ἀνάπτυξις. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς ἰδίας οἰκογενείας ἱστοροῦσιν ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Μουσακῆς. Ὁ δὲ Χὰν καὶ ὁ Χὸπφ, ὡς προείρηται, διαβεβαιοῦσιν ὅτι ὁ μὲν πρῶτος μόνον ἐπὶ τῶν ἀφορώντων εἰς τὰ οἰκογενειακὰ συμφέροντα δὲν εἶναι φιλαλήθης καὶ ἑπομένως ψευδολογεῖ, ὁ δὲ δεύτερος ἐπὶ πάντων κατακρίνεται ὡς ἀναγράφων μυθώδη καὶ ἀντιφατικὰ πράγματα (fabelhaften Notizen.... die... im Widerspruche stehen). Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ κρίσις τῶν εἰρημένων περὶ τοῦ πρώτου δὲν εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν ἀληθὴς, διότι ἐν πολλοῖς ἀνακαλύπτονται καὶ μυθολογήματα καὶ ἱστορικὰ καὶ χρονολογικὰ καὶ γεωγραφικὰ ἁμαρτήματα, τὰ ὁποῖα δικαίως κλονίζουσι τὴν πεποίθησιν τοῦ ἐρευνητοῦ πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν ὑπὸ τοῦ Δεσπότου ἀναγραφομένων καὶ ἐπὶ τῶν μὴ ἐφαπτομένων τῶν οἰκογενειακῶν πραγμάτων καὶ ἐντεῦθεν δικαιοῦταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ Historia αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν εἰ μὴ ὕλη ἀκατέργαστος, ἧς ἡ χρῆσις μεγάλην ἀπαιτεῖ προσοχὴν καὶ κρίσιν παρὰ τοῦ ἀναγκαζομένου ἐν ἐλλείψει ἄλλων εἰδήσεων νὰ μεταχειρισθῇ αὐτήν. Πρὸς πίστωσιν δὲ τῶν λεγομένων μοι ἀρκοῦμαι ἀνὰ ἓν καὶ μόνον παράδειγμα ἑκάστου τῶν προειρημένων τμημάτων νὰ ἀναφέρω ἐνταῦθα, ἐξ ὧν δύναταί τις νὰ σχηματήσῃ τὴν προσήκουσαν κρίσιν περὶ τῆς ποιότητος τοῦ ὅλου Συναξαρίου ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν τῆς διαθήκης καὶ αὐτοβιογραφίας τοῦ Θεοσεβεστάτου

Δεσπότου τῆς Ἠπείρου Ἰωάννου Μουσακῆ καὶ ἀκριβεστάτου ἱστορικοῦ κατὰ τὸν σοφὸν ἱστορικόν.

Ὁ Χὰν ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς περιλήψεως τοῦ χειρογράφου ἀρχόμενος λέγει «Der Despot beginnt mit der Angabe, dass zwar von einem Regno di Apollonia die Rede gehe» τοῦ ὁποίου βασιλεὺς ἦν ὁ Βρετάνιος· ἀλλὰ τί σημαίνει τὸ μυθολογικὸν τοῦτο αἴνιγμα, οὔτε ὁ Χὰν ἐπεχείρησε νὰ ἑρμηνεύσῃ, οὔτε ὁ Χὸπφ λέγει τι περὶ αὐτοῦ. Ὅτι δὲ δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ οὔτε ἡ Ἀπολλωνία, οὔτε πάλιν ἡ Πόλα τῆς μακρὰν κειμένης Δαλματίας ἐξάγεται πρῶτον μὲν ἐκ τῆς γραφῆς τοῦ ὀνόματος «Apolo» δεύτερον δὲ διότι ἡ Ἀπολλωνία καὶ ἡ Πόλα ἰδιαιτέρως μνημονεύονται πολλαχοῦ ἐν τῳ χειρογράφῳ κατὰ τύχην ὀρθῶς γεγραμμέναι, καὶ τρίτον ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξεν βασίλειον τοιοῦτον ὥστε ἡ ἑρμηνεία αὐτοῦ Κάλχαντος δεῖται ἑρμηνευτοῦ. Δεύτερον δὲ ὁ Δεσπότης ἀναγράφει ὅτι ὁ ἀρχηγέτης τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ Ἀνδρέας Β'. κατέκτησε τὴν Μακεδονικὴν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν Καστορίαν καὶ διετήρησεν αὐτὴν ἡ τῶν Μουσακιδῶν οἰκογένεια μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτήσεως (1386) ὅπερ οὐκ ἐστιν ἀληθὲς καθ' ὅσον βεβαιότατον θεωρεῖται καὶ ἀποδείκνυται ὅτι ἡ κυριαρχία τῶν Μουσακιδῶν οὐδέποτε ἐξετάθη εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ πολὺ ὀλιγώτερον εἰς τὴν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν Καστορίαν. Πρὸ τούτου δὲ ἀφηγεῖται ὁ Δεσπότης ὅτι ὁ Ἀνδρέας Β'. κατεπολέμησε τὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων Βούκατζην περὶ τὴν πηγὴν Δόβριδα κειμένην εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἀλβανίας καὶ Βουλγαρίας καὶ ὅτι δῆθεν συνέλαβεν αὐτὸν αἰχμαλωτον. Ἀλλὰ καὶ ὁ μῦθος οὗτος ἀνυπόστατός ἐστιν καὶ ἐκ τοῦ ἀέρος εἰλημ-

μένος καθ' ὅσον μάλιστα ὁ Χὰν ζητῶν νὰ ὁρίσῃ τὴν Δόβριδα ἐσφαλμένως τοποθετεῖ αὐτὴν πλησίον τῶν Βιτωλίων περὶ τὸ Διαβατὸν ὅπου διατείνεται ὅτι ἦσαν τὰ ὅρια τῆς Ἀλβανίας καὶ Βουλγαρίας καὶ οὐκ ὀρθῶς ταὐτίζων τὴν Ἰλλυρίδα καὶ Μακεδονίαν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν καὶ Ἀλβανίαν ἢ εἰδικώτερον τὴν Μακεδονίαν τῇ Βουλγαρίᾳ ἐπικαλεῖται εἰς μαρτυρίαν χωρίον τοῦ Στράβωνος «διὰ Πυλῶνος τόπου ὁρίζοντος ἐν τῇ ὁδῷ τήν τε Ἰλλυρίδα καὶ τὴν Μακεδονίαν» ἐκ τοῦ ὁποίου πᾶν τοὐναντίον ἐξάγεται ἤτοι ὅτι ἐν τῷ Πυλῶνι ἦσαν τὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας καὶ οὐχὶ τῆς Βουλγαρίας, ἣν ὡς πολὺ μεταγενεστέραν κατὰ φυσικὸν λόγον ἠγνόει ὁ Στράβων. Ἐπὶ τέλους ὅμως ὁμολογεῖ ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἐπεσκέπτετο τὸ Διαβατὸν, τοιαύτη κακοκαιρία ἦν ὥστε σύγχυσις ἐπῆλθεν αὐτῷ μᾶλλον ἢ διασάφησις τῶν ἀρχαίων καὶ νέων ὁρίων «Leider war hier das Weter so schlecht, dass wir darüber nach der alten neuen grenze zu vergassen».

Ἀλλὰ μήπως μόνα ταῦτά εἰσι τὰ ἁμαρτήματα τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ ; Οὐχὶ βεβαίως. Διότι ταῦτα ὑπερβαίνοντα τοῦ μνημονικοῦ τὰ ὅρια μικρά εἰσι παραβαλλόμενα πρὸς ἄλλα τὰ ὁποῖα ὡς συμβάντα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς φυγῆς ἐκ τῆς Ἀλβανίας ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ οὐχὶ πολὺ πρὸ αὐτοῦ ὡς τὰ προειρημένα, ἔπρεπε μετὰ πλείονος ἀκριβείας νὰ ἀναγράψῃ ἵνα μὴ παράσχῃ εὔλογον ἀφορμὴν δυσπιστίας περὶ πάντων τῶν ἀναγραφομένων, καὶ νὰ μὴ προσκρούσῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ἓν δὲ τῶν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀναγομένων παραδειγμάτων ἐστὶν ὅτι, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ Χαλκοκονδύλης ὁ τοσοῦτον περιφρονήσας τὸν ἥρωα ἐν τῇ ζωῇ ἀκριβῶς ὁρίζει τὸν χρόνον τὸν θάνατον, ὁ θεοσεβέστατος Δεσπότης, ὁ συνάγωνιστὴς τοῦ ἥρωος καὶ ὁ κατὰ τὸν θάνατον ἴσως παραστὰς, δεικνύων ὅτι γινώσκει καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου ἀποδεικνύει ὅτι ἀγνοεῖ καὶ τὸ ἔτος αὐτοῦ, διότι λέγει ὅτι δῆθεν ἀπέθανε τῇ 4 Δεκεμβρίου 1466, «Il Signor Scanderbeg morse nell' anno 1466 alli quattro de dacembre, » ἐν ᾧ ἀληθῶς ὁ ἥρως ἐτελεύτησεν ἐν Λισσῷ τῇ 17 Ἰανουαρίου 1468. Τί δὲ νὰ εἴπῃ τις περὶ τῆς συγχύσεως τῆς γεωγραφίας καὶ τῆς διαστρεβλώσεως πλείστων γεωγραφικῶν ὀνομάτων, ἐξ ὧν ἀποδείκνυται ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὔτε ἱστορίαν ἐγίνωσκεν οὔτε πάλιν γεωγραφίαν καί περ μνημονεύων ἐνιαχοῦ Στράβωνα και Λίβιον, ἀλλ' ἐντελῶς ἀγράμματος ἦν περὶ τα ὦτα, διότι τὴν Ὀχρίδα π.χ. ὑπὸ τρεῖς διαφόρους ἀλλοκότους γραφὰς πολλαχοῦ ἀναφέρει ἤτοι **Alcria, Delcria καὶ Elcria**, τὸ ὄνομα τοῦ ἐν τῇ νήσῳ τῆς Πρέσπης σωζομένου μοναστηρίου καὶ ναοῦ τοῦ Ἀχιλλέως μεταβάλλει εἰς Ἀρχέλαον **deve c' è uno monasterio che c' è il corpo de santo Archelao»** καὶ ἄλλα ἔτι χείρονα τούτων, ὧν ἡ ἐξέλεγξις οὐ τοῦ παρόντος.

Ἐν γένει δὲ τοσαύτη **ἀσάφεια**, σύγχυσις, πολυλογία, ταυτολογία καὶ παλλιλογία γεροντικὴ ἐν τῇ διαλήκῃ καὶ αὐτοβιογραφίᾳ τοῦ θεοσεβεστάτου Δεσπότου τῆς Ἠπείρου Ἰωάννου Μουσακῆ ἐπικρατεῖ, ὥστε ἐν ᾧ ὁ Χὰν ἀρχόμενος τῆς ἐκθέσεως περιλήψεως αὐτῆς ἐχαρακτήρησεν ὡς τὸν μαργαρίτην τῆς περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων συλλογῆς τοῦ Χόπφ

«Die Perle seiner albanesischen Sammlungen», ἀκολούθως προϊὼν καὶ διπλασίας τοῦ κειμένου ὑποσημειώσεις ἀναγκαζόμενος νὰ ὑποσυνάπτῃ, ἀηδίασε διασαφηνίζων, ἐπανορθῶν, ἀνασκευάζων, ἐρωτῶν καὶ ἀπορῶν ἐν πολλοῖς πρὸς κατάληψιν, καὶ οὕτως ὁ ἐν ἀρχῇ φανεὶς αὐτῷ θησαυρὸς, ἐν τῇ βασάνῳ παρέστη ὡς «material» ἵνα μή τις εἴπῃ ὡς ἄνθρακες μεθ' ὅλην τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ ἀπείρου τῶν 'Αλβανικῶν πραγμάτων Χόπφ ὅτι αὗται αἱ πληροφορίαι τοῦ πρώτου μέρους τοῦ ὅλου χειρογράφου θὰ ἀποτελῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι τὸν πυρῆνα τῶν ἡμετέρων γνώσεων περὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν 'Αλβανῶν ἀπὸ τοῦ 1200—1477 καὶ ὅτι τοῦτο τὸ μέρος τῆς συλλογῆς ταύτης τὸ ἐπισημότερόν ἐστιν «La partie la plus importante de ce recueil à laquelle est jointe une notice fabuleuse sur les armoiries de la famille »

Ὅτι μὲν ὁ Χόπφ, ὡς πᾶς ἐπιστήμων, ὑπὸ διαπύρου ἐπιστημονικοῦ ζήλου φλεγόμενος πρὸς ἀνακάλυψιν νέου τινὸς καὶ τέως ἀγνώστου τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐκ τοιαύτης προκαταλήψεως ὑπολαμβάνων ὅτι τὸ εὑρεθὲν μεγάλην ἔχει ἀξίαν καὶ τιμὴν, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλὴς καὶ ἁρμόδιος κριτὴς (compétent) ἐπὶ τῆς περὶ τῶν 'Αλβανικῶν πραγμάτων συλλογῆς καὶ ὅτι τοιαύτην ἐξενεγκὼν κρίσιν ἀναντιρρήτως ἐξηπατήθη εἰς τὴν ὑπερτίμησιν τῆς ἀξίας τοῦ εὑρήματος αὐτοῦ, πρόδηλον γίνεται ἐκ τῶν ἑπομένων περιστατικῶν. Ὁ Χόπφ ἀνακαλύψας τὸ χειρόγραφον καὶ ἀναγνοὺς αὐτὸ, ἔγραψε πρῶτον μὲν ἐκ Νεαπόλεως, εἶτα δὲ ἐκ Μελίτης ἐν εἴδει ἐπιστολῶν σκιαγραφίαν περὶ τοῦ τρόπου, τόπου τῆς

εὑρέσεως καὶ τοῦ περιεχομένου καὶ ἐδημοσίευσεν αὐτὴν, μόλις δύο φύλλα περιλαμβάνουσαν, ἐν τῷ «Monatsberichte der königl. Preuss. Akademie der Wissenschaften zu Berlin. 1864.» Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ ὀλίγιστα κατεσπευσμένως ἐγράφησαν ἴσως μόνον πρὸς ἀγγελίαν τοῦ ἀνακαλυφθέντος θησαυροῦ, ἀκολούθως δὲ ἐπεφυλάσσετο ὁ ἀνακαλύψας αὐτὸν, ὡς πᾶς τις ἤλπιζε καὶ ἀνέμενε, ἐν τῇ ἐκδόσει καὶ δημοσιεύσει τοῦ χειρογράφου νὰ δημοσιεύσῃ μετὰ τῆς προσηκούσης ἀναλύσεως, κρίσεως καὶ ὀρθῆς ἐκτιμήσεως τῆς ποιότητος τοῦ περιεχομένου ἵνα φωτίσῃ τὸν κόσμον περὶ τῆς ἀξιοπιστίας καὶ αὐθεντίας αὐτοῦ· δυστυχῶς ὅμως ὁ σοφὸς διέψευσε τὰς ἐλπίδας καὶ προσδοκίας τῶν τοιοῦτόν τι ἀναμενόντων· διότι καὶ μετὰ παρέλευσιν ἐννέα ἐτῶν τῷ 1873 ἐκδοὺς τὰ ἀνέκδοτα χρονικὰ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Chroniques Gréco-romanes» οὐδὲ δύο ὁλοκλήρους σελίδας ἀφιέρωσεν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ὀγκώδους τόμου ἐπὶ τῷ εἰρημένῳ σκοπῷ, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον τὸ κείμενον ἐδημοσίευσεν ἀπὸ τῆς σελίδος 281—340 χωρὶς μηδεμίαν νὰ ὑποσυνάψῃ σημείωσιν κριτικὴν ἢ ἐπικριτικὴν, ὅπερ τρανῶς μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Hopf ἐστερεῖτο τῆς ἀπαιτουμένης εἰδικότητος καὶ τῶν πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπὸν ἀπαιτουμένων γνώσεων ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ δημοσιευθέντος, ἐν ᾧ ὁ Χὰν τακτικὴν ἀνάλυσιν καὶ περίληψιν μόνον τοῦ ὅλου δημοσιεύσας ἐν σελίσι 35 μεγάλου τετάρτου ἀπὸ τῆς 284—319 συνώδευσεν αὐτὴν ἐν ὑποσημειώσεσιν, πλείονα τοῦ κειμένου χῶρον κατεχούσαις, ἐν πάσῃ σχεδὸν σελίδι μετὰ διασαφήσεων, κρίσεων ἐπανορθώ-

σεων καὶ ἀνασκευῶν καὶ ἀπέδειξε πράγματι ὅτι οὐ μόνον ἀνέγνω, ὡς ὁ Χὸπφ, ἀλλὰ καὶ ἐμελέτησεν ἐπισταμένως καὶ ἔγνω καλῶς τὴν ὕλην καὶ μετέφρασεν ἐν τῇ Γερμανικῇ γλώσσῃ καταπλουτίσας τὸ ἔργον μετὰ τῆς περιουσίας τῶν γνώσεων ὡς ὄντως εἰδικὸς Ἀλβανολόγος καὶ οὐχὶ ἐπιπόλαιος ἀναγνώστης καὶ χειρογράφων εὑρετής.

Τοιοῦτον μέν ἐστιν τὸ πολυθρύλητον χειρόγραφον ἢ ἄμεινον εἰπεῖν ἡ διαθήκη καὶ αὐτοβιογραφία τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ, τοῦ ὁποίου τὴν μαρτυρίαν ἀνεκήρυξεν ὡς ἀκριβεστάτην καὶ ἀσφαλεστάτην ὁ σοφὸς ἱστορικὸς συγκαταλέξας αὐτὸν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς! καὶ ἐκτιμήσας μόνον ἐκ τοῦ καταχρηστικοῦ τίτλου «Historia . .», ὃν κατ' ἄγνοιαν τῆς ἀξίας τοῦ περιεχομένου ἐπέθηκέ τις κατὰ τὴν ιζ'. ἑκατονταετηρίδα, καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς γνώσεως τῆς ποιότητος τοῦ Συναξαρίου ἢ μᾶλλον προκαταληφθεὶς καὶ παρασυρθεὶς ἐκ τῆς ἐπισφαλοῦς κρίσεως τοῦ Χόπφ περὶ τοῦ εὑρήματος αὐτοῦ. Κατὰ πόσον δὲ, πάντα τὰ εἰρημένα περὶ αὐτοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέμενός τις, δύναται νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοιαύτης σαθρᾶς βάσεως καὶ νὰ ἀποδεχθῇ ἀνεπιφυλάκτως, ὡς ἔπραξεν ὁ Χὸπφ καὶ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς, τὴν μονομερῆ καὶ ἀντιστρατευομένην πρὸς τὰς συγχρόνους πηγὰς καί τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις μαρτυρίαν περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη ὡς ἔχουσαν ἐλαχίστην ἀληθείας ἱστορικῆς ὑπόστασιν, περὶ τούτου πάντα περαιτέρω λόγον περιττὸν ὑπολαμβάνω. Μετὰ δὲ τὴν ἐξέλεγξιν τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ πατρὸς, ἅπερ ἐθεωρήθησαν ὡς ἀποτελοῦντα τὸ ὑγειέστερον τοῦ ὅλου χειρο-

γράφου μέρος, καὶ τῶν τοῦ υἱοῦ Κωνσταντίνου, τὰ ὁποῖα κατεκρίθησαν ὡς μυθώδη καὶ μηδαμινὰ, ὑπολείπεται ὀλίγα μόνον νὰ προσθέσω περὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἕλληνος Θεωδώρου Σπανδουγίνου Καντακουζηνοῦ καὶ περὶ τῆς ἀξιοπιστίας αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ζητήματος. Ἐν πρώτοις παρατηρητέον ὅτι ὁ Σπανδουγῖνος, ὃς κατά τινας μὲν μοναχὸς, κατ' ἄλλους δὲ ὀρθότερον εὐγενὴς Βυζάντιος, ἔφυγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀναντιῤῥήτως πολὺ ὑποδεέστερος καὶ ἀφανέστερος ἦν τοῦ προηγουμένως χαρακτηρισθέντος Χαλκοκονδύλου καὶ Φραντζῆ καὶ ἐπομένως ὡς τοιοῦτος ἥττονος πίστεως ἄξιος παρίσταται ἡμῖν ἐν τῷ περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων ζητήματι καθόλου καὶ ἐν τῷ περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη ἰδίᾳ. Πρῶτον μὲν ἀκμάσας ἕνα ὁλόκληρον αἰῶνα μετὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν τοῦ ἥρωος (ἤκμαζε κατὰ Ζαβίρα τῷ 1583) ἔγραψεν οὐχὶ Historia ἢ memoria ἰδίως περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ὑπομνήματα περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν ἐθίμων τῶν Τούρκων, τὰ ὁποῖα μεταφρασθέντα ἐν τῇ Ἰταλικῇ γλώσσῃ ἐξεδόθησαν ἐν Φλωρεντίᾳ τῷ 1551 ὑπὸ τὸν ἑξῆς τίτλον «I Gommantari di Theodoro Spandugino Cantacusino, gentilhuomo Constantinopolitano, dell' origine de Principi Turchi, et de Costumi di quella natione. Firenza 1551», καὶ ἐν τούτοις ἀκροθιγῶς ἁπτόμενος τῶν Ἀλβανικῶν συσχετιζομένων μετὰ τῶν Τουρκικῶν παρεμβάλλει ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν «per natione Serviano» κύριος οἶδε πόθεν μαθὼν καὶ παραλαβὼν, ὅτε ἐν Ἰταλίᾳ διατρίβων ἔγρα-

φεν. Εἶτα δὲ ἡ πραγματεία, ἣν ἔπεμψε τῷ 1535 πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ Κωνσταντῖνον εἰς τὴν Ῥώμην ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Teodoro Spandolitio Trattato della cassa d' Ottomano,» μετρίαν ἔχει ἀξίαν κατὰ τὴν κρίσιν καὶ αὐτοῦ τοῦ Χόπφ, θεωροῦντος αὐτὴν πολλῷ ὑποδεεστέραν καὶ τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Δεσπότου Ἰωάννου Μουσακῆ ὡς πρὸς τὰ Ἀλβανικὰ πράγματα καὶ ἑπομένως ἐλαχίστης πίστεως ἀξία πρέπει νὰ θεωρηθῇ. Ὡς τοιαύτην δὲ ὁ Χὰν ἀπέκλεισεν ἐντελῶς τῆς ἐρεύνης καὶ ἐξετάσεως, ὡς ἔπραξε καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Κωνσταντίνου Μουσακῆ μυθώδους καὶ ἀντιφατικῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πραγματεία αὕτη κατὰ τὸ πλεῖστον συμφωνεῖ πρὸς τὰ περὶ τῶν Τούρκων προμνημονευθέντα ἀπομνημονεύματα τοῦ Σπανδουγίνου, ὅστις ἐνταῦθα παρεμορφώθη εἰς Spandolitio, κατὰ τὴν ἐκτίμησιν καὶ μαρτυρίαν τοῦ Χόπφ «Traité qui consent pour une grande partie avec l' histoire du même publiée dans la collection de Sansovino» καὶ ἐν τῷ Monatsberichte «Dieselbe ist indess nur eine von der gewöhnlichen abweichende Redaction der Osmanischen Geschichte des Teodoro Spandogino dessen Name hier verstümmelt ist,» ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι πάλιν ἐπαναλαμβάνεται ἡ αὐτὴ φράσις «per natura Serviano» περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη. Ἐκ ταύτης τοίνυν τῆς διπλῆς καὶ συνωνύμου φράσεως τοῦ Βυζαντίου Σπανδουγίνου ὁρμηθεὶς ὁ Χόπφ καὶ ἐπὶ ταύτης ὡς ἐπὶ στερεᾶς κρηπίδος ἐρεισθείς, πάντα δὲ τὰ λοιπά, πηγὰς, παραδόσεις καὶ βοηθήματα, ἅπερ ἐν ἄλλοις εἰδικῶς ἀσχολούμενος οὔτε εἶδεν, οὔτε ἠρεύνησεν, οὔτε ἐμελέτησεν ἵνα ἐν ἐπιγνώσει τοῦ κρινομένου ἀσ-

φαλῆ κρίσιν ἐξενέγκῃ, εἰς οὐδὲν λογισάμενος, καὶ ὡς παντελῶς ἀνύπαρκτα ὑπολαβών, ὡς ἐκ τρίποδος ἀπεφήνατο ὅτι ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἦν Σλαῦος καὶ οὐδὲν πλέον.

Ὁ δὲ σοφὸς καθηγητὴς καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς κ. Κ. Παπαῤῥηγόπουλος ἀβασανίστως καὶ ἀκόπως ἁφαρπάσας τὸ ἕρμαιον τοῦτο τοῦ Γερμανοῦ ἱστορικοῦ καὶ την σοφίαν αὐτοῦ ἐπιδεικνύμενος ἐν αὐτῷ, ἐπανειλημμένως δημοσίᾳ ὡς φόβητρον ἐπέσεισε κατὰ πάντων τῶν ἀντιφρονούντων καὶ ἀντιδοξούντων, πρῶτον μὲν κατὰ τοῦ κ. Πετρίδου «τὸ χωρίον τοῦτο ἀποτελεῖ μέρος ἑνὸς τοῦ προειρημένου χειρογράφου τμήματος, ὅπερ συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος Θεοδώρου Σπανδουγίνου Καντακουζηνοῦ. Καθὼς βλέπετε (ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς συντάκτας τῆς «Ὥρας») ὁ Σπανδουγῖνος, ὅσῳ Ἕλλην καὶ ἂν ἦτο, δὲν ἐδίστασεν ἀπὸ τῆς 16 ἑκατονταετηρίδος νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ εἴπῃ διαῤῥήδην ὅτι ὁ Σκενδέρμπεϋς ἦτο Σλαῦος τὴν καταγωγήν». Εἶτα δὲ κατὰ τοῦ κ. Α. Μηλιαράκη προτρεπτικῶς τε καὶ διδακτικῶς «Ἀλλὰ τὸν παρακαλοῦμεν ν' ἀναγνώσῃ αὖθις τὴν γνωστὴν ἐκείνην ἱστορίαν τοῦ Σπανδουγινοῦ . . . . . Ἀλλ' ὁ δόκιμος ἐκεῖνος τῶν τοιούτων γνώστης, οὕτως ἔκρινε τὰς περιλιπομένας 50 περίπου σελίδας, ὥστε δὲν ἐδίστασεν ἕνεκα αὐτῶν νὰ ὀνομάσῃ τὸ χειρόγραφον πολύτιμον (précieux)». Ὄντως ἀπορεῖ τις τί πρῶτον τὶ δ' ὕστατον νὰ θαυμάσῃ ἐν τούτοις· μεγάλη ἡ σοφία καὶ βαθεῖα ἡ κρίσις, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἰλιγγιᾷ καὶ ὁ σοφώτατος τοῦ ἀνθρώπου νοῦς! Ἀλλὰ πρὸς Θεοῦ ποία λογικὴ καὶ ὑ-

γειαίνουσα κριτικὴ ἐπιτρέπει ποτὲ νὰ ἀποδεχθῶμεν ὡς ἀληθὲς καὶ ἀναμάρτητον καὶ αὐθεντικὸν ὅτι ὁ ὑπὸ ἱστορικὴν ἔποψιν ἐντελῶς ἄσημος καὶ ἀφανὴς διατρίβων ὡς φυγὰς ἔντινι πόλει ἢ γωνίᾳ τῆς Ἰταλίας Θεόδωρος Σπανδουγῖνος ὁ Βυζάντιος μετὰ μίαν περίπου ἑκατονταετηρίδα ἐγίνωσκε περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας θετικώτερα καὶ ἀκριβέστερα πάντων τῶν ὁμοφύλων, συγχρόνων καὶ συναγωνιστῶν, οἵτινες συνέγραψαν εἴτε τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ εἴτε ἱστορίαν περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων, καὶ πάντων τῶν μεταγενεστέρων ὁμοφύλων τε καὶ ἀλλοφύλων, οἵτινες ἠρύσθησαν ἐκ τῶν περισωθεισῶν καὶ μὴ σωζομένων νῦν πηγῶν ἐκείνων; Ἢ τίς δικαιοῦται ἱστορικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς, πάντων τούτων καταφρονήσας ὡς ἐντελῶς ἀνυπάρκτων καὶ τὴν πατροπαράδοτον ἐγχώριον παράδοσιν καὶ νῦν ἔτι ζῶσαν ἐν τῇ μνήμῃ καὶ τοῖς στόμασι τῶν ὁμοφύλων ἐκείνου ἀπογόνων ὁμοδόξων τε Χριστιανῶν καὶ ἑτεροθρήσκων Μωαμεθανῶν ἀπολακτίσας, καθὼς καὶ τὴν ἀρνητικὴν παράδοσιν τῶν ἑτεροφύλων Σλαύων μηδόλως λαβὼν ὑπ' ὄψιν, τίς λέγω δικαιοῦται καὶ ἐλλόγως δύναται πάντα ταῦτα ἀντεπιστημονικῶς εἰς οὐδὲν λογισάμενος, κεκλεισμένοις ὀφθαλμοῖς νὰ πιστεύσῃ τῇ μονομερεῖ καὶ ἀκροφαλεῖ μαρτυρίᾳ τοῦ ἁπλᾶ ὑπομνήματα περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν ἐθίμων τῶν Τούρκων γράψαντος μακρὰν τῆς Ἀλβανίας ἐν Ἰταλίᾳ Θεοδώρου Σπανδουγίνου καὶ ἐν πρόδῳ παρεμβαλόντος τὴν αὐτὴν φράσιν «per natura Serviano καὶ per natione Serviano» ἅπαξ μόνον ἔν τε τοῖς ὑπομνήμασι καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸ πλεῖστον ὁμοίᾳ τούτοις

χειρογράφῳ πραγματείᾳ τῇ δωρηθείσῃ τῷ Κωνσταντίνῳ Μουσακῇ; Ἢ τίς πιστεύσας αὐτῇ αὐθαιρέτως καὶ αὐτογνωμόνως ὡς ἔπραξαν ὁ Χὸπφ καὶ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς τολμᾷ νὰ προτιμήσῃ αὐτὴν τῆς μαρτυρίας καὶ αὐθεντίας πάντων τῶν προμνημονευθέντων μνημείων γραπτῶν τε καὶ ζώντων; ἀναντιρρήτως οἱ μὴ λαβόντες τὸν κόπον νὰ ἐρευνήσωσι καὶ μελετήσωσιν αὐτὰ Χὸπφ καὶ κ. Παπαρρηγόπουλος, πρὸς οὓς δικαίως ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ὀφείλει καὶ ἀναγκάζεται ἵτις νὰ παρῳδήσῃ τὸ τοῦ Θουκυδίδου «οὕτως ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας καὶ ἐπὶ τὰ ἑτοῖμα μᾶλλον τρέπονται.»

Ὅτι δὲ τοῦ Σπανδουγίνου ἡ μαρτυρία τοῦ ὁποίου ὁ κλασικὸς Ἑλληνισμὸς ἀνθαμιλλᾶται πρὸς τὸν τοῦ προηγουμένως χαρακτηρισθέντος Ἀθηναίου Χαλκοκονδύλου οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχῃ ἀληθείας ὑπόστασιν, ἐρειδομένης ἐπὶ στερεᾶς καὶ ἀσφαλοῦς βάσεως καὶ δυναμένης νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πηγὴ ἱστορική, ἀποχρώντως μαρτυρεῖ ἡ ῥητὴ διαβεβαίωσις τοῦ Δεσπότου τῆς Ἠπείρου Ἰωάννου Μουσακῆ, τοῦ ὁποίου τὴν μαρτυρίαν ὡς ἀσφαλεστάτην αὐτὸς ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἀνεκήρυξεν ἤδη ὡς προείρηται, πιστοποιοῦντος ὅτι ἐν τῇ ἐποχῇ του, καθ' ἣν περίπου ἔγραψεν καὶ ὁ Σπανδουγῖνος τὰ ἀπομνημονεύματα, πάντα τὰ χρονικὰ τῆς χώρας εἶχον ἤδη ἀπολεσθῇ, κατὰ τὴν μετάφρασιν καὶ πιστοποίησιν τοῦ Χὰν «Auch giebt er andass alle Chroniken des Landes verloren gegangen seien.» Τοιοῦτόν ἐστιν τὸ ἰσχυρὸν ἔρεισμα, ἐφ' οὗ στηριχθεὶς ὁ σοφὸς καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς κατέῤῥιψε μὲν ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ τὸ ἀρχαῖ-

ον οἰκοδόμημα ὡς παλαιὸν καὶ σαθρὸν, ἀνίδρυσε δὲ ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ τὸ νέον καὶ περικαλλὲς τῆς καινοτομίας οἰκοδόμημα καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἔλυσε τὸ ζήτημα ἐπιστημονικῶς καὶ ἐθνικῶς! καὶ οὐχὶ «ἀντεπιστημονικῶς καὶ ἀντεθνικῶς ὡς ἐχαρακτήρισα τὴν τοιάνδε λύσιν ἐγὼ καὶ ἀπέδειξα διὰ μακρῶν ὅτι οὕτω δυστυχῶς ἐγένετο καὶ οὐχὶ ὡς ἔδει γενέσθαι· κατὰ πόσον δὲ δίκαιον εἶχε νὰ ἀποκαλέσῃ τὸν χαρακτηρισμὸν «ἀντεπιστημονικῶς καὶ ἀντεθνικῶς» ὕβρεις καὶ προπηλακισμοὺς καὶ συκοφαντῶν με νὰ ἀνακηρύξῃ δημοσίᾳ ὅτι ἐγὼ χάριν ὕβρεων καὶ προπηλακισμῶν ἐπεχείρησα τὴν ἔρευναν καὶ κρίσιν τοῦ ζητήματος, περὶ τούτου ἁρμόδιοί εἰσι νὰ κρίνωσιν οἱ ἀναγνῶσται καὶ μάλιστα οἱ λόγιοι καὶ ἐπιστήμονες, ὁμογενεῖς τε καὶ ἀλλογενεῖς. C' est ainsi qu' on écrit l' histoire et surtout l' hietoire nationale!

Ἐπειδὴ δὲ πρὶν ἢ συγκεντρώσει πᾶσαν τὴν ἱστορικὴν δύναμιν ἐπὶ ταύτης τῆς ἐπισφαλοῦς καὶ ὑπόπτου μαρτυρίας καὶ αὐθεντίας τοῦ ἀσήμου καὶ ἀφανοῦς ὑπεμνηματογράφου Σπανδουγίνου ὁ σοφὸς ἱστορικὸς καὶ ἄλλας ἐποιήσατο ἐκδρομὰς καὶ περιπλανήσεις κατὰ γῆν τε καὶ θάλατταν πρὸς θήραν καὶ ἄγραν μαρτυρίων οἱωνδήποτε, ἀξιοπίστων τε καὶ μή, ἵνα διὰ τῶν τοιούτων τοὐλάχιστον δυνηθῇ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν τελικὸν σκοπὸν ἤτοι εἰς τὸν παντελῆ εὐκλαυϊσμὸν τοῦ Ἀλβανοῦ ἥρωος καὶ δρέψῃ τοὺς καρποὺς τοῦ κατορθώματος, ἀνάγκη καὶ ταῦτα νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν ἔρευναν καὶ τὴν βάσανον τῆς κριτικῆς ἵνα καταφανῇ κατὰ πόσον ηὐστόχησε καὶ ἐν τῇ

ἀποπείρᾳ ταύτῃ πρὸς εὕρεσιν τοιούτων, εἰ καὶ ἔντινες τῶν παρεμβάσεων καὶ ἐπιδρομῶν συναισθανθεὶς, ὡς φαίνεται, τὸ ἀνυπόστατον τῶν οὕτω θηρευθέντων καὶ ἀγρευθέντων, διεκήρυξεν ὅτι παραιτεῖται τούτων καὶ ἀπρὶξ ἔχεται τῆς αὐθεντικῆς καὶ πανσθενοῦς μαρτυρίας τοῦ Βυζαντινοῦ Ἕλληνος καὶ κλασικοῦ ἱστορικοῦ Σπανδουγίνου, ὃς δὶ ἔλλειψιν ἄλλης ἀρχαίας καὶ κλασικῆς ὕλης, ἐν ᾗ μετὰ θερμοτάτου ζήλου ἠσχολοῦντο πάντες οἱ λοιποὶ φυγάδες Ἕλληνες ὡς πράγματι λόγιοι καὶ ἐπιστήμονες ἄνδρες, καὶ διὰ ζῆλον τῶν Τούρκων, τῶν ὀλετήρων τῆς πατρίδος του, περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν ἐθίμων τῶν βαρβάρων τούτων ἔγραψεν! Ἄξιος ὁ μισθός του καὶ πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ γῇ δόξαν ἀείμνηστον κατέλιπεν ἐκσλαυΐσας τὸν Σκενδέρμπεην καὶ ζηλωθεὶς ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ καὶ πατρὸς τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Μουσακῆ καὶ Σπανδουγίνου διατείνεται ὁ σοφὸς καθηγητής. Πρὸ τούτων ὅμως, ὡς προείρηται, ἁπάντων εἰς τὸν κύριον Πετρίδην ἀνέδραμεν εἰς τὸν ἐκσλαυϊσμὸν τοῦ πάππου καὶ τοῦ πατρὸς ἵνα διὰ τούτου ἐξαγάγῃ τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν Σλαῦος, ἀποφηνάμενος μετὰ τῆς συνήθους ἱστορικῆς αὐθεντίας ὡς ἑξῆς «Ἀλλ' ἔλθωμεν εἰς τὰ πράγματα· ὁ ἀρχηγέτης τοῦ οἴκου τῶν Καστριωτῶν ἐκαλεῖτο Branilo, ὅπερ εἶναι ὄνομα προδήλως Σερβικόν· ὁ δὲ πατὴρ τοῦ Σκενδέρμπεῦ ὠνομάζετο Ιβάν· τοῦτο δὲν τὸ λέγουσιν οὔτε ὁ Μουσακῆς, οὔτε ὁ Χάμμερ, οὔτε ὁ Χόπφ, οἵτινες πάντοτε ἀποκαλοῦσι τὸν πατέρα τοῦ ἥρωος

Ἰωάννην Καστριώτην. Τὸ λέγει ὅμως ἐπανειλημμένως ἄνθρωπος τοῦ ὁποίου τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν οὐδεὶς βεβαίως θέλει ἀμρισβητήσει, ὁ Ἀθηναῖος Λαόνικος Χαλκοκονδύλης.» Πρὸ παντὸς ἄλλου παρατηρητέον ἐνταῦθα ὅτι τὸ μὲν Ἑλληνικὸν ὄνομα Branilo ἵνα μὴ φανῇ τοιοῦτον ἐγράφη ξενικοῖς γράμμασι, τὸ δὲ Σκυθικὸν Ἰβὰν τοὔμπαλιν πρὸς πλείονα ἔμφασιν ἑλληνικοῖς, καὶ τοῦτο κατ' οἰκονομίαν ἱστορικὴν ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν Χαλκοκονδυλικήν. Κἀκεῖνος γὰρ καίπερ ἕλλην Ἀθηναῖος καὶ Χριστιανὸς ὀρθόδοξος ὤν, τὸ μὲν τοῦ πατρὸς ὄνομα Ἰωάννης Σκυθιστὶ καὶ βαρβαριστὶ ἔγραψεν Ἰβὰν, τὸ δὲ τοῦ υἱοῦ Μωαμεθανιστὶ καὶ βαρβαριστὶ Σκεντέρης. Ἀλλὰ γράφων ὁ ἐθνικὸς ἱστορικὸς ἵνα πείσῃ τὸν κ. Πετρίδην καὶ πάντας τοὺς ἐνδιαφερομένους ἀναγνώστας δὲν ὤφειλεν ἆρά γε νὰ ἐξηγήσῃ καὶ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Branilo πράγματι ἦν Σέρβος καὶ νὰ μὴ δογματίζῃ ἀναποδείκτως ὅτι τὸ ὄνομα ἐκεῖνο προδήλως ἦν Σερβιακόν; Πόθεν λοιπὸν τὸ προδήλως ἐξάγεται, ἢ πόθεν προέρχεται, ἐξ ἄρκτου ἢ ἐκ μεσημβρίας; Ἢ τίς ἄνευ ἑρμηνείας καὶ ἀποδείξεως δύναται νὰ πεισθῇ ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ οὐχὶ ἄλλως ἢ ἀντιστρόφως ὁσηνδήποτε καὶ ἂν αἰσθάνεται ὅτι ἔχει σοφίαν ὁ γράφων καὶ ὁσηνδήποτε αὐθεντίαν καὶ ἂν ὑποθέτῃ ὅτι οἱ λόγοι αὐτοῦ ἔχουσιν; οὐδεὶς βεβαίως· ἴσως δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος περὶ τούτου διστάζει ὅπερ ἀξιοῖ νὰ πιστεύσωσιν οἱ ἄλλοι ἀδιστάκτως. Καὶ τὸ περίεργόν ἐστιν ὅτι ἐν ᾧ περὶ τοῦ Ἰβάνεω λέγει τι, ἔστω καὶ ἀνυπόστατον, περὶ τοῦ Branilo οὐδὲ γρύ. Παράδοξον μυστήριον καὶ

Σφιγγὸς αἴνιγμα! Ἄλλως δὲ ἀμφότερα θεωρῶν Σλαυϊκὰ, ὤφειλε ἢ περὶ ἀμφοτέρων νὰ εἴπῃ τι ἢ περὶ ἀμφοτέρων νὰ σιγήσῃ ὑποθέτων γνωστὰ τοῖς ἀναγνώσταις.

Ἀλλ' οὐχ' οὕτως ἔχουσι δυστυχῶς ἢ εὐτυχῶς τὰ πράγματα καὶ τούτου ἕνεκα ἐπίτηδες ἀπέφυγε νὰ θίξῃ τὸ ζήτημα ὁ σοφὸς καθηγητὴς, καὶ τότε προτιμότερον ἦν καθόλου νὰ μὴ ἀναφέρῃ τὸ ὄνομα αὐτό. Διότι καὶ γνήσια ἂν ὑποτεθῶσιν αὐτὰ τὰ χαρτιὰ, τὰ ὁποῖα ἀνεκάλυψεν ὁ Χὸπφ καὶ τόσην μελάνην καὶ χάρτην κατηνάλωσεν ἵνα τυπώσῃ αὐτὰ, δὲν συμφωνοῦσι πρὸς ἄλληλα περὶ τοῦ πάππου τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ ἡ ἀσυμφωνία αὕτη ἐπὶ τοῦ ἀρχηγέτου τῆς δυναστείας τῶν Καστριωτῶν ὑποσκάπτουσα τὰ θεμέλια τῆς ἀξιοπιστίας, παρέχει καὶ ὑπονοίας περὶ τῆς γνησιότητος τῶν χαρτιῶν ἐκείνων, πρὸς ἐξέλεγξιν τῆς ὁποίας μὴ ἔχων πρόχειρα τὰ μέσα, καταλείπω ἄλλοις νὰ ἀποφανθῶσι περὶ τούτου, ὡς ἐν μέρει ἔπραξεν ὁ κ. Μηλιαράκης. Διότι ὁ μὲν Δεσπότης τῆς Ἠπείρου Ἰωάννης Μουσακῆς ἀναγράφει ἐν τῇ χρονογραφίᾳ ὅτι πάππος τοῦ Σκενδέρμπεη ἦν ὁ Παῦλος καὶ ὅτι οὗτος κατεῖχε δύο χωρία ἐν τῇ Ἡμαθίᾳ (Ματίᾳ) τοῦ Βαρλετίου ἤτοι τὸ Γάρδι καὶ Σίνια, τὴν θέσιν τῶν ὁποίων μετὰ παρηλλαγμένων ὀλίγον τῶν ὀνομάτων ὁ Χὰν διϊσχυρίζεται ὅτι ἀνεῦρε κατὰ τὴν περιοδείαν του καὶ σὺν τούτοις τὴν ἀμφισβητουμένην κοιτίδα καὶ ἀρχικὴν ἑστίαν τοῦ Σκενδέρμπεη. Ὁ δὲ Χὸπφ ἐν ἄλλοις χειρογράφοις εὗρεν ὅτι ὁ πάππος τοῦ Σκενδέρμπεη ὠνομάζετο Κωνσταντῖνος ἄρχων τῆς Σερίνης φέρων τὸν τίτλον Πρωτοβεστιά-

ριος καὶ τοῦτον κατ' εἰκασίαν ταὐτίζει τῷ Κωνσταντίνῳ υἱῷ τοῦ Βρανίλου Καστριώτου, διοικητοῦ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Κανίνων Ἀλεξάνδρου Γιώριτζ κατὰ τὸ 1379 κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χὰν «Die von Hopf gefundenen Urkunden nennen Skanderpeg's Grossvater Constantinus Kastriota dominus Serinae . . . Die Anfzeichnungen des Despoten dagegen nennen ihn Paul.» Hopf hält Constantin Skanderbeg's Grossvater für eins mit Konstantin Kastriota, Sohn des Brawilo Kastriota, Statthalters des Alexander Gioritsch in Kamina» ἔνθα ἐπισυνάπτει ἐπὶ τῆς ἁπλῆς εἰκασίας τοῦ Χόπφ στηριζόμενος ὅτι ἐὰν τοῦτο ἀληθεύῃ, τότε πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι εὑρέθη τὸ ὄνομα τοῦ προπάτορος τοῦ Σκενδέρμπεη. ἀλλὰ τὸ ἐὰν τοῦτο κατὰ τὴν δημώδη παροιμίαν «πόσο πολὺ νερὸ σηκώνει» πᾶς τις δύναται νὰ ἐννοήσῃ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄλλην εἰκασίαν τοῦ Χόπφ ἐξελέγχει ὁ Χὰν, καθ' ἣν ταὐτίζει τὸ ὄνομα Καστριώτης τῷ ἐν τοῖς Ἠπειρωτικοῖς ἀποσπάσμασιν εὑρισκομένῳ Γαστεριτζιώτης, ἐπισπροσθέτων « Was uns jedoch weiterer Bestätigung zu bedürfen scheint»· σημειωτέον ὅμως ὅτι ὁ Χόπφ ἐν τῷ γενεαλογικῷ πίνακι πάππον μὲν ὑπολαμβάνει τὸν Παῦλον, θεῖον δὲ τὸν Κωνσταντῖνον· πότερος ἀληθεύει ἢ ψεύδεται ἀγνοῶ. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν δύο πάππους ἔχει ὁ Σκενδέρμπεης, τὸν Παῦλον καὶ Κωνσταντῖνον καὶ δύο προπάτορας τὸν Κάρολον Θόπιαν καὶ τὸν Βρανίλον. Ἀλλὰ ποτέρῳ τούτων πιστευτέον, τῷ Δεσπότῃ τῆς Ἠπείρου Ἰωάννῃ Μουσακῇ, τοῦ ὁποίου ἡ μαρτυρία κατὰ τὸν σοφὸν ἱστορικὸν ἀσφαλεστάτη ἐστὶν, ἢ τῷ Χόπφ, τοῦ ὁποίου τὴν κρίσιν ἐπὶ τοσοῦτον λατρεύει καὶ σέ-

βεται ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας, πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀληθείας, ἣν ἡ ἱστορία ἀδυσωπήτως ἀπαιτεῖ; Ἡ ἀπόκρισις τῆς ἐρωτήσεως ταύτης ἀπόκειται τῷ κ. Κ. Παπαῤῥηγοπούλῳ. Ὁ δὲ Φαλλμεράϋερ μὴ ἔχων ταῦτα ὑπ' ὄψιν ἀποφαίνεται ἱστορικῶς καὶ δὴ αὐθεντικῶς ὅτι τὸ ὄνομα Καστριώτης κατὰ πρῶτον ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῷ 1421 κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χαλκοκονδύλου, καὶ οὐχὶ ὡς διατείνονται οὗτοι τῷ 1379 «Der Name 'Kastriot 'wird um die Zeit der Thronbesteigung Murat II (J. 1421) zum erstenmal gemannt.» Καὶ τελευταῖον ὁ Χὰν μήτε τοῦ Χόπφ τὴν εἰκασίαν μήτε τοῦ Μουσακῆ τὴν δοξασίαν ἀποδεχόμενος ἀρχηγέτην τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν ἀναγράφει ἐν τῷ γενεαλογικῷ πίνακι τὸν Κάρολον Θόπιαν τῷ 1378 ἀποθανόντα καὶ τούτου υἱοὺς τὸν Γεώργιον καὶ Βρανίλον καὶ τούτου πάλιν υἱὸν τὸν Κωνσταντῖνον, ἐν ᾧ ὁ Χόπφ τὸν Βρανίλον ὡς τοιοῦτον ὑπολαμβάνει, ὃν ὁ Μουσακῆς οὐδόλως μνημονεύει. Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων βλέπει τις ὁποία σύγχυσις καὶ ὁπόση αὐθαιρεσία ὑπάρχει εἰς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ἀρχηγέτου τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν, ὥστε δίκαιον εἶχεν ὁ Φαλλμεράϋερ λέγων ὅτι ματαιοπονία ἐστὶν ἡ ἐπιμονὴ εἰς τὸν γενεαλογικὸν προσδιορισμὸν μιᾶς ἐπισήμου Ἀλβανικῆς οἰκογενείας.

Ταῦτα ὤφειλε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ μελετήσῃ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς καὶ νὰ μὴ ἀποφαίνηται τοσοῦτον αὐθεντικῶς ἐρειδόμενος ἐπὶ τῶν ἀνυποστάτων εἰκασιῶν καὶ αὐθαιρεσιῶν τοῦ Χόπφ, ἀβασανίστως πάντα τὰ ἐν τοῖς χειρογράφοις ἀναφερόμενα καὶ περιεχόμενα ὡς ἱστορικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν ἀποδεξαμένου.

SISMANOGLIO MEGARON

Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει τίνα τῶν δύο προμνημονευθέντων πάππων τοῦ ἥρωος πρέπει νὰ ἀποδεχθῶμεν ὡς ἀληθῆ καὶ πραγματικὸν, τὸν τοῦ Μουσακῆ καὶ τοῦ Χὸπφ Παῦλον ἢ τὸν τοῦ Χὰν Κωνσταντῖνον υἱὸν τοῦ Βρανίλου. Τοσοῦτον φαίνονταί μοι συγχεχυμένα καὶ περιπεπλεγμένα τὰ πράγματα ἐν τῇ χειρογραφικῇ ταύτῃ ὕλῃ, ὥστε ἀδύνατόν ἐστι νὰ πεισθῇ τις ἐν συνειδήσει ὅτι μίαν ἐκ τῶν εἰκοτολογιῶν τούτων ὀφείλει νὰ ἀσπασθῇ ὡς ἀληθῆ πρὸς πλήρωσιν τοῦ κενοῦ, ὅπερ καταλείπει ἡμῖν ἡ ἔλλειψις θετικῆς καὶ ἱστορικῆς πληροφορίας καὶ διαβεβαιώσεως καὶ κατὰ τοῦτο προτιμοτέρα φαίνεται ἡ προμνημονευθεῖσα κρίσις τοῦ εἰδικοῦ Ἀλβανολόγου Φαλλμεράυερ, καθ' ἣν ματαιοπονία ἐστὶ δ' ἔλλειψιν ἀσφαλῶν εἰδήσεων ἡ ζήτησις τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ γενεαλογικοῦ στελέχους τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας Σκενδέρμπεη.

Ἀλλ' ἐὰν τοσαύτη διαφωνία καὶ ἀβεβαιότης ὑπάρχει ἐν τῷ προσδιορισμῷ τοῦ πάππου τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ τοῦ ἀρχηγέτου τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν, τίς δύναται οὐ μόνον νὰ ὑποθέσῃ ἀλλὰ καὶ νὰ φαντασθῇ ὅτι δυνατὸν ἐστί ποτε νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς καὶ νὰ βεβαιωθῇ ἱστορικῶς ἡ ἐθνικότης τοῦ οὕτως ἀορίστου, ἀβεβαίου καὶ ἀναποδείκτου πάππου τοῦ Σκενδέρμπεη ἢ ἀρχηγέτου τοῦ οἴκου τῶν Καστριωτῶν; Τοιαύτην ἀξίωσιν μόνον ὁ Χὸπφ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ καὶ ὁ τὰς εἰκασίας αὐτοῦ ὡς ἱστορικὴν ἀλήθειαν σεβόμενος σοφὸς καθηγητής. Οὗτος γὰρ ἄνευ τινὸς ἐπιφυλάξεως καὶ ἄνευ ἐλαχίστου διστάγμοῦ οἱονεὶ ἐπὶ τοῦ Θουκυδίδου ἢ ἄλλου τινὸς κλασικοῦ συγγραφέως στηριζόμενος πομπωδέστατα ἀνε-

κήρυξεν ὅτι ὁ ἀρχηγέτης καὶ προπάτωρ τοῦ Σκενδέρμπεη Βρανίλος ἦν Σλαῦος, ἦν Σέρβος καὶ οὐχὶ Ἀλβανός, πρῶτον μὲν ἐν τῇ «Ἑστίᾳ» «ὁ ἀρχαιότατος γνωστὸς αὐτοῦ προπάτωρ ἀνατρέχει εἰς τὰ μέσα τῆς ιδ'. ἑκατονταετηρίδος καὶ ἔφερε τὸ Σλαυϊκὸν ὄνομα τοῦ Βρανίλου. Τούτου δὲ ἔγγονος ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ ἡμετέρου ἥρωος Ἰωάννης.» δεύτερον δὲ ἐν τῇ «Ἐφημερίδι» «ὁ ἀρχηγέτης τοῦ οἴκου τῶν Καστριωτῶν ἐκαλεῖτο Branilo, ὅπερ εἶναι προδήλως Σερβικόν» Ἀλλὰ τὸ προδήλως τοῦτο πόθεν ἐξάγεται, ἀπέφυγε νὰ ἑρμηνεύσῃ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἵνα πείσῃ τὸν ἀγνοοῦντα τοῦτο ἀναγνώστην, ἴσως δὲ ὑπέθεσεν ὅτι ἐγνώσθη ἤδη ἐκ τῆς πρώτης ἱστορικῆς ἀποφάνσεως αὐτοῦ.

Ὅτι μὲν ἡ τολμηρὰ αὕτη ἀπόφανσις τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας ἀνυπόστατός ἐστι, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν εἶναι οὔτε Σλαυϊκόν, οὔτε Σερβικὸν καὶ ὅτι ἐκ προθέσεως ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἐξεσλαΰϊσε τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα τοῦ ἀρχηγέτου ἵνα εὐκολώτερον ἐκσλαυΐσῃ ὅλην τὴν οἰκογένειαν τῶν Καστριωτῶν καὶ αὐτὸν τὸν Σκενδέρμπεην, ἐν μέρει μὲν ἀποδείκνυται ἔκτινος ὀρθῆς ἐνστάσεως αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ἣν οὐκ οἶδ' ὅπως ἐξέφερεν ἐν τῷ έ. τόμῳ τῆς ἱστορίας (σελ. 381), ἔνθα προκειμένου λόγου περὶ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Σκενδέρμπεη Χάμζα ἐπιφέρει «ὁ δὲ ἀνεψιός του Χάμζας, βαπτισθεὶς τῇ 25 Δεκεμβρίου 1443, ὠνομάσθη Βρανῆλος ἢ Βρανᾶς. Τὸ ὄνομα Βρανῆλος ἦτο ἴσως Σερβικὸν καὶ ἀπαντᾶται ἀνέκαθεν, ὡς λέγει ὁ Χὸπφ, ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ταύτῃ. Ἀλλ' ὁ ἕτερος τοῦ ὀνόμα-

τος τούτου τύπος, ὃν ἀναφέρει αὐτὸς οὗτος ὁ ἱστορικὸς ὡς ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Χάμζαν, λέγων ὅτι ὁ ἀνεψιὸς οὗτος τοῦ Σκενδέρμπεη μετωνομάσθη Βρανῆλος ἢ Βρανᾶς ἐπιμαρτυρεῖ τὴν ἀνωτέρω ἤδη γενομένην παρατήρησιν, ὅτι οἱ πρόμαχοι τῆς Ἀλβανίας οἱασδήποτε καταγωγῆς καὶ ἂν ἦτον ἐφιλοτιμοῦντο πάντοτε νὰ ἐξελληνίζωσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν, διότι Βρανάδας ἀναφέρει πολλοὺς ἡ Βυζαντινὴ ἱστορία.» Γίς γράμματα ἐπιστάμενος Ἑλληνικὰ καὶ ἀναγινώσκων ταῦτα δὲν βλέπει ὅτι ὁ κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος ὁμολογῶν ὅτι τὸ Βρανᾶς καὶ τὸ ἐξ οὗ Βρανῆλός εἰσιν Ἑλληνικά, Βιζαντινά, δὲν ἀνασκευάζει τὸν κ. Κ. Παπαρρηγόπουλον ἀδιστάκτως λέγοντα ὅτι ὁ προπάτωρ ἔφερε τὸ Σλαυϊκὸν ὄνομα τοῦ Βρανίλου καὶ ὅτι ὁ ἀρχηγέτης τοῦ οἴκου τῶν Καστριωτῶν Branilo, ὅπερ εἶναι προδήλως Σερβικόν;» ὁποία ἱστορικὴ ἀντίφατις! ἦ προσθετέον ὅτι καὶ το «οἱ πρόμαχοι τῆς Ἀλβανίας .... πάντοτε ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ἐξελληνίζωσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν» ψευδές ἐστι. Καθ' ὅσον ἀναμφισβήτητόν ἐστιν ὅτι σπανιώτατα ἔκτινος περιστάσεως ἐγίνετο τοῦτο καὶ οὐχὶ πάντοτε καὶ ὅτι ἑπομένως ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν ὀνομάτων τῶν Ἀλβανῶν καὶ Σλαύων ἡγεμόνων ἐξάγεται ὅτι οὐδὲ τὸ ἓν δέκατον οὐτῶν φέρουσιν Ἑλληνικὰ ὀνόματα, ἀλλ' Ἀλβανικὰ καὶ Σλαυϊκά. Ἓν μέρει δὲ καὶ ἐξ ὧν ἔγραψε περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου ὁ ἐλλογιμώτατος σχολάρχης Καλαμῶν κ. Πετρίδης. «Τὸ ὄνομα τοῦτο τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν, ἔστω βέβαιος ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος ὅτι δὲν εἶναι « Σερ-

βικὸν » εἶναι « Ἑλληνικὸν » σύνηθες παρὰ τοῖς Ἠπειρώταις καὶ ἄλλοις ἑλληνικοῖς λαοῖς κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ὑπὸ τὸν τύπον «Βρανᾶς» καὶ «Βράνος» καὶ ὑποκοριστικὸν Βρανίλος» ἐξελέγχεται ὁ τοῦ ὀνόματος ἑλληνισμὸς καὶ ἐκδιώκεται ὁ Σλαυϊσμός. Πόσον σοφώτερος ἂν ἦν ὁ σοφὸς ἱστορικὸς, εἰ ἧττον μὲν τῷ ἀπείρῳ Ἀλβανολόγῳ, μᾶλλον δὲ τῷ περὶ τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν ἀσχοληθέντι Χὸπφ προσδεδεμένος ἦν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ, ὅτε ἀναμφιβόλως ἤθελεν ἀποφύγῃ τὸ ἐθνολογικὸν τοῦτο ναυάγιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δύναταί τις νὰ παρῳδήσῃ καὶ τὸ φιλοσοφικὸν «νῦν ηὐπλοήκαμεν ὅτε νεναυαγήκαμεν». Ὅτι δὲ αὐτὰ οὕτως ἔχουσι, πᾶς ἄλλος λόγος περιττὸς ἀποβαίνει. Διαμαρτύρεται ὅμως ὁ Χάν, κατὰ τῆς παραδοχῆς τοῦ Βρανίλου ὡς ἀρχηγέτου τοῦ οἴκου τῶν Καστριωτῶν καὶ προπάτορος τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀποδέχεται ὡς τοιοῦτον τὸν Κάρολον Θόπιαν, περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ὁποίου ὡς Ἀλβανοῦ οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφισβήτησις.

Οὕτω τοίνυν ἀποδειχθέντος ὅτι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κατὰ Χὸπφ προπάτορος τοῦ Σκενδέρμπεη Βρανίλου δὲν εἶναι Σλαυϊκὸν, ἀλλ' ἑλληνικὸν καὶ τὸ τοῦ κατὰ Χὰν Καρόλου Θόπια ὡσαύτως, ὑπολείπεται νὰ ἴδωμεν μήπως τὰ ὀνόματα τῶν δύο πάππων τοῦ Σκενδέρμπεη Παύλου μὲν κατὰ τὸν Δεσπότην καὶ Χὸπφ, Κωνσταντίνου δὲ Καστριώτου κατὰ τὸν Χὰν ὄζουσι Σλαυϊσμοῦ, δυναμένου νὰ μεταβιβασθῇ τῷ Σκενδέρμπεη. Ἐπειδὴ δὲ εὐτυχῶς καὶ ταῦτα ἀπηλλαγμένα εἰσὶ παντὸς τοιούτου περιοσμήματος καὶ οὐδεμία ἔνστασις κατ' αὐτῶν ὑπάρχει, ἔπεται ἡ ἔρευνα καὶ ἐ-

ξέτασις τοῦ πατρικοῦ ὀνόματος τοῦ ἥρωος Ἰωάννου καὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ Καστριώτου, καθόσον περὶ τούτων ἠγέρθησαν ὑπόνοιαί τινες ἀνυπόστατοι. Ὅτι μὲν τὸ τελευταῖον ὄνομα Καστριώτης Ἑλληνικόν, Ἑλληνικώτατόν ἐστιν κατά τε τὴν ῥίζαν καὶ τὴν κατάληξιν, οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ καὶ διαφιλονεικήσῃ, πλὴν τοῦ Χάν, μὴ ἀποδεχομένου τὴν κατάληξιν ιώτης μήτε ὡς Ἀλβανικὴν μήτε ὡς νεοελληνικὴν ἐν ταῖς ἐκ τῆς λέξεως κάστρον συνθέτοις λέξεσιν, ἀλλὰ μήτε πάλιν ὡς Σλαυϊκὴν τολμῶντος νὰ ἀνακηρύξῃ αὐτήν. Ὅτι δὲ ἡ λέξις κάστρον ὡς κύριον μὲν ὄνομα πόλεων καὶ τόπων ὀχυρῶν ἁπανταχῇ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησί τε καὶ Ῥωμαίοις μαρτυρεῖ Στράβων, Βιργίλιος, Σέρβιος, Πλίνιος καὶ ἄλλοι, ὡς προσηγορικὸν δὲ ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ σημαίνουσα τεῖχος, ἀκρόπολιν καὶ τετειχισμένην πόλιν. Τὸ δὲ οἰκογενειακὸν ὄνομα Καστριώτης παρήχθη κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν ἐκ τοῦ προσηγορικοῦ κάστρον, ἀναφερομένου εἰς τὴν ὀχυρὰν πρωτεύουσαν Κρόϊαν πατρίδα τοῦ Σκενδέρμπεη, καὶ ἐκ τούτου καστριώτης ὁ καταγόμενος ἐξ αὐτῆς κατ' ἀναλογίαν πρὸς ἄλλα παραγόμενα ἐκ προσηγορικῶν καὶ δηλοῦντα τόπον, οἷον πατρὶς πατριώτης, πατριώτισσα, φαναρίον, φαναριώτης, φαναριώτισσα, μοναστήριον, μοναστηριώτης καὶ τὰ θηλυκὰ χρυσοκαστριώτισσα, χρυσοσπηλιώτισσα, ὧν τὰ ἀρσενικὰ χρυσοκαστριώτης καὶ χρυσοσπηλιώτης κατ' ἀναλογίαν τῶν προηγουμένων.

Ἀλλὰ τί δεῖ πλείω λέγειν πρὸς ἀναίρεσιν καὶ ἀνασκευὴν τῆς ἐσφαλμένης δοξασίας τοῦ Χάν, διϊσχυριζομένου ὅτι οὐδεμία λέξις ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ εὕρηται λήγουσα εἰς ιώτης καὶ ἔχουσα ῥίζαν τὴν λέξιν κάστρον, ἀφ' οὗ αὐτὴ αὕτη ἡ λέξις Καστριώτης ἐν χρήσει ἐστὶ καὶ νῦν ἔτι παρ' ἡμῖν πρὸς δήλωσιν οἰκογενειακοῦ ὀνόματος, ὅπερ οὔτε ὁ κ. Πετρίδης γράψας, οὔτε ὁ κ. Μηλιαράκης ἐκτενέστερον περὶ τούτου πραγματευθείς, ἠδυνήθησαν νὰ ἀνακαλύψωτι πρὸς ὑποστήριξιν τῶν λεγομένων καὶ ἐξέλεγξιν τῶν εἰκοτολογιῶν τοῦ Χάν. Ἔγνων δὲ τοῦτο τυχαίως ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἐφημερίσι δημοσιευομένων ἀγγελιῶν καὶ εἰδήσεων περὶ ἀφίξεων καὶ ἀναχωρήσεων οὕτω π. χ. ἐν τῇ «Αὐγῇ» τῆς 3 Σεπτεμβρίου ἐδημοσιεύθη «Ἀφίκετο ἐκ Σπετσῶν ὁ τελειόφοιτος τῆς Φαρμακευτικῆς κ. Κ. Ν. Καστριώτης» καὶ μετὰ ἕνα περίπου μῆνα ἀνηγγέλθη διὰ τῆς αὐτῆς ἐφημερίδος ὅτι «ἡ κ. Μάρθα Ι. Καστριώτου ἐκ Σπετσῶν συνεζεύχθη τῷ Ι. Σωτηροπούλῳ ἐκ Ναυπλίου.» Μήπως καὶ ἐν ἄλλαις τῆς Ἑλλάδος πολεσι δὲν ὑπάρχει ἐν χρήσει τὸ ἐπώνυμον τῆς περιωνύμου τῶν Καστριωτῶν οἰκογενείας ὡς ἀλάνθαστον μαρτύριον τῆς ἑλληνικότητος αὐτοῦ;

Ταῦτα μὲν τὰ ὀλίγα ἱκανά εἰσι πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι τὸ ὄνομα Καστριώτης, ὅπερ ἔφερεν ἡ οἰκογένεια τοῦ Σκενδέρμπεη ἑλληνικώτατόν ἐστι κατά τε τὴν ῥίζαν, τὴν σημασίαν καὶ τὴν κατάληξιν. Δύσκολον ὅμως ἐστὶ νὰ εὑρεθῇ καὶ ἐξακριβωθῇ ποῖον μέλος τῆς οἰκογενείας ἔλαβεν αὐτὸ πρῶτον· διότι ὁ μὲν Χὰν ἐν τῷ γενεαλογικῷ πίνακι ἀρχηγέτην τοῦ οἴκου τῶν Καστριωτῶν θεωρῶν, ὡς προείρηται, τὸν Κάραλον Θόπιαν, Καστριώτην ὀνομάζει τὸν Βρα-

νίλον χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ ποῦ στηριζόμενος διϊσχυρίζεται τοῦτο, ὁ δὲ Χόπφ ἐν τῷ γενεαλογικῷ πίνακι ὡς ἀρχηγέτην τοῦ οἴκου ἀναγράφων τὸν Βρανίλον, οὐδόλως ὀνομάζει αὐτὸν Καστριώτην, ἀλλὰ προσθέτει τῷ ὀνόματι τὸ «d' origine Serbe» βασιζόμενος φαίνεται ἐπὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Σπανδουγίνου «per natura Serviano» καὶ ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν ἔχων νὰ ἐκσλαυίσῃ τὴν οἰκογένειαν τῶν Καστριωτῶν, ὅστις εἴτε ἐξ ἀγνοίας, εἴτε ἐξ ἀπροσεξίας καὶ τὸν περιώνυμον ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας Θεοφύλακτον τὸν Εὐβοέα μετεποίησεν εἰς Βούλγαρον κατὰ τὴν μετάφρασιν τῆς πραγματείας «οἱ Σλαύβοι ἐν Ἑλλάδι» ὑπὸ Φ Ζαμβάλδη, ἔνθα (σελ. 18.) λέγεται «Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Βουλγάρου ἀρχιεπισκόπου Θεοφυλάκτου» καὶ κατωτέρω «ἣν μνημονεύει ὁ Βούλγαρος ἀρχιεπίσκοπος». Ἂν δὲ οὕτως ἀκρίτως καὶ ἀπερισκέπτως ἄνδρα ἑλληνικώτατον μετέβαλεν εἰς Βούλγαρον, τὸν ἑλληνισμὸν τοῦ ὁποίου μόνος ὁ Ἕλλην μεταφραστὴς τῆς παργματείας ἠγνόει καὶ ἄνευ ἐξελέγξεως τοῦ ἀλλογενοῦς πρωτοτύπου κατέλιπε, τί πρέπει νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι συνέβη ἐν τῇ διαγνώσει τῆς ἀξίας τῶν περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων πραγματευομένων χειρογράφων, ὧν τὴν ἀξιοπιστίαν ἐξ ἑνὸς μὲν κατ' ἄγνοιαν τοῦ κρινομένου, ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ ἐξ ἐπιστημονικοῦ πόθου καινοτομίας ὑπερετίμησε καὶ ἀπένειμεν σημασίαν ἱστορικὴν αὐτός;

Ἐν τοιαύτῃ τοίνυν περιπτώσει ἀβεβαιότητος καὶ εἰκοτολογίας προτιμητέα φαίνεταί μοι ἡ προμνημονευθεῖσα κρίσις τοῦ Φαλλμεράϋερ, ἐπὶ ἱστορικῆς

μαρτυρίας ἐρειδομένη, καθ' ἣν τὸ ὄνομα Καστριώτης κατὰ πρῶτον ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐπὶ τοῦ πατρὸς τοῦ Σκενδέρμπεη Ἰωάννου καὶ ἡ ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης στηριζομένη ἀκράδαντος πεποίθησίς μου ὅτι πρῶτος ὁ Ἰωάννης ἐλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τῆς φύσει καὶ θέσει ὀχυρᾶς πρωτευούσης πόλεως τῆς Ἀλβανίας κατὰ τὴν ιέ ἑκατονταετηρίδα Κροίας, ἥτις ἐπὶ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα ὑπῆρξεν ἡ παλαίστρα τῶν Ἀλβανῶν κατὰ τῶν δύο ἰσχυροτάτων αὐτοκρατόρων τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ ἡ κλεὶς πάσης τῆς Ἀλβανίας, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας τῆς ὁποίας τοσοῦτον ἡρωϊκῶς ἠγωνίσθη ἐπὶ εἴκοσι καὶ τέσσαρα ἔτη ὁ ἀθάνατος ἥρως αὐτῆς. Περὶ τούτου δὲ διαρρήδην μαρτυρεῖ καὶ τὸ κατωτέρω ἐπισυναπτόμενον διάταγμα τῆς Βενετίας ἀναγγέλλον τῷ Κωνσταντίνῳ ὅτι πέμπεται ἀπεσταλμένος γινώσκων τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἵνα διαπραγματευθῇ περὶ τῆς Κροίας· ἐν τούτῳ δὲ ἁπλῶς λέγεται Κωνσταντῖνος καὶ οὐχὶ Καστριώτης «ad Constantinum qui accepit castrum Croye» ἐν ᾧ ἄλλως ἂν εἶχε τὸ πρᾶγμα, ἔπρεπεν ἐξ ἅπαντος νὰ μνημονευθῇ καὶ τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα «ad Constantinum Castriotam, ἐκ δὲ τῆς ἑπομένης λέξεως Castrum Croye ἐδόθη ἀκολούθως τῷ ὄνομα τῷ Ἰωάννῃ πατρὶ τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ καθιερώθη τοῖς ἀπογόνοις τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἀνάγκη ἄρα γε νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἐξέτασιν καὶ τὸ κύριον τοῦ πατρός ὄνομα Ἰωάννης, ὅπερ κατὰ κακὴν μοῖραν τοῦ ἥρωος ὁ μὲν Ἀθηναῖος Χαλκοκονδύλης ἐξεβαρβάρωσεν ἤδη εἰς Ἰβάνην μεταποιήσας, ὁ δὲ σοφὸς ἱστορι-

κός τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἐπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ἐκβαρβαρωθέντος στηριχθείς, περιῆλθεν εἰς τὸ σοφώτατον συμπέρασμα ὅτι καὶ ἐκ τούτου πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ θεωρηθῇ Σλαῦος ὁ υἱός αὐτοῦ Γεώργιος Καστριώτης καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀλάνθαστον τεκμήριον καὶ ἀκαταμάχητον ἐπιχείρημα του Σλαυϊσμοῦ τοῦ Σκενδέρμπεη, διότι λέγει ὁ σοφός καθηγητής, «τοῦτο δὲν τὸ λέγουσιν οὔτε ὁ Μουσακῆς, οὔτε ὁ Χάμμερ, οὔτε ὁ Χόπφ, οἵτινες πάντοτε ἀποκαλοῦσι τὸν πατέρα τοῦ ἥρωος Ἰωάννην Καστριώτην. Το λέγει ὅμως ἐπανειλημμένως ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ τὴν ἀκρίβειαν ΟΥΔΕΙΣ βεβαίως θέλει ἀμφισβητήσει, ὁ Ἀθηναῖος Λαόνικος Χαλκοκονδύλης.» Ἐπειδὴ δὲ περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀκριβείας τοῦ Χαλκοκονδύλου ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι εἶπον τὰ δέοντα προηγουμένως, πᾶσαν ἐπανάληψιν αὐτῶν ὑπολαμβάνω ὀχληρὰν ἐνταῦθα, ἐπιπροσθέτων ὅτι τὸ ὄνομα Ἰβάνης ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ Ἰωάννης, ᾧπερ ἐχρήσατο ὁ Χαλκοκονδύλης ἐπὶ τὸ Σκυθικώτερον, οὐδόλως συντελεῖ εἰς ἀπόδειξιν ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης, ὡς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἰωάννης ἦσαν Σλαῦοι καὶ οὐχὶ Ἀλβανοί.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἀποδειχθέντος ὅτι οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ προπάτορος καὶ πάππου Βρανίλος, οὔτε τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Καττριώτης ἦταν Σλαυϊκά, ἀλλὰ καθαρῶς ἑλληνικά, ἑλληνικώτατα, ἕπεται ὅτι ἐκ ταύτης τῆς ἀπόψεως οὐδεμία ὑπόνοια δύναται νὰ σχηματισθῇ περὶ τῆς Σλαυϊκῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμπεη, ὡς ἐν μέρει μὲν ἐκ τῶν μέ-

χρι τοῦδε εἰρημένων ἐδηλώθη, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐκ τῶν ἑπομένων δηλωθήσεται. Ὁμολογουμένου ὄντος ἐκ τῆς ἱστορίας ὅτι ἡ Ἀλβανία ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας διετέλεσεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ ὅτι ἐπί τινα χρόνον ὑπέκυψεν εἰς τὴν Σερβοκρατίαν πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Καστριωτῶν, ἀναμφισβήτητόν ἐστιν ὅτι ὅπως ὁ Βυζαντινὸς Ἑλληνισμὸς ἐπεδρασεν ἐπὶ τῶν κατοίκων τῆς χώρας καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ἐπισημοτέρων οἰκογενειῶν, ἐν αἷς καὶ ἡ τῶν Καστριωτῶν, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ καὶ νῦν ἔτι σωζόμεναι Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαί, ἐν μιᾷ τῶν ὁποίων ἀναφέρεται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κατὰ Χὰν προπάτορος τοῦ Σκενδέρμπεη Καρόλου Θόπια καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Μηλιαράκη δημοσιευθὲν διάταγμα τῆς Βενετίας (τῇ 14 Φεβρουαρίου 1395) πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον, κατὰ μὲν τὸν Χὰν πάππον τοῦ Σκενδέρμπεη, κατὰ δὲ τὸν Χόπφ θεῖον αὐτοῦ «Mittatus nuncius qui sciat linguam graecam ad Constantinum, qui aecepit Castrum Croye de potesrate Marco Barbatigo, qui ipsum nostro nomine possidebat, ad procurandum, ut restituat hoc Castrum Venetis, pro securitate Durachii et districtis.» οὕτω καὶ ἡ Σλαυοκρατία κατέλιπεν ἴχνη ἀνεξάλειπτα οὐ μόνον ἐν Ἀλβανίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ Θράκῃ, Ἠπείρῳ, Θεσσαλίᾳ Στερεᾷ Ἑλλάδι καὶ Πελοποννήσῳ, ἐν αἷς καὶ νῦν ἔτι μετα παρέλευσιν τοσούτων αἰώνων σώζονται πανταχοῦ κύρια ὀνόματα ἀνθρώπων, πόλεων, χωρίων, ποταμῶν, ὀρέων καὶ λιμνῶν ὡς ἀναμφισβήτητα μαρτύρια τῆς βαρβαροκρατίας ἐκείνης καὶ κατὰ τὴν ἀλάνθαστον ταύτην ἀρ-

SISMANOGLIO MEGARO

χὴν, δυναμένην νὰ ἐφαρμοσθῇ πανταχοῦ, ὅπου ἐγέ-
νοντο τοιαῦται ἀλληλοδιάδοχοι κατακτήσεις, ἀπο-
χρώντως ἐξηγεῖται ἤδη πῶς καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ μνημο-
νεύονται ἑλληνικὰ ὀνόματα ὡς τὸ Βρανίλος καὶ Κα-
στριώτης καὶ πῶς ὑπὸ τοῦ Χαλκοκονδύλου ἀναφέ-
ρεται ὁ Ἰωάννης μετὰ τοῦ ὀνόματος Ἰβάνης, διὰ
τοῦ ὁποίου ἐκάλουν οἱ εἰς οἱανδήποτε σχέσιν διατε-
λοῦντες Σλαῦοι γείτονες, μεθ' ὧν καὶ δι' ἐπιγαμι-
ῶν συνεδέετο ὁ οἶκος τῶν Καστριωτῶν, οὐ μὴν ἀλ-
λὰ καὶ ὀνόματα ὀρέων, ποταμῶν καὶ χωρίων, ὡς προ-
είρηται, καὶ νῦν ἔτι διατηροῦνται οἷον Φούρκα, Κρά-
βα, Μπάμπιε καὶ τόσα ἄλλα.

Ἐὰν δὲ νῦν ἀνατρέψαντες τὴν ἐθνολογικὴν ταύ-
την ἀρχὴν, ἀποδεχθῶμεν τὴν σαθρὰν καὶ παράλογον
ἀρχὴν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, καθ' ἣν, διότι ὁ Χαλκο-
κονδύλης ἐκάλεσε τὸν Ἰωάννην τῷ Σκυθικῷ ὀνόμα-
τι Ἰβάνην, ἕπεται ὅτι ὁ φέρων αὐτὸ ἦν Σέρβος καὶ
οὐχὶ Ἀλβανὸς ἢ διότι ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ ἔφερε τὸ
Ἑλληνικον ὄνομα Καστριῶται, ἦν Ἑλληνικὴ, ἕκα-
στος δύναται νὰ ἐννοήσῃ εἰς ποῖον παραλογισμὸν
δυνάμεθα νὰ περιπέσωμεν, ὁποία ἐθνολογικὴ ἀναστά-
τωσις δύναται νὰ συμβῇ παρὰ πᾶσι μὲν τοῖς ἔθνεσιν
ἐν γένει, μάλιστα δὲ παρ' ἡμῖν τοῖς Ἕλλησιν, ὧν ἡ
χώρα εἰς τοσαύτας ξενικὰς κατακτήσεις ἀλληλοδι-
αδόχως ὑπέπεσε καὶ τοσαῦτα ὑπέστη δεινοπαθήμα-
τα. Κατὰ ταύτην τὴν ἀντεπιστημονικὴν ἀρχὴν τοῦ
σοφοῦ καθηγητοῦ πάντες οἱ ἐν Ἑπτανήσῳ καὶ ἄλλαις
νήσοις ἀδελφοὶ ἡμῶν οἱ ἐκ τῶν καιρικῶν περιστά-
σεων φέροντες φραγκικὰ ὀνόματα πρέπει νὰ διαγρα-
φῶσιν ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ Ἑλληνισμοῦ! καὶ νὰ θε-

ωρηθῶσιν ἐθνολογικῶς φράγκοι καὶ οὐχὶ Ἕλληνες
ὁμογενεῖς, ἔτι δὲ οἱ ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ οἰκοῦντες ὁμο-
γενεῖς, ὧν οἱ πλεῖστοι φέρουσι οὐχὶ Φραγκικὰ, ἀλλὰ
Τουρκικὰ ὀνόματα οἷον Μουρὰτ ὀγλοὺ, Ταχρὴτζ ὀ-
γλοὺ, Ἐλὲς ὀγλοὺ, Κασὰπ ὀγλοὺ, Χασὰν ὀγλοὺ καὶ
ἄλλα μυρία, πρέπει νὰ θεωρηθῶσι Τοῦρκοι καὶ οὐχὶ
Ἕλληνες, οὐδὲ Χριστιανοί. Ὁποία ἐθνικὴ βλασφη-
μία! Ὁποία ἀνθελληνικὴ καὶ ἀντιχριστιανικὴ ἐθνο-
λογία! εἰς τὴν ὁποίαν περιέπεσεν ὁ σοφὸς καθηγητὴς
καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς μόνον καὶ μόνον ἵνα ἐκσλαυίσῃ
τὸν οἶκον τῶν Καστριωτῶν καὶ τὸν Σκενδέρμπεην.
Ταύτην τὴν ἀντεπιστημονικὴν ἀρχὴν ἐπικρίνων ὁ κ.
Μηλιαράκης καὶ ἀνασκευάζων τὰ περὶ Βρανίλου καὶ
Ἰβάνεω δίκαιον εἶχε νὰ ἐπισυνάψῃ τὸ «Λυπούμεθα
διότι ἐπιχειροῦμεν νὰ ἀνασκευάσωμεν τοιοῦτον ἐπι-
χείρημα.»

Τοιοῦτος τοίνυν ἀποδεχθεὶς ἐκ τῶν εἰρημένων ὁ
Σκενδέρμπεης ἄσπιλος, ἀμόλυντος καὶ ἐντελῶς ἀ-
πηλλαγμένος παντὸς Σλαϊσμοῦ ἐκ προπάτορος
πάππου, πατρὸς καὶ οἰκογενειακοῦ ὀνόματος, ὀφείλει
νῦν νὰ ἐξετασθῇ ἐκ μητρός κατὰ τὴν σοφὴν ἀξίωσιν
τοῦ ἐθνικοῦ ἱστορικοῦ, ὅστις καὶ τοῦτο δὲν ἐδίστα-
σε νὰ προτείνῃ ὡς ἰσχυρὸν ἐπιχείρημα πρὸς ἐκσλαυ-
ϊσμὸν τοῦ ἥρωος, λέγων ὅτι, ἐπειδὴ ἡ μήτηρ του
Βοϊσαύα ἦν Σερβικῆς καταγωγῆς θυγάτηρ Σέρβου
τινὸς ἡγεμόνος, ἄρα καὶ ὁ υἱός αὐτῆς Γεώργιος Κα-
στριώτης ἦν Σερβικῆς καταγωγῆς, Σέρβος, ἐξ οὗ
φαίνεται καὶ ὁ Βυζαντινὸς Σπανδουγῖνος ἐξήγαγε
τὸ συμπέρασμα αὐτοῦ ἀναγράψας τὸ «per natura Ser-

viano?» Τωόντι Ἀριστοτελικὸς συλλογισμὸς καὶ ἀξιοθαύμαστον συμπέρασμα!

Τοῦτο κατὰ Βαρλέτιον γινωσκόντων πάντων, μηδὲ τοῦ Φαλλμεράϋερ ἐξαιρουμένου, οὐδεὶς ἐφαντάσθη νὰ προτείνῃ ὡς δυνάμενον καὶ ἐπ' ἐλάχιστον νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ πράγματος. ἄλλως τε δὲ πρῶτος ὁ Φαλλμεράϋερ, εἰ ἐθεώρει καὶ τὴν ἐλαχίστην ἔχον συμασίαν ἐν τῷ ζητήματι, ἁφαρπάσας ἐκ τοῦ Βαρλετίου ἤθελεν ἀνακηρύξει πολὺ πρὸ τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης διὰ τοῦτο ἦν Σλαῦος καὶ οὐχὶ Ἀλβανός καὶ δὲν ἤθελεν ἀφήσει τὴν δόξαν τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης τῷ ἕλληνι ἱστορικῷ, λίαν ἀφελῶς πιστεύοντι ὅτι ἐν τούτῳ εὗρε τὴν ζητουμένην ἀλήθειαν. Ἐπειδὴ ὅμως πᾶσα ἀπόπειρα ἐρεύνης καὶ περαιτέρω ἐξετάσεως τοῦ τοιούτου καὶ ἡ διὰ μυρίων ἐθνολογικῶν παραδειγμάτων ἀπόδειξις τῆς πλημμελείας τοῦ συλλογισμοῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ παρὰ τοῖς νοῦν ἔχουσιν ὡς καθαρὸς παραλογισμός, χαίρειν ἐῶ τοῦτο καὶ καταλείπω ὡς περιουσίαν ἀποδεικτικὴν καὶ ἱστορικὴν τῷ ἐθνικῷ ἡμῶν ἱστορικῷ, ἐπὶ τοιαύτης ὕλης ζηλωσαντι νὰ στηρίξῃ τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ.

Ὅθεν ἀδιστάκτως πιστεύων ὅτι ἡ ἐθνικότης τῆς μητρός οὐδεμίαν ἔχει ἰσχὺν ἐπὶ τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἐθνικότητος τῶν τέκνων, δημιουργὸς γὰρ ὁ πατήρ αὐτῶν καὶ οὐχὶ ἡ μήτηρ οἱασδήποτε ἐθνικότητος καὶ ἂν ᾖ αὕτη, ἐν ἀκραδάντῳ πεποιθήσει ὁμολογῶ ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης οὐδόλως ἐνεχόμενος τῇ ἐθνικότητι τῆς μητρός, εἰσελθούσης εἰς Ἀλβανικὴν οἰκογένειαν καὶ ἐξαλβανισθείσης οὐχὶ δὲ ἐκσλαυϊσάσης αὐτήν, ἦν καθαρὸς καὶ γνήσιος Γέγας ἢ κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Φαλλμεράϋερ echt Gheghas. Ἐκ δὲ τῶν μέχρι τοῦδε ἐρευνηθέντων καὶ ἐξετασθέντων ἀπεδείχθη ἤδη ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἀντιστρατεύεται εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς Ἀλβανικῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη εἰ μὴ μόνη ἡ μαρτυρία τοῦ Βυζαντινοῦ Σπανδουγίνου «per natura Serviano» περὶ τῆς ἀξίας καὶ ἀξιοπιστίας τῆς ὁποίας ἱκανὰ προηγουμένως εἰπών, ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ προσθέσω τινὰ ἀφορῶντα εἰς τὰ ἐκ τῆς δοξασίας ταύτης ἐξαχθέντα ὁεβιασμένα καὶ ἐπισφαλῆ συμπεράσματα τοῦ Χάν, ὅστις, ὡς προείρηται, μεταφράσας ἐν τῇ Γερμανικῇ γλώσσῃ καὶ δημοσιεύσας ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ περίληψιν τοῦ χειρογράφου Μουσακῆ, μετὰ πολλῶν συνώδευσε παρατηρήσεων, κρίσεων καὶ ἐπικρίσεων, ἐν αἷς ἐνιαχοῦ μὲν ἀποδεχόμενος τὰ ἀναγραφόμενα, ἀλλαχοῦ δὲ διαφωνῶν, ἀλλαχοῦ ἀπορῶν καὶ διστάζων καὶ ἀλλαχοῦ εἰκάζων καὶ ἐρωτῶν περιέπεσε καὶ εἰς γεροντικάς τινας ἀντιφάσεις· πρῶτον μὲν γὰρ ἐν ᾧ ἐν ἀρχῇ χαρακτηρίζων τὸ δεύτερον τμῆμα τοῦ χειρογράφου τὸ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Μουσακῆ προσαρτηθὲν κατὰ τὸ 1560 θεωρεῖ αὐτὸ ὡς ἀνάξιον λόγου συμφώνως τῇ κρίσει τοῦ Χόπφ καὶ ἀποκλείει τῆς συζητήσεως καὶ δημοσιεύσεως «Soweit der Uerfasser dieren Anhang beurtheilen konnte, ershien er ihm von weit geringeren... Wissenschaftlilen We the, daher er es für gerathener hielt, disselbe in der folgenden Darstellung unberücksichtig zu lassen» μετα δώδεκα περίπου φύλλα ἐπιλήσμων τῶν προειρημένων γενόμενος, παραδόξως καὶ ἀντιφάσκων ἑαυτῷ ἀποφαίνεται ὅτι ἐκ τῶν ἀναγραφῶν

τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Ἰωάννου Μουσακῆ ἡ σπουδαιοτάτη κεῖται ἐν τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ Κωνσταντίνου Μουσακῆ, ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης δὲν ἀνῆκεν εἰς ἀρχαῖον Ἀλβανικὸν γένος, ἀλλὰ εἰς Σερβικόν τινα οἶκον μεταναστεύσαντα εἰς τὴν Ἀλβανίαν «Von diesen scheint uns der wichtigste in der Angabe Constantinus Musaki zu liegen, dass Skanderbeg keinem uralbanischen, sonder einem Serbischen und mithin eingewanderten Geschlechte angehört habe» Ὁποία ἀντίφασις καὶ εἰκοτολογία τοῦ σοφοῦ Ἀλβανολόγου· διότι ὁ Χόπφ ἐν μὲν τῷ Chroniques graeco romanes (pg. XXXV) χαρακτηρίζει αὐτὸν ὡς ἑξῆς «Après ce a Constantino reproduit (pg. 304—311) les renseignements tout-à-fait confus et inventés qu' il a dûs au soi-disant prince Andrea Angelo Commeno, fameux auteur de généalogies fausses» ἐν δὲ τῷ Monatsberichte (1854 p. 195) «Constantino .... hat diese durchaus fabelhaften Notizen zusammengestellt ... die meist mit jenen geradezu im Widerspruche stehen dies der eine, unwichtigste, aber auch sehr kurze Theil.» Ἐκ τούτων ἐπίτηδες αὐτολεξεὶ παρατεθέντων εὐκόλως δύναται νὰ κρίνῃ ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης περὶ τῆς ἀξιοπιστίας τῶν ἱστορουμένων καὶ νὰ ἀποφανθῇ περὶ τῆς σημασίας αὐτῶν ἐν τῷ ἡμετέρῳ ζητήματι· εἶτα δὲ προβαίνων εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν ἀρχικῶν χωρῶν τῶν Καστριωτῶν, ὀρθῶς μὲν ἱστορεῖ ὁ Χὰν ὅτι αὗται ἔκειντο οὐχὶ ἐπὶ Σλαυϊκοῦ, ἀλλ' ἐπὶ καθαρῶς Ἀλβανικοῦ ἐδάφους καθόσον καὶ νῦν ἔτι ἐν τοῖς πέριξ τῆς πόλεως τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ τῶν δύο χωρίων Σίνια καλῶς καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Δρίνου ὁμιλεῖται οὐχὶ ἡ Βουλγαρικὴ, ἀλλ' ἡ Ἀλβανικὴ γλῶσσα, ἀκολούθως ὅμως περιπίπτει εἰς ἀντι-

φατικὴν εἰκοτολογίαν, μηδὲ τὴν ἐλαχίστην ὑπόστασιν καὶ διαβεβαίωσιν ἔχουσαν, διατεινόμενος ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἐξ εὐγενοῦς Σερβικῆς οἰκογενείας κατήγετο, εἰς τὴν ὁποίαν ἐν καιρῷ τῆς Σερβοκρατίας ἐχαρίσθησαν αἱ προμνημονευθεῖσαι χῶραι «Es liegt somit die Uermuthung nahe, dass Skanderbeg aus einer Serbischen Adelsfamilie stamme, die zur Zeit der Serbischen gewaltherrschaft mit den vorgenannten Landschaften belehnt wurde» Ὅτι μὲν ταῦτα ἐκ τοῦ ἀέρος εἰλημένα εἰσὶν ἢ ὡς λέγουσιν οἱ Γερμανοὶ aus der Luft gegriffen sind, ἐξ ἑνὸς μὲν ἀρκούντως μαρτυρεῖ ἡ ἔλλειψις παραπομπῆς καὶ ἀναφορᾶς πρός τινα, ἐξ ἑτέρου δὲ ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας καθίστησιν ἡ φράσις «die Uermuthung nahe», καὶ ἑπομένως τίς δύναται νὰ πιστεύσῃ εἰς τοιαύτας ἀνυποστάτους εἰκοτολογίας ἐν ζητήματι ἀπαιτοῦντι σαφεῖς, ἀξιοπίστους καὶ ἀκριβεῖς μαρτυρίας πρὸς λύσιν αὐτοῦ καὶ εὕρεσιν τῆς ἀληθείας; μόνος ὁ τοιαῦτα διϊσχυριζόμενος. Ὅτι δὲ αἱ τοιαῦται ἀντιφάσεις καὶ ἀποπλανήσεις ἐλαττοῦσι τὴν βαρύτητα τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ, οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν.

Ἀλλ' ὡς εἰ μὴ ἤρκουν ταῦτα, ἐπέρχονται καὶ ἄλλα τοῖς τε προειρημένοις ἀντιφάσκοντα καὶ πρὸς ἄλληλα καί τινας ὀρθὰς ἐνστάσεις περιέχοντα. Διότι ἐν ᾧ προηγούμενος ὁ Χὰν ὀρθῶς ὥρισεν ὅτι αἱ χῶραι τῶν Καστριωτῶν ἔκειντο ἐπὶ Ἀλβανικοῦ ἐδάφους ἐνταῦθα παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν καὶ πάλιν εἰκοτολογῶν καὶ ὑποθέτων λέγει «ὅτι ἐὰν αἱ ἀρχικαὶ χῶραι τῶν Καστριωτῶν ἔκειντο ἐν τοῖς μεθορίοις ὄρεσι μεταξὺ τῆς Δρίβας καὶ Ματίας καὶ ἐὰν αὐτοὶ ἦσαν

Σλαυϊκῆς καταγωγῆς, ἀποχρώντως ἐξηγεῖ ἡ Σερβικὴ καταγωγὴ τοῦ Σκενδέρμπεη ἐξ ἑνὸς μὲν τὴν μεγάλην ἐπιρροήν, ἣν αὐτὸς κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Βαλετίου ἐξήσκησεν ἐπὶ τῶν Σλαυϊστὶ λαλούντων κατοίκων τῆς ἄνω Δίβρας, ἐξ ἑτέρου ὅμως δυσκολωτάτη ἀτοβαίνει ἡ ἀπόκρισις εἰς τὴν ἐρώτησιν «πῶς ἦν δυνατὸν νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὑπερηφάνων, εὐγενῶν καὶ ἀρχαίων γενῶν τῆς μέσης Ἀλβανίας;»

Ἐνταῦθα ὅμως παρατηρητέον ὅτι ἐκ τῶν ἐπαινειλημμένων ὑποθετικῶν «ἐὰν καὶ ἐὰν» δύναταί τις μυρία ἄλλα συμπεράσματα νὰ ἐξαγάγῃ παρ' ὅσα κατ' εἰκασίαν καὶ φαντασίαν ὑπολαμβάνει ὁ Χὰν ὅτι δυνατόν ἐστι νὰ ἐξαχθῶσιν, ἅπερ ὡς τοιαῦτα οὐδεμίαν ἱστορικὴν σημασίαν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἐν τῷ ἡμετέρῳ ζητήματι, προβληματώδη ἐξελεγχόμενα καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπισυναπτομένης ἐρωτήσεως αὐτοῦ «Sie erschwert aber anderntheils die Antwort auf die Frage, wie es ihm gelingen konnte sich an die Spitze der alelsstolzen Urgeschlechter von Mittel-Albanien zu Zwingen, in nicht geringen Grade.» Λίαν ἄπορον φαίνεταί μοι ὅτι ὁ Χὰν πολλαχοῦ ἐνιστάμενος κατὰ τῆς ἀξιοπιστίας τῶν εὑρημάτων τοῦ Χὸπφ καὶ ἐξελέγχων καὶ ἀνασκευάζων αὐτά, ἐνιαχοῦ λελῃθότως πως παρακολουθεῖ αὐτὸν καὶ ἐν τοῖς ἀβεβαίοις καὶ ἱστορικῆς πιστοποιήσεως δεσμένοις, ὡς ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς ἐκείνου προτεινομένης ἀποκρίσεως πρὸς ἑρμηνείαν τῆς ἐρωτήσεως, καθ' ἣν καίπερ ἐνδοιάζων καὶ τὴν βεβαιότητα κολάζων διὰ τῶν λέξεων einigermassen ermöglicht» λεγει ὅτι κατά τινα τρόπον εὐκολύνεται ἡ προταθεῖσα ἀπορία διὰ τῆς εἰκασίας τοῦ Χὸπφ, διϊσχυριζομένου ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ὡς ἔγκονος Ἑλένης τῆς κληρονόμου θυγατρὸς τοῦ ἰσχυροῦ καὶ ἀρχαίου οἴκου Θόπια Κομνηνοῦ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ξένος παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς. Ἀλλὰ ἡ ἐπὶ τοῦ «κατά τινα τρόπον εὐκολύνεται» στηριζομένη ἀπόφανσις τοῦ σοφοῦ Ἀλβανολόγου δύναται ἆρά γε νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀληθεια ἱστορικὴ, ἧς ἀνάγκην ἔχομεν ἀπόλυτον πρὸς διασάφησιν τοῦ ζητήματος; περὶ τούτου νομίζω ὅτι οὐδ' αὐτὸς ἐπείσθη ἐν συνειδήσει, οὐδ' ἄλλος τις ἀμεροληπτως κρίνων δύναται νὰ πεισθῇ· διότι τὸ «κατά τινα τρόπον εὐκολύνεται» ὑποθέτει ὅτι κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον ἀποβαίνει δύσκολον νὰ παραδεχθῇ τις τὴν εἰκασίαν ἐκείνην ὡς ἀληθῆ. Εἶτα δέ λαμβάνων τις πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν εὐτελῆ θέσιν τῶν γυναικῶν παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι, δύναται νὰ φαντασθῇ ὅτι οἱ ἥρωες Ἀλβανοὶ χάριν γυναίου πρὸ δεκαετηρίδων τεθνηκότος καὶ μηδεμίαν καταλιπόντος μνήμην, ἤθελον ἀναγνωρίσει ξένον ἑτερόφυλον ὡς ἀρχηγὸν πάντων καὶ ἐμπιστευθῇ εἰς τοιοῦτον τὴν διεξαγωγὴν ἀγῶνος ὑπὲρ τοῦ πολυτιμοτάτου κτήματος τῆς ἐλευθερίας, πίστεως καὶ πατρίδος; πολλοῦ γε καὶ δεῖ· μόνον ὁ μὴ γινώσκων τὸν ἡρωϊκὸν χαρακτῆρα τῶν ὀρεσιτρόφων καὶ ἀρειμανίων Ἀλβανῶν, ἰδία δὲ τῶν Μυρδιτῶν, τῶν ἀπογόνων τοῦ ἥρωος, δύναται νὰ ἐξαπατηθῇ εἰς τὴν παραδοχὴν τοιούτων εἰκασιῶν καὶ ὑποθέσεων πρὸς ἀποδοχὴν τῆς Σλαυϊκῆς ἐθνικότητος αὐτοῦ. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ ἀθανάτου ἥρωος καὶ ὑποκύψαντες εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῶν δυνάμεων τοῦ τυράννου μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ πρῶτον μὲν ἀπαραμείωτον τῆς ἐλευθερίας τὸ αἴσθημα ὡς ἀσβεστον πῦρ ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν διετήρησαν, δεύτερον δὲ ἐν λιτότητι καὶ σκλη

ραγωγία, ὡς οἱ Σπαρτιᾶται, πατριαρχικῶς ἐπὶ τῶν ὑ-
ψικόμων τῆς Ἀλβανίας ὀρέων ζῶντες, διεφύλαξαν
πρωτόμικα τῆς ἐλευθερίας καὶ τρίτον ὑπὸ ὁμοφύλου
ἀρχηγοῦ διοικοῦνται καὶ νῦν ἔτι κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ
Σκενδέρμπεη (Kanuni Kenlebeu) μόνον ἐπὶ ψιλῷ
ὀνόματι ἀναγνωρίζοντες τὴν ὑψηλὴν κυριαρχίαν τῆς
Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἥτις τὸν ἔσχατον περὶ
ζωῆς καὶ θανάτου διατρέχουσα κίνδυνον καὶ στίρη ἀ-
γρια καὶ βάρβαρα ἐξ Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς πρὸς σω-
τηρίαν αὐτῆς συμπορήσατα ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ πολέ-
μου, μόνους τοὺς γνησίους τοῦ ἥρωος ἀπογόνους
δὲν ἠδυνήθη νὰ μετακινήσῃ ἐκ τῆς φωλεᾶς αὐτῶν καὶ
ἀντιπαρατάξῃ κατὰ τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνιζομέ-
νων πρὸς διαιώνισιν τῆς τυραννίας. Εἰ δὲ ἀληθὴς ἐσ-
τιν ἡ σημερινὴ τηλεγραφικὴ εἴδησις τῆς ἐφημερίδος
τῆς Λυγούστης, ἀνεκηρύχθη ἤδη ὁ Πρίγκιψ τῶν
Μυρδιτῶν, τῶν ἀπογόνων τοῦ Σκενδέρμπεη, κατὰ κλη-
ρονομικὴν ἡγεμονίαν τῆ ἄνω Ἀλβανίας « der Fürst der
Miriditen wurde (vor wenigen) zum erblichen Fürsten von
Nord-Albanien proclamirt. » Ὁ δὲ περιώνυμος Ἀλβανο-
λόγος Φαλλμεράϋερ χαρακτηρίζων αὐτοὺς λέγει, ὅτι
« Σωμωσία, ἐπανάστασις καὶ ἀντίστασις κατὰ παν-
τὸς ξένου ζυγοῦ ἔμφυτά εἰσι τοῖς Ἀλβανοῖς καὶ ἡ ἀ-
κατάσχετος αὕτη ἐπιθυμία τῆς ἐλευθερίας δύναται
νὰ ἐξαλειφθῇ καὶ καταστροφῇ μόνον μετὰ τῆς κα-
ταστροφῆς τοῦ ἔθνους αὐτοῦ. Ὁ Ἀλβανὸς καταστ-
ρέφεται, ἀλλὰ δὲν ὑπείκει εἰς ξένον ἐφ' ὅσον δύνα-
ται να ἀμυνθῇ « Der Albanese geht unter, gehorcht aber
einem Fremden nicht so lange er sich wehren kann. »

Τοιοῦτός ἐστιν ὁ χαρακτὴρ τῶν Ἀλβανῶν, οἵτινες
οὔτε ἠνέχθησάν ποτε, οὔτε νῦν ἀνέχονται, οὐδε δυνα-
τόν ἐστι να ἀνεχθῶσι ξένον ἑτερόφυλον ἐπὶ κεφαλῆς,

οὐχὶ γυναίου τινὸς χάριν πρὸ πολλοῦ τεθνηκότος,
κατὰ τὴν ἀμφίβολον πεποίθησιν τοῦ ἐπὶ τῆς ἀνυπο-
στάτου δοξασίας τοῦ Χόπφ ἐρειδομένου Χάν, ἀλλὰ
καὶ χάριν ἡνωμένης τινὸς ἀνδρὸς, τὰ ὕψιστα ἐπαγγελ-
λομένου αὐτοῖς ἀγαθά. Μετὰ τὴν παρατήρησιν καὶ
διατάρησιν ταύτην τῆς τελευταίας ἐνστάσεως τοῦ
Χὰν, ἀπορεπαλεύτως διὰ τοιούτου ταλροῦ ἐπιχειρή-
ματος ἐξ ἑνὸς μὲν νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν Σλαυϊσμόν τοῦ
Σκενδέρμπεη, ἐξ ἑτέρου δὲ εἰκαστικῶς νὰ διαβεβαιώ-
σῃ τὴν ὑπὸ τῶν ὑπερηφάνων Ἀλβανῶν παραδοχὴν
ἑτεροφύλου Σέρβου ἀρχηγοῦ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἐν
τῷ ἱερωτάτῳ ὑπὲρ πίστεως, πατρίδος καὶ ἐλευθερίας
ἀγῶνι, ὅπερ λογικῶς τε καὶ ἐθνολογικῶς ἀδύνατόν
ἐστι νὰ ἐξηγηθῇ τοὐλάχιστον ἐπὶ τῶν Ἀλβανῶν,
πάντη περιττὸν ὑπολαμβάνω νὰ ἐπιμηκύνω τὸν πε-
ρὶ τουτου λόγον ἀρκούμενος νὰ προσθέτω ὅτι ἡ διὰ
τῶν κυρίων ὁρισμάτων ἀπόπειρα πρὸς ἀπόδειξιν το
Σλαυϊσμοῦ τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν καὶ τοῦ
Σκενδέρμπεη ἀτοχωτάτη ἐστὶν, ὑποδηλοῦσα παντε-
λῆ ἔλλειψιν ἀποχρώντων ἱστορικῶν τεκμηρίων καὶ
μαρτυρίων πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ εἰρημένου σκοποῦ.

ΤΕΛΙΚΟΝ ΣΥΜΕΠΡΑΣΜΑ.

Κατὰ ταῦτα τοίνυν ἐξάγεται ὅτι ὁ Γεώργιος Καστριώτης ὁ Σκενδέρμπεης, ὁ ἥρως τῆς Ἀλβανίας, ἦν Ἀλβανὸς Ἠπειρώτης.

Πρῶτον μὲν ἐκ τῶν συγχρόνων ἀγχωρίων πηγῶν.

Δεύτερον δὲ ἐκ τῶν ἀμέσως ἐκ

τούτων ἀρυσθεισῶν μεταγενεστέρων πηγῶν.

Τρίτον δὲ ἔκ τε τῆς ἐγχωρίου καὶ ἐκ τῆς γενικῆς πατροπαραδότου παραδόσεως.

Τέταρτον ἐκ τῆς ἀρνητικῆς παραδόσεως τῶν Σλαυοσερβοβουλγάρων.

Πέμπτον δὲ ἐκ τῆς ὁμολογίας αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ ἐ τῆς τοῦ Ταραντίνου πρίγκιπος Ἰωάννου.

Καὶ ἕκτον ἐκ πάντων τῶν ἐπισήμων βοηθημάτων.

Ἐπὶ πάντων δὲ τούτων ἐρειδόμενος, ἀδιστάκτως πιστεύω ὅτι ἡ μονομερεστάτη μαρτυρία τοῦ ἀπομνημονευματογράφου Μουσακῆ καὶ τοῦ ὑπομνηματογράφου Σπαν᾽ουγίου «per natura Serviano» καὶ «per nazione Serviano» δὲν ἔχει τὴν ἀπαιτουμένην ἱστορικὴν ἀξίαν, σημασιαν καὶ αὐθεντίαν πρὸς ἀνατροπὴν καὶ ἐκμηδένισιν τοῦ κύρους τῶν ἐναντίων μαρτυριῶν καὶ ὅτι τὸ ζήτημα οὐδεμίαν ἄλλην λύσιν ἐπιδέχεται οὔτε ἐκ τῶν προτέρων οὔτε ἔκ τῶν ὑστέρων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Ἰανουαρίου 1877.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ Γ. ΔΗΜΙΤΣΑΣ.

ΒΑΒΥΚΟΣ

ΤΟΥ ΥΠΟ

ΚΕΙΠΕΡΤΟΥ

ΕΚΔΟΘΕΝΤΟΣ

ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΠΙΝΑΚΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

ISMEO ANOGLIO

Ο ΣΟΦΟΣ ΠΙΝΑΚΟΓΡΑΦΟΣ ΚΕΙΠΕΡΤΟΣ ΚΑΙ

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ.

« Ἑλλάς ἐστι καὶ ἡ Μακεδονία » ἀνεβόα πρὸ ἐνεακαίδεκα αἰώνων ὁ κορυφαῖος τῆς ἀρχαιότητος γεωγράφος Στράβων, τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὸ κῦρος τοῦ ὁποίου οὔτε οἱ ἀρχαῖοι ἐτόλμησαν νὰ διαμφισβητήσωσιν οὔτε τοῖς νεωτέροις ἐπιτρέπεται νὰ διαφιλονεικήσωσι. Διότι καὶ οἱ νῦν ἔτι πανταχοῦ τῆς Μακεδονίας ὑπολειπόμενοι καὶ εὑρισκόμενοι ἄψυχοι καὶ ἄφωνοι ψυχροὶ λίθοι μονονουχὶ φωνὴν ἀφιέντες περίτρανα λαλοῦσιν Ἑλληνικὰ καὶ τὴν αὐθεντίαν τοῦ σοφοῦ γεωγράφου ἀνακηρύττουσι τοῖς ὀφθαλμοὺς βλέπειν καὶ ὦτα ἀκούειν ἔχουσιν ὅτι « Ἑλλάς ἐστι καὶ ἡ Μακεδονία ». Ἡ δὲ σοφὴ διδάσκαλος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἱστορία, ἀναγράφουσα τὰς ἡρωϊκὰς πράξεις Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου καὶ τὰ ἀθάνατα πνευματικὰ ἔργα τοῦ φιλοσόφου Ἀριστοτέλους, δικαίως ἐξαίρει τὴν Μακεδονίαν, ὅτι μήτηρ τοιούτων ἐγένετο τέκνων ὧν τὸ κλέος καὶ ἡ δόξα παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις θρυλεῖται καὶ ὑπὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐξυμνεῖται.

Τούτου τεθέντος, λίαν παράδοξον καὶ ὅλως ἀνεξήγητον φαίνεται, ὅτι ὁ σοφὸς πινακογράφος Κείπερτος σεμνυνόμενος ἐπὶ ἀκριβείᾳ πινακογραφικῇ καὶ ἀ-

ξιώσεις ἔχων ἐπιστημονικῆς αὐθεντίας, παρεγνώρισε τὴν ὁμολογουμένην ταύτην γεωγραφικὴν καὶ ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ τοῦτο ποιήσας προφανέστατα ἐπλανήθη εἴθ' ἑκὼν εἴτε ἄκων ἐν τῇ δικαίᾳ ἐκτιμήσει τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς χώρας καὶ παραλόγως ἠδίκησε τὴν μὲν ἀρχαίαν Μακεδονίαν γεωγραφικῶς καὶ ἱστορικῶς, τὴν δὲ νέαν ἐθνογραφικῶς. Καὶ γεωγραφικῶς μὲν καὶ ἱστορικῶς ἠδίκησε τὴν Μακεδονίαν, διότι τῷ 1869 ἐκδοὺς τὸ δεύτερον μέγιστον χάρτην τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, μῆκος μὲν 1/1)2 μέτρου, πλάτος δὲ 2 περίπου μέτρων ἔχοντα, πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων καὶ ἐπιδιωρθωμένον (Graeciae antiquae Tabula in usum scholarum descripta ab Henrico Kiepert, editio altera emendata. Berlin. 1869. D. Reimer) δυστυχῶς ἀπέκλεισεν ἐξ αὐτοῦ τὸ ἥμισυ βόρρειον νῆς Μακεδονίας μέρος καὶ οὕτως ἀνηλεῶς ἀκρωτηριάσας αὐτὴν παρέστησεν ἀκέφαλον καὶ ἄχειρα τὴν γιγάντειον καὶ πελώριον Μακεδονιαν, ἀφεῖλε τὰ ὄρη Σκάρδον, Ὄρβηλον, Σκόμιον καὶ Αἷμον, ἐξ ὧν καὶ οἱ διαβρέχοντες αυτὴν μεγάλοι ποταμοι πηγαζουσιν Ἀξιός, Στρυμών καὶ Νέστος, τὰ φύσει ἡνωμένα καὶ ἀχώριστα διέσπασε καὶ ἀπεχωρισεν, ὁλοκλήρους ἐπαρχίας ἐκ τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν θέσεως μετεκίνησε καὶ ἀλλαχοῦ ἐξεσφενδόνισεν, οἷον τὴν ἀπὸ Φιλίππου Μακεδονικὴν ἐπαρχίαν Δασσαρήτιδα, ἥς πρωτεύουσα ἡ Λυχνηδὸς (Ἀχρὶς), εἰς τὴν Ἰλλυρίαν ἐν τῇ θέσει ἄλλης χώρας ἐτοποθέτησε καὶ τὸ ὄνομα τῆς παναρχαιοτάτης καὶ ἐπισημοτάτης ἐπαρχίας Πελαγονίας, ὅπερ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὁμήρου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν διατηρεῖται καὶ νῦν ἔτι, ἐξήλειψε καὶ ἐντελῶς διέγραψεν ἐκ τοῦ κλα-

σικοῦ γεωγραφικοῦ χάρτου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καὶ τοῦτο ἔπαθεν ἡ ταλαίπωρος καὶ μάτην διαμαρτυρομένη κατὰ τῆς γεωγραφικῆς ταύτης αὐθαιρεσίας γηραιὰ Πελαγονία κατὰ νέαν τινὰ ἀνακάλυψιν τοῦ σοφοῦ πινακογράφου. Οὐ μὴν ἀλλὰ ὀλιγίστας τῶν γνωστῶν τοῖς ἀρχαίοις πόλεων τῆς βορρείου καὶ μεσογείου Μακεδονίας σημειοῖ ἐν τῇ tabula in usum scholarum descripta, editio altera emendata, μετέβαλε τὴν Μακεδονίαν εἰς ἔρημον Σαχάραν καὶ διὰ τῆς τοιαύτης αὐθαιρεσίας ἐμπράκτως ἀπέδειξεν ὁ Κείπερτος ὅτι ἐξ ἑνὸς μὲν ἧττον τοῦ δέοντος ἐπέστησε τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς ἀρχαίας γεωγραφίας τῆς Μακεδονίας, ἐξ ἑτέρου δὲ παρεγνώρισε τὴν ἐπιστημονικὴν ἀρχὴν ὅτι μέγα κέρδος καὶ ὄφελός ἐστι τῇ γεωγραφικῇ ἐπιστήμῃ ἡ κατὰ τὰς περισωθείσας ἡμῖν ἀρχαίας πηγὰς ὅσον οἷόν τε ἀκριβὴς περιγραφὴ καὶ παράστασις οἱασδήποτε χώρας, ἔνδοξον ἐχούσης παρελθὸν καὶ μάλιστα τῆς εὐκλεεστάτης Μακεδονίας, ἧς τὸ ἥμισυ ὡς terram incognitam θεωρήσας ὁ σοφὸς πινακογράφος ἐντελῶς ἀπέκλεισε τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου.

Ὁ Κείπερτος ἀξιῶν ὅτι ὁ δοκιμώτερος τῶν πινακογράφων τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς ἐστιν ὤφειλε δυοῖν θάτερον νὰ πράξῃ ἢ ὁλόκληρον τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα μετὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης μέχρι τῶν φυσικῶν ὁρίων αὐτῆς, τοῦ Αἵμου, νὰ ἀπεικονίσῃ κατὰ τὰς ἀρχαίας πηγὰς ἐν χάρτῃ προωρισμένῳ πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων, ἢ μὴ δυνάμενος κατὰ τὴν ἀξίωσιν τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης νὰ πραγματώσῃ τοῦτο δι' οὓς αὐτὸς καὶ μόνος οἶδε λόγους νὰ περιορίσῃ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα μέχρι καὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς

Ἠπείρου, ὅτε γέλωτα τοῖς σοφοῖς ἤθελεν ὀφλισκάνη ὡς ἔπραξεν ὁ Bursian.

Τοιαύτην ἐννοῶν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ ἐπιγράφων αὐτὴν « Graecia antiquae tabula » διότι ὡς γνωστὸν ἀπὸ Φιλίππου ἡ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἱστορία συνεκεντρώθη εἰς χεῖρας τῆς Μακεδονίας, ἥτις διὰ τοῦ μεγαλουργοῦ αὐτῆς τέκνου Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου ἐπρωταγωνίστησεν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ καὶ τὸ ἡρωϊκὸν πρόσωπον τῆς δευτέρας τοῦ ἑλληνισμοῦ περιόδου παρέστησε· ὥστε καὶ ὑπὸ τὴν ἱστορικὴν ἔποψιν ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς ἄνευ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, κατὰ μέγα μέρος κατακτηθείσης ὑπὸ τῆς Μακεδονίας, οὐ μόνον ἀκατάληπτός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ φύσει ἀδύνατον ν' ἀποσπασθῇ ἀπ' αὐτῆς ἡ Μακεδονία καὶ ἐπιστημονικῶς νὰ παρασταθῇ ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος, ἧς τὸ κέντρον καὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς ἀποτελεῖ ἡ Μακεδονία, ἄνευ αὐτῆς.

Ταύτας δὲ καὶ πολλὰς ἄλλας ἐλλείψεις τοῦ χάρτου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐξελέγξας ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ τῶν Μακεδονικῶν μου ἐπιγραφομένῳ «Ἔλεγχος τῶν Κειπέρτῳ ἡμαρτημένων» προὐκάλεσα δριμεῖαν ἐν μέρει ἀντεπίκρισιν τοῦ σοφοῦ πινακογράφου, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον τοῦ υἱοῦ του ὄνομα δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ Ἰεναίᾳ φιλολογικῇ ἐφημερίδι. ἐξ ἑνὸς μὲν δικαιολογουμένου ὅτι τινὰ τῶν ὑποδειχθέντων ἁμαρτημάτων ἐπηνώρθωσεν ἐν τῷ ἀρτίως ἐκδοθέντι ἄτλαντι, ἐξ ἑτέρου δὲ πικρῶς παραπονουμένου ὅτι κεκλεισμένοις ὀφθαλμοῖς δὲν παρηκολούθησα τὸν χάρτην του, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξελέγξω αὐτὸν ἐτόλμησα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀντεπίκρισις αὕτοῦ ἠγγέλθη διὰ τῆς

«Ἐφημερίδος», οὐδόλως ὤκνησα διὰ τῆς αὐτῆς νὰ ἀναγγείλω ἐν ὀλίγαις λέξεσιν ὅτι παρέσχε μοι ὕλην καὶ ἀφορμὴν καὶ δεύτερον ἔλεγχον νὰ δημοσιεύσω ἐν οἰκείῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ. Ἐπισυνάπτω δὲ ἐνταῦθα τὰς ὀλίγας ἐκείνας λέξεις ὡς ἀναφερομένας ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι. «ὁ περιώνυμος πινακογράφος Κείπερτος πιστεύων ὅτι εἶναι ἀλάθητος autoritè ἔν τε τῇ πινακογραφίᾳ καὶ ἐν τῇ γεωγραφίᾳ καθόλου καὶ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἰδὼν ὅτι ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ τῶν Μακεδονικῶν μου, ἐπιγραφομένῳ «ἔλεγχος τῶν Κειπέρτῳ ἡμαρτημένων» διὰ πολυαρίθμων καὶ σαφεστάτων μαρτυριῶν ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων ἐξηλέγχθη ἔν τισιν ὡς μὴ τοιοῦτος, σφόδρα ἐχολώθη τῷ εὐθαρσεῖ ἐπικριτῇ καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ χόλου συντάξας τὴν ἐν μέρει μὲν δυσμενῆ, ἐν μέρει δὲ εὐμενῆ κρίσιν, ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀλλαχόθεν ἀγνώστου μοι υἱοῦ του ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Ἰεναίᾳ βιβλιογραφικῇ ἐφημερίδι, ἐν ᾗ ὅμως δυστυχῶς καὶ πάλιν εἰς ἀσύγγνωστα περιέπεσεν ἁμαρτήματα, ὧν καὶ δεύτερος ἔλεγχος ἐν οἰκείῳ τόπῳ τε καὶ χρόνῳ γενήσεται πρὸς τελευταίαν τοῦ πινακογράφου ἱκανοποίησιν. Ἐντεῦθεν δὲ ὁρμώμενος ἄκων ἀναγκάζομαι νὰ ἐπισυνάψω μίαν ἀπαθῆ ἐπιστημονικὴν κρίσιν ἀνδρὸς εἰδικοῦ περὶ τὰ Μακεδονικὰ δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ ἐγκρίτῳ περιοδικῷ «Revue Archéologique» (Nouvelle sèrie vol. XXX p. 369 καὶ XXX p. 163) περί τοῦ πρώτου μέρους τῶν Μακεδονικῶν μου. «Il aura beaucoup à profiter de la lecture de son ouvrage qui contient une étude serieuse des recherches personnelles pleines d' intèret. C' ert

um travail qui fait honneur à l' erudition de la Crèce moderne... Je n' en connais pas où les sources anciennes sont plus completément étudiés... et je parle uniquement ainsi, à cause de l' intèret que m' tnspire son savant travail »

Ἀλλ' οὕτως ἀποκόψας τὸ βόρρειον ἥμισυ τῆς Μακεδονίας, ἀκρωτηριάσας τὸ ὅλον, τῶν ἐπαρχιῶν τὴν μὲν ἀναστατώσας, τὴν δὲ διαγράψας καὶ κατὰ πολλὰς πόλεις ἐρημώσας τὴν ἀρχαία ν Μακεδονίαν καὶ ὑπὸ τοιαύτην δυσδιάγνωστον ὄψιν παρ αστήσας καὶ ἐν χιλιάσιν ἀντιτύπ ων ἀπει κονίσας ὁ σοφὸς πινακογράφος Κείπερτος, οὐδόλως ἀπαλάσσεται τῆς ἐντεῦθεν προσγινομένης μομφῆς διὰ τῆς ἀσθενοῦς δικαιολογίας ὅτι τινὰ τῶν ἡμαρτημένων ἐπηνώρθωσεν ἐν τῷ μετὰ ταῦτα ἐκδοθέντι ἄτλαντι « Jene Fehler Kieperts, λέγει ὁ υἱὸς die er stets «in dessen neuester grosser Karte von Altgriechenland' gefunden hat, bestehen in Wahrheit... die der Neue Atlas von Hellas' längst berichitgt oder nachgetragen hat» διότι ὁ μὲν χάρτης τῆς Ἑλλάδος εὐωνος ὢν καὶ εὐπρόσιτος πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων προωρισμένος, εἰς εὐρύτατον διεδοθη κύκλον ἡμαρτημένος, ὁ δὲ ἄτλας ἕνεκα τοῦ ὄγκου καὶ τῆς μεγάλης ἀξίας δύσωνος ὢν καὶ ὀλίγοις προσιτὸς ἐν στενωτάτῳ διαμένει κύκλῳ περιωρισμένος καὶ δὲν θεραπεύει ἀντικειμενικῶς καθ' ὁλοκληρίαν τὰς ἐλλείψεις τοῦ διδακτικοῦ χάρτου, ἐξ ὧν γεωγραφικῶς ἠδικήται ἡ ἀρχαία Μακεδονία (1), πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ὁποίας ἀνάγκη νὰ διακηρύξῃ διὰ τῶν ἐφημερίδων καὶ γνω

1] Ὅρα περὶ τούτου τὰ ἐν σελ, τηβ΄—υβ΄ τοῦ Β΄ μέρους τῶν Μακεδονικῶν μου εἰρημένα.

στοποιήσῃ πᾶσι τοῖς πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχουσι τὸν χάρτην ἐκεῖνον ὅτι τὰ περὶ Μακεδονίας γεωγραφηθέντα νοσοῦσι καὶ ἡμαρτημένα εἰσὶ καὶ ἐπεμένως διορθώσεως καὶ θεραπείας χρήζουσι, γενησομένης ἐν τρίτῃ ἐκδόσει τοῦ αὐτοῦ χάρτου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Τοῦτό ἐστιν ἐπιστημονικὸν καὶ προοδου ἀλάνθαστον τεκμήριον.

Ἐκ δὲ τῶν περὶ τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας ἐν συντόμῳ εἰρημενων εὐκόλως δύναται νὰ μαντεύσῃ ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης ἐκ τῶν προτέρων καὶ τὴν τύχην τῆς νέας Μακεδονίας, ὡς μέρος τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἀποτελούσης, ὑπὸ ἐθνολογικὴν ἔποψιν, κατὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ σοφοῦ πινακογράφου. Ἀλλ' εἰ μὲν ἡ ἀρχαία Μακεδονία ἠδικήθη ὑπό τοῦ Κειπέρτου δι' ὀλιγωρίαν τῶν ἀρχαίων πηγῶν καὶ διὰ ἔλλειψιν εἰδικῶν περὶ Μακεδονίας γνώσεων, ὅστις ἀσχολούμενος εἰς τὴν πινακογραφίαν οὐχὶ μιᾶς ἢ δύο ἠπείρων μόνον, ἀλλὰ συμπάσης τῆς οἰκουμένης καὶ ὅλων τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου, κατὰ φυσικὸν λόγον δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἀκριβεῖς καὶ εἰδικὰς γνώσεις περὶ ἑκάστης χώρας τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου κόσμου — τοῦτο γὰρ ὑπεράνθρωπον —, ἀλλὰ μόνον γενικὰς διὰ πολυχρονίου σπουδῆς, μελέτης καὶ εἰδικότητός τινος κεκτημένας, οὐδὲ δύναται νὰ διισχυρισθῇ ὁ Κείπερτος ὅτι ἐπιστημονικῶς ἐν πᾶσι τοῖς πινακογραφουμένοις εἰδικός ἐστι καὶ ἀναμάρτητος.

Ἄλλως ὅμως δυστυχῶς ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐν τῷ χαρακτηρισμῷ τῶν ἐθνολογικῶν σχέσεων καὶ τῆς στατιστικῆς ἀναλογίας τῶν κατοικούντων ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ διαφόρων φυλῶν καὶ ἐθνῶν καὶ ἰδί-

ως ἐν Μακεδονιᾳ καὶ Θρᾴκῃ, ὧν οἱ προσβόρρειοι κᾶτοικοι ἀείποτε διετέλεσαν ἄγρυπνοι φρουροὶ καὶ φύλακες τοῦ ἐξ ἄρκτου ἐπαπειλουμένου καὶ κινδυνεύοντος νοτίου ἑλληνισμοῦ. Διότι ὁ Κείπερτος διὰ διαφόρων χρωμάτων ἀπεικονίζων τὰς διαφόρους φυλὰς τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ πέντε τοιαύτας διακρίνων, τοὺς Τούρκους, τοὺς Σλαύους, τοὺς Ρουμούνους, τοὺς Ἕλληνας καὶ Ἀλβανοὺς, τὴν μὲν Θρᾴκην Βουλγάρων καὶ Τούρκων, πλὴν τῆς παραλίας ταινίας τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τῆς Μαύρης θαλάσσης, ἣν κατὰ μεγάλην συγκατάβασιν καὶ ἐπιείκειαν παρεχώρησε ὀλίγοις Ἕλλησιν. ἐπλήρωσε, τὴν δὲ ταλαίπωρον Μακεδονίαν πλείστων μέν Βουλγάρων, ὀλίγων δὲ Τούρκων καὶ ὀλιγίστων Ἑλλήνων ἀποκεκλεισμένων ἐν τῇ Χαλκιδικῇ καὶ νοτιοδυτικῶς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ οὕτως ἀδίκως ἐξεσκύθισε ἀμφοτέρας τὰς περιωνύμους Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας, Μακεδονίαν τε καὶ Θρᾴκην, τὸ μὲν παρελθὸν αὐτῶν οὐδόλως πρὸ ὀφθαλμῶν θέμενος, τὸ δὲ ἐνεστὼς ἐκ σαθρᾶς ὕλης οἰκοδομήσας καὶ ἐπὶ σαθρῶν στηρίξας βάσεων καὶ τὸ μέλλον προκαταδικάσας.

Τοιοῦτον μὲν τὸ νεώτατον ἔργον τοῦ σοφοῦ πινακογράφου. Ἐὰν ὅμως θελήσῃ τις νὰ ζητήσῃ τὰ αἴτια, τὰ ὁποῖα παρώρμησαν τὸν Κείπερτον εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἐν ταῖς παρούσαις μάλιστα κρισιμωτάταις περιστάσεσι τῆς Τουρκίας καὶ οὐχὶ πρότερόν ποτε, κατὰ φυσικὸν λόγον ὁ τοιοῦτος περιέρχεται εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πρότερον μὲν ἔλειπον τὰ ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ πράγματος, νῦν δὲ ὑπάρχουσιν ἄφθονα τὰ τοιαῦτα καὶ ἐπομένως τὸ μόνον ἐλατήριον τῆς ἐπιχειρήσεως ἐστι σκοπὸς ἐπιστημονικὸς ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ ἐνδεχόμενον τοῦτε συμπέρασμα αὐτὸς ὁ πινακογράφος ἐξελέγχει ψευδὲς καὶ ἀνυπόστατον εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῶν προτασσομένων σημειώσεων ὑποδεικνύων τὴν ἔλλειψιν ἀκριβοῦς στατιστικῆς τῶν κατοικούντων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Τουρκίας ἐθνῶν «Sondern selbst für die Ermittelung der blossen allgemeinen Bevölkerungsziffern fehlteine diesen Namen vertienende Statistik den noch direktunter den osmanischen Misverwaltung stehenden Provinzen Ganz'lich» καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει αὐτοδικαίως ἀναφύεται τὸ ζήτημα, πρὸς τί τοσαύτη σπουδὴ τοῦ Κειπέρτου πρὸς σύνταξιν ἔργου, μὴ δυναμένου νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν ἀξίωσιν τῆς ἐπιστήμης, ἀκρίβειαν καὶ ἀλήθειαν ἐν πᾶσιν ἀπαιτούσης; Ἐνταῦθα κεῖται τὸ μυστήριον, ὅπερ ἐγὼ μὲν δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀνακαλύψω καὶ ἐξηγήσω, ὁ δὲ καθ' ἡμᾶς τύπος διορατικώτερος καὶ ὀξυδερκέστερος ἀνεκάλυψεν αὐτὸ καὶ ἐπανειλημμένως ἐδημοσίευσεν ὅτι ὁ ἐθνογραφικὸς χάρτης τῆς Τουρκίας, ὁ ὑπὸ τοῦ Κειπέρτου ἀρτίως ἐκδοθεὶς, ἐγένετο καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ Πανσλαυϊσμοῦ πρὸς ἐκσλαυϊσμὸν τῆς Μακεδονίας καὶ Θρᾴκης καὶ ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ σοφοῦ πινακογράφου ἀργυρώνητόν ἐστι, καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας ἢ ἄμεινον εἰπεῖν τῆς κατηγορίας ταύτης προσέθηκεν ὅτι ὁ στρατηγὸς Ἰγνατιέφ, προκειμένου λόγου ἐν ταῖς συνδιασκέψεσι τῆς Κων)πόλεως περὶ τοῦ ὁρισμοῦ τῶν ὁρίων τῆς Βουλγαρίας, τοῦτον ὑπὸ μάλης ἔχων ἐξετύλιξε καὶ κατέθεσεν ἐν τῇ τραπέζῃ ἐνώπιον τῶν ἀντιπροσώπων τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων καὶ ὅτι τὸ

κῦρος τοῦ σοφοῦ πινακογράφου ἐν τῇ ὁποθέσει ταύτῃ ἔβλαψε τὰ μάλιστα τὸν ἑλληνισμόν· βαρεῖα ἡ μομφὴ καὶ τολμηρὰ ἀλλ' οὐχὶ ἄλογος καὶ ἐντελῶς ἀνυπόστατος. Διότι ὁ Κείπερτος τρόφιμος τοῦ ἑλληνισμοῦ ὅσον ὀλίγοι καὶ μέγα μέρος τῆς σοφίας αὐτοῦ τῷ ἑλληνισμῷ ὀφείλων ὡς πάντες οἱ ἐπιστήμονες, ἀναντιρρήτως οὐδέποτε ἔπρεπε τοιαῦτα νὰ κατενέγκῃ τραύματα κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ οὐδὲ νὰ θυσιάσῃ τὴν ἐπιστήμην διὰ τὴν ὕλην, ὄργανον γενόμενος τῶν καταχθονίων πανσλαυϊστικῶν σχεδίων καὶ κινδυνεύων νὰ ἀπολέσῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν ἀξιοπιστίαν, ἣν ἀπολαμβάνουσι τὰ λοιπὰ αὐτοῦ ἔργα ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ. Ἡ δὲ πιθανότης καὶ βεβαιότης τῆς ὑπονοίας ταύτης ἐξελέγχεται πρῶτον μέν ἐκ τῆς ποιότητος τῶν πηγῶν, ὧν χρῆσιν ποιησάμενος ἐν τῇ συντάξει τοῦ ἔργου ἀναγράφει ἐν ταῖς προταχθείσαις σημειώσεσιν, ἔνθα μετὰ λύπης βλέπει τις ὅτι τὰ δύο τρίτα αὐτῶν εἰσὶν ἔργα φανατικῶν Σλαυϊστῶν οἷον τοῦ Schafarik, Bradaschka' Kanitz, Jakschitj Czôrnig καὶ Jirecek, πανταχοῦ Σλαύους, πανταχοῦ Βουλγάρους βλεπόντων τε καὶ ὀνειρευομένων καὶ πᾶν Ἑλληνικὸν παντοιοτρόπως εἰς Σλαυϊκὸν ἀγωνιζομένων νὰ μεταβάλωσιν ἵνα διὰ τοιούτων μέσων ἐπαυξήσωσι μὲν τὰ μέλη τῆς μεγάλης Σλαυϊκῆς οἰκογενείας καὶ ὁμοφυλίας, μεταποιήσωσι δὲ τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην εἰς μίαν μεγάλην Βουλγαρίαν. Ἵνα μὴ φανῇ δὲ ὅτι ἀποκλειστικῶς μόνον ἐπὶ Σλαυϊκῶν πηγῶν ἵδρυσε τὸ οἰκοδόμημα παρεμβάλλει καὶ δύο τρεῖς μὴ Σλαυϊκὰς, οἷον τὸν Ami Boué, τὸν Lejean, τοῦ ὁποίου αἱ στατιστικαὶ πληροφορίαι ἐπισφαλέσταταί εἰσιν, τὸν Barth,

τὸν Hahn περὶ Ἀλβανῶν καὶ τὸ Συναξάριον τοῦ ἡμετέρου Ἀραβαντινοῦ περὶ τῆς στατιστικῆς τῆς Ἠπείρου καὶ ἐπιπροσθέτει ὅτι κατὰ τὸ 1870 προὐτίθετο νὰ περιοδεύσῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ ἰδίως τὴν Χαλκιδικὴν ἵνα ἰδίοις ὠσὶ καὶ ὀφθαλμοῖς ἴδῃ καὶ ἀκούσῃ μήπως καὶ ἐκεῖ Σλαῦοί εἰσιν οἱ κάτοικοι καὶ οὐχὶ Ἕλληνες ὡς πάντες οἱ περιηγηταὶ ἀφηγοῦνται, εἰ μὴ ἐκωλύετο ὑπὸ τοῦ ἐκραγέντος Γαλλο-Γερμανικοῦ πολέμου. Ἐντεῦθεν εἰκάζεται ὅτι ῥεῦμα Σλαυϊσμοῦ εἰσέδυσεν εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν διάνοιαν τοῦ Γερμανοῦ πινακογράφου, ὅτε οὗτος χρώματι Σκυθικῷ τὴν γραφίδα ἐμβάψας σύμπασαν σχεδὸν κατεσπίλου τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην μηδὲ τῶν γενεθλίων τόπων τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ φιλοσόφου Ἀριστοτέλους φεισάμενος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Ἴστρου μέχρι καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, Σερρῶν, Δράμας, Βοδενῶν, Βιτωλίων, Ἀχρίδος, Καστορίας, καὶ Κοριτσᾶς ἀνηλεῶς τὸν Βουλγαρισμὸν κατατείνας, ὅπερ οὐδ' αὐτὸς ὁ Φαλλμεράυερ, εἰ ἔζη, ἔχων ὑπ ὄψιν τὴν παροῦσαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν, ἤθελεν ἀποτολμήσει, καὶ τὸν ἑλληνισμὸν ἀμφοτέρων τῶν Ἑλληνίδων ἐπαρχιῶν ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς ἐπιστήμης ἀπανθρώπως δολοφονήσας.

Δεύτερον δὲ ἡ προφανεστάτη αὕτη ἀδικία καὶ ἡ ἀλήθεια τῆς προϋποδειχθείσης ὑπονοίας τρανότατα ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως τοῦ μετὰ τοσαύτης σπουδῆς καὶ ἐπὶ τοιούτων πηγῶν καὶ βάσεων φιλοπονηθέντος χάρτου τοῦ Κειπέρτου πρὸς ἄλλον ὁμοειδῆ ἐθνολογικὸν χάρτην τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος, μετὰ τῶν ἀναγκαίων ἐξηγήσεων

καὶ στατιστικῶν πινάκων τοῦ πληθυσμοῦ ἀρτίως ἐκδοθέντα ἐν Λονδίνῳ ὑπὸ τοῦ διασήμου Ἄγγλου γεωγράφου Edward Stanford ἐξ οὗ καταφανὴς γίνεται ἡ μεγίστη διαφορὰ καὶ ἀντίθεσις μεταξὺ των δύο ὁμοειδῶν γεωγραφικῶν ἔργων. Διότι ἐν ᾧ ὁ Κείπερτος ἐναντίον πάσης γεωγραφικῆς, ἱστορικῆς καὶ ἐθνογραφικῆς παραδόσεως ἐπεξέτεινε τὸν Σλαυϊσμὸν ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου πόντου μέχρι τῆς Λυχνίτιδος λίμνης (Ἀχρίδος) καὶ τὸ χείριστον πάντων ἀσυνειδήτως ἐξήλειψε τὸ ὄνομα τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ αὐτὸ τὸ τῆς Ρουμυλίας, ὅπερ οὐδεὶς τῶν γεωγραφούντων καὶ πινακογραφούντων μέχρι τοῦδε ἔπραξεν, οὐδὲ δύναταί τις νὰ εὕρῃ χάρτην ἄνευ τῶν ὀνομάτων τούτων, καὶ ἀντὶ τούτων ἐξαπλώσας τὸ προσφιλέστατον αὐτῷ γενόμενον ὄνομα Βουλγαρία, ἐμπράκτως ἀπέδειξεν ὅτι κατ' ἐντολὴν ἀλλοτρίαν καὶ ἀντὶ πολλῶν χρημάτων ἐγένετο καθαρὸν ὄργανον τοῦ Σλαυϊσμοῦ, ἐν ᾧ λέγω, οὕτως ἀντεπιστημονικῶς καὶ ἀνθελληνικῶς ἐπώλησε τὸ κῦρος τῆς ἐπιστήμης ὁ Κείπερτος, ὁ Ἄγγλος γεωγράφος τοὐναντίον τὴν εὐθεῖαν πορευόμενος ὁδόν, ἀμερόληπτος, φιλαλήθης καὶ ἀπροκατάληπτος συμφώνως τῇ γεωγραφικῇ, ἱστορικῇ καὶ ἐθνολογικῇ παραδόσει τὴν μὲν Βουλγαρίαν ἐτοποθέτησεν ἐντὸς τῶν ἀληθῶν ὁρίων αὐτῆς μεταξὺ τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ καὶ τοῦ ὄρους Αἵμου, τὰ δὲ ὑπὸ καθαρῶν καὶ ἀμίκτων Βουλγάρων οἰκούμενα μέρη καὶ χωρία τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας καὶ Ἀλβανίας ἰδιαιτέρῳ ἐσημείωσε χρώματι. Ἐν πᾶσι δὲ τοῖς λοιποῖς μέρεσι τοῖς μὴ διὰ

τοιούτου χρώματος σημειωθεῖσι μικτὸς ἐστιν ὁ πληθυσμός, ἐν ᾧ πρὸς νότον πλειονοψηφεῖ τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθὴς τῶν πραγμάτων κατάστασις, ἣν ὀρθῶς ἀπεικονίζει ὁ ἐθνογραφικὸς χάρτης τοῦ Edward Stanford.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτου κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ τύπου δημοσιευθέντα, τοῦ ὁποίου ἀντίτυπον ζητήσας ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν βιβλιοπωλείων δὲν ἠδυνήθην νὰ εὕρω ἵνα περαιτέρω ἐξετάσω καὶ κρίνω τὰ περὶ αὐτοῦ κατ' ἀντιπαράθεσιν πρὸς ὃν ἔχω πρὸ ὀφθαλμῶν τοῦ Κειπέρτου Βουλγαρικὸν ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν Ῥωσσικόν.

Ὁ σοφὸς πινακογράφος Κείπερτος πάντας σχεδὸν τοὺς Ἕλληνας κατοίκους τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ἀσπλάγχνως ἐξοντώσας καὶ ἀντ' αὐτῶν παντα-
χοῦ Βουλγάρους δημιουργήσας, πάσας τὰς λοιπὰς χώρας τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους διὰ τῶν προσηκόντων γεωγραφικῶν καὶ ἱστορικῶν ὀνομάτων ὀνομάσας καὶ μόνον τὰ ὀνόματα τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ Ρουμυλίας ὡς ἀπαίσια καὶ ἀποτρόπαια ἐν τῇ διανοίᾳ του καταστάντα ἀποδιοπομπησάμενος καὶ ἐξορίσας ἐκ τοῦ ἐθνογραφικοῦ χάρτου, παρεγνώρισε τὴν γεωγραφίαν καὶ ἱστορίαν, παρεμόρφωσε καὶ διέστρεψε τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων καὶ ἐγαργάλισε τὴν φιλοκτημοσύνην ἐκείνων μόνον, οἵτινες ἀφελῶς ἐπίστευσαν ὅτι διὰ τοῦ κύρους αὐτοῦ ἦν δυνατόν ποτε νὰ μεταβάλωσι τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην εἰς Βουλγαρίαν καὶ νὰ πείσωσι τὸν κόσμον περὶ τούτου. Ἀλλὰ τούτοις μὲν, διὰ παντοίων μέσων, θεμιτῶν τε καὶ ἀθεμίτων, ἐπιδιώκουσι νὰ σφετερισθῶ-

σιν ἀλλότρια, ἔξεστι πλανᾶν καὶ πλανᾶσθαι καὶ ἐν ὁδῷ σκολιᾷ πορεύεσθαι πρὸς ἐπίτευξιν τῶν φαντασιοκοπημάτων, τῷ Κειπέρτῳ ὅμως, ἐφ' ὑψηλῆς ἱσταμένῳ περιωπῆς ἐπιστημονικῶς, ἐπετρέπετο ἆρά γε ἐν γνώσει καταστῆσαι τὴν ἐπιστήμην ὄργανον τῶν τοιούτων; πολλοῦ γε καὶ δεῖ· διότι οὐδεὶς μέχρι τοῦδε γεωγράφος ἢ πινακογράφος ἐν χάρτῃ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ἐτόλμησε νὰ διαγράψῃ καὶ ἀφαιρέσῃ τὸ ὄνομα τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ἀλλὰ μόνος ὁ Κείπερτος ἀναγράψας τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα τῶν ἄλλων χωρῶν Bosnien, Servien, Rumanien Bulgarien καὶ Albanien, ἀφεῖλε τὸ Macedonien, Thracien καὶ Roumelien, μόνον ἐκ τούτου τοῦ διπλωματικοῦ χάρτου, ἐν ᾧ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις τοῖς προεκδεδομένοις «Carte générale de l' Empire ottoman» ὑπάρχουσι καὶ τὰ τρία ὀνόματα Macèdoine, Roumelie καὶ Thrace. Τί τρέχει ἐνταῦθα; αὐτὸς καὶ μόνος οἶδεν ὀφείλων νὰ ἑρμηνεύσῃ καὶ τοῖς ἄλλοις τὸ μυστήριον τοῦτο πρὸς δικαιολογίαν αὐτοῦ καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ὄντως ἐπιστημονικά εἰσι ταῦτα τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα νῦν τὸ πρῶτον παρίστανται ἐν τῇ γεωγραφικῇ ἐπιστήμῃ. Πλὴν δὲ τούτου τὸ ἔργον τοῦ Κειπέρτου ὑποκρύπτει καὶ ἄλλην οὐσιωδεστάτην ἔλλειψιν, προερχομένην οὐχὶ ἐξ ἀγνοίας ἀλλ' ἐκ προθέσεως, τὴν ἑξῆς. Γνωστοῦ ὄντος ὅτι παντὸς ἐθνολογικοῦ χάρτου, σκοποῦντος νὰ ὁρίσῃ ἀκριβῶς τὰς ἐθνολογικὰς καὶ φυλετικὰς σχέσεις τῶν κατοίκων οἱασδήποτε χώρας ἢ κράτους, βάσις ὑπόκειται ἡ στατιστικὴ ἤτοι ὁ προσδιορισμὸς τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν, ἄνευ τοῦ ὁποίου ἀδύνατον ἀποβαίνει νὰ συνταχθῇ ἐπιστημονι-

κῶς ἐθνολογικὸς χάρτης. Ὁ δὲ Κείπερτος ἀξιῶν ὅτι τοιοῦτον συνέταξε, σκοπίμως καὶ τεχνηέντως ἀπέφυγε νὰ ἀναφέρῃ ἀριθμόν τινα ἐν ταῖς ἐξ ὀκτὼ μικρῶν σελίδων συνισταμέναις σημειώσεσιν, ἃς προέταξε τοῦ χάρτου, καὶ νὰ ὁρίσῃ τὸν πληθυσμὸν τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν φυλῶν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ ἰδίᾳ τῶν Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων ἵνα διὰ τῶν ἀριθμῶν δικαιολογήσῃ τὴν ἐπέκτασιν τῶν πρώτων ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι καὶ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν πανωλεθρίαν τῶν ταλαιπώρων Ἑλλήνων καὶ τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, τοὺς κατοίκους τῆς ὁποίας ἅπαντας ἀνεξαιρέτως ὡς διὰ μαγικῆς ῥάβδου μετέβαλεν εἰς Βουλγάρους ὁ σοφὸς χαρτογράφος Κείπερτος καὶ ἀπηνῶς τέλεον διαγράψας τὰ ὀνόματα τῶν χωρῶν, κατεσπίλωσε τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην διὰ τοῦ πολυτίμου ἀποβάντος αὐτῷ Βουλγαρικοῦ χρώματος.

Διότι εἰ ἐπεχείρει, ὡς ὤφειλε καὶ πάντες οἱ πινακογράφοι ποιοῦσιν, νὰ ὑπολογίσῃ στατιστικῶς τοὺς Βουλγάρους καὶ Ἕλληνας καὶ ἀπονείμῃ αὐτοῖς τὸν ἀνάλογον τῷ πληθυσμῷ χῶρον πρὸς κατοικίαν, ἐξ ἅπαντος ἤθελεν εὑρεθῇ ἐμπερδευμένος ἐν τῷ ὑπολογισμῷ, εἴτε τὸν τῶν πανσλαυϊστῶν ἐξωγκωμένον καὶ ἰδανικὸν ἀριθμὸν τῶν Βουλγάρων λαμβάνων πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτε καὶ καταγέλαστος ἤθελε γίνῃ, εἴτε τὸν πραγματικόν, καὶ δὲν ἤθελε δυνηθῇ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν αὐθαιρεσίαν, δυνάμει τῆς ὁποίας τοὺς μὲν Βουλγάρους ἐξήπλωσε μέχρι καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, τοὺς δὲ Ἕλληνας ἐξώντωσεν ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης. Ἐὰν δὲ νῦν χωροῦντες περαιτέρω, πρὸς στιγ-

μην ἀποδεχθῶμεν ὅτι κατὰ τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ Κειπέρτου πράγματι οἱ Βουλγάροι πᾶσαν τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην μέχρι καὶ τῆς Θεσσαλονίκης πληροῦσι, περιερχόμεθα εἰς το ἀτοπώτατον συμπέρασμα ὅτι αἱ χῶραι αὗται ἢ παντελῶς ἔρημοι κατοίκων ἦσαν καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Βούλγαροι ἐκ τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν χωρῶν προερχόμενοι κατῆλθον εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐταῖς, ἢ ὅτι μετὰ ταῦτα συνέβη φοβερά τις πανωλεθρία τῶν Ἑλλήνων Θρᾳκῶν τε καὶ Μακεδόνων κατοίκων ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν καὶ μόνοι οἱ ἐπήλυδες Βούλγαροι ὡς ἐκ θαύματος περιεσώθησαν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ τούτου κατακλυσμοῦ καὶ τῆς πανωλεθρίας.

Ἀλλ' ἐπειδὴ εὐτυχῶς οὐδέτερον τούτων γινώσκει οὔτε ἡ γεωγραφία οὔτε ἡ ἱστορία, ἐντεῦθεν ἕπεται καὶ ἀναμφισβήτητον καθίσταται, ὁτι τὸ εθνογραφικὸν τοῦ Κειπέρτου οἰκοδόμημα ἐπὶ τῆς ἄμμου στηρίζεται εἴτε ἐν γνώσει εἴτε καὶ ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ, ἐν ἑκατέρᾳ τῇ περιπτώσει ἐπιστημονικῶς ἐπιβαρυνομένου. Τῶν δὲ ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ ἐγκατασταθέντων Βουλγάρων πλειόνων μὲν πρὸς βορρᾶν μεινάντων, ὀλιγωτέρων δὲ πρὸς νότον προχωρησάντων, τὸ ἀτελὲς γλωσσάριον πρϊόντος τοῦ χράνου κατὰ τὴν σόστασιν καὶ ὀλιγοχρόνιον διάρκειαν τοῦ Βουλγαρικοῦ βασιλείου, τοῦ ὁποίου πρωτεύουσα ὑπῆξεν ἡ Ἀχρὶς (Λυχνηδὸς), ἐπεκράτησε καὶ παρὰ τοῖς ὀλιγωτέροις αὐτόχθοσι Μακεδόσι καὶ Θρᾳξὶ καὶ προσλαβὸν πλείστας ἑλληνικὰς λέξεις διετήρησεν αὐτὰς καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν ὡς ἀείμνηστα καὶ ζῶν-

τα μαρτύρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν προσβορρείων ἐκείνων μερῶν. Τοιαῦται δε λέξεις τῶν ἐν Θράκῃ Βουλγαροφώνων κατοίκων πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ «Νεολόγῳ Ἀθηνῶν» ἐρανισθεῖσαι ἐκ τῆς Βορρείου Γερμανικῆς Ἐφημερίδος, ἐν ᾗ ἀξιόλογον ἄρθρον περὶ τοῦ πράγματος ἐδημοσίευσεν ὁ πρώην μέν διευθυντὴς τῆς ἐν Φιλιππουπόλει ἑλληνικῆς σχολῆς, νῦν δὲ σπουδάζων ἐν Λειψίᾳ Βλάσιος Σκορδέλης. Τινὰς δὲ ἔχων προχείρου, ἐν τῇ μνήμῃ ἐκ τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ παρὰ τοῖς ἀγραμμάτοις καὶ χωρικοῖς ἐν χρήσει ὄντος γλωσσαρίου παρατίθεμαι ἐνταῦθα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων μοι τὰς ἀκολούθους. Δῶμα=οἶκος καὶ οἰκία, μάνδαλον=μάνδαλος, μοχλὸς, δι' οὗ κλείουσι τὴν θύραν, χρεμνὸς =κρημνὸς, γεροκόμεις = γηροκομεῖον, πάντανασσ =παντάνασσα, ἐκκλησία, τῆς Παναγίας, πλιτοκόπειε= πλινθοκοπεῖον, περι οὗ ὁ Χὰν παρατηρεῖ Bis sie die äussersten Häuser, der ersten Vorstadt erreicht, deren atthellenischer Name Plinthokopeion (Ziegelei) merkwürdigerweise die ganze Bulgarenzeit überdauert hat. Ochrida hat sich also seinen Keramokos erhalten, während Athen den seinigen vergessen hat», κεραμιδνίτσα= κεραμιδοποιεῖον, κεραμεικὸς, πατερίτσα=περιοχὴ εὐκάρπων καὶ πολυκάρπων ἀμπέλων καθὼς καὶ ἡ δεσποτικὴ καὶ ποιμαντορικὴ βακτηρία, μεσόκαστρον=ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ ἐξώκαστρον, λέγεται περιοχὴ τῆς πόλεως Ἀχρίδος ἐκτὸς τοῦ κάστρου κειμένη, πέλιστερ ἀντὶ πέριστερ=περιστέρι, ὄνομα ὄρους πρὸς δυσμὰς τῶν Βιτωλίων κείμενον, διάβατο=διαβατὸν, τόπος μεταξὺ Βιτωλίων καὶ Ῥέσνης κείμενος, πέτρινο=πετρίνα ἢ

πέτρινον τὸ μεταξὺ Βιτωλίων καὶ Ἀχρίδος ἀνυψούμενον ὄρος, ὅπερ οἱ Βυζαντινοὶ Πετρηναῖα καλοῦσι, μόταστηρ=μοναστήριον, ἣν καὶ οἱ Τοῦρκοι παραλαβόντες καλοῦσι τὴν πόλιν Βιτώλια Μόναστηρ ἐκ παρακειμένων τῇ πόλει μοναστηρίων, πέτραχήλ=ἐπιτραχήλιον, λίβαδα=λιβάδιον, πότηρ=ποτήριον, στάτηρα=στατὴρ, στόμνα=στάμνος, σταμνα, μητροπόλια =μητρόπολις, κρόμμυ=κρόμμυα, ρέπα=ῥεπάνιον, κόστενι=κάστανα, μούσμιλα=μέσπιλα τζέρεσνι= κεράσια, ὄρυζ=ὀρύζιον, ρίγανι= ὀρίγανον, σάπουν= σάπων σαποῦνι, πίπερ=πέπερι, τράνταφυλλ=τριανταφύλλον, κρέβετ=κρεβάτιον καὶ ἄλλας πολυαρίθμους ἑλληνικὰς λέξεις διαφόρους τούτων καὶ τῶν προδημοσιευθεισῶν δυναται να συλλέξῃ ἐκ τοῦ ἐν χρήσει παρὰ τοῖς χωρικοῖς καὶ ἀγραμμάτοις γλωσσαρίου ὁ βουλόμενος να ἐξαγάγῃ ἀσφαλῆ συμπεράσματα περὶ τῆς ἐθνολογικῆς σχέσεως τῶν ἐν τῇ βορείῳ Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ κατοικούντων Βουλγαροφώνων Ἑλλήνων.

Οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τρεῖς κατηγορίας, εἰς τὴν πρώτην τῶν ὁποίων ἀνήκουσιν οἱ καθαροὶ καὶ ἄμικτοι Μακεδόνες καὶ Θρᾷκες Ἕλληνες κατοικοῦντες ἐν χωρίοις καὶ πόλεσι τοῦ ἡμίσεως νοτίου μέρους τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν παραλίαν αὐτῶν, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἀνήκουσιν οἱ Βουλγαρόφωνοι Ἕλληνες ἀνάμικτοι μετὰ Βλάχων καὶ Ἀλβανῶν ἤτοι Ἑλληνόβλαχοι καὶ Ἑλληναλβανοί, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἄμικτοι, κατοικοῦντες ἐν χωρίοις καὶ πόλεσι πρὸς βορρᾶν τῆς ὑπὸ τῶν πρώτων ὁρισθείσης γραμμῆς καὶ λαλοῦντες τὴν Ἑλληνικὴν, τὴν Βλαχικὴν, τὴν Ἀλβανικὴν γλῶσσαν καὶ τὸ μετὰ πλείστων ἑλληνικῶν λέξεων μικτὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸν γλωσσάριον, καὶ εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν ἀνάγονται οἱ καθαροὶ Βούλγαροι κατοικοῦντες ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν χωρίοις τῆς βορρείου πλευρᾶς τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Αἵμου καὶ Σκάρδου λαλοῦντες τὴν Βουλγαρικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς ἄμετον συνάφειαν καὶ ἐπιμιξίαν διατελοῦντες πρὸς τοὺς ἐν τῇ μεταξὺ τοῦ Αἵμου καὶ τοῦ Δουνάβεως κυρίως Βουλγαρίᾳ οἰκοῦντας Βουλγάρους.

Τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἐνεστῶσα ἐθνολογικὴ σχέσις καὶ κατάστασις τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, κατὰ μὲν τὰ τρία τέταρτα Ἑλλήνων τε ὄντων καὶ Ἑλληνιζόντων, κατὰ δὲ τὸ ἓν τέταρτον Βουλγάρων τε καὶ Βουλγαριζόντων, ὑπὸ καθαρῶς γλωσσολογικὴν ἔποψιν, τὴν ὁποίαν ὁ σοφὸς πινακογράφος Κείπερτος οὐδόλως ἔλαβε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ περιγενικῶς καὶ ἀορίστως βραχὺν καὶ ἐπιπόλαιον ποιούμενος λόγον ἐν ταῖς προταχθείσαις σημειώσεσι περὶ γλωσσολογικῶν, ἐθνολογικῶν καὶ θρησκευτικῶν σχέσεων τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, οὐδὲ προὐτίθετο νὰ εὕρῃ τὴν ἀλήθειαν διὰ συντομωτέρας ἐρεύνης καὶ ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας ὅσον οἷόν τ' ἦν ἀλλὰ μᾶλλον να συγκαλύψῃ αὐτὴν καὶ διαστρέψῃ, ἐρειδόμενος ἐπὶ τῶν Σλαβικῶν πηγῶν ἐπὶ βλάβῃ μὲν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐπ' ὠφελείᾳ δὲ τοῦ πανσλαυισμοῦ, χάριν τοῦ ὁποίου καὶ ἐγένετο ὁ διπλωματικὸς καὶ ἀντεπιστημονικὸς αὐτοῦ χάρτης. Ἄλλως τε δὲ γνωστόν ἐστιν ὅτι πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐθνικότητος τῶν

κατοίκων χώρας τινὸς, δὲν ἀρκῇ νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν μόνον τὸ γλωσσάριον αὐτῶν, διότι κατὰ ταύτην τὴν ἀρχὴν πάντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν τοῖς μεσογείοις μέρεσι τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας Ἕλληνας Χριστιανοὺς, οἵτινες ἕνεκα τῶν καιρικῶν περιστάσεων καὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν δεσπεζόντων Τούρκων οὐ μόνον τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ἄκοντες ἀπεδέχθησαν, ἀλλὰ καὶ Τουρκικὰ ὀνόματα φέρουσιν οἱ πλεῖστοι αὐτῶν, οἷον Μουράτ ὀγλοὺς, Ἀρσλὰν ὀγλοὺς, Κασὰπ ὀγλοὺς κτλ. πάντας τοότους τοὺς ὁμογενεῖς ἀδελφοὺς ἡμῶν, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν οὐ μόνον Τούρκους τὴν ἐθνικότητα, ἀλλὰ καὶ Μωαμεθανοὺς τὸ θρήσκευμα ὡς ὁμιλοῦντας ἀντὶ τῆς προγονικῆς ἑλληνικῆς τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν καὶ φέροντας ἀντὶ χριστιανικῶν Ἑλληνικῶν ὀνομάτων Τουρκικὰ, ὅπερ ἀτοπώτατον καὶ παραλογώτατον πάντων ἂν εἴη.

Ἀλλὰ πρὸς τῇ ἐρεύνῃ τῆς ποιότητος καὶ τῶν συστατικῶν τοῦ γλωσσαρίου τῶν κατοίκων ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖόν ἐστι πρὸς ἀκριβῆ ὁρισμὸν τῆς ἐθνικότητος νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν ἡ γεωγραφικὴ τῆς χώρας θέσις, ἡ ἱστορικὴ παράδοσις αὐτῆς, ἡ ἐθνολογικὴ σχέσις καὶ συγγένεια τῶν κατοίκων, τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα, ἡ πατροπαράδοτος παράδοσις καὶ αὐτὰ τὰ ζῶντα αἰσθήματα τῶν ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ καὶ περιπτώσει στεντορείᾳ τῇ φωνῇ κραυγαζόντων κατοίκων ὅτι Ἕλληνες Μακεδόνες καὶ Θρᾷκές ἐσμεν καὶ οὐ Βούλγαροι Σκύθαι καὶ ἀείποτε διαμαρτυρομένων καὶ γενναίως ἀγωνιζομένων κατὰ τῶν τὰ ἐθνικὰ αὐτῶν πράγματα ἤτοι ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα ἀποπειρωμένων νὰ σφετερισθῶσιν ἐπιδρομέων Πανσλαυϊστῶν, εὐ-

αρίθμους τῶν Βουλγαροφώνων διὰ πολλῶν ὑποσχέσεων καὶ ἐπαγγελιῶν ἀποπλανησάντων καὶ διὰ τούτων σύμπασαν τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην νὰ ἀναστατώσωσιν ἐπιζητούντων.

Πάντα τοίνυν ταῦτα κατὰ μέρος τε καὶ καθόλου ἐξεταζόμενα τρανότατα ἀποδεικνύουσιν ὅτι οἱ πλείους τῶν Βουλγαροφώνων κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης διαφέρουσι κατὰ τὴν γλῶσσαν, τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα καὶ πάντα τὰ λοιπὰ τῶν κυρίως Βουλγάρων τῶν κατοικούντων ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως καὶ Αἵμῳ ἰδίως Βουγαρίᾳ καὶ τῶν εἰς ἄμεσον συνάφειαν καὶ ἐπιμιξίαν τούτοις διατελούντων καὶ κατοικούντων ἐν τῇ βορρείῳ γραμμῇ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης παρὰ τῷ Αἵμῳ καὶ Σκάρδῳ. Ἐντεῦθεν εὐκόλως ἐξηγεῖται ἡ αἰτία, δι' ἣν, ἐσχάτως διαδοθέντος ὅτι καὶ τὸ πλεῖστον τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης μέρος θὰ συμπεριληφθῇ κατὰ τὸν χάρτην τοῦ σοφοῦ πινακογράφου Κειπέρτου μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Φιλιππουπόλεως εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἐξηγέρθησαν ὁμοφώνως πάντες οἱ κατοικοι τῶν πόλεων καὶ κωμοπόλεων καὶ δι' ἀναφορῶν ἑλληνιστὶ καὶ Βουλγαριστὶ συντεταγμένων διεκήρυξαν ὅτι οὐδέποτε θὰ ἀνεχθῶσι νὰ μεταποιηθῇ ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Θράκη εἰς Βουλγαρίαν καὶ ὅτι εἰσὶ πρόθυμοι νὰ χύσωσι καὶ τὴν τελευταίαν ῥανίδα τοῦ αἵματος πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἀπαραγράπτων δικαίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ παρὰ νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὸν βαρβαρικὸν ζυγὸν ἐκείνων, τοὺς ὁποίους περιφρονοῦντες χονδροκεφάλους ἀποκαλοῦσιν ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ καὶ ὁ κ. Α. Δουμὸντ διευθυντὴς τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς σχολῆς ἐν

SISMANOGLIO MEGARO

τῷ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ συγγράμματι «Le Balkan et l' Adriatique» «Les Grecs ont remarqué la grosseur de son crâne et l' appellent par moquerie Koudro Képhali, grosse tête vide» ὅστις κάλλιστα χαρακτηρίζει τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ Βουλγαρισμὸν ἐν αὐτῷ· δικαίως δὲ καὶ ὀρθῶς παρετήρησέ ποτε καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Ἀλβανίας ὅτε μετὰ τὴν πρὸ εἰκοσαετίας περίπου διὰ τοῦ Ὁμὲρ πασιᾶ γενομένην καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Μαυροβουνίων, πρέσβεώς τινος συνηγοροῦντος ὑπὲρ τῶν τελευταίων, τοὺς ἀξιομνημονεύτους ἐκείνους λόγους εἶπεν αὐτῷ «Ἄνμὲ ὠμιλεῖτε περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Ἀλεξάνδρουκαὶ Ἀριστοτέλους, ἐννοοῦσα τίμὲλέγετεκαὶἤθελονεύρεθῇ εἰς θέσιν δύσκολονν᾽ σᾶς ἀποκριθῶ, νὰ ἐπιμένητε ὅμως τόσον ὑπὲρ ἀνθρώπων ἡμιαγρίων δὲνσᾶς καταλαμβάνω.» Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενομένου περὶ τοῦ ἀειμνήστου πρωθυπουργοῦ τῆς Τουρκίας παρεμβλητέαι μοι φαίνονται παρεκβατικῶς δύο εὔστοχοι ἀπαντήσεις τοῦ ἐπιστηθίου φίλου του καὶ ἐνθέρμου συνηγόρου τῆς Τουρκίας, τοῦ περιωνύμου διπλωμάτου Prokesch Osten τοῦ ἐπὶ ἑπταεκαίδεκα ἔτη ἐμπείρως διευθύναντος τὴν Αὐστριακὴν πολιτικὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει, πρὸς τὸν τέως παντοδύναμον αὐτοκράτορα τῆς Γαλλίας Ναπολέοντα γ. ὅτε οὗτος μετὰ τὸ 1856 θέλων νὰ καταπλήξῃ τὸν Prokesch εἶπε αὐτῷ «Savez vous que je ne vous comprends pas à Vienne! ὁ δὲ Prokesch διὰ τῆς συνήθους ἑτοιμότητος

αὐτοῦ ἀποτόμως καὶ δηκτικῶς ἀπεκρίθη αὐτῷ «C' est la même chose Sire qui nous arrive avec Vous! ὅτε καὶ ἄκων ἐγέλασεν ὁ αὐτοκράτωρ, καὶ αὖθις μετὰ παρέλευσιν δέκα ἐτῶν τῷ 1866 ἔν τινι αὐτοκρατορικῷ δείπνῳ ὁ Ναπολέων, προκειμένου τοῦ λόγου περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς, ἀποβλέψας πρὸς τὸν Αὐστριακὸν διπλωμάτην εἶπεν αὐτῷ δηκτικῶς «Mais la Turquie, c' est un homme bien malade» ὅτε καπάλιν καταλλήλως ἀπεκρίθη ὁ Prokesch «Si elle l est, il faut la laisser dormir pour ne pas la tuer» καὶ ταύτην ἀκούσασα τὴν ἀπόκρισιν ἡ αὐτοκράτειρα Εὐγενία ἐξεκαρδίσθη γελῶσα καὶ πρὸς τὸν Ναπολέοντα στραφεῖσα εἶπεν «οὗτος πάντοτε ἔχει πρόχειρον μίαν ἀπάντησιν διὰ τοὺς λόγους σου».

Ἐὰν ἔζη ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσι τῆς Τουρκίας, ἀναντιρρήτως ἤθελε δώσει τὴν αὐτὴν τῇ προμνημονευθείσῃ ἀπάντησιν εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Συνδιασκέψεως ἐπιμόνως καὶ ἀποκλειστικῶς ζητοῦν νὰ ἐκβιάσῃ παρὰ τῆς Πύλης προνόμια, αὐτονομίαν καὶ ἐλευθερίας ὑπὲρ τῶν βαρβάρων κατοίκων τῆς Ἐρζεγοβίνης, Βοσνίας καὶ Βουλγαρίας καὶ ἀπανθρώπως ἀποστρεφόμενόν τε καὶ κωφεῦον εἰς τὰς δικαίας καὶ ἐλλόγους παρακλήσεις, δεήσεις, ἱκεσίας καὶ ἐγγράφους παραστάσεις τῶν κατοικούντων τὴν πατρίδα τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀριστοτέλους, τοῦ Ὀρφέως καὶ Παμύριδος, καὶ ἤθελεν οἰκτείρῃ τὸν σοφὸν πινακογράφον Κείπερτον ἐπὶ τῇ ἀσυγγνώστῳ αὐθαιρεσίᾳ καὶ ἀντεπιστημονικῇ πρωτοβουλίᾳ νὰ διαγραάψῃ ἐκ τοῦ χάρτουτῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας

SISMANOGLIO
MEGARO

τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτὰς διὰ τοῦ ὠχροῦ χρώματος τῶν Βουλγάρων, ὅπερ οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἐτόλμησε νὰ πράξῃ σεβόμενος τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐπιστήμην".

Τοιοῦτόν ἐστι τὸ ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως, ἱστορικῆς παραδόσεως καὶ τῆς γλωσσικῆς ἐρεύνης προκύπτον συμπέρασμα περὶ τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ἐχόντων ἤθη καὶ ἔθιμα κοινὰ καὶ ὅμοια πρὸς πάντας τοὺς Ἕλληνας, περὶ τῶν ὁποίων ὁλόκληρον πραγματείαν ἠδύνατό τις νὰ συντάξῃ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀλάνθαστον, ἀκριβέστατον καὶ σπουδαιότατον πάντων τῶν τεκμηρίων τοῦ ἑλληνισμοῦ τῶν πλείστων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης κατοίκων ἐστὶν ὁ θερμὸς καὶ διάπυρος ζῆλος πρὸς τὴν πάτριον Ἑλληνικὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν, τοῦ ὁποίου ἐμφοροῦνται οἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐγκατεστημένοι Ἕλληνες, καὶ ἡ μοναδικὴ προθυμία πρὸς ἵδρυσιν, σύστασιν καὶ διατήρησιν ἐκπαιδευτηρίων παντὸς βαθμοῦ καὶ ἑκατέρου τοῦ φύλου, ἐκ τούτων ἐξάγεται καὶ ἀναμφισβήτητον καθίσταται ὅτι οὐδεμία ἄλλη ἐπαρχία τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους δύναται νὰ ἐπιδείξῃ περισσότερα ἐκπαιδευτήρια, πλειοτέρους διδασκάλους καὶ καθηγητάς, πλείονας μαθητὰς καὶ μαθητρίας, πλείονας συλλόγους καὶ πλείονα φιλεκπαιδευτικὰ σωματεῖα παρ' ὅσα ἐνυπάρχουσιν ἀνθοῦντα καὶ ἀκμάζοντα ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ, ἐν ταῖς πόλεσι καὶ κωμοπόλεσι τῶν ὁποίων τοσοῦτον διαδεδομένη ἐστὶν ἡ Ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις ὥστε πάντα τὰ ἐμπορικὰ καὶ τῆς δοσοληψίας τὰ βιβλία ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἐμπόρου μέχρι τοῦ παντοπώλου

οὐ μόνον παρὰ τοῖς Βουλγαροφώνοις ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς Βουλγαρίζουσι διατηροῦνται ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ σπανιώτατα δύναταί τις νὰ εὕρῃ μεταξὺ ὁλοκλήρου πόλεως ἢ κωμοπόλεως νέον τινὰ πάροικον ἐκ Σερβίας ἢ τῆς κυρίως Βουλγαρίας δυνάμενον νὰ γράφῃ καὶ νὰ ἀναγινώσκῃ Βουλγαριστί. Πρὸς πίστωσιν δὲ τῶν λεγομένων μοι ἀναφέρω ἓν καὶ μόνον παράδειγμα τὸ ἑξῆς. Τῷ 1862 ἐν Βιτωλίοις, ἦν ὁ σοφὸς πινακογράφος Κείπερτος ὡς καθαρῶς Βουλγαρικὴν πόλιν θεωρήσας κατεσπίλωσε διὰ τοῦ Βουλγαρικοῦ χρώματος, τῶν κατοίκων τις λαβὼν ἐκ Σερβίας ἐπιστολήν, Σλαυϊκὴν φέρουσαν ἐπιγραφήν, ἄνθρωπον ἐζήτει περιφερόμενος ἀπὸ ἐργαστηρίου εἰς ἐργαστήριον πρὸς ἀνάγνωσιν αὐτῆς καὶ μὴ δυνάμενος τοιοῦτον νὰ εὕρῃ προσῆλθέ μοι, καθημένῳ ἔν τινι φαρμακείῳ καὶ ἐρίζοντι πρὸς σὺν ἰατροὺς συνηγοροῦντας ὑπὲρ τοῦ τότε ἀναφυέντος Βουλγαρικοῦ ζητήματος, καὶ παρεκάλει με νὰ ἀναγνώσω τὴν ἐπιγραφὴν αὐτῆς. Ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ ἐκπληρώσω τὴν παράκλησιν αὐτοῦ, ἄτμενος παρέδωκα αὐτὴν τοῖς ὑπὲρ τοῦ Βουλγαρισμοῦ συνηγοροῦσιν Ἀσκληπιάδαις, δυστυχῶς τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου διδάκτορσι, πρὸς οὓς μὴ δυναμένους νὰ ἀναγνώσωσιν αὐτὴν ἠναγκάσθην νὰ ἐπείπω ὅτι ὡς Βούλγαροι μὲν μία νοῦλα εἰσὶν, μήτε ἀναγινώσκειν, μήτε γράφειν ἐπιστάμενοι, ὡς Ἕλληνες δὲ ἄνθρωποί εἰσιν, χρήσιμοι ἐν τῷ κόσμῳ ἵνα πολλοὺς προώρως εἰς τὸν ᾅδην πέμπωσι.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ πόλις αὕτη, τὴν ὁποίαν οἱ μὲν Τοῦρκοι καὶ Φράγκοι Μοναστήρ, οἱ δὲ Ἕλληνες Βιτῶλια

καλοῦσι, κειμένη πλησίον τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Μακεδονικῆς πόλεως Ἡρακλείας, ἐν οἷς πρὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ ἡ προτομὴ τοῦ ῥήτορος Αἰσχίνου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «ΑΙΣΧΙΝΗΣ» εὑρεθεῖσα ἀπήχθη εἰς Λονδῖνον ὑπὸ τοῦ περιηγητοῦ Λὴκ, ἡ λαμπροτέρα πασῶν τῶνπόλεων τῆς Μακεδονίας ἐστὶ καὶ δευτερεύουσα μετὰ τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τὸν πληθυσμὸν ἔχουσα 60,000 κατοίκων, ὧν τὸ μὲν 1/3 Τοῦρκοι καὶ Ἰουδαῖοι, πλείους μὲν οἱ πρῶτοι, ὀλιγώτεροι δὲ οἱ δεύτεροι, τὰ δὲ 2/3 Ἕλληνες Μακεδόνες, Ἑλληνόβλαχοι, Ἑλληναλβανοὶ καὶ Βουλγαρόφωνοι Μακεδόνες, καὶ διὰ τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως ἕδρα τοῦ στρατηγείου τῆς Ρωμυλίας διατελοῦσα, ταύτην ἕνεκα τῶν πολλαπλῶν φυσικῶν καὶ τεχνιτῶν πλεονεκτημάτων πρότινων ἐτῶν ἐποφθαλμιῶν ὁ πανσλαυϊσμὸς κατώρθωσε νὰ συστηθῇ προξ. ῥωσσικὸν, μηδενὸς ὑπάρχοντος Ρώσσου ὑπηκόου, ἵνα διὰ τούτου, ὡς ἰσχυροτάτου στηρίγματος, ἐκτυλιχθῶσι καὶ ἐν τῇ πολει ταύτῃ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὰ κρύφια τοῦ πανσλαυϊσμοῦ κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ σχέδια πρὸς ἐκτλαυϊσμὸν τῆς ἐπαρχίας Πελαγονίας, καὶ διὰ τῶν γνωστῶν καὶ συνήθων μέσων εὐαρίθμους τῶν ἁπλουστέρων Βουλγαροφώνων ἀνεπλάνησε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, καὶ ἐμπνεύσας αὐτοῖς τὸ αἴσθημα τυῦ Βουλγαρισμοῦ ὑπεκίνησε μὲν αὐτοὺς νὰ σφετερισθῶσι τὴν τε μεγίστην καὶ μόνην ἐκκλησίαν καὶ τὰ σχολεῖα, ἀλλ' εὐτυχῶς, ὡς ἦν ἐπόμενον, ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἐντελῶς ἐναυάγησε διὰ τὸ εὐάριθμον τῶν ἀποπλανηθέντων ἀπαιτητῶν, καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τῆς

ἀποτυχίας τῶν ἀρχικῶν σχεδίων ἐχορηγήθησαν χρήματα πρὸς οἰκοδομὴν ἐκκλησίας τε καὶ σχολείου Βουλγαρικοῦ ἵνα διὰ τούτων δελεάσῃ καὶ ἄλλους εἰς τὸν ἐθνικὸν προσηλυτισμὸν, ἐψεύσθη ὅμως τῶν ἐλπίδων του ὁ πανσλαυϊσμὸς συντελέσας εἰς τὴν στερέωσιν τῆς εἰς τὰ πατρια πεποιθήσεως καὶ εἰς τὴν κραταίωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ φρονήματος τῶν χριστιανῶν κατοίκων τῆς πόλεως.

Ταύτην λοιπὸν τὴν πόλιν οἰκουμένην ὑπὸ δύο μὴ χριστιανικῶν στοιχείων, τῶν Τούρκων καὶ Ἰουδαίων, ὑπὸ τῶν χριστιανῶν Ἑλλήνων τε καὶ ἑλληνιζόντων Βλάχων καὶ Ἀλβανῶν καὶ Βουλγαροφώνων καὶ ἔχουσαν ἀκμάζοντα ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ἤτοι μέγα νηπιαγωγεῖον, μέγα παρθεναγωγεῖον, τέσσαρα μεγάλα δημοτικὰ σχολεῖα, ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ γυμνάσιον, ἐν οἷς φοιτῶσι χίλιοι καὶ διακόσιοι μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι, ἐν ᾧ τὸ βουλγαρικὸν σχολεῖον εἰ ἔτι ὑφίσταται μόλις 20—30 μαθητὰς ἀριθμεῖ, ταύτην λέγω τὴν πόλιν τὴν ἑληνικὴν καὶ ἑλληνικῶς κατηρτισμένην συμπεριέλαβεν ἐν τῇ νεοδημιουργηθείσῃ Βουλγαρίᾳ ὁ σοφὸς πινακογράφος Κείπερτος καὶ ὡς νοτιοδυτικὸν μεθόριον αὐτῆς ἔθηκεν ἡ Σλαυϊκὴ διπλωματία ἐρειδομένη ἐπὶ τοῦ χύρους τοῦ ἐπιστημονικοῦ χάρτου τοῦ Κειπέρτου. Ἀλλὰ τὶς δύναται νὰ φαντασθῇ μόνον ὅτι τὰ τέσσαρα πέμπτα τῶν κατοίκων τῆς πόλεως ταύτης, ἀποτροπιαζόμενοι τὸν Σλαυϊσμὸν, θὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ ἑνὸς βαρβαρίζοντος πέμπτου; Εἰ μὲν ὁ πανσλαυϊσμὸς πολλὰ καὶ μεγάλα ὀνειροπολῶν, τέρπεται πιστεύων ὅτι εὐκατόρθωτόν ἐστι νὰ ὑποβάλῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἀλλο-

γενῆ στοιχεῖα, δυναταί τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἡ διπλωματία τοσοῦτον μύωψ καὶ ἐπιπόλαιός ἐστιν ὥστε ν' ἀποδεχθῇ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἐκ τῶν ὑστέρων θὰ ἀποδειχθῶσι τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατα καὶ ἐντελῶς ἀπραγματοποίητα; Τοῦτο, νομίζω, γελοῖόν ἐστι καὶ νὰ ὑποθέσῃ τις, οὐχὶ δέ καὶ νὰ πιστεύτῃ, μεθ' ὅλα τὰ διαδιδόμενα περὶ τῆς πραγματοποιήσεως αὐτοῦ· διότι τοιοῦτόν τι ἐὰν μόνον ἀνακηρυχθῇ ὡς βέβαιον, θὰ προκαλέσῃ πόλεμον φοβερὸν ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῆς Μακεδονίας μεταξὺ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ ἀσθενεστάτου ἐνταῦθα βουλγαρισμοῦ, δυνάμενον νὰ λάβῃ εὐρείας διαστάσεις εἰς τὸ ἥμισυ βόρρειον της Μακεδονίας μέρος μεταξὺ τῶν ἀνταγωνιζομένων στοιχείων, πρὸ κατάπαυσιν τοῦ ὁποίου θὰ ἀναγκασθῇ καὶ πάλιν ἡ διπλωματία νὰ συνταράσσηται καὶ νὰ ἐπέμβῃ.

Ἀλλὰ μήπως ὁ ἄπληστος πλεονέκτης καὶ φιλοκτήμων Πανσλαυϊσμὸς καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ θεράπαινα τούτου γενομένη, ἡ χαρτογραφία (kartomacherei) τοῦ Κειπέρτου ἠρκέσθησαν εἰς τὸν ἐκσλαυϊσμὸν μόνης ταύτης τῆς κεντρικῆς πόλεως τῆς Μακεδονίας; βεβαίως οὐχί· διότι πρὸς ἀνατολὰς μὲν ἐπ' εὐθείας οὔτε τῆς ἀρχαίας πρωτευούσης τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους Ἐδέσσης (Βοδενῶν) ἐφείσθησαν, οὐδὲ τὸν γενέθλιον τόπον τοῦ ἀθανάτου ἥρωος τῆς Μακεδονίας, αὐτὴν τὴν νέαν πρωτεύουσαν αὐτῆς Πέλλαν (Γιανιτσὰ) ἐσεβάσθησαν οἱ ἀσεβέστατοι χριστιανοί, οὐδὲν ὅσιον θεωροῦντες πρὸς ἐπιτυχίαν καὶ πραγμάτωσιν τῶν καταχθονίων σχεδίων, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς νεωτέρας πρωτευούσης τῆς Μακεδονίας Θεσσαλονίκης ἀναιδέ-

στατα ἔκρουσαν τὰς πύλας, ἥτις ἄλλοτε τοσούτους σλαυϊκοὺς ἀγῶνας καρτερικῶς ὑπέστη καὶ γενναίως ἀπέκρουσε τοὺς βαρβάρους ἐπιδρομεῖς, πρὸς δυσμὰς δὲ συμπεριέλαβον ἐν τῇ νέᾳ Βουλγαρίᾳ καὶ τὴν ἀρχαιοτάτην καὶ Ἑλληνικωτάτην πόλιν Λυχνηδὸν (Ἀχρίδα), ἣν Φοίνιξ Κάδμος ἔδειμε πόλιν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἱστορίας, ἵνα ἐν ταύτῃ, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστιανοῦ μέχρι τοῦ 1767 ἐχούσῃ αὐτοκέφαλον ἑλληνικὴν, καὶ οὐχὶ βουλγαρικὴν ὡς ψευδῶς διατείνονται ἀρχιεπισκοπὴν, στήσωσι τὴν ἕδραν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς καὶ ἐξαρχίας καὶ ἀναγορεύσωσι τὸν μέλλοντα! βασιλέα τῆς νέας ταύτης μακεδονικῆς καὶ θρακικῆς Βουλγαρίας, ὡς παρασκευάζονται ἤδη καὶ οἱ τῆς παλαιᾶς Βουλγαρίας κάτοικοι τὸν μέγαν δοῦκα Νικόλαον ἅμα εἰσβαλόντα εἰς τὴν χώραν νὰ ἀναγορεύσωσι βασιλέα καὶ ὅπως πρὸ ὀλίγων ἐτῶν μηνῶν οἱ Σέρβοι ἀνηγόρευσαν τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Μιλάνον βασιλέα· ὁπόσον φιλοβασίλειοί εἰσιν οἱ ἀγαθοὶ Σλαῦοι! φωνασκοῦσι καὶ κραυγάζουσί τινες τῶν ἐγκρίτων τῆς Εὐρώπης ἐφημερίδων ὅτι φθονοῦμεν καὶ ζηλεύομεν τοὺς Βουλγαροσλαύους ἐπὶ τῇ ἀποκλειστικῇ προστασίᾳ τῆς διπλωματίας· οὐδένα ζηλεύομεν, οὐδένα φθονοῦμεν, ἀλλὰ μάλιστα εὐχόμεθα ἵνα πάντες οἱ τυραννούμενοι καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνιζόμενοι ἀπολαύσωσι πάντων τῶν ἀγαθῶν, οἱ δὲ Σλαῦοι γίνωσιν οἱ εὐδαιμονέστατοι καὶ ὀλβιώτατοι τῶν ἀνθρώπων τοῦ κόσμου ἐντὸς τῆς ἀρχικῆς κατοικίας αὐτῶν, μισοῦμεν ὅμως ἀληθῶς καὶ ἀπεχθανόμεθα τοὺς Βουλγάρους καὶ τὸν πανσλαυϊσμὸν, διότι ἐπιβουλεύονται τὸν Ἑλληνισμὸν, διότι διὰ παν-

τοίων μέσων θεμιτῶν τε καὶ ἀθεμίτων ζητοῦσι νὰ σφετερισθῶσι χώραν γεωγραφικῶς, ἱστορικῶς καὶ ἐθνολογικῶς κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνήκουσαν εἰς αὐτὸν καὶ νὰ διαρπάσωσι τὰ ἱερώτερα πράγματα ἡμῶν ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα, ὡς πολλαχοῦ ἀπεπειράθησαν νὰ διαπράξωσι τοῦτο· δικαίως δὲ ἀγανακτοῦμεν καὶ κατὰ τῆς διπλωματίας, διότι ὑπείκουσα εἰς τὸ κράτος τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ φοβουμένη μήπως ἐντεῦθεν παρασυρθῶσι καὶ ἄλλαι δυνάμεις εἰς πόλεμον πρὸς λύσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος, δύο μέτρα καὶ σταθμὰ κρατεῖ εἰς χεῖρας πρὸς διανομὴν τῆς δικαιοσύνης, ὑπερμὲν τῶν βαρβάρων Σλαυοβουλγάρων Ἐρζεγοβινίων, Βοσνίων καὶ Βουλγάρων ἀδυσωπήτως ἀπαιτοῦσα νὰ ἐκβιάσῃ παρὰ τῆς Πύλης προνόμια, αὐτονομίαν καὶ ἐλευθερίαν ἐπὶ τῇ ἀδικαιολογήτῳ προφάσει ὅτι αὐτοὶ ἀποδυθέντες εἰς τὸν ἀγῶνα ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν ὠθισθέντες ἔχυσαν αἷμα καὶ ἐγένοντο ἄξιοι τῆς προστασίας, τοὺς δὲ νοημονεστάτους Ἕλληνας κατοίκους τῆς Θρᾴκης, Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Ἠπείρου, καὶ πασῶν τῶν ἑλληνικῶν νήσων καθὼς καὶ τοὺς Ἀλβανοὺς περιφρονήσασα καὶ μὴ θεωρήσασα ὡς ἴσους τοὐλάχιστον πρὸς ἐκείνους, ἀπανθρώπως ἐγκαταλειμπάνει εἰς τὴν τύχην αὐτῶν, καίπερ παρακαλούντων, ἱκετευόντων καὶ διαμαρτυρομένων κατὰ τῆς ἀδικίας ταύτης καὶ κραυγαζόντων ὅτι ἡμεῖς πρὸ τῶν Σλαυοβουλγάρων ἠγωνίσθημεν ἐπὶ τρία ἔτη, ἐδαπανήσαμεν κατὰ τὴν δημώδη παροιμίαν τὰ μαλλοκέφαλά μας, ἐχύσαμεν τὸ αἷμα ἡμῶν ἐν Ἠπείρῳ, ἐν

Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ ἑπομένως ἔχομεν τὸ δικαίωμα τῆς προτεραιότητος καὶ τῆς προτιμήσεως τῶν ἐπί τινας μόνον μῆνας ἀρτίως ἀγωνισθέντων Σλαυοβουλγάρων· μάτην ὅμως τὰ πάντα, κωφεύει ἡ διπλωματία, δικαιοσύνη δὲν ὑπάρχει διὰ τοὺς ὑπομένοντας καὶ ἀναξιοπαθοῦντας, καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μεγίστην ἀδικίαν παρασκευάζει προτιθεμένη νὰ ἐπιβάλῃ τὸν βαρβαρισμὸν ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ μηδόλως λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφικὴν ῥήτραν, ἣν καὶ αὐτὸς ὁ τῆς Μακεδονίας φιλόσοφος Ἀριστοτέλης διετράνωσεν «Ἕλληνας εἰκὸς βαρβάρων ἄρχειν» ὅπερ μεθερμηνευόμενον δηλοῖ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐποχῇ ὅτι οἱ μᾶλλον ἀνεπτυγμένοι, οἱ νοημονέστεροι καὶ οἱ μᾶλλον προηγμένοι ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου πρέπει νὰ ἄρχωσι τῶν βαρβάρων καὶ τοιοῦτοι παρὰ πάντων ἤδη ὁμολογοῦνται ὅτι οἱ Ἕλληνές εἰσι μεταξὺ τῶν λοιπῶν στοιχείων τῆς Ἀνατολῆς ἐνγένει καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ἰδίᾳ, καὶ ὅτι οὗτοι καὶ μόνοι εἰσὶν οἱ πάντων τῶν ἀπαραιτήτως ἀναγκαίων προσόντων εὐμοιροῦντες ἵνα ὡς ἐμπειρότατοι μεσῖται χρησιμεύσωσι πρὸς διάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Δύσεως εἰς τὴν Ἀνατολὴν διὰ τοῦ κατὰ μέγα μέρος διαδεδομένου ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἥτις ἐχρημάτισε καὶ τὸ πρωτότυπον ὄργανον τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ βάσις πάσης ἀνθρωπίνης παιδεύσεως ἦν, ἐστὶ καὶ ἔσται εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα κατὰ τὰς ἀνεξερευνήτους βουλὰς τῆς Θείας Προνοίας. Τὴν Μακεδονίαν καὶ Θρᾴκην μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους πολυά-

ριθμα βαρβαρικὰ ἔθνη φῦλα καὶ στίφη οἷον οἱ Δάρδανοι, Σκορδῖσκοι, Δαλμάται, Βαστάρναι, Γότθοι, Οὖνοι, Ἄβαροι, Βούλγαροι, Σλαῦοι, Ἄνται, Σαρακηνοὶ, Νορμαννοὶ, Σέρβοι, Βενετοὶ, Λατῖνοι σταυροφόροι καὶ Τοῦρκοι πολλαχόθεν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς εἰσβαλόντες ἀλληλοδιαδόχως ἐπὶ πεντεκαίδεκα αἰῶνας πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἐλυμήναντο καὶ ἐκακοποίησαν, πολλάκις ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ διαστήματι ἐνέσκηψαν ἐν αὐταῖς λιμοὶ, λοιμοὶ καὶ σεισμοὶ καὶ πολλὰ ἐπήνεγκαν δυστυχήματα· ἐκ πάντων ὅμως τούτων τῶν δεινοπαθημάτων κατὰ θείαν εὐδοκίαν καὶ πρόνοιαν ἀμφότεραι αἱ χῶραι περιεσώθησαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων αὐτῶν καὶ ὁ ἑλληνισμὸς διετηρήθη ἐξαιρουμένου μόνου τοῦ βορρείου μέρους αὐτῶν, ἔνθα αὐτοὶ οὗτοι οἱ Βούλγαροι συγκεντρωθέντες ἀγνὸν διατηροῦσι τὸν Ἀσιατικὸν βαρβαρισμὸν παντοιοτρόπως ἀγωνιζόμενοι νὰ ἐπεκτείνωσιν αὐτὸν πρὸς νότον καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης μέρη καὶ εἰσαγάγωσιν αὐτὸν εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἵνα δι' αὐτοῦ ἐκπολιτίσωσι καὶ τοὺς Ἕλληνας κατοίκους τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης!!

Προηγουμένως εἴρηται ὅτι ἂν ὁ σοφὸς πινακογράφος Κείπερτος, ἐπιχειρήσας νὰ πινακογραφήσῃ τὴν ἐνεστῶσαν ἐθνογραφικὴν κατάστασιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ νὰ καταπλουτίσῃ τὴν γεωγραφικὴν ἐπιστήμην δι' ἑνὸς νέου ἐθνογραφικοῦ χάρτου, ἤθελε κατ' ἀκρίβειαν καὶ ἀλήθειαν νὰ ἀπεικονίσῃ ἐν αὐτῷ τὰς διαφόρους φυλὰς δι' ἰδιαιτέρων χρωμάτων, ἀναντιρρήτως ὤφειλε πρότερον νὰ συλλέξῃ ἐκ τῶν ἐνόντων τὰς δεούσας πληροφορίας περὶ τοῦ πληθυ-

σμοῦ ἑκάστης αὐτῶν τοὐλάχιστον κατὰ προσέγγισιν, εἰμὴ δυνατὸν ἦν κατὰ πληρεστάτην ἀκρίβειαν, καὶ περὶ τῆς θέσεως καὶ κατοικίας αὐτῶν, ἵνα ἐπὶ τῇ ἀσφαλεστάτῃ βάσει τῶν ἀριθμῶν, οἵτινες ὡς οἱ συμπατριῶται αὐτοῦ λέγουσιν «Die Zahlen regieren die Welt» βασιλεύουσι τοῦ κόσμου, ἐποικοδομήσῃ τὸ ἐθνογραφικὸν οἰκοδόμημα, προτάσσων ἐν ταῖς σημειώσεσιν ἢ ὑποσυνάπτων ἐν τῷ πίνακι καὶ στατιστικὴν τῶν φυλῶν, ὡς ποιοῦσι πάντες οἱ πινακογραφοῦντες.

Ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει, εἰμὴ ἐνόμιζεν ὅτι ἱκανὰ καὶ ἀποχρῶντά εἰσι τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ διδόμενα τῆς στατιστικῆς, ἔπρεπε τέλειον νὰ ἀποστῇ τῆς ἐπιχειρήσεως ἔργου, στερουμένου τῶν ἀπαιτουμένων βάσεων, ἵνα μὴ παράσχῃ δικαίας ἀφορμὰς ὑπονοίας καὶ παραπόνων ὡς πρὸς τὸν τελικὸν σκοπὸν αὐτοῦ καὶ νά μή παρεξηγηθῶσι τὰ προκαλέσαντα ἐλατήρια. Νῦν δὲ δίκαιον ἔχουσιν οἱ Ἕλληνες Μακεδόνες καὶ Θρᾷκες νὰ διαμαρτύρωνται κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας αὐτοῦ κραυγάζοντες « Σοφὲ πινακογράφε Κείπερτε, διὰ τὶ ἠδίκησας ἡμᾶς, διὰ τὶ ἔβλαψας, διὰ τὶ δίκην κτηνῶν καὶ ἀνδραπόδων σου ἐξεποίησας ἡμᾶς τῷ Σλαυϊσμῷ, διὰ τὶ κατέστησας τὴν ἐπιστήμην θεράπαιναν τοῦ βαρβαρισμοῦ, διὰ τὶ διέγραψας τά ὀνόματα τῶν ἡμετέρων πατρίδων, Μακεδονίας τε καὶ Θράκης, ἐκ τοῦ ἐθνογραφικοῦ πίνακος καὶ ἀντικατέστησας αὐτὰ διὰ τοῦ ὀνόματος καὶ βαρβαρικοῦ χρώματος «Bulgarien» διὰ τὶ ἐξήλειψας ἡμᾶς ἐκ τοῦ προσώπου τῆς γῆς; Τί σοι κακὸν ἐποιήσαμεν; τὴν ἡμετέραν πατρίδα Μακεδονίαν καὶ Θράκην ἀγαπῶμεν καὶ λατρεύομεν, ὡς σὺ τὴν Γερμανίαν σου, καὶ τὴν

ζωὴν ἡμῶν αὐτῇ ὀφείλοντες ἐπιφυλασσόμεθα, καιροῦ καὶ κινδύνου ἐπιστάντος, νὰ θύσωμεν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ αὐτῆς, προτιμῶντες τὸν ἔνδοξον ὑπὲρ αὐτῆς θάνατον τοῦ ἀτίμου καὶ ἐπονειδίστου βίου ὑπὸ τὸν Σλαυϊκὸν ζυγὸν συμφώνως πρὸς τὴν ἐντολὴν τῶν ἡμετέρων προγόνων «Ἕλληνας εἰκὸς βαρβάρων ἄρχειν» διότι τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν καὶ καταγωγὴν ἀπαρνούμενοι, ἡμᾶς αὐτοὺς ἀπαρνούμεθα».

Ταῦτα καὶ δριμύτερα τούτων ἤθελεν εἴπῃ ὅ τε σοφὸς Κείπερτος καὶ πᾶς ὁμόφυλος συμπατριώτης αὐτοῦ, εἴτις τῶν ἡμετέρων λογίων πινακογραφῶν π. χ. τὴν Αὐστρίαν, ὁλοκλήρους ἐπαρχίας αὐτῆς ὑπὸ Γερμανῶν οἰκουμένας, ἐχαρακτήριζεν ὡς Σλαυϊκὰς καὶ διαγράψας τὰ Γερμανικὰ αὐτῶν ὀνόματα ἀπεικόνιζε διὰ Σλαυϊκῶν ὀνομάτων τε καὶ χρωμάτων καὶ τοιοῦτον ἐξέδιδεν εἰς χιλιάδας ἀντιτύπων ἐθνογραφικὸν τῆς Αὐστρίας χάρτην, ὑποτιθεμένου ὅτι καὶ αἱ Γερμανικαὶ αὐτῆς χῶραι ἐπηπειλοῦντο νὰ ἀπορροφηθῶσιν ὑπὸ τῶν Σλαύων καί ὁ ἡμέτερος λόγιος εἶχε κῦρος ἐπίσημον, ὡς ὁ Κείπερτος, ἵνα ληφθῇ ὡς βάσις ὁ χάρτης αὐτοῦ ὑπὸ Εὐρωπαϊκοῦ συνεδρίου, ὡρισμένου νὰ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς τύχης τῶν οὕτω χαρακτηρισθεισῶν Γερμανικῶν ἐπαρχιῶν ὡς Σλαυϊκῶν· πικρὰ μὲν ἡ ἀλήθεια, τύραννος ὅμως ἀδυσώπητός ἐστιν ἡ ἐπιστήμη, ἐπιμόνως παρά παντὸς θεράποντος αὐτῆς ἀπαιτοῦσα νὰ ζητήσῃ, νὰ εὕρῃ καὶ νὰ παραστήσῃ αὐτὴν τὴν πικρὰν ἀλήθειαν καὶ νὰ καταπολεμῇ τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην καὶ τὴν πλάνην ὁποιδήποτε καὶ ἂν εὕρῃ καὶ ἀνακαλύψῃ αὐτὰ ὁ τὴν ἀλήθειαν καὶ μόνην αὐτὴν ἐπιζητῶν, ὁ δὲ σοφὸς πινακογράφος Κείπερτος ἂν

πράγματι ἤθελε ταύτην νὰ ζητήσῃ, νὰ εὕρῃ καὶ παραστήσῃ, ἠδύνατο καὶ μάλιστα ὤφειλεν, ὡς ἐζήτησε καὶ εὗρε περὶ τοῦ ἀναμφισβητήτου ἑλληνισμοῦ τῆς Ἠπείρου τὴν χρονογραφίαν τοῦ Ἀραβαντινοῦ, οὕτω καὶ περὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ, πληθυσμοῦ καὶ τῶν ἐθνολογικῶν σχέσεων τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ οἰκούντων νὰ ζητήσῃ καὶ εὕρῃ βοηθήματα καὶ πηγὰς, ἀφ' οὗ μάλιστα τοιαῦτα ὑπάρχουσι, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἰσὶν πλὴν πολλῶν Εὐρωπαικῶν ἡ γνωστὴ περιήγησις τοῦ ἡμετέρου Νικολαΐδου καὶ τὰ Μακεδονικά μου, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ὁποίων παρίσταται ἡ Μακεδονία ἐν τῇ νεωτέρᾳ καταστάσει καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν διαφόρων φυλῶν καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ ἀπεικονίζεται ἡ Μακεδονία ἀπὸ τῶν παναρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν καὶ διεξοδικῶς ἐκτίθεται ἡ ἱστορία καὶ γεωγραφία πασῶν τῶν πόλεων αὐτῆς μέχρι τοῦ ἐνεστῶτος, καὶ ἐκ μὲν τοῦ πρώτου ἤθελεν ἐξαγάγῃ τὸ περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων συμπέρασμα, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἤθελεν ἴδῃ τὸν ἑλληνισμὸν ἑκάστης πόλεως ἀπεικονιζόμενον· οὐ μόνον δὲ τοῦτο παρημέλησεν, ἢ ἄμεινον εἰπεῖν, σκοπίμως δὲν ἠθέλησε νὰ πράξῃ, ὡς ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἐπιστήμη ἀπήτει, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον προτιθέμενος νὰ καλύψῃ δηλαδὴ καὶ διαστρέψῃ τὴν ἀλήθειαν, ἐστήριξε τὸ ἐθνογραφικὸν οἰκοδόμημα ἐπὶ τῶν πηγῶν τῶν σφόδρα Σλαυϊστῶν, ὧν μνεία προηγουμένως ἐγένετο, καὶ οἱ ὁποῖοι πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου διεκήρυξαν ὅτι καὶ ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Θράκη εἰσὶ Βουλγαρία. καὶ εἰς τὰ φαντασιοκοπήματα τούτων ὑπείκων διέγραψε τὰ πανάρχαια ὀνόματα ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν

καὶ ἀντικατέστησεν αὐτὰ διὰ τοῦ Bulgarien τῶν πανσλαυϊστῶν· δόξα καὶ τιμὴ τῇ ἐπιστήμῃ, ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν τῷ ἐπιστήμονι ἐκείνῳ, ὅστις τοιαῦτα θαύματα ποιεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν πρὸς καταστροφὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ πρὸς ἐπέκτασιν καὶ ἐπαύξησιν τοῦ Σλαυϊσμοῦ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ! τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἐν τῷ πρώτῳ ἀκούσματι ἐκπλαγέντες, ἐντονώτατα διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας, ἀδικίας, θρασύτητος καὶ ἀσεβείας ταύτης, ἐπιφυλασσόμενοι, ἐὰν ἡ σοφὴ διπλωματία κωφεύουσα εἰς τὰς ἐγγράφους ταύτας παραστάσεις αὐτῶν, ἀπερισκέπτως ἐπιμείνῃ εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ πανσλαυϊστικοῦ καὶ μισελληνικοῦ προγράμματος τοῦ παντελοῦς ἐκσλαυϊσμοῦ τῶν δύο Ἑλληνίδων χωρῶν, καί δι' ἔργων νὰ ἐπιτελέσωσι τὸ πρὸς τὴν γεννήσασαν, θρέψασαν καὶ παιδεύσασαν ὀφειλόμενον καθῆκον· διότι ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐποχῇ οἱ λαοὶ καὶ οἱ μᾶλλον ἀνεπτυγμένοι ἄνθρωποι δίκην κτηνῶν καὶ ἀνδραπόδων εὐκόλως δὲν ἀπεμπολῶνται διὰ μιᾶς ἀργυρωνήτου πινακογραφίας καὶ δι' ἑνὸς καταναγκαστικοῦ διπλωματικοῦ πρωτοκόλλου, οὐδὲ ὑποβάλλονται ἀναιμωτὶ ὑπὸ τὸν ζυγὸν βαρβάρων ἐπηλύδων οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ἀείποτε πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὴν ἀρχαίαν προγονικὴν ῥήτραν «Ἕλληνας εἰκὸς βαρβάρων ἄρχειν». Ὅτι δὲ βάρβαροι, συβόται, γεωργοὶ καὶ ποιμένες οἱ μεταξὺ τοῦ Ἴστρου καὶ Αἵμου ἐν τῇ ἰδίως Βουλγαρίᾳ οἰκοῦντες Βούλγαροι τρανότατα ἀποδείκνυσιν ἡ ἀντιπαράθεσις αὐτῶν πρὸς τοὺς Μακεδόνας καὶ Θρᾷκας Ἕλληνάς τε καὶ ἑλληνοφώνους κατοίκους κατὰ τὴν νοημοσύνην, διανοητικὴν ἀνάπτυ-

ξιν, ἐμπορικὴν ἐμπειρίαν καὶ δραστηριότητα ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου οἱ Ἕλληνες κατὰ μέγιστον βαθμὸν ὑπερέχουσι τῶν Βουλγάρων περὶ ὧν λέγει ὁ κ. Α. Δουμόν. D' ordinaire ils le cultivent pour le compte de quelque riche propriétaire grec ou armenien.... Le grec tient une grande place: Les Grecs ont donné aux Bulgares le peu de connaissanses qu' ils ont eues jusqu' ici.. Ce peuple n' a ni traditiones personneles, ni chroniques de quelque valeur, ; i l i g n o r e s o n p a s s é : pour s' en instruire, il est reduit à consulter les Byzantins»

Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ σοφος πινακογράφος Κείπερτος οὕτως ἀπανθρώπως ἐξωλόθρευσε, τοὐλάχιστον γραφικῶς εἰμὴ πραγματικῶς τοὺς πλείστους Ἕλληνας κατοίκους τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ ἀσυνειδήτως διέγραψεν ἐκ τοῦ ἐθνογραφικοῦ χάρτου τὰ προαιώνια τῶν χωρῶν ὀνόματα, λίαν παράδοξον φαίνεταί μοι ὅτι ἐναντίον τῆς πινακογραφικῆς σοφίας καὶ αὐθεντίας αὐτοῦ νεώτατοι Εὐρωπαῖοι περιηγηταὶ εὑρόντες Ἕλληνας Μακεδόνας καὶ Θρᾷκας κατοίκους περισωθέντας ἐκ τῆς πινακογραφικῆς πανωλεθρίας τοῦ Κειπέρτου πολὺν ποιοῦνται λόγον περὶ αὐτῶν οἷον ὁ μὲν Γάλλος μηχανικὸς Αὔγουστος Σουαζὺ ἐπὶ πολὺν διατρίψας χρόνον ἐν Τουρκίᾳ καὶ περιοδεύσας εἰς αὐτὴν γράφει ἐν τῇ ἀρτίως δημοσιευθείσῃ περιηγήσει αὐτοῦ· « Ὁ Τοῦρκος ἐπὶ αἰῶνας ὅλους κρατεῖ ὑποδούλους τοὺς Ἕλληνας καὶ ὅμως οἱ ἐντα ῦθα Ἕλληνες εἶναι ἠθικῶς ἀληθὲς πανομοιότυπον τ ῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, ἐξ ὧν κατάγονται, ἐμβριθεῖς, πρ ακτικοί, ὀλίγον παχύνοες ὡς ἐκεῖνοι, πιστεύοντες ἀκραδάντως ὅτι ἡ τουρκικὴ κατάστα σις κατ' οὐδὲν ἠλλοίωσε τοὺς κοι

νωνικοὺς αὐτῶν θεσμούς». Μεγίστην δὲ ἐντύπωσιν ἐνεποίησαν αὐτῷ οἱ ἐν Μακεδονίᾳ Σύλλογοι, περὶ ὧν ἐπιφέρει «ἐργαζόμενοι μετ' ἀξιοθαυμάστου ἐπιτυχίας καὶ διατηροῦντες ἀκμαῖον τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα καὶ τὸν πρὸς τὰ γράμματα ζῆλον,» ὁ δὲ προμνημονευθεὶς κ. Δουμὸν ἀφηγεῖται ἐν τῇ περιηγήσει του ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς Θράκης διϊσχυρίζονται ὅτι οἱ πατέρες αὐτῶν μόνοι κατῴκουν τὴν Θράκην πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῶν Βουλγάρων, οἵτινες παντοιοτρόπως ἀγωνιζόμενοι νὰ παραστήσωσιν αὐτὴν ὡς χώραν Σλαυϊκὴν, ἀφελέστατα πιστεύουσι καὶ ἀναιδέστατα διαδίδουσιν ἐπὶ τῷ εἰρημένῳ σκοπῷ ὅτι οἱ Θρᾷκες τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Ξενοφῶντος οὐδὲν ἄλλο ἦσαν εἰμὴ Σλαῦοι καὶ ὅτι ἐν ταῖς φλεψὶν αὐτῶν αἷμα Σλαυϊκὸν κυκλοφορεῖ.

Ταύτην φαίνεται παρακολουθῶν τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν καὶ ἀξιοπιστίαν τῶν Βουλγάρων, ἀξιούντων ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Θρᾷκες καὶ Μακεδόνες ἦσαν Βούλγαροι, ὁ σοφὸς πινακογράφος Κείπερτος πᾶσαν τὴν Θράκην πλὴν τῆς παραλίας ταινίας κατεσπίλωσε διὰ τοῦ κιτρίνου Βουλγαρικοῦ χρώματος καὶ οὕτω μετεποίησε τοὺς μὲν Ἕλληνας κατοίκους εἰς Βουλγάρους, τὴν δὲ χώραν εἰς Bulgarien. Ἄλλως δὲ γνωστόν ἐστιν ὅτι οἱ Πανσλαυϊσταὶ καὶ Βουλγαρισταὶ ἀγανακτοῦντες καὶ βαρέως φέροντες ὅτι ἡ Ἱστορία κατάγει τοὺς Σλαύους καὶ Βουλγάρους ἐκ τῆς παρὰ τὸν Βόλγαν χώρας τῆς Ἀσίας, αὐτοὶ μόνοι γίνονται ἑαυτοῖς ἱστορία καὶ ἀναπλάττοντες διὰ τῆς φαντασίας εἰκοτολογοῦσιν ὅτι εἰσὶν ἀπόγονοι ὁτὲ μὲν τῶν Ἰλλυριῶν, ὁτὲ δὲ τῶν Θρᾳκῶν, ὁτὲ τῶν Βενετῶν, ὁτὲ τῶν Γετῶν, ὁτὲ τῶν Δακῶν, ὁτὲ τῶν Βένδων, ὁτὲ τῶν Σαρμα-

τῶν, ὁτὲ τῶν Μακεδόνων καὶ ἄλλοτε ἄλλων, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς καὶ παντοιοτρόπως προσπαθοῦσι νὰ ὑποκρυφθῶσιν ὑφ' οἱονδήποτε τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν καὶ ἐθναρίων ἵνα ἱστορικῶς νομιμοποιήσωσι τὸν σφετερισμὸν οἱασδήποτε τῶν χωρῶν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου. Ἡ ἱστορία ὅμως μὴ ἀποδεχομένη τοιαῦτα φαντασιοκοπήματα παραπέμπει αὐτοὺς ὅθεν ἦλθον, καθ' ἣν ἱστορῶν καὶ ὁ κ. Δουμὸν λέγει «Les Voulgares ou Boulgares. avant le sixiéme siècle, habitaient les rives du Volga . . . Chassés par des invasions succesives, les Bulgares s' avancérent sur le Danube ; vers l' année 680, ils franchirent ce fleuve, puis l' Hémus se répandirent dans la vallée supérieure de la Maritza, s' emparèrent des plateaux du Rhodope et des frontières de la Macédoine Aujourd' hui encore ils occupent toutes ces contrées».

Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν ἱστορικὴν ταύτην παράδοσιν καὶ τὴν ἀληθῆ ἐθνογραφικὴν σχέσιν τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης δικαίως συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῶν ἀπαραγράπτων δικαίων τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν καὶ τὰ δοκιμώτερα ὄργανα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ τύπου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ῥωτσικοῦ, ἐν ᾧ ἄνδρες μὴ προκατειλημμένοι ὑπὸ τοῦ Πανλαυϊστικοῦ φανατισμοῦ καὶ παραλογισμοῦ κατακρίνουσι τὰς φαντασιώδεις ἀξιώσεις τῶν πανσλαυϊστῶν πρὸς ἐκλαυϊσμὸν τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, τῶν ὁποίων ἡ μὲν ἐν Μόσχᾳ ἐκδιδομένη ἐφημερὶς «Αἱ Σύγχρονοι Εἰδήσεις» ἀρτίως ἔγραψε τὰ ἀκόλουθα «Δίκαιον ἄρά γε μετὰ τὰ εἰρημένα, οὔτε τῶν ἐθνογραφικῶν οὔτε τῶν ἱστορικῶν δικαιωμάτων λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν, νὰ διϊσχυρίζωνταί τινες τολ-

μηρῶς καὶ ἀκρίτως ὅτι ἅπασα ἡ Μακεδονία, ἡ Ῥωμυλία καὶ ἡ Θράκη μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Βουλγάρους; Ἂς ὑποθέσωμεν ἐν τούτοις ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν μνημονευθεισῶν ἐπαρχιῶν δὲν θὰ ἐρωτηθῶσιν εἰς τίνα ἐπιθυμοῦσι νὰ ἀνήκωσι καὶ ὅτι θὰ προσκολληθῶσι διὰ τῆς βίας τοῖς Βουλγάροις. Τίς δὲ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ δυνηθῇ νὰ κατέχῃ ὑπὸ τὴν Βουλγαρικὴν ἐξουσίαν τοὺς κατοίκους αὐτῶν Ἕλληνας; Οὐδαμῶς οὐδέποτε θὰ δυνηθῶσιν οἱ Βούλγαροι νὰ κατέχωσιν ὑπὸ τὴν ἑαυτῶν ἐξουσί αν τοὺς κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ κατὰ πάντα καθόλου πο λῷ ἀνωτέρους αὐτῶν Ἕλληνας, οἵτινες πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔσονται ῥέποντες πρὸς τὴν ἀνεξάρτητον Ἑλλάδ α. Ἡ δὲ ἀνεξάρτητος Ἑλλὰς προσλαβοῦσα τὴν Θε σαλίαν καὶ τὴν Ἤπειρον, θὰ δυνηθῇ πάνυ εὐχερῶς νὰ ἁρπάσῃ τὰς ἐπαρχίας ταύτας ἀπὸ τῶν Βουλγά ρων, οὐδαμόθεν δυναμένων νὰ προσδοκῶσι συνδρομήν τινα, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσον καὶ οἱ γείτονες α ὐτῶν οἱ ὁμόφυλοι δηλαδὴ Σέρβοι διάκεινται πρὸς αὐτοὺς ἐχθρικώτατα ὡς ἔχοντας ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν Σερβικῶ ν ἐπαρχιῶν καὶ σπουδάζοντας ἐκβουλγαρίσ αι διά τε τοῦ κλήρου καὶ τῶν διδασκάλων τινὰς τῶν Σερβικῶν ἐπαρχιῶν, ἃς κατώρθωσαν νὰ περιλάβωσιν ἐν τῇ ἐξαρχίᾳ αὐτῶν ὡς π. χ. τὴν Νύσσαν. Ἐν πάσῃ περιστάσει εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι αἱ ἀξιώσεις τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν ὑπερασπιστῶν αὐτῶν θὰ εὕρωσι μεγάλην καὶ ἐπίμονον ἀντίστασιν παρά τε τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς Σέρβοις.» Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τοῦ ἐθνογραφικοῦ χάρτου τοῦ Κειπέρτου ἐρειδομένου, ὡς προείρηται, ἐπὶ τῶν ἀξιώσεων τῶν πα γ-

λαυϊστῶν καὶ τῶν πανσλαυϊστικῶν κομιτάτων, τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ κομιτάτον τῶν Βουλγάρων ἐδημοσίευσεν ἐσχάτως τὸ πρὸς τοὺς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοὺς τῶν μεγάλων δυνάμεων ἀπευθυνθὲν πρόγραμμα, ὅπερ συνέταξαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Βουλγαρικῆς μεταναστεύσεως ἔχοντες καὶ τὴν πληρεξουσιότητα τῶν ὑπὸ τὸν τουρκικῶν ζυγὸν ἀδελφῶν αὐτῶν περιλαμβάνον πέντε ἄρθρα, ὧν τὸ μὲν πρῶτον λέγει «Ἡ ἀνίδρυσις τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους, περιλαμβάνοντος τὴν ἰδίως Βουλγαρίαν, τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν, ἐν αἷς ὁ ἐπικρατῶν πληθυσμὸς εἶναι ὁ Βουλγαρικὸς» τὸ δὲ τέταρτον περιλαμβάνει τάδε «Αἱ λοιπαὶ ἐθνικότητες αἱ διεσπαρμέναι μεταξὺ τοῦ Βουλγαρικοῦ ἔθνους θέλουσιν ἀπολαύει τῶν αὐτῶν ἀστικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων ὡς οἱ Βούλγαροι». Παρέθηκα δὲ τὰ δύο ταῦτα ἄρθρα ἵνα ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ὅτι οἱ Βούλγαροι ἀναφέροντες «ἐπικρατοῦντα πληθυσμὸν τὸν Βουλγαρικὸν» καὶ «λοιπὰς ἐθνικότητας διεσπαρμένας μεταξὺ τοῦ Βουλγαρικοῦ ἔθνους» καὶ ἐντούτοις ἐννοοῦντες τοὺς Ἕλληνας καὶ Τούρκους κατοίκους δείκνυνται φιλοδικαιότεροι, εὐσυνειδητότεροι καὶ φιλαληθέστεροι τοῦ σοφοῦ πινακογράφου Κειπέρτου, ὅστις ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν παραλίων ἐντὸς τῆς ἀπεράντου ταύτης ἐκτάσεως, ἐν ᾗ περιλαμβάνεται ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Θράκη, ο ὐ δ ὲ ἕ ν α Ἕ λ λ η ν α ε ὗ ρ ε ν ὰ σ η μ ε ι ώ σ η διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ χρώματος, ἀλλὰ παντα χοῦ Βουλγάρους καὶ πάλιν Βουλγάρους, ἐν οἷς πλείονας μὲν πρὸς ἀνατολὰς εὗρε Τούρ κους, ὀλιγί-

στους δὲ ἐν τῇ λοιπῇ ἐκτάσει ἔνθεν κἀκεῖσε· παράδοξος καὶ πρωτοφανὴς ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια! ἦν παρὰ παντὸς ἄλλου ἠδύνατό τις νὰ προσδοκᾷ ἢ παρὰ τοῦ φιλέλληνος Κειπέρτου, ὃς ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐδείχθη μᾶλλον Βουλγαρόφιλος καὶ αὐτῶν τῶν πανσλαυϊστῶν πρὸς τιμὴν τῆς πινακογραφικῆς ἐπιστήμης. Ὁ δὲ «Χρόνος» (Timpul) τοῦ Βουκουρεστίου, ὁ δημοσιεύσας τὸ πρόγραμμα τοῦ κομιτάτου, προσθέτει τὰ ἑπόμενα· «Παρεκλήθημεν νὰ δημοσιεύσωμεν τὸ ἔγγραφον, ὅπερ τὸ κομιτάτον τῶν ἀποίκων Βουλγάρων ἀπηύθυνεν εἰς τοὺς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοὺς τῶν μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Δημοσιεύομεν αὐτό, ἀλλὰ παρατηροῦμεν ὅτι ὁ πόθος τῶν Βουλγάρων ὅπως συμπεριλάβωσι τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν εἰς κράτος ἀποκλειστι κῶς βουλγαρικόν, εἶναι τοσοῦτον ἄδικος, ὅσον καὶ ἐπικίνδυνος· Ἡ ἐθνικὴ φιλαυτία τῶν Βουλγάρων δὲν πρέπει νὰ ἀποτυφλόνῃ αὐτοὺς τοσοῦτον, ὥστε νὰ πιστεύωσιν ὅτι ἡ Εὐρώπη θὰ συγκατετίθετο ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν Μακεδόνων καὶ Θρακῶν καὶ Ἀλβανῶν διὰ τῆς τῶν Βουλγάρων. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ μὴ ἐπιστήμων τοῦρκος ὑπουργὸς Σαφὲτ πασσᾶς ἐν τῇ προτελευταίᾳ συνεδριάσει τῆς Συνδιασκέψεως ἀπεφήνατο ὀρθότερα καὶ ἐπιστημονικώτερα τοῦ Κειπέρτου εἰπὼν τοῖς ἀντιπροσώποις « Ἡ πρότασις περὶ σχηματισμοῦ δύο νέων βιλαετίων θ' ἀπολήξῃ πράγματι εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς Βουλγαρίας, καίτοι δὲν πρόκειται νὰ ἀναγνωρισθῇ ἐπισήμως τὸ ὄνομα αὐτῆς, ἀπὸ Βιδινίου μέχρι Θεσσαλονίκης. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ

θὰ περιέχωνται πολυάριθμοι Ἕλληνες. ἐπειδὴ δ' οὗτοι δὲν ἔχουσι βεβαίως οἷα οἱ Βούλγαροι συμφέροντα, θὰ ὑπάρχῃ διηνεκὴς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Μουσουλμάνων, Βουλγάρων, καὶ Ἑλλήνων». Ἐν γένει δὲ ἐν ᾧ πάντες οἱ δημοσιογράφοι καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες οἱ λόγον ποιησάμενοι περὶ τῶν τεκταινομένων ἐν σκοτίᾳ κατὰ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης θερμῶς συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν καὶ ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ αὐτῶν, πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὴν γεωγραφικὴν θέσιν, τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν καὶ τὴν πνευματικὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν, μόνος, μονώτατος ὁ σοφὸς πινακογράφος Κείπερτος καταδικάσας εἰς τὴν πανωλεθρίαν τοὺς Ἕλληνας κατοίκους τῆς Μακεδονίας κἀι Θράκης μητε βλέπει, μήτε ἀκούει, μήτε ἀναγινώσκει ὅσα πλὴν τῶν σοφῶν Εὐρωπαίων καὶ οἱ μὴ σοφοὶ καὶ ἐπιστήμονες Ῥῶσσοι, καὶ Βλάχοι καὶ Τοῦρκοι γράφουσι καὶ λέγουσι καὶ διδάσκουσιν ὅτι ὅτι Ἕλληνες κάτοικοι ὑπάρχουσιν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ καὶ ὑπερέχουσι τῶν λοιπῶν, οὐ μόνον κατὰ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν πρακτικὴν ἱκανότητα καὶ δραστηριότητα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ποσότητα, ὅπερ ὑπολείπεται ἤδη νὰ ἀποδεχθῇ καὶ διὰ πραγματικῶν ἀριθμῶν καὶ πνευματικῶν ἔργων, ἐρειδομένων ἐπὶ δεδομένων νεωτάτης στατιστικῆς τῶν κατοικούντων ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ ἐθνῶν καὶ φυλῶν, περὶ ὧν ὁ ἡμέτερος περιστρέφεται λόγος ὁρμηθεὶς ἐκτῆς τοσοῦτον ἐπισήμως καὶ αὐθεντικῶς προσγιγνομένης ἐπιστημονικῆς ἀδικίας τῷ καθόλου Ἑλληνισμῷ συ-

νηγορίας καὶ ὑποστηρίξεως δεομένῳ καὶ οὐχὶ βλάβης καὶ ζημίας ἐν ταῖς παρούσαις κρισιμωτάταις περιστάσεσιν, ὅτε πρόκειται νὰ ἀποφασισθῇ ἡ τύχη καὶ τὸ μέλλον τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

Ἐὰν ὁ σοφὸς πινακογράφος Κείπερτος τοιοῦτον ἐκδοὺς ἐθνογραφικὸν χάρτην τῆς Τουρκίας ἐπίστευσεν ἐν πεποιθήσει ὅτι καὶ τοῦτο τὸ ἔργον, ὡς τὰ λοιπὰ, ἐπιστημονικόν ἐστι καὶ δύναται νὰ ἔχῃ τὸ αὐτὸ κῦρος, ὡς ἐκεῖνα, καὶ ἑπομένως ὅτι οὐδεὶς προκατειλημμένος ἐκ τῆς περὶ τῶν ἄλλων ἔργων ἐπικρατούσης αὐθεντίας αὐτοῦ ἤθελε τολμήσῃ νὰ ἐξελέγξῃ τὸ ἐπισφαλὲς καὶ πλημμελὲς τοῦ ἔργου καὶ ὑποδείξῃ τὸ σαθρὸν τῶν βάσεων αὐτοῦ, ἀναντιῤῥήτως ἐξηπατήθη· διότι ἡ ἐπὶ τοσοῦτον βαθμὸν διαστροφὴ καὶ ἀπάρνησις τῆς ἀληθείας καὶ ἡ ἐντεῦθεν προσγινομένη ἀδικία καὶ ζημία τῶν ἐνδιαφεραμένων ἀδύνατον ἦν νὰ μείνῃ ἀπαρατήρητος, ἀνεξέλεγκτος καὶ ἀνεπανόρθωτος ὑπὸ τῶν περὶ τὴν γεωγραφικὴν ἐπιστήμην ἀσχολουμένων καὶ ὑπὸ τῶν ἀδικουμένων αὐτῶν. Ὅθεν μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἐθνογραφικοῦ χάρτου ἐδημοσιεύθη ἐν ταῖς Βυζαντιναῖς ἐφημερίσι καὶ ἰδίᾳ ἐν τῷ «Νεολόγῳ» Κωνσταντινουπόλεως στατιστικὸς πίναξ τῶν καταίκων τοῦ Τουρκικοῦ κράτους κατὰ φυλὰς, καὶ ἐπαρχίας ἑλληνιστί τε καὶ γαλλιστὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « Ἐθνογραφικὸν διάγραμμα τῆς Ἀνατολῆς» στηριζόμενον ἐπὶ νεωτάτης στατιστικῆς ἀπογραφῆς τῶν κατοίκων, ὅπερ παρατίθεμαι ἐνταῦθα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῶν μέχρι τοῦ εἰρημένων μοι.

Πληθυσμὸς τῶν κατοίκων

κατὰ φυλάς.

Ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ Μουσουλμάνοι	4, 200 000
Σλαῦοι	2, 675,009
Ἑλληνοπελασγοί.	3, 550,000
Ῥωμάνοι.	250,000
Διάφοροι.	150,000
ἐν ὅλῳ	11,220,000

Κατ' ἐπαρχίας καὶ φυλάς

Ἡ Ῥωμανία ἔχει 4, 500,000 κατοίκους, τῶν ὁποίων 100,000 Ἑλληνοπελασγοὶ, 200,000, Σλαῦοι 3,700,000 Ῥωμάνοι καὶ 500,000 διάφοροι.

Ἡ Σερβία ἔχει 1,220,000, τῶν ὁποίων 1,020,000 Σλαῦοι, 150,000 Ῥωμάνοι καὶ 50,000 διάφοροι. Τὸ Μαυροβούνιον ἔχει 196,000 Σλαύους.

Ἡ Βοσνία καὶ Ἐρζεγοβίνα ἔχουσι 1,220,000, τῶν ὁποίων 600,600 Μουσουλμάνοι καὶ 620,000 Σλαῦοι. Ἡ Βουλγαρία ἔχει 2,300,000, τῶν ὁποίων Μουσουλμάνοι μὲν 850,000, Ἑλληνοπελασγοὶ δὲ 150,000 Σλαῦοι 1,200,000, Ῥωμάνοι 50,000 καὶ διάφοροι 50,000.

Ἡ Θρᾴκη ἔχει 2,300,000, τῶν ὁποίων Μουσουλμάνοι μὲν 1,000,000, Ἑλληνοπελασγοὶ δὲ 650,000, Σλαῦοι 350,000, Ῥωμάνοι 120,000 καὶ διάφοροι 300,000.

Ἡ Μακεδονία ἔχει 2,000,000, τῶν ὁποίων Μουσουλμάνοι μὲν 700,000, Ἑλληνοπελασγοὶ δὲ 580,000, Σλαῦοι 500,000, Ῥωμάνοι 120,000 καὶ διάφοροι 100,000.

Ἡ Ἠπειροθεσσαλία ἔχει 1,500,000, τῶν ὁποίων

Μουσουλμάνοι μὲν 500,009, Ἑλληνοπελασγοὶ δὲ 920,000 καὶ Ῥωμάνοι 80,000.

Ἡ Ἀλβανία περιέχει 1,000,000, τῶν ὁποίων Μουσουλμάνοι μὲν 400,000. Ἑλληνοπελασγοὶ δὲ 600,000

Αἱ νῆσοι ἔχουσιν 800,000, τῶν ὁποίων Μουσουλμάνοι μὲν 150,000, Χριστιανοὶ δὲ 650,000. Ἡ ἐλευθέρα Ἑλλὰς ἔχει 1,500,000 κατοίκων.

Τὸ σύνολον τῶν ἀνωτέρω ἐπαρχιῶν ἀναβαίνει εἰς 18, 536,000.

Γεωγραφικῶς δὲ ἡ μὲν βόρειος Ἀνατολὴ ἔχει πληθυσμὸν 4,500,000, τῶν ὁποίων Ῥωμάνοι μὲν 3,700,000, Ἑλληνοπελασγοὶ δὲ 100,000, Σλαῦοι 200,000 καὶ διάφοροι 500,000. Ἡ δὲ μέση Ἀνατολὴ ἔχει πληθυσμὸν 4,936,000, ἤτοι αἱ σλαυϊκαὶ χῶραι, Σερβία, Μαυροβούνιον, Βοσνία καὶ Ἑρζεγοβίνη καὶ ἡ μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Αἵμου κυρίως Βουλγαρία. Καὶ ἡ νότιος Ἀνατολὴ ἤτοι αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι Θράκη, Μακεδονία, Ἠπειροθεσσαλία, Ἀλβανία καὶ Ἑλλὰς μετὰ τῶν νήσων 9,000,000. Τοιοῦτός ἐστιν ὁ πληθυσμὸς τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας κατὰ ταύτην τὴν ἀπογραφὴν, ἐξ ἧς ἐξάγεται ὅτι ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ οἰκοῦσι Σλαῦοι μὲν 850,000, Ἑλληνοπελασγοὶ δὲ 1,230,000, ἤτοι τὸ 1)3 περίπου Βούλγαροι καὶ τὰ 2)3 ὡς ἔγγιστα Ἕλληνες καὶ Ἑλληνίζοντες. Τούτων δὲ ἐὰν ἀφαιρέσωμεν 300 περίπου χιλιάδας οἰκοῦντας ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Κειπέρτου ὡρισμένοις μέρεσι τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ὡς Ἑλληνικοῖς, αἱ ὑπόλοιποι 900,000 Ἑλλήνων ἀνάγκη ἢ νὰ ἐξολοθρευθῶσι κατὰ τὸν σοφὸν πινακογράφον, ἢ νὰ μεταβληθῶσι πάντες εἰς Βουλγάρους! Εἰς τοιαῦτα

ἀτοπήματα φέρει τὸ πινακογραφεῖν ἄνευ τῆς ἀπαραιτήτως ἀναγκαίας βάσεως ἤτοι τῆς στατιστικῆς, περὶ τῆς ὁποίας ἐκ προθέσεως οὐδόλως ἐφρόντισεν ὁ Κείπερτος ἵνα οὕτω πως λεληθότως καὶ ἄνευ πατάγου ἐκσλαυίσῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην.

Εἰ μέν τις ὑποθέσει ὅτι οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι οὐκ εἰσὶ καθ' ὁλοκληρίαν ἀκριβεῖς, δὲν δύναται ὅμως ν' ἀπαρνηθῇ ὁ τοιαύτην ἔνστασιν προβάλλων ὅτι εἰ μὴ κατὰ πληρεστάτην ἀκρίβειαν, κατ' οὐσίαν ὅμως καὶ προσέγγισίν εἰσιν ἀληθέστατοι, δυνάμενοι νὰ διαφέρωσι κατὰ 100 χιλ. ἢ τὸ πολὺ κατὰ 200 χιλ. καὶ ἡ διαφορὰ αὕτη οὐδόλως μεταβάλλει οὐδὲ ἀνατρέπει τὸ περὶ τῆς ἐθνολογικῆς σχέσεως τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης προκῦπτον ἀποτέλεσμα, ὅπερ ἀείποτε πρέπει νὰ ἔχῃ πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ ἐπιστημονικῶς καὶ οὐχὶ αὐτοβούλως καὶ αὐθαιρέτως ἐπ' ἄλλῳ σκοπῷ ἐπιχειρῶν νὰ πινακογροφήσῃ.

Μετὰ δὲ τὸ ἐθνογραφικὸν τοῦτο διάγραμμα ἐξεδόθη ἐν Λονδίνῳ ἄλλος ἐθνολογικὸς χάρτης τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος ἐπιγραφόμενος: «An Ethnological Map of European Turkey and Greece, with introductory Remarks on the Distribution of Peninsula and statistical Tables of Population. London, Edward, Stanford, 55, Charing Cross. Price one Schilling and Sixpence.»

Ὁ χάρτης οὗτος, τοῦ ὁποίου μὴ ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ἀντίτυπον ἐν ἀρχῇ, ἁπλῶς ἐμνημόνευσα, περιμῶν ἀντίτυπον ἐν ἀρχῇ, ἁπλῶς ἐμνημόνευσα, περιέχει εἰσαγωγὴν ἐκ 32 σελίδων συνισταμένην καὶ εἰς τρία τμήματα διαιρουμένην, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἀπὸ τῆς 1 — 19 σελίδος πραγματεύεται γεωγραφικῶς

ἱστορικῶς καὶ ἐθνολογικῶς περὶ τῆς ἀρχῆς, ἀποκαταστάσεως, κατοικίας καὶ διαφορᾶς τῶν πολυαρίθμων ἐντῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ οἰκούντων ἐθνῶν, ἐθναρίων καὶ φυλῶν, περὶ ὧν προοιμιαζόμενος ὁ Ἄγγλος γεωγράφος λέγει «τὰ διάφορα ἔθνη καὶ αἱ φυλαὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἤτοι οἱ Ῥωμάνοι, οἱ Σέρβοι, οἱ Βούλγαροι, οἱ Ἀλβανοὶ (Γέγιδες καὶ Τόσκιδες), οἱ Ἑλληνόβλαχοι, οἱ Ἕλληνες, οἱ Τοῦρκοι, οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ Ἀθίγγανοι, οἱ Τάρταροι καὶ οἱ Κιρκάσιοι διαφέρουσιν κατὰ τὴν καταγωγὴν, τὴν γλῶσσαν, τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα. τὴν πολιτικὴν κατάστασιν καὶ τὴν κοινωνικὴν, τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν θρησκευτικὴν πεποίθησιν». Ἐνδιατρίβει δὲ πλεῖον περὶ τῶν Τούρκων, Ἀλβανῶν, Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων παραπέμπων εἰς τὰς πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα, ἐφ' ὧν ἐρειδόμενος συνέταξε τὸν χάρτην, καὶ ἱστορῶν ὅτι οἱ Βουλγαρόφωνοι τῆς Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας διαφέρουσι τὰ μέγιστα κατὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ σώματος καὶ κατὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν κυρίως Βουλγάρων τῆς κάτω Μοισίας (Βουλγαρίας) καλουμένων Σόπιδων καὶ χονδροκεφάλων, ὑποσυνάπτει καὶ πολυαρίθμους λέξεις ἐκ τοῦ γλωσσαρίου τῶν Βουλγαροφώνων διαφόρους τῶν ὑπ' ἐμοῦ προηγουμένως ἀναγραφεισῶν τὰς ἀκολούθους «ἀργάτι (ἐργάτης), δίκελ (δίκελλα), δρούμ (δρόμος), ἀγκίστρα (ἄγκιστρον), εὐτινὸ (εὐθυνὸν), ἀδρὸ (ἀδρὸς), ζούνα (ζώνη), κάλαμ (κάλαμος), κρόμυτ (κρόμμυον), λάχνα (λάχανα), πέλκα (πέλεκυς), πρὰσ (πράσον), σύνορ (σύνορον), ζεύγαρ (ζεύγος), φύδια (φυτεία), ἀργάζοβαμ

(ἐργάζομαι), διακονίσοβαμ (διακονῶ). καλέσοβαμ, (καλῶ), ὀρτόσοβαμ (ὀρθόνω), τεμελιόσοβαμ (θεμελιῶ), κτλ». καὶ ἐπιπροσθέτει περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ φρονήματος αὐτῶν μαρτυρίαν τοῦ περιηγητοῦ M. Consineri «Les Bulgarea se vantent d' être Crecs . . . car ils sem blent se croire plus distinguès lorsqu ils ont suivi des écoles greques, etqu' ils yont acquis des sonnaisances que la senle education bulgare ne pent leur donner».

Τελευταῖον δὲ ἐξαίρων τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐν Θρᾴκῃ καὶ Μακεδονίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ Ἑλληνικοῦ στοιχείου προσεπάγεται μαρτυρίαν καὶ ἑτέρου περιηγητοῦ τοῦ Ubicini ἐπιβεβαιοῦντος ὅτι ὅπου παύει τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ ἐπιρροὴ, ἐκεῖ ἄρχεται ἡ βαρβαρότης «Cette suprématie (des Crecs) dure encore aujourd' hui au point que partout, en Rumélie et en Bulgarie, les plus riches maisons de commerce, les Khans, le mieux approvisionés les meilleures ècoles sont possédés et dirigés par des Crecs et c' est une opinion gérnélaremant reçue que là où leur influence cesse de se manifester, la barbarie commence».» Ὁ δὲ κ. Δουμὸντ περὶ τῶν ἐν Θρᾴκῃ Ἑλλήνων λόγον ποιούμενος ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι παιδεία καὶ ἐκκλησία ἐστὶν ἡ πρωτίστη μέριμνα τῶν ἀπανταχοῦ ἑλληνικῶν κοινοτήτων καὶ ὅτι ἑπομένως χωρίον ἑλληνικὸν ἄνευ διδασκάλου λέγει παροιμία τις, τοσοῦτον σπάνιόν ἐστιν ὅσον κοιλὰς ἄνευ ὄρους «L' instruction et I' église sont le grand souci des communautés Creques. «Un village Crec sans didaskal (sans maître d' école) dit un proverbe, est aussi rare qu' une vallée sans mont agne». Ἀλλὰ τί δεῖ πλείω λέγειν περὶ πράγματος τοῖς πᾶσι γνωστοῦ καὶ ἡλίου φαεινοτέρου ὄντος; μόνοι οἱ πανσλαυϊσταὶ, οὐχὶ βεβαίως ἐν ἀγνοίᾳ καὶ οὗτοι, ἀλλ' ἐν

γνώσει ἐπιμόνως ζητοῦσι νὰ πείσωσι τὸν κόσμον ὅτι τὸ σκότος ἐστὶ φῶς καὶ τἀνάπαλιν, καὶ ὁ σοφὸς πινακογράφος Κείπερτος ἐπὶ τῶν πανσλαυϊστικῶν φαντασιοκοπημάτων στηριχθεὶς καὶ ἐπιστημονικὸν ὄργανον αὐτῶν γενόμενος ἀπεπειράθη νὰ ἐκσλαυίσῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην, ἐφ' ᾧ δικαίως κατακρίνεται καὶ ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου γεωγράφου διὰ τὴν ἀδικίαν ταύτην τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Τὸ δεύτερον τμῆμα τῆς εἰσαγωγῆς ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς 19—28 σελίδος πραγματεύεται περὶ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως τῆς Εὐρωπαικῆς Τουρκίας πλὴν τῶν αὐτοδιοικήτων ἡγεμονιῶν Βλαχίας, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου, περιλαμβανούσης ἐπὶ τοῦ παρόντος ὀκτὼ νομοὺς (ἐγιαλέτια) τοὺς ἀκολούθους 1) Τὸν τῆς Ἀδριανουπόλεως (Θράκης), 2) τὸν τοῦ Δουνάβεως (Βουλγαρίας), 3) τὸν τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης, 4) τὸν τοῦ Πρισδρενίου (βορρείου Ἀλβανίας καὶ μέρους τῆς βορρειοδυτικῆς Μακεδονίας), 5) τὸν τῆς Θεσσαλονίκης (Μακεδονίας), 6) τὸν τῶν Ἰωαννίνων (νοτίου Ἀλβανίας, Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας), 7) τὸν τῆς Κρήτης καὶ 8) τὸν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Μετὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν νομῶν ἐπισυνάπτονται διάφορα ἐθνογραφικὰ διαγράμματα τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας κατὰ θρησκείαν, κατὰ φυλὰς καὶ κατ' ἐπαρχίας, δημοσιευθέντα ἐν διαφόροις συγγράμμασι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἅπερ ἐπισυνάπτω τὸ μὲν πρὸς γνῶσιν πάντων τῶν ἐνδιαφερομένων ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης τὸ δὲ καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι, ἐν ᾧ τοσαύτη ἀφθονία

στατιστικῶν ὑπάρχει, ὁ σοφὸς πινακογράφος Κείπερτος ἐν γνώσει αὐτῶν καὶ ἐκ προθέσεως οὐδεμίαν ἠθέλησε νὰ λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν ἵνα στηρίξῃ τὸν ἐθνογραφικὸν αὐτοῦ χάρτην ἐπὶ ἑδραίων βάσεων, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον περιωρίσθη ἐπὶ τῶν Σλαυϊκῶν πηγῶν καὶ ἐμπνεύσεων νὰ οἰκοδομήσῃ τὸ ἐπιστημονικὸν αὐτοῦ οἰκοδόμημα. Τούτων δὲ πρῶτον μὲν ἐστι τοῦ Ἀχμὲτ Βεφὶκ ἐφένδη περιλαμβάνον πάντας τοὺς κατοίκους τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ μόνον ὑπὸ θρησκευτικὴν ἔποψιν ἐξετάζων αὐτοὺς ὡς ἑξῆς

Μουσουλμάνοι	5,910000
Ὀρθόδοξοι Γραικοὶ μετὰ τῶν Ἀρμενίων	9,950,000
Καθολικοί:	950,000
Ἰουδαῖοι.	60,000
Ἀθίγγανοι.	80,000
	15,360,000

Ἐν τῷ θρησκευτικῷ τούτῳ διαγγράμματι, συνταχθέντι ὑπὸ Μουσουλμάνου καὶ οὐδόλως συντελοῦντι ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἐθνολογικῷ ζητήματι, παρατηρῶ ὅτι ὁ συντάξας αὐτὸ ἐφ' οἱασδήποτε βάσεως στηριζόμενος ἐξώγκωσε τὸν ἀριθμὸν τῶν ὁμοθρήσκων αὐτοῦ κατὰ δύο σχεδὸν ἑκατομμύρια ὡς ἐκ τοῦ πρώτου διαγράμματος καὶ ἐκ τῶν ἑπομένων γίνεται δῆλον, καὶ ἐκ τῆς ἐξογκώσεως ταύτης ἐπῆλθεν ἐλάττωσις τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν Μωαμεθανῶν κατοίκων. Δεύτερον δὲ ἐθνολογικὸν διάγραμμα τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ἐστὶ τὸ τοῦ M. Ubicini ὀρθότερον μὲν τοῦ πρώτου, ἐλλιπὲς ὅμως ἔν τισι καὶ ὑπὸ τριπλῆν ἔποψιν συνταχθέν.

Ὑπὸ θρησκευτικήν.

Μουσουλμάνοι.	4,550,000

Ὀρθόδοξοι γραικοί.	10,000,000
Καθολικοί.	640,000
Ἰουδαῖοι.	70,000
Διάφοροι.	240,000

Κατ' ἐπαρχίας

Θράκη.	1,800,000
Ῥουμελία (Μακεδονία) καὶ Θεσσαλία.	2,700,000
Βουλγαρία.	3,000,000
Ἀλβανία καὶ Ἤπειρος.	1,200,000
Βοσνία καὶ Ἐρζεγοβίνη.	1,100,000
Βλαχία.	2,000,000
Μολδαβία.	1,400,000
Σερβία.	1,000,000
Νῆσοι.	700,000
	15,500,000

Κατὰ φυλὰς.

Ὀθωμανοί.	2,100,000
Ἕλληνες.	1,000,000
Ἀρμένιοι.	400,000
Ἰουδαῖοι.	70,000
Σλαῦοι.	6,200,000
Ῥουμάνοι.	4,000,000
Ἀλβανοί.	1,500,000
Τάταροι.	16,000
Ἀθίγγανοι.	214,000
	15,5000,000

Ἐνταῦθα παρατηρῶ πρῶτον μὲν ὅτι ἐν τῷ προηγουμένῳ διαγράμματι τοῦ Ἀχμὲτ Βεφὶκ Ἐφένδη ὁ καθολικὸς πληθυσμὸς ἀναβιβάζεται εἰς 16,350,000 ἐν ᾧ ἐν τῷ τοῦ Ubicini παρίσταται ἐλάσσων κατὰ

850,000 ἤτοι 15,500,000, δεύτερον δὲ ὅτι καὶ ὁ τῶν Μωαμεθανῶν πληθυσμὸς ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ἀναβιβάζεται εἰς ἓξ ὡς ἔγγιστα ἑκατομμύρια, ἐν ᾧ ἐν τῷ δευτέρῳ μόλις εἰς 4,550,000.

Τρίτον δὲ διάγραμμά ἐστι τὸ τοῦ Henri Mathieu ἀναγράφοντος τοὺς κατοίκους τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας πλὴν τῶν ὑποτελῶν Ῥουμανίας, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου ὑπὸ τριπλῆν ἔποψιν ὡς ἑξῆς.

Κατ' ἐπαρχίας

Θράκη	1,900,000
Βουλγαρία	3,000,000
Βοσν.καὶἘρζεγ.	960,000
Μακεδονία	1,460,000
Ἀλβαν.κ.Ἤπειρ.	980,000
Θεσσαλία	350,000
Εὐρωπ. νῆσοι	250,000
	8,900,000

Κατὰ θρησκείας

Ὀρθοδ.Γραικοὶ	5,800,000
Γρηγορ.Ἀρμέν.	360,000
Ρωμ.Καθολικοὶ	280,000
Μουσουλμάνοι	2,080,000
Ἰουδαῖοι	300,000
Ἀθίγγανοι	80,000
	8,900,000

Κατὰ φυλὰς

Τοῦρκοι	1,000,000
Γραικοὶ	2,540,000
Βούλγαροι	2,800,000
Ἀλβανοὶ	850,000
Βόσνιοι	840,000

Ἀρμένιοι	400,000
Ἰουδαῖοι	300,000
Τάρταροι	30,000
Ἀθίγγανοι	80,000
Ἀνατολ.(Λεβαν.)	60,000
	8,900,000

Τέταρτον δὲ μονομερὲς διοικητικὸν διάγραμμα τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ἐδημοσίευσε τῷ 1867 ὁ Σαλαχεδίνμπεης ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «La Turquie à l' exposition universelle» τὸ ἑξῆς.

Νομὸς Ἀδρι|λεως	μετὰ τῆς Κ/πόλεως.	3,900,000
»	Βουλγαρίας	3,000,000
»	Ρωμ. Θεσσαλίας καὶΠρισδρενίου	2,087,000
»	Βοσνίας	1,100,000
»	Ἰωαννίνων καὶ Θεσσαλονίκης	2,700,000
»	Κρήτης καὶ τῶν λοιπῶν νήσων	700,000
		13,487,000

Καθολικὴ δὲ ἀναγραφὴ τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ τῶν ὑποτελῶν αὐτῆς χωρῶν Ρουμανίας, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου ἐδημοσιεύθη τῷ 1872 ἐν τῷ «Die Bevölkerung der Erde» ὑπὸ E. Behm καὶ H. Wagner ὡς ἑξῆς

Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία		16,430,000
Ὑποτελεῖς χῶραι Ρουμανία	4,500,000	
Σερβία	1,319,283	5,919,283
Μαυροβούνιον	100,000	
Ἐν ὅλῳ		22,349,283

Καὶ τὸ ἑπόμενον ἔτος 1873 ὑπὸ Αὐστριακοῦ ἀξιωματικοῦ ἐδημοσιεύθη τὸ διοικητικὸν διάγραμμα.

Κων)πολις	685,000	Νομ.Ιωαννίνων	4,123,000
Νομ.Α)πόλεως	2,571,000	» Θεσσαλον.	1,237,000
» Σκόδρας	228,000	» Βοσνίας	1,243,000
» Πρισδρενίου	679,088	» Κρήτης	210,000
» Δουνάβεως	1,617,000		
		Ἐν ὅλῳ	9,790,000

Κατὰ δὲ τὸ προπαρελθὸν ἤδη ἔτος 1875 ὁ διευθυντὴς τοῦ ἐν Σερβίᾳ στατιστικοῦ τμήματος Βλαδίμηρος ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Petermann τὴν ἑπομένην στατιστικὴν τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, διηρημένων κατὰ νομοὺς εἰς Μουσουλμάνους καὶ μὴ Μουσουλμάνους.

Νομοὶ	Μουσουλμάνοι	Μὴ Μουσουλμάνοι	Ὁλικὸς πληθυσμὸς
Κ]πόλεως	183,540	144,210	327,750.
Α]πόλεως	523,009	831,538	1,354,567.
Δουνάβεως	819,226	1,175,601	1,994,827.
Θεσσαλον.	429,410	598,731	1,028,141.
Ἰωαννίνων	250,649	460,601	711,520.
Πρισδρεν.	789,934	550,537	1,340,471.
Βοσνίας	492,148	864,836	1,857,948.
Κρήτης	38,000	162,000	200,000.
Ἐν ὅλῳ	3,609,455	4,788,074	8,397,529.

Τούτων δὲ προστιθεμένων, ἀναβιβάζεται ὁ ὁλικὸς πληθυσμὸς τῶν κατοίκων εἰς 16,795,058.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἐπισυνάπτεται τελευταῖον τὸ ἐθνολογικὸν διάγραμμα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐθνολογικοῦ χάρτου τοῦ Ἐδουάρδου Στανφὸρδ κατ' ἐπαρχίας, κατὰ φυλὰς καὶ κατὰ θρησκείας.

Κατ' ἐπαρχίας		Κατὰ φυλὰς	
Κων]πολις καὶ]		Τοῦρκοι	750,000
Ἀδρι]πολις	2,200,000	Ἕλληνες	2,940,000
Δούναβις	1,900,000	Ἀλβανοὶ	850,000
Βοσνία	1,080,000	Βλαχορουμάνοι	150,000
Πρισδρένι	1,000,000	Βούλγαροι	2,650,000
Θεσσαλονίκη	1,400,000	Σέρβοι	1,150,000
Ἰωάννινα	1,090,000	Ἀρμένιοι	350,000
Κρήτη	210,000	Ἰουδαῖοι	75,000
Νῆσοι	320,000	Ἀθίγγανοι	150,000
Κύπρος	116,000	Κιρκάσιοι Τάρταρ.	220,000
Σάμος	34,000	Διάφοροι	65,000
ἐν ὅλῳ	9,350,000	ἐν ὅλῳ	9,350,000

Κατὰ θρησκείας.

Ὀρθόδοξοι Ἕλληνες	5,600,000
Ῥωμ. Καθολικοὶ	280,000
Γρηγορ. Ἀρμένιοι	300,000
Διαμαρτυρόμενοι καὶ διάφοροι	45,000
Ἐν ὅλῳ Χριστιανοὶ	6,225,000
Μωαμεθανοὶ	2,900,000
Ἰουδαῖοι	75,000
Ἀθίγγανοι	150,000
Ἐν ὅλῳ	9,350,600

Οὗτός μέν ἐστιν ὁ πληθυσμὸς τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας πλὴν τῶν ὑποτελῶν ἡγεμονιῶν Βλαχίας καὶ Μαυροβουνίου· ἡμαρτημένως ὅμως φαίνεταί μοι ὁ τῶν Σέρβων πληθυσμὸς παρεμβληθεὶς

ἐν τῇ κατὰ φυλὰς ἀναγραφῇ, ἔνθα ἀπαριθμοῦνται οἱ Σέρβοι εἰς 1,150,000 καὶ χρήζει ἐπανορθώσεως πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἀληθοῦς ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων. Ταῦτὰ εἰσι τὰ περιεχόμενα ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι τῆς εἰσαγωγῆς· πρὶν δὲ ἐπισυνάψω τὰ περὶ τοῦ γ' τμήματος ἐπιπροσθέτω ὅτι νεωστὶ ἐξεδόθη καὶ τρίτος ἐθνολογικὸς χάρτης τῆς Τουρκίας ἐν Κων)πόλει ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Γαλατᾶ Σεραΐ κ. A. Synvet, τοῦ ὁποίου ἀντίτυπον μὴ ἔχων πρόχειρον ἀναγράφω τὰ περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Τουρκίας ἐρανιζόμενος αὐτὰ ἐκ τῶν ἐφημερίδων ὡς ἐξῆς. Ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει ὑπάρχουσιν Ἕλληνες εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας 3,750,000, τῶν ὁποίων 646,000 ἐνΘράκῃ, 474,000 ἐν Μακεδονίᾳ, 900, 000 ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ, 600, 000 ἐν ταῖς νήσοις, 1,045,000 ἐν τῇ Ἀσιατικῇ Τουρκίᾳ, 50,000 ἐν τῇ Μοισίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ καὶ 35,000 καθολικοὶ Ἕλληνες διεσπαρμένοι. Βούλγαροι δὲ ἐν Θράκῃ μὲν 312,000, ἐν Μακεδονίᾳ δὲ 176,000. Καὶ τελευταῖον τὸ τρίτον τῆς εἰσαγωγῆς τμῆμα ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς 28—32 σελίδος πραγματεύεται περὶ τῆς μεγάλης φιλομαθείας, φιλομουσίας καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, ἐν ταῖς μεγαλητέραις πόλεσι τῶν ὁποίων ἀπὸ τῆς προπαρελθούσης ἑκατονταετηρίδος συνεστήθησαν ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια καὶ ἑλληνικαὶ σχολαὶ ἀκμάζουσαι κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα, αἵτινες ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις προήχθησαν εἰς γυμνάσια καθ' οὓς τοσοῦτος ἀνεπτύχθη ὀργασμὸς παρὰ πᾶσι σχεδὸν τοῖς κατοίκοις τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης Ἕλλησι τε καὶ Βουλγαροφώνοις πρὸς ἵδρυσιν καὶ σύστασιν παντὸς εἴδους ἐκπαιδευτηρίων ἤτοι νηπιαγωγείων, παρθεναγωγείων, δημοτικῶν, διδασκαλείων, ἑλληνικῶν σχολείων, γυμνασίων καὶ διαφόρων ἄλλων φιλεκπαιδευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν σωματείων, ὥστε ἡ ἀκάθεκτος αὕτη πνευματικὴ κίνησις εἰς μέγαν θαυμασμὸν

φέρει πάντα θεατὴν καὶ ἀμερόληπτον κριτήν, ἀναλογιζόμενον ὅτι, ἐν ᾧ ἡ κυβέρνησις τοσούτους καὶ τηλικούτους εἰσπράττουσα φόρους παρὰ πάντων τῶν κατοίκων οὐδ' ὀβολὸν δαπανᾷ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτῶν, αὐθόρμητοι αἱ ἑλληνικαὶ κοινότητες τῶν χωρίων καὶ πόλεων ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν εἰς τοσαύτας ὑποβάλλονται θυσίας πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν κατοίκων αὐτῶν, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἀλάνθαστον τεκμήριον τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς αὐτῶν· διότι, ὡς προείρηται, πρώτιστον μέλημα τοῦ Ἕλληνός ἐστιν, ὁπουδήποτε καὶ ἂν κατοικῇ, ὁπουδήποτε καὶ ἂν ἐγκατασταθῇ, ἐκκλησία καὶ σχολεῖον καὶ καθὼς κοιλὰς ἄνευ ὄρους δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, οὕτω καὶ ἑλληνικὴ κοινότης, ὁσονδήποτε μικρὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ἄνευ σχολείου καὶ ἐκκλησίας δὲν δύναται νὰ ζήσῃ.

Τοιαύτην πνευματικὴν εἰκόνα παριστῶσιν ἀμφότεραι αἱ ἑλληνίδες ἐπαρχίαι, Μακεδονία τε καὶ Θράκη, τῶν ὁποίων τὴν πρόοδον, ὡς βάσκανός τις δαίμων, ὁ πανσλαυϊσμὸς φθονήσας, πρό τινων ἐτῶν ἔστησε τὰ ἰοβόλα βέλη κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ αὐτῶν καὶ διὰ παντοίων μέσων κατορθώσας νὰ ἀποπλανήσῃ εὐαρίθμους τῶν Βουλγαροφώνων καὶ νὰ συνενώσῃ αὐτοὺς μετὰ τῶν κυρίως καὶ καθαρῶν Βουλγάρων τοῦ Αἵμου καὶ Δουνάβεως, ἀπεπειράθη διὰ τοῦ τεχνάσματος τούτου νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν Βουλγαρίαν μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ πάντας τοὺς Ἕλληνας κατοίκους τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὸν Σλαυϊκὸν ζυγόν. Κατὰ πόσον ὅμως τὰ μηχανορραφήματα καὶ φαντασιοκοπήματα ταῦτα τοῦ πανσλαυϊσμοῦ ἦσαν ἐφικτὰ καὶ κατορθωτὰ ἐν τῇ πραγμα-

τοποιήσει αὐτῶν, ἀρκούντως ἀπέδειξεν ἤδη τὸ ἀποτέλεσμα τῆς εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη διαλυθείσης Συνδιασκέψεως, περὶ ἧς δικαίως ἀναφωνοῦσιν αἱ Εὐρωπαϊκαὶ ἐφημερίδες «ὠδινεν ὄρος καὶ ἔτεκεν μῦν» καὶ τοῦτο γέγονεν ἕνεκα τῶν ἀποκλειστικῶν καὶ ἀδίκων ἀξιώσεων τοῦ Πανσλαυϊσμοῦ. Ὅ,τιδήποτε δὲ καὶ ἂν συμβῇ ἐν τῷ προσεχεῖ καὶ ἀτεκμάρτῳ μέλλοντι, ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀδύνατος ἀποβήσεται ἡ ὑπαγωγὴ τοῦ ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ Ἑλληνισμοῦ ὑπὸ τὸν Σλαυϊσμὸν ἤτοι τὸν βαρβαρισμὸν «Ἕλληνας εἰκὸς βαρβάρων ἄρχειν». Θὰ μεταβληθῇ δὲ εἰς πολιτισμὸν ὁ Σλαυϊκὸς βαρβαρισμός, ὅταν ποτὲ πραγματωθῇ ἡ προφητεία ἢ ἄμεινον εἰπεῖν ἡ ψευδοπροφητεία περιωνύμου τινὸς πανσλαυϊστοῦ ἀρτίως προειπόντος «ὅτι ὁσονούπω αἱ ἐπιστῆμαι ἐγκαταλιμπάνουσι καὶ Γερμανίαν καὶ Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν καὶ πᾶσαν ἐν γένει τὴν λοιπὴν Εὐρώπην καὶ μεταναστεύουσιν εἰς τὴν Ῥωσσίαν, καὶ μετὰ πολυχρόνιον κατοικίαν καὶ διαμονὴν αὐτῶν ἐν Ῥωσσίᾳ ἐπανακάμπτουσι πάλιν εἰς τὴν ἀρχικὴν ἑστίαν αὐτῶν τὴν Ἑλλάδα.» Ἀλλὰ χαίρειν ἐῶν τὰ φανταστικὰ καὶ προφητικὰ ταῦτα ῥήματα καὶ ληρήματα τοῦ πανσλαυϊστοῦ προφήτου, μεταβαίνω εἰς τὴν δι' ἀριθμῶν ἀπόδειξιν τῆς περιγραφείσης ἤδη πνευματικῆς καταστάσεως τῶν δύο ἑλληνίδων ἐπαρχιῶν, Μακεδονίας τε καὶ Θράκης, καὶ πρὸς τοῦτο ἐπισυνάπτω τὴν στατιστικὴν τῶν διαφόρων ἐκπαιδευτηρίων ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ἐκπαιδευομένων κατὰ τὸν Edward Stanford.

Ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἐπισκοπαὶ πόλεις καὶ χωρία.	Ἑλληνικὰ	Δημοτικὰ	Προκαταρκτ.	Παρθεναγωγ.	Ἀριθμὸς
Σέρραι καὶ περιοχὴ	1	5		1	1000
85 χωρία		15	14	3	790
Μεγάροβον (1)		1		1	70
Ζαλάχοβον	1			1	56
Τζάταλτζα		1			80
Δράμα					
Σκαρίτσοβα		1			100
Πράβι	1				100
15 χωρία		1	15		270
Μελένικον					
Μελένικον	1	1		1	215
4 χωρία		4			98
Κασσάνδρεια					
Κασσάνδρα	1	1			90
Βάλτι	1	1			67
Στρώμνιτσα					
Στρώμνιτσα	1	1		1	160
12 χωρία		12			187
Θεσσαλονίκη καὶ Ἄθως					
Θεσσαλονίκη	1	3		2	720
Λερίχοβα	1	1			120
Σωχὸς	1	1		1	280
Ἀσβεστοχῶρι			1	1	42
Ἀπανομὴ		1	1		50
Λαγκαδᾶ		1			35
Κολυνδρὸν	1	1		1	68
Καρυαὶ	1	1			100

(1) Τὸ ὄνομα τοῦτο ἄγνωστόν μοι ἐνταῦθα.

SISMANOGLIO MEGARO

Ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἐπισκοπαὶ πόλεις καὶ χωρία	Ἑλληνικὰ	Δημοτικὰ	Προκαταρκτικ.	Παρθεναγωγ.	Ἀριθμὸς
Πλαταμὼν					
30 χωρία		30			350
Ῥαψάνι	1	1			70
Ἀμπελάκια	1	1			67
Λιτόχωρον	1	1			45
Γρεβενὰ καὶ Καστορία					
ἐν τῇ περιοχῇ ἀμφοτέρ.	6	10			850
Σισάνιον	1	1			170
Σιάτιστα	1	1			450
ἐν 62 χωρίοις		29	20	3	700
Πελαγονία					
Βιτώλια καὶ πέριξ	1	3	3	1	1200
Περλεπὲς	1				189
Μεγάροβον	1	1		1	322
Κρούσοβον		1			35
Νιτζόπολις	1	1			102
Βελεσσὰ (Κιουπουρλὶ)		1	1		198
Κότζανι	1	1	1		500
Κορυτσὰ					
Κορυτσὰ	1	1	1		550
3 χωρία		3			92
Μοσχόπολις	1	1		1	80
Βοδενὰ					
Πέλλα (Ἰανιτσά)	1	1		1	270
Βοδενὰ (Ἔδεσσα.)	1	1	1		307
Γουμέντζα	1	1			
Γεβγελὶ		1	1		76
Ὄχριδα	1	1			210
Ἐν ὅλῳ	34	126	57	22	10918

Αὕτη μέν ἐστιν ἡ στατιστικὴ τῶν διαφόρων τῆς Μακεδονίας ἐκπαιδευτηρίων καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐκπαιδευομένων, καθ' ἃς εἶχε πληροφορίας ὁ τὸν ἐθνολογικὸν τοῦτον πίνακα φιλοπονήσας· μετὰ λύπης ὅμως παρατηρῶ ὅτι, εἰ μὲν τῇ ἀπογραφῇ τῶν κατοίκων καὶ ἐν τῇ διανομῇ τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν κατ' ἐπαρχίας, κατὰ φυλὰς καὶ κατὰ θρησκείας ἐπέτυχε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἐν τῇ ἀπαριθμήσει ὅμως τῶν ἐκπαιδευτηρίων ὁ πίναξ αὐτοῦ ἀτελέστατος καὶ ἐλλιπέστατός ἐστι, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀδικουμένην τὰ μέγιστα κατὰ τὴν πνευματικὴν κατάστασιν παραστήσας τὴν Μακεδονίαν ἔβλαψε μᾶλλον ἢ ὠφέλησεν αὐτὴν ἐνώπιον τοῦ κόσμου. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐ δεμία τοπογραφικὴ σειρὰ καὶ τάξις ὑπάρχει ἐν τῇ κατατάξει τῶν ἐπισκοπικῶν ἐπαρχιῶν οἷον ἐξ ἀνατολῶν γενομένης ἀρχῆς, ἔνθα ὁ Νέστος ποταμὸς ἀποτελεῖ τὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ἀτόπως προετάχθη ἡ παρὰ τὸν Στρυμόνα κειμένη ἐπισκοπὴ Σερρῶν ἀντὶ νὰ προταχθῶσιν αἱ παρὰ τὸν Νέστον ἐπισκοπικαὶ ἐπαρχίαι Δράμας καὶ Μελενίκου, ὅπερ ἐν τῷ χάρτῃ ἐντελῶς λείπει, καὶ μετὰ ταῦτα ἀντὶ νὰ ταχθῇ μετὰ τὴν ἐπισκοπὴν Σερρῶν ἡ συνεχὴς αὐτῇ ἐπισκοπὴ Ἱερισσοῦ καὶ ἁγίου Ὄρους προετάχθη ἡ εἰς τὸ ἀντίθετον νοτιοδυτικὸν ἄκρον κειμένη ἐπισκοπὴ τῆς Κασσανδρείας καὶ οὕτω καθεξῆς· δεύτερον δέ τινες μὲν τῶν ἐπισκοπῶν τῆς Μακεδονίας ἐντελῶς παρελείφθησαν οἷον ἡ ἐπίσημος ἐπισκοπὴ Βερροίας, ἡ Κύτρους, ἡ Ἀνδραμερίων, ἡ Σερβίων καὶ Κοζάνης, ἡ Πέτρας, ἡ Μογλενῶν, ἡ Σκοπίων, ἡ Πρισδρένης, ἡ Πρεσπῶν καὶ Ἀχριδῶν καὶ ἡ

Δεβρῶν, τινὲς δὲ καὶ ἀτόπως συνεχωνεύθησαν οἷον ἡ Γρεβενῶν καὶ Καστορίας καὶ Σισανίου εἰς μίαν ἀντὶ τριῶν ἰδιαιτέρων ὡς τανῦν ὑφίστανται. Τρίτον δὲ ἐν πολλαῖς τῶν ἀναγεγραμμένων πόλεων ὁ τῶν μαθητῶν ἀριθμὸς παρίσταται ἠλαττωμένος τοῦ ἀληθοῦς καὶ πραγματικοῦ κατὰ τὸ ἥμισυ καὶ τρίτον· ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν σημειοῦται 720, ἐνῷ πράγματι εἰς τὸ διπλάσιον ἀναβαίνει ἤτοι εἰς 1400· διότι μόνον τὸ νηπιαγωγεῖον καὶ παρθεναγωγεῖον τῆς πόλεως ἀριθμεῖ ἑπτακοσίας περίπου μαθητρίας, δύο δὲ μεγάλα δημοτικά, τὸ Ἑλληνικον σχολεῖον καὶ Γυμνάσιον, τὸ Διδασκαλεῖον καὶ δύο Γραμματοδιδασκαλεῖα περιέχουσι700 περίπου μαθητάς, ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ κωμοπόλει Κρουσόβου τῆς ἐπαρχίας Ηρεσπῶν σημειοῦται ἓν μόνον προπαιδευτικὸν σχολεῖον μετὰ 85 μαθητῶν, ἐν ᾧ ἐκεῖ ὑπάρχει μέγα δημοτικὸν σχολεῖον, μέγα παρθεναγωγεῖον, ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ νηπιαγωγεῖον ἴσως, ἐν οἷς φοιτῶσιν ὑπὲρ τοὺς 500 μαθητὰς καὰ μαθητρίας, ὡσαύτως καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι καὶ κωμοπόλεσι. Τέταρτον δὲ πολλῶν πόλεων καὶ κωμοπόλεων νηπιαγωγεῖα, παρθεναγωγεῖα καὶ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἐντελῶς παρελείφθησαν καὶ ἀντὶ γυμνασίων ὑφισταμένων ἐν ταῖς μεγαλητέραις πόλεσι ἁπλᾶ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἐσημειώθησαν. Πέμπτον δὲ καὶ τελευταῖον τὸ καὶ σπουδαιότατον πάντων ἐστὶν ὅτι πολυάριθμοι πόλεις καὶ κωμοπόλεις ἔχουσαι δημοτικὰ σχολεῖα, νηπιαγωγεῖα παρθεναγωγεῖα καὶ ἑλληνικὰ σχολεῖα τέλεον ἀπεκλείσθησαν ἐκ τῆς πνευματικῆς περιουσίας τῆς Μακεδονίας. Τοιαῦται δ' εἰσὶν ἀρχῆς γενομένης ἐξ ἀνα-

τολῶν ἡ Καβάλα, Ζίχνα, Ἀλιστράτη, Ἱερισσὸς, Πετρίτσι, Νιγρίτα, Γαλάτιστα, Πολύγυρος, Βασιλικὰ, Δοριάνη, Βέρροια, Νιάουστα, Βελβενδὸς, Καταφυγὴ, Κοζάνη, Σερβία, Κλεισούρα, Μπλάτσι, Βογαζικὸν, Ἐξίσουη, Πισοδέρι, Νεβέσκα, Φλώρινα, Τούρναβον, Γόπεσι, Πρέσπα, Ῥέσνα, Μαλόβιστα, Δίβρα, Στρούγα, Βελίτσα, Σκόπια καὶ Πρισδρένι ἐν ὅλῳ τριάκοντα καὶ τρεῖς, ὧν τὸ μὲν ἥμισυ πόλεις εἰσὶν ἔχουσαι δημοτικὰ σχολεῖα, παρθεναγωγεῖα καὶ ἑλληνικὰ σχολεῖα, τὸ δ' ὑπόλοιπον ἥμισυ κωμοπόλεις καὶ χωρία μεγάλα ἔχοντα δημοτικὰ σχολεῖα καὶ παρθεναγωγεῖα, ἐνιαχοῦ δὲ νηπιαγωγεῖα καὶ ἀλλαχοῦ ἑλληνικὰ σχολεῖα συνδεδεμένα μετὰ τῶν δημοτικῶν· καὶ τινὲς μὲν τῶν πόλεων καὶ κωμοπόλεων ἀριθμοῦσιν ὑπὲρ τοὺς 300 μαθητὰς καὶ μαθητρίας τοὐλάχιστον, τινὲς δ' αὐτῶν ὑπὲρ τοὺς 200 καὶ ἐν τοῖς χωρίοις περὶ τοὺς 100, ὥστε 33 πόλεις, κωμοπόλεις καὶ μεγάλα χωρία κατὰ μέσον ὅρον ἂν ὑπολογισθῶσιν ὅτι ἔχουσιν ἀνὰ 200 μαθητὰς καὶ μαθητρίας ἀναβαίνει ὁ ἀριθμὸς τῶν μὴ ὑπολογισθέντων ἐν τῇ στατιστικῇ τοῦ χάρτου εἰς 6,600 μαθητὰς καὶ μαθητρίας, οἷς προσθετέον καὶ 400 μαθητευομένους ἐν χωρίοις, ἀγνοουμένοις μοι, καὶ διὰ τούτων τὸ ὅλον ἀνέρχεται εἰς 7,000, εἰς τοὺς ὁποίους προστιθεμένου καὶ τοῦ ἐν τῷ πίνακι ἀναγραφέντος ἀριθμοῦ 10,918, τὸ σύνολον ἀναβαίνει εἰς τὸν ἀριθμὸν 17, 618. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθὴς καὶ πραγματικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐν τοῖς διαφόροις ἐκπαιδευτηρίοις τῆς Μακεδογίας ἐκπαιδευομένων Ἑλλήνων τε καὶ ἑλληνιζόντων Βουλγαροφώνων Μακεδόνων ἀδρότατα δαπανώντων εἰς

τὴν ἀληθῆ τῶν ἰδίων τέκνων ἐκπαίδευσιν. Ἐὰν δὲ νῦν ὑπολογίσωμεν τὸ ἓν τρίτον τούτων ἀνῆκον εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ πινακογράφου Κειπέρτου χαρακτηρισθέντα ὡς Ἑλληνικά μέρη πρὸς νότον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ εἰς τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου, τότε τὰ δύο τρίτα ἤτοι 11,000 περίπου Ἑλλήνων μαθητῶν καὶ μαθητριῶν πρέπει ἢ εἰς πανωλεθρίαν νὰ καταδικασθῶσιν ἢ νὰ μεταποιηθῶσιν εἰς Σλαυοβουλγάρους κατὰ τὸν σοφὸν πινακογράφον. Τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἐνεστῶσα πνευματικὴ κατάστασις τῶν Ἑλλήνων καὶ Βουλγαροφώνων κατοίκων τῆς Μακεδονίας, ἥτις πρὸς οἱανδήποτε τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἂν παραβληθῇ πνευματικῶς κρείττων καὶ ὑπερτέρα ἐστὶν, καθάπερ καὶ φύσει ὑπερέχει αὐτῶν.

Μετὰ τὴν ἐξέλεγξιν ταύτην τῶν περὶ Μακεδονίας ἐπισυνάπτω τὴν στατιστικὴν τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς Θράκης κατὰ τὸν αὐτὸν πινακογράφον Edwart Stanford.

Ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ἐν Θράκῃ.

Ἐπισκοπαὶ πόλεις καὶ χωρία	Ἑλληνικά	Δημοτικά	Προκαταρκ.	Παρθεναγ.	Ἀριθμὸς
Δέρκων (40 χωρία)					
Θεραπιὰ	1	1			255
Βουγιούκδερε	1	1		1	253
Γενιμαχαλὰ		1		1	100
Μακροχῶρι		1			80
16 χωρία		16			737

Ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ἐν Θράκῃ.

Ἐπισκοπαὶ πόλεις καὶ χωρία.	Ἑλληνικά	Δημοτικά	Προπαιδευτ.	Παρθεναγωγ.	Ἀριθμὸς
13 μικρὰ χωρία			13		300
Σηλύβρια					
Σηλύβρια	1	1		1	260
Ἐπιβάται	1	1			190
»	1			1	202
Ἀγχίαλοι	1				35
Οἰκονομικὸν	1		4		40
4 χωρία					110
Γάνος καὶ Χώρα					
Γάνος	1	1			175
Νεοχῶρι		1			60
Ἡράκλεια					
Ῥοδοστὸν	1	2			595
Ἐν 9 χωρίοις		7	4		550
Μυριόφυτος	1	1			300
Περίστασις	1	1			300
Ἡρακλίτσα		1			130
Πλάτανος		1			50
Στέρνα		1			90
Καλαμίτσι		1			40
Λουπούδα		1			60
Γενίκιοϊ		1			30

Ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ἐν Θράκῃ.

Ἐπισκοπαὶ πόλεις καὶ χωρία.	Ἑλληνικά	Δημοτικά	Προπαιδευτ.	Παρθεναγωγ.	Ἀριθμὸς
Γιόλτζικ		1			30
Καλλίπολις	1	2		1	470
Μάδυτος	1	1			100
Ἐν 7 χωρίοις			7		380
Ἀδριανούπολις					
Ἀδριανούπολις	1	7		3	1900
Καρά-ἀγὰτζ		1			80
Σκεπαστὸς	1	1		1	150
Μέγα Καβακλὴ		1			60
Γένα	1	1		1	145
Μπουνὰρ Χισσὰρ		1			70
Σκοπ. (οὔσκιουπ)	1	1		1	250
Εὐκάριον		1			60
Μπαμπὰ ἐκκλησὶ		1			70
Λουλὲ Μπουργὰς	1	1			205
Ἐν χωρίοις 5			5		185
Σαράντα Ἐκκλησ.	1	4		1	650
Μουσταφὰ πασιᾶ		1			62
Φιλιππούπολις					
Φιλιππούπολις	1	3		1	680
Στενήμαχος	1	2			350
Βοδενὰ		1		1	100

Ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ἐν Θράκῃ.

Ἐπισκοπαὶ πόλεις καὶ χωρία	Ἑλλ.	Δημ.	Προπ.	Παρθ.	Ἀριθ.
Τατὰρ παζαρτζίκ		1		1	95
Περιστερὰ		1			65
Χάσκιοη	1	1		1	100
μικρὰ χωρία		6			215
Βιζύη					
Βίσα	1	1			180
Μήδεια	1	1			210
Σαμάκοβον	1	1		1	175
Αἶνος (13 χωρία)					
Αἶνος		2		1	374
2 μικρὰ χωρία	1	2	2		163
Μαρώνεια					
Μαρώνεια	1	1		1	180
Γιουμουρτζίνα	1	1		1	300
Φερραὶ		1			46
Βαλίκιοη		1			37
Ξάνθη					
Ξάνθη	1	1		1	205
Μεσοροπὴ		1		1	52
Γεσίκιοη		1		1	39
Σαλὴ (Σαξαρὶ)		1		1	400
Βουλούστρα		1		1	70
Καραγιάννι		1		1	37
Ποδαγόρια		1		1	42
Ἀγχίαλος					
Ἀγχίαλος	1	1		1	170
Μέτρα (13 χωρία)					
Μέτρα	1	1		1	180
Μπουγιοὺχ τζεχμεζὲ	1	1		1	173
Χωρία τινὰ			7		167
τὸ σύνολον	32	102	42	15	13, 567

SISMANOGLIO MEGARO

Τοσαῦτα μὲν καὶ τοιαῦτά εἰσι τὰ πνευματικὰ ἐργαστήρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν ἐν Θράκῃ Ἑλλήνων καὶ Βουλγαροφώνων κατοίκων, ἐν οἷς τοσαῦται χιλιάδες νεαρῶν ἐργατῶν μετὰ ζήλου ἀκαθέκτου τὴν πάτριον ἐκπαιδεύονται παιδείαν καὶ εἰς τὴν πατροπαράδοτον ἀρετὴν τῶν προγόνων καταρτίζονται ὡς γνήσιοι Ἑλλήνων ἀπόγονοι, καὶ οὐχὶ ὡς ἐπηλύδων Σκυθῶν ὀθνεῖα βλαστήματα, ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ προαγόμενοι. Ἐὰν δὲ καὶ ἐν τῇ στατιστικῇ ταύτῃ, ὡς ἐν τῇ τῆς Μακεδονίας, ὑπάρχωσιν ἐλλείψεις καὶ ἀτέλειαι ἐλαττοῦσαι μᾶλλον ἢ ἐξογκοῦσαι τὴν ποσότητα τῶν ἐκπαιδευτηρίων καὶ μαθητῶν, μένει μοι ἄγνωστον, ἅτε στερουμένῳ τῶν περὶ τοῦ πράγματος ἀπαιτουμένων εἰδικῶν γνώσεων πρὸς ἐξέλεγξιν τῆς ἀληθείας, ἥτις ἀπόκειται ἤδη εἴς τινα τῶν λογίων τῆς χώρας ἀνδρῶν.

Πρὸς ταύτην τοίνυν τὴν εὐάρεστον πνευματικὴν κατάστασιν καὶ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῶν κατοίκων ἀμφοτέρων τῶν Ἑλληνίδων χωρῶν ἐὰν θελήσῃ τις νὰ παραβάλῃ τὴν διανοητικὴν πρόοδον εἴτε τῶν ἐν τῇ κυρίως Βουλγαρίᾳ οἰκούντων Βουλγάρων, εἴτε τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ σχίσματος ἀποπλανηθέντων ὑπὸ τῶν πανσλαυϊστῶν καὶ ἀποσκιρτησάντων ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ Βουλγαροφώνων, ὧν πολλοὶ ἀναγνωρίσαντες τὴν πλάνην προσῆλθον εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας καὶ συναισθανθέντες τὴν ὑπεροχὴν καὶ δύναμιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπεκαλέσθησαν καὶ αὖθις τὴν ἐπικουρίαν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν καὶ ἄσμενοι ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἀδελφικὴν συμβίωσιν με-

τὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ πιστῶν διαμεινάντων Βουλγαροφώνων κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ἐάν, λέγω, τοῦτο ποιήσῃ τις, εὐκόλως δύναται νὰ κατανοήσῃ τὴν μεγίστην διαφορὰν τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας τῶν Πανσλαυϊστῶν πρὸς ἐμφύσησιν ξενικῆς καὶ ἐπεισάκτου στοιχειωδεστάτης Σλαυϊκῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀμείλικτον πόλεμον κηρυξάντων κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ παντὸς ὅ,τι Ἑλληνικὸν καὶ τὴν παντελῆ ἐξόντωσιν αὐτοῦ παντοιοτρόπως ἐπιδιωκόντων· διότι, ἐνῷ τὰ πολλὰ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ Ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων ἤτοι δημοτικὰ καὶ προκαταρκτικὰ καὶ Ἑλληνικαὶ σχολαὶ ἱστορικῶς ὑφίστανται πρὸ τριῶν, πρὸ δύο καὶ πρὸ μιᾶς ἑκατονταετηρίδος, μόλις τῷ 1845, ὅτε οὐδεμία ἰδέα καὶ συναίσθησις τοῦ Βουλγαρισμοῦ ὑπῆρχε, ῥῶσσός τις πράκτωρ ἐν τῷ Ῥωσσικῷ προξενείῳ τῆς Φιλιππουπόλεως ἠνέωξε τὸ πρῶτον Σλαυϊκὸν σχολεῖον πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν ὀρθοδόξων Βουλγάρων τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ κ. Α. Δουμὸν «En 1845, alors que personne ne songeait au bulgarisme, un geant russe ouvrait à Philipopolis, dans le consulat, la première école pour les Slaves orthodoxes de cette province.» Καὶ τὸ πρῶτον ἐκδοθὲν βιβλίον ἐν τῇ Βουλγαρικῇ γλώσσῃ ἐστὶ μία μετάφρασις τῆς ἁγίας Γραφῆς, τυπωθεῖσα τῷ 1840 κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ αὐτοῦ «Le première ouvrage publié en bulgare ne date que de 1840. c'est une traduction de l'Ecriture-Sainte par un moine du monastère de Rilla. L'exemple qu il avait donné resta quelque temps sans imitateurs». Ὁ δὲ ἀρτίως ἐκδοὺς τὴν ἱστορίαν τῶν

Βουλγάρων Βοεμὸς K. I. Jiriċè ἱστορεῖ ἐν τέλει αὐτῆς ὅτι τὸ πρῶτον Βουλγαρικὸν σχολεῖον ἱδρύθη ἐν Γαβρόβῳ τῆς Βουλγαρίας τῷ 1835 καὶ ὅτι μετὰ παρέλευσιν δέκα ἐτῶν ὑπῆρχον στοιχειώδη σχολεῖα ἐν Βουλγαρίᾳ μὲν 31, ἐν Θράκῃ δὲ 18 καὶ ἐν τῇ βορειανατολικῇ Μακεδονίᾳ 4 «Zehn Jahre nach der Gründung der gabrover Schule (1845) gab es 53 Bulgarische Schulen, und zwar in Donau-bulgarien 31, in Thrakien 18. in nordöstlichen Makedonien 4· mit den Schulen wuchs auch die Zahl der Leser.» Πόσα δὲ ἄλλα ἔκτοτε μέχρι τῆς σήμερον ἱδρύθησαν παρὰ τοῖς Βουλγάροις ἐν Βουλγαρίᾳ, Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ οὐδόλως μνημονεύει ὁ ἱστοριογράφος. Ἐὰν δὲ νῦν ἀποδεχθῶμεν καὶ ταῦτα ὡς ἀληθῆ καὶ πραγματικὰ καὶ ὅτι ἔκτοτε ἐδιπλασιάσθη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἐν ταῖς τρισὶν ἐπαρχίαις, ἢ καὶ ἐτριπλασιάσθη, ἤτοι ἀνέβη εἰς 106 ἢ 159 ἐν πληθυσμῷ τριῶν περίπου ἑκατομμυρίων Βουλγάρων καὶ ἐὰν ταῦτα τὰ 159 παραβάλωμεν πρὸς τὰ 500 περίπου Ἑλληνικὰ ὑφιστάμενα ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ παρὰ πληθυσμῷ ἐλάσσονι τοῦ ἡμίσεως, εὐκόλως δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν τὴν οἰκτρὰν πνευματικὴν κατάστασιν τῶν Βουλγάρων καὶ τὴν γιγαντιαίαν πρόοδον καὶ ὑπεροχὴν τῶν ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ κατοικούντων Ἑλλήνων καὶ Βουλγαροφώνων, τὴν ὁποίαν μόνος ὁ σοφὸς πινακογράφος Κείπερτος τῷ Σλαυϊσμῷ δουλεύων καὶ μηδόλως ὑπ' ὄψιν θελήσας νὰ λάβῃ ἐξεβουλγάρισε γραφικῶς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην ἀπαρνηθεὶς τοὺς Ἕλληνας κατοίκους αὐτῶν ἐν πεντακοσίοις περίπου Ἑλληνικοῖς ἐκπαιδευτηρίοις ἑκατέρου τοῦ φύλου ἐκπαιδευομένους καὶ θαυμασίως προαγομένους ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ. Ἡ δὲ φιλόμουσος Κυβέρνησις ἡμῶν περὶ πολλοῦ ποιουμένη τὴν σοφὴν ταύτην πινακογραφικὴν ἐπιστήμην τοῦ ἐκβουλγαρισμοῦ δύο Ἑλληνίδων ἐπαρχιῶν ἐπαξίως ἀντήμειψε τὸν ἄνδρα δι' ἐθνικοῦ παρασήμου τιμήσασα αὐτὸν καθ' ἃ εὐηγγελίσαντο αἱ ἀθηναϊκαὶ ἐφημερίδες, αἵτινες ὅμως καθῆκον δημοσιογραφικὸν ἐκπληροῦσαι παρέλειψαν νὰ ἐξυμνήσωσι τὴν ἡμετέραν Κυβέρνησιν ἐπὶ τῇ ἀξιεπαίνῳ ταύτῃ πράξει.

Ἐκ πάντων τούτων τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἐξάγεται ὅτι εἰ μὲν περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ὑπάρχουσι διαφωνίαι καὶ διαφοραὶ παρὰ τοῖς στατιστικοῖς τῶν κατοίκων τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, ἐκ τῶν ὁποίων δύναταί τις ἀσφαλῶς νὰ ἀποδεχθῇ τὸν μέσον ὅρον μεταξὺ τῶν δύο ἀκροτήτων ὡς παριστῶντα τὴν ἀλήθειαν τοῦ πράγματος, περὶ τῆς ἀριθμητικῆς ὅμως ποσότητος καὶ τῆς πραγματικότητος τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων ἤτοι νηπιαγωγείων, παρθεναγωγείων, προκαταρκτικῶν, δημοτικῶν τε καὶ ἑλληνικῶν σχολείων, διδασκαλείων καὶ γυμνασίων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐκπαιδευομένων μαθητῶν τε καὶ μαθητριῶν διδασκάλων τε καὶ διδασκαλισσῶν, καθὼς καὶ τῶν πολυαρίθμων φιλεκπαιδευτικῶν συλλόγων καὶ φιλανθρωπικῶν σωματείων καὶ ἀδελφοτήτων ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν οὐδεμία ὑπόνοια καὶ ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ παρὰ παντὶ, ἀπροκαταλήπτως τὴν ἀλήθειαν καὶ μόνην ἐπιζητοῦντι νὰ εὕρῃ· διότι τοῦτο, ὡς πρὸς τὴν Μακεδονίαν

τοὐλάχιστον, ἐξ οἰκείας πείρας καὶ ἀντιλήψεως γινώσκων μετὰ πάσης θετικότητος δύναμαι νὰ βεβαιώσω, ἀδιστάκτως πιστεύων ὅτι τὸ αὐτὸ καὶ ἄλλος τις ἔμπειρος τῶν πραγμάτων τῆς Θράκης δύναται νὰ ἐπικυρώσῃ καὶ ἐπιβεβαιώσῃ.

Ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἀλανθάστου καὶ ἀσφαλεστάτης βάσεως ὁρμώμενός τις, καθ' ἣν πεντακόσια περίπου ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ὑπάρχουσιν ἐν πνευματικῇ ἐνεργείᾳ ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ ἀδραῖς δαπάναις συντηρούμενα οὐχὶ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἢ ἀλλαχόθεν ποθὲν, ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν τῶν τὴν ἑλληνικὴν καταγωγὴν καὶ ἐθνότητα συναισθανομένων κατοίκων καὶ πεντηκοντακισχίλιοι περίπου μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι ἑλληνόπαιδες ἐκπαιδεύονται ἐν αὐτοῖς εἰς τὴν πάτριον καὶ προγονικὴν παιδείαν, ἀφόβως καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀμφισβητήσεως δύναται νὰ ἐξαγάγῃ τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ δύο τρίτα, εἰμὴ τὰ τρία τέταρτα, τοὐλάχιστον τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης εἰσὶν Ἕλληνες ἑλληνοφρονοῦντες ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, καὶ οὐχὶ βάρβαροι Σκῦθαι ἐπήλυδες κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα κατασκηνώσαντες καὶ ἐγκατασταθέντες ἐν ἀμφοτέραις χώραις. Ἡ δὲ ἐνδεχομένη ἔνστασις ὅτι καὶ Βουλγάρων παῖδες ἐκπαιδεύονται ἐν αὐτοῖς, ἐντελῶς ἐξαφανίζεται, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀφ' ἧς ἐποχῆς πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἔξωθεν διὰ τῶν πρακτόρων τοῦ Πανσλαυϊσμοῦ ἐνεπνεύσθη τὸ ἐπάρατον τοῦ Βουλγαρισμοῦ νόσημα καὶ ὡς δίστομος μάχαιρα ἐνεπήχθη ἐν τοῖς κόλποις τῶν τέως ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ἀδελφικῇ ἀγάπῃ συμβιούντων κατοίκων, ὅπερ ἐπὶ

τέλους καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐπήνεγκε σχίσμα, οὐ μόνον οἱ ἔνθεν κἀκεῖσε διεσπαρμένοι καθαροὶ Βούλγαροι ἀλλὰ καὶ οἱ ἀποπλανηθέντες ἐκ τῶν Βουλγαροφώνων ἐντελῶς ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ πάσης συγκοινωνίας μετὰ τῶν Ἑλλήνων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄσπονδον πόλεμον κηρύξαντες κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀφήρπασαν ἐνιαχοῦ καὶ σχολεῖα ἑλληνικὰ καὶ ἐκκλησίας ἑλληνικὰς καὶ ἔκτοτε ἐσύστησαν ἔν τισι πόλεσι ἀσήμαντα προκαταρκτικὰ σχολεῖα καὶ ἀπὸ τοῦ σχίματος ἔπηξαν ἐνιαχοῦ καὶ ἐκκλησίδιά τινα ἀναλώμασιν οὐχὶ ἰδίαις, ἀλλὰ τῶν πανσλαυϊστικῶν κομιτάτων, τὰ ὁποῖα ἔστησαν δίκτυα καὶ πλεκτάνας πανταχοῦ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης. Πρὸ δὲ τῆς ἐνσκήψεως τοῦ Βουλγαρικοῦ νοσήματος κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν μαρτυρίαν τοῦ ἱστοριογράφου τῶν Βουλγάρων Κ. Ι Jireiò τέσσαρα μὲν σχολεῖα Βουλγαρικὰ ὑπῆρχον ἐν τῇ βορρειοανατολικῇ Μακεδονίᾳ, ὀκτωκαίδεκα δὲ ἐν τῇ βορρείῳ Θράκῃ. Ἐὰν δὲ ὑποθέσωμεν ὅτι ἔκτοτε μέχρι τοῦδε ἐτριπλασιάσθησαν ἤτοι 12 μὲν ἐν Μακεδονίᾳ ἐγέννοτο, 54 δὲ ἐν Θράκῃ, ὅπερ ἀπίστευτον φαίνεταί μοι, περιερχόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν μὲν ἐν Μακεδονίᾳ Βουλγαρικῶν μόλις 1)20 ἀποτελεῖ τῶν ἑλληνικῶν ἤτοι 12 πρὸς 210, τῶν δὲ ἐν Θράκῃ, εἰ ἀληθὴς ἐστιν ὁ προμνημονευθεὶς ἀριθμὸς, τὸ 1)4 τῶν ἑλληνικῶν ἀποτελεῖ ἤτοι 54 πρὸς 220 ἑλληνικὰ καὶ κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σχολείων ἀνάλογός ἐστι καὶ ὁ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐκπαιδευομένων Βουλγάρων ἀριθμὸς ἤτοι 1)20 μὲν ἐν Μακεδονίᾳ, 1)4 δὲ ἐν Θράκῃ, ἐὰν

ἀληθεύῃ ὁ ὑποτεθεὶς τριπλασιασμὸς τῶν ἐν αὐτῇ σχολείων.

Τοσοῦτος καὶ τοιοῦτός ἐστιν ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς καὶ ἑλληνισμὸς ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ καθ ἑαυτόν τε καὶ κατ' ἀντιπαράθεσιν πρὸς τὸν Βουλγαρικὸν πληθυσμὸν καὶ πρὸς τὸν Βουλγαρισμόν, ὃν εἰσοὐδὲν λογισάμενος, ἐκμηδενίσας καὶ ἀνηλεῶς ἐξολοθρεύσας πινακογραφικῶς, ἀντικατέστησε καὶ ἀνεπλήρωσε διὰ Βουλγαρικοῦ πληθυσμοῦ καὶ Βουλγαρισμοῦ πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν τῆς ἐθνολογικῆς ἐπιστήμης ὁ σοφὸς πινακογράφος **ΚΕΠΠΕΡΤΟΣ.**

Ἐν Ἀθήναις κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1877

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ. Γ. ΔΗΜΙΤΣΑΣ.

SISMANOGLIO
MEGARO

SISMA MEGA

SISMANOGLIO
MECARO

SISMANOGLIO
MEGARD